

БІБЛІОТЕКА
ШЕВЧЕНКІВСЬКОГО
КОМІТЕТУ

БОРИС
ОЛІЙНИК

ВИБРАНЕ

БОРИС
ОЛІЙНИК

БІБЛІОТЕКА ШЕВЧЕНКІВСЬКОГО КОМІТЕТУ

ВИБРАНЕ

ВИДАВНИЦТВО
«ЕПІКОС»

Bob Mull

БОРИС ОЛІЙНИК

БІБЛІОТЕКА ШЕВЧЕНКІВСЬКОГО КОМІТЕТУ

ВИБРАНЕ

Поезії
Поєми

Передмова
Михайла ШЕВЧЕНКА

КИЇВ
ВИДАВНИЦТВО «ЕПІКОС»
2009

ББК 84.4УКР6
О53

ВИДАВНИЧА РАДА
«Бібліотеки Шевченківського комітету»:

М. Г. Жулинський (*голова Видавничої ради*),
М. В. Матіос (*заступник голови Видавничої ради*),
О. К. Федорук, І. Д. Гамкало, Б. С. Ступка, П. І. Гончар,
В. Г. Шевченко, Л. І. Андрієвський, С. А. Гальченко

Передмова *Михайла Шевченка*

До видання увійшли вибрані твори видатного українського поета і громадського діяча, лауреата Шевченківської премії академіка Бориса Ілліча Олійника. Головні мотиви його творчості — утвердження людської особистості, висоти духу і моралі, соціально-філософські роздуми про долю рідного народу, історію, сьогодення і майбутнє України.

*Випущено на замовлення
Державного комітету телебачення та радіомовлення України
за програмою «Українська книга»*

ISBN 966-522-270-8

© Олійник Б. І., 2009
© Шевченко М. В., передмова, 2009
© Видавництво «Етнос», 2009

ПРОЛОГ З ХХ СТОЛІТТЯ

I

Борис Олійник безперечно унікальна постать в українській культурі, політиці та філософії у землях близьких і землях далеких, один з найбільших поетів другої половини ХХ століття. Таким він вийшов і на перевал двох тисячоліть, не втрачаючи висхідного вектора, лишаючись в авангарді розвою національної культури.

І сьогодні він, по суті, єдиний зі свого покоління, хто працює на повну потужність дарованого Богом і особисто заявленого таланту, спектрально аналізуючи все, що діється в суспільстві і в душі народу. Знакомита і здалеку помітна фігура. Багато хто його боготворить і глибоко шанує, багато хто йому заздрить, а то й побоюється його. Але всі на нього оглядаються. І є в тому резон — протягом усього життя поет і громадянин Борис Олійник не зробив жодної серйозної помилки. З якимсь особливим даром бачення він ішов попереду, за ним звіряли свій вибір багато молодших і старших побратимів. Воістину життя цієї людини — своєрідний пролог для суспільства.

Коли йдеться про великого поета, ми, звичайно ж, розуміємо, що стати великим поетом неможливо, не ставши великою людиною. І так само зрозуміло, що стати великою особистістю, просто надумавшись на певному перегоні життя, неможливо теж. Усе закладається батьком-матір'ю у таїнах генетичного коду. Але, одержавши генетичні можливості, не кожна, далеко не кожна особа реалізовує їх у короткому часовому відтинку, іменованому людським життям, де зваба зробити помилку — відхилитися від основи — чатує на кожному кроці.

У Бориса Олійника генетичний код, закладений батьком-матір'ю і самим Богом, дивовижно узгоджений з його

щоденним вибором дії і вчинку, що й виграло таку постать видатного Українця й видатного Поета.

Здається, Борис змалку знав: перед ним — велика дорога, яка не дозволяє ні поспіху, ні помилок. Але так само не дозволяє не заступити свій народ від нещадних ударів тимчасової влади (а влада, особливо в нас, тимчасова завжди), чужаків та від підступів характеру нашого ж брата українця.

Саме тому в бойовій зоні, де виборювалася доля України, над бруствером завжди з'являлася його відома фігура — там і в ту мить, коли без нього події могли б розвиватися трагічно для окремих людей чи й усього народу.

Рік 1986-й — апокаліптизований чорнобильською трагедією. Коли дехто з колег по перу як патріот-спекулянт показово в'їжджав у Чорнобильську зону під об'єктиви прислуги, Олійник зі смертельно небезпечної території вів репортажі по центральному телебаченню на весь Союз, розповідаючи про трагедію, яка трапилася випадково чи була диверсією зовні, і нищівно викривав злочин тих, хто свідомо обманом кидав під незримий смертельний меч радіації свій народ, а нерідко й свою родину.

Саме Олійник повстав (і в Москві також) проти будівництва промвузла під серцем України — Чернечою горою, саме він відвертав будівництво атомної електростанції під козацькою столицею — Чигирином та на сейсмічно небезпечних ґрунтах у Криму.

Саме Олійник — поет і секретар парткому — ще за Союзу в 1988 році на Всесоюзній партійній конференції вперше на весь світ заявив про винищення народів, і передусім українського народу голодомором у 32—33 роках ХХ століття, що був штучно створений режимом, який, одурих мільйони людей, що боролися за краще життя в 17-му, і неподільно володарював на величезних просторах від Карпат до Тихого океану. Він довів, що були конкретні злочинці — натхненники і виконавці страшного дійства — голодомору і тому слід поіменно назвати не лише жертви, а й насамперед — катів.

Він чудово розумів: звинувачувати безлико партію, як це модно у політичних пустодзвонів було тоді (та й

тепер),— це знімати вину із конкретних злочинців, що заохочується в тіньових коридорах світової політики, де готуються злочини проти народів. Вимагати ж поіменно означити катів — небезпечно. Бува небезпечно-фатально. Але Олійник зробив цей крок, знаючи, що він під силу тільки йому, і розуміючи, що тільки покараний злочин не має шансів на повторення.

Так чинить справжній патріот і мужня людина.

Небайдужі люди пам'ятають, яка клоунада стрясала Верховну Раду, коли вирішувалося питання: бути графі національності в нашому паспорті чи ні. І тоді знову на повен зріст устав не Президент України, не Голова Верховної Ради і не галасливі мальовані патріоти, багатьох із яких ми знаємо поіменно, а поет, зовні спокійний, розважливий громадянин Борис Олійник. Він відстоював право писатися, якого ти роду-племені в гордошах за свій рід, свою історію і в надії на своє майбутнє. Ми, українці, всі повинні гордитися своєю національною належністю, як гордяться інші народи світу. Але, на жаль, торг тут виявився небезрезультатним, і багато хто з націонал-спекулянтів продав своїх батьків, проголосувавши за ліквідацію графи «національність» у паспорті разом з тими, кому та графа заважає займатися своїми темними справами в Україні.

Шкода, орли національної гордині, які звинувачували його в недостатньому патріотизмі, коли було вигідно ходити в погромщиках минулого, не стали стійко пліч-о-пліч з Борисом Олійником, бо тепер стати на підтримку справжнього патріота вже було не вигідно і страшнувато. Саме тому ми й залишилися за паспортами нічийними людьми.

Згадаймо, які суворі умови, що чітко визначали інтереси нації і народу, ставив Олійник у своєму посланні майбутньому Президентові України. І також згадаймо, як, вийшовши із фракції Комуністичної партії і підтримавши нову владу, Борис Олійник (сам! один!) застерігав Юлію Тимошенко уважно поставитися до формування Кабінету Міністрів України, щоб до його складу потрапили й етнічні українці. І не лише за прізвищем.

Інша справа, як нові горе-демократи до того поставилися. Те визначає уже їх — «любих друзів» і «любих моїх». Але вони тимчасові, а ідея Бориса Олійника — ні.

Не плакатний, тим більш не модно-спекулятивний — природний патріот, вірний син України він, як і належить усім нормальним людям, володіє «перевисанням до народів» — такий же послідовний переконаний інтернаціоналіст, як і патріот. На цьому опоненти, буває, й досі грають. І не від своєї сліпоти та безпорадності, а часто зі спекулятивних мотивів. Але це, знову-таки, вада не його, а тих самих сліпців чи спекулянтів.

Борис Олійник, працюючи заступником голови Палати національностей Верховної Ради Союзу РСР, побував у всіх гарячих точках етнічних конфліктів з миротворчою місією. Згодом у книзі «Два роки в Кремлі» викрив усіх наперсників розбрату та використовуваний ними механізм нацьковування народів. Ця книга сколихнула національний політикум багатьох європейських народів і відвела занесену братовбивчу руку не в одному регіоні.

Саме Олійник з перших днів бомбардування Югославії вирушив до братів-слов'ян, що потрапили в біду. Там був окурений окопним димом Боснії і Герцеговини, Косово і згодом видав праці «Хто і з якою метою сатанізує сербів?» та «Хто наступний?», викривши справжню суть агресивного блоку НАТО і особливо тих, хто за ним стоїть. Можливо дивно, але крок цей був настільки по-громадянському шляхетний і відважний, що язики проковтнули навіть наші галасливі «натоїсти».

Хтось скаже: Югославія — то ж свої, слов'яни!

Так. А згадаймо, яких сил докладав Борис Олійник, відвертаючи загарбницьку прислужливість наших військ в Іраку? Де ж тоді були, за що голосували наші демократизаробітчани? Як аргумент для виправдання участі в «миротворчому контингенті» наших військ під прапором загарбника вони використовували «можливість нашим воїнам заробити на сім'ю»? Не вдома, а під кулями в чужих землях! Воістину: не служи владі, бо вб'єш батька!

Борис Олійник, будучи вже видатним поетом, жив за багатьох генсеків і президентів. Вони до нього ставилися

по-різному: шанували, підносили, показово запрошуючи на урядові трибуни (тим самим незрідка облагороджуючи себе), таємно вводили першим до списку «тільки для пер- вих лиц» із заборonoю друкувати, мали намір (або збира- лися) запроторити до «психушки», пропонували допомог- ти створити підручну партію, знову потіснялися на трибу- ні, аби було місце Олійнику.

Він же до них усіх ставився з однаковою вимогою: тво- рити справжню державу Україну для українського народу. Нашу державу для нашого народу!

Я не випадково так розлого говорю про видатного гро- мадянина Бориса Олійника.

Хочу ще раз підкреслити: тільки видатна людина може стати видатним поетом. Бо за дрібною душею щезне будь- яке зерно таланту, навіть якщо воно справді дароване Богом. Тільки душа чиста і висока може творити, не огля- даючись, пишучи слово (і правду!) із себе.

II

На його творчу зав'язь випав найкращий у тодішній нашій Україні час ХХ століття. Поет прийшов у велику літе- ратуру в шістдесятих, коли над жорстоким режимом ста- лінщини завесніло хрущовським потеплінням, і суспіль- ство спраглими грудьми жадало добра і краси, нового живого слова, духовного злету, свободи, свободи й свобо- ди. В такому середовищі безобачно, одчайдушно розкри- лено зметнулися юні таланти, і суспільство несло їх як виплекану свою жагу сміливого, вільного, високого і пре- кратного.

Цей дух пронизував усю атмосферу суспільного життя. Тільки в такому середовищі головний державний політик, денно творячи державні справи, міг уночі, запросивши до себе поета, слухати його поезії і плакати (це — про зустрі- чі Микити Хрущова з Андрієм Малишком).

Тому я ще раз мушу підкреслити: шістдесятництво — явище не стільки поетичне, як політичне, суспільне і соці- альне. Політика була першим його творцем, на певний період послабивши важелі апарату насильства (держави)

над своїм народом. І тут поезія, як жанр найоперативніший, найчутливіший до волі, першою просурмила ранок.

Нічого дивного в тому, що саме вона припала до душі політиці, котра підхопила поезію як рятувальний круг, як один із засобів утвердження себе, певною мірою оновленої і облагородженої. Тому політика і виважила ледве чи не до державного рангу поета, надаючи йому (хай і під своїм оком) стадіон, ефір, трибуну. І сміливість поезії влада сприймала не як ересь, а як те, що вона благословила. А поетичну славу — як власну заслугу. Інша річ, що не всім справжня демократизація виявилася до шмиги. Саме таким свербіло повернути ріки свободи навспак, праглося зашорити суспільство в нову упряж. Саме це й розвернуло всемогутній штурвал влади в інший бік. І на крутих розворотах політичного курсу вистояти вдалося не всім. Поетам — також. В історії вкарбовано всяке.

Хіба не з тих же шістдесятників формувалися потайні списки КДБ, табельовані не лише в Києві, а й у Москві, «дійсні члени» з яких приставлялися, скажімо, до Олеса Гончара, Григора Тютюнника, Феодосія Рогового чи й до Бориса Олійника, щоб «тримати під оком неслухів»? Хіба не з тих же людей впливли «літаючі голландці», що перелітали зі Львова до Києва, з Києва до Москви, «втікаючи» від КДБ (так, ніби від КДБ у Москві можна було сховатися!). Можна було втекти хіба що від своїх темних справ, своїх смертних гріхів. І свідків. Тікали, щоб з чистого аркуша почати нову службу на продаж колег по цеху. Історія на своїх скрижалях залишить імена всіх «героїв» і діла їхні також. Щоб нащадки знали все про всіх.

І пам'ятали, що доля не випадає манною небесною. Долю обирає кожен сам собі. І робить з нею, що хоче. Маючи неабиякий запас характеру самостійного, на батьківській традиції замішаного державницьким духом і відповідальністю за все, що діється довкола («бо з тої миті, як на світ родився, я вже відповідаю в нім за все!»), Борис Олійник одразу став у літературі легальним борцем за народні і національні інтереси (це простежується з перших його віршів). Він яскраво заявив себе як поет-публі-

цист. Це саме тоді молодий поет уславив великого українця — простого хлібороба. Згадаймо дорогу до лікарні:

І лежить він на возі, важкий і нароблений.
 І сіда йому сонце на лоба.
 І не звісно, кому треба більше хоробрості:
 Космонавту чи хліборобу?

Однією з найважливіших тем його творчості стало явище національної гідності, духовної краси, свободолюбства, мудрості в українському характері. Він, мов би черкнувши по серцю саму історію в портреті «бісової дівки», що «на кручі стоїть, огорнувши вітрами стан», відкрив нам алмазні грані характерів: відваги — у Святослава, мудрості — у Сковороди, великого людинолюбства, національної гідності — у Шевченка. І особливою непогрішної прозірливості — у самого народу.

Пригадаймо рядки з поезії «До проблеми Шевченко і народ», в якій поет разуче вривав у свідомість часу:

Народ не візьмеш на макуху,
 Він зоддаля розрізнить чин:
 І хто є син його по духу,
 І хто — по духу! — сучий син.

Борис Олійник одразу виставив високу планку достоїнств українського народу. Для всіх у світі. І особливо — для влади — вдома.

Можливо, саме тому, що думав, діяв і писав він на відкритому полі, органи, що звикли діяти в тиші присмеркового переляку, не так швидко добралися до «державницького» поета.

А тим часом Борис Олійник працював як один з найреволюційніших поетів (за змістом — не лише за формою) у час найжорстокіших репресивних сплесків, коли вже чимало з «революціонерів-шістдесятників» пішли в чини чи «революціонували» у формі, демонстрували свою любов до верхів або розмазували на шпальтах у нових агітках квашню згвалтованого українського слова. Саме тоді Олійник написав вірш «Іезуїт цілує туплю папи»:

Не вірить й крихти езуїту папа.
І тим же платить папі
езуїт.

Точнішої викривальної формули вад радянського суспільства кінця шістдесятих я не знаю.

Саме Олійник заявив:

Двадцятий вік відважно і громово
Старих богів розвінчує на стінах.
Зате перед новими — по-новому,
Демократично... повза на колінах.

А сфінкси, як завжди,
ховають тайни
У сардонічнім обрисі губів...
І взагалі: коб не було рабів,
Цікаво, чи з'явилися б тирані?

Це 1968 рік. Щойно на політичному олімпі відбулися серйозні зміни: зміщено Хрущова. Прийшов Брежнев. Почалися перші арешти інакомислячих. Борису Олійнику було тридцять років!

Політична машина сірого кардинала набирала обертів швидко й неухильно, ламаючи основи національної свідомості народів, утверджуючи химерну субстанцію «радянського народу». І саме в той час була написана поема «Рух». Це її герой — «індивідуум непевного кольору, невідомої конституції», «на людину не схожий і схожий» — «громадянин планети Земля» (чи не продукт світової революції?), оголюючи зловісну сутність хибної національної політики у величезній могутній світовій державі, наступає:

— Ах, ці стріхи та, ах, ці вишеньки,
Ах, ця бариня-гопачок!
Осточортіли, яко вишивки
Прапрабабиних сорочок!

Досі носяться з пуповиною,
Хутірський придбавши склероз:
Ті — «під вербами та калиною»,
Ті — «под сенью белых берез».

<...>

Може, врешті, панове, годі?
Час диктує, кричать сини:
Перетрухли поміж народів
Допотопні ваші тини.

Вік жувати з одної торби
І дудіти в одну дуду?!
Вибачайте, вітчизну знайду
Там, де, зрештою, мені добре.

На кінець гучної промови
Він узяв мене під обріз
Надто мудрим і модним словом
З наконечником гострим «ізм».

Це рік, ще раз підкреслюю, 1968-й! Саме те, що можна назвати новими репресіями, було в розпалі. Уже прогуркотили поїзди, «довозячи до місця» перший набір політичних в'язнів. Порожняки стояли в тупиках на підхваті. Яку ж треба було мати мужність молодому поетові, щоб написати цю поему! Але не написати її Борис Олійник не міг. У поезії тих літ більш революційних, більш національних поетів не було. І поем — теж. Однозначно.

III

Звичайно, навіть легальна самостійність, незалежність від усіляких комітетів не могла залишатися безкарною довго. Йому згадали і голосування проти виключення з лав СПУ Івана Дзюби, і всі гострі місця в його публічних виступах з високих трибун, які були змушені підтримувати оплесками і поему «Дорога», і поему «Рух» також. 1974 року силою таємних махінацій його вивели із секретаріату СПУ. Саме тоді Борис Олійник «очолив» список під промовистим грифом «только для первых лиц» — письменників, заборонених для друку. Другим був Григорій Тютюнник. Достойне сусідство!

Майже два роки просидів поет під домашнім самоарештом (знав, які провокації чекали на нього за порогом).

Я багато разів бував тоді у нього вдома і дивувався, як іронічно-незалежно тримався Борис Ілліч навіть «під замком», як багато працював. Саме в першій поарештній публікації в журналі «Україна» з'явився (за Іваном Бокиєм) олійниківський поетичний шедевр «Парубоцька балада». Талант мовби прорвав якусь дивовижну дамбу. У ці роки його талант набирає нової сили. Укрупнюються і ущільнюються в художньому полотні поетичні образи. Поет легко зміщує події в часі, концентрує пружинну силу наближення явищ і понять, граціозно легко творить несподівані, яскраві і могутні образи філософських обрисів, алегоризуючи знакові явища у безмірі історії людства. Мова поета густометафорична, ритмомелодика і словниковий ландшафт неповторні — саме його і тільки його — олійниківські. Володіння словом досконале — воістину постає на повен зріст володар у світі слова!

Дивовижна поінформованість, енциклопедична наповненість знаннями духовних скарбів дозволяють філософськи осмислити безмір проблем у житті свого народу і точно викристалізувати своє художнє відкриття, возвеличити явище чи героя у слові, аби винести йому неблаганний непересудний присуд з такою силою, що він лишиться назавжди як знак надприродної сили.

Поет уже не може писати «про щось» навіть в інтимній ліриці. Він осмислює найзначніші явища — явища у свідомості самої людини, які й вирішують долі народів і світу в цілому.

Вже далеко «Двадцятий вал», хоч минуло лише кілька років. Слово Бориса Олійника набуває потужної енергетики, будить відчуття великої сили, ще неозначеної в наукових вимірах, але діючої і реально відчутної. У ці роки з'являються його знакові книги «Вибір», «Поезії», «Коло», «Відлуння», «На лінії тиші». А в них поеми, що стали окрасою етнічного гуляйполя української літератури, — «Урок», «Заклинання вогню», «Крило», «Дума про місто», в яких Борис Олійник постав не лише як філігранний майстер слова і характерник почуттів, а й як мислитель, що своїм ремеслом просвітлював історичний шлях у майбутнє всієї

нації, всьому народові. Побачила світ поема «Доля». Вона ще яскравіше визначила автора і як зрілого майстра цього жанру, і як глибоко свідомого, послідовного патріота, котрий дошукувався для всіх, як «не загубили ми власне обличчя, ймення, характер, поставу і звичай, землю і долю свою» (що втратити народ і нація можуть саме в даний час) і яку «дорогу всіх доріг» (з попередньої поеми «Дорога») обрати, аби вистояти на світових протягах, де все підпорядковане єдиному закону: виживає сильніший.

IV

Після вигнання він повернувся до Спілки письменників України на Банкову партійним секретарем. І... партком став усім: і центром творчого літературного процесу, і центром справедливості, куди йшли (в чергу!), аби добитися квартири, і за підтримкою, щоб видатися «в Москві», і просто порадитися: як жити, куди воно котиться і як рятувати Україну?

Його знали, йому вірили, йому заздрили, а від того, було, й ненавиділи — все було за найсуворішими, найсправедливішими законами людського співжиття. Це — вдома. Але Олійник уже став помітною фігурою на міжнародних просторах. Його знали і шанували у світі. Саме завдяки тому, що Олійник був головою Комітету Міжнародного Шевченківського свята, у нас побували видатні майстри слова Віктор Астаф'єв і Юрій Бондарев, Генадзь Буравкін і Ригор Барадулін, Расул Гамзатов і Кайсин Кулієв і ще багато великих людей. Вони їхали до великого поета з яким, за висловом Расула Гамзатова, «надійно і в розвідці, і на святі, і на роботі». Воістину, оглянувшись, можна повторити: «Иных уж нет, а те далече».

...На довгих життєвих перегонах відбулося багато змін. Змінилися навіть держави і устрої. Нові часи «прикупили» нові цінності. Часи наступні їх теж колись переоцінять — так воно і є. Але життя людське — одне і дуже коротке. І воно не може мати багато об'єктивних оцінок. Тому нам зовсім не байдуже, що про нас подумують люди. Звичайно, люди дорогі нам, шановані нами (так про них думаємо

ми). І найскромніші люди не байдужі, як каже поет, до свого реноме. Інакше нащо ж його творити? І жити нащо?

Різні критики, журналісти, колеги по перу, державні діячі, висловлюючись про Бориса Олійника, по-різному визначають головні риси його характеру, які, звісно ж, є й головними ознаками характеру творчого. Це — вірність ідеалам, надійність, незрадливість, відповідальність за кожен свій крок і ще багато визначальних ознак. Але я все ж найпершою назвав би ознаку державності його характеру. Для нас, українців, особливо українських письменників, ця риса особливо цінна і потрібна, бо... поет в Україні, перефразовуючи Євтушенка, більше, ніж поет. На моїй пам'яті в нашій літературі було дві такі постаті — Олесь Гончар і Борис Олійник. Нині він лишився сам. Я ніскільки не хочу когось образити, просто інші в державотворчій сфері метушаться в ракурсі доступу до влади, зводять рахунки зі своїми противниками, «державотворюються» в зоні посадовлаштування. Ні до злочину проти нашої нації, ні до національності в паспорті, ні до економіки, в якій, з метою збереження національного виробника і національних інтересів (за словами Бориса Олійника), необхідно ввести надзвичайний стан,— їм діла нема. А от Олійнику є. І було завжди. В житті. А від того — і в поезії.

Треба жити довго, щоб знати все.

У пам'яті — дев'яності.

Я був шокований, коли в «епоху великих перемін» націонал-спекулянти, які й частки не зробили для української державності від того, що зробив Борис Олійник, накинулися на нього, як піраньї. Звинувачували, зазвичай як комуніста, загальниками (гріхів то не було!). Звинувачували ті, хто проти нього був ніким, пігмеєм, хто служив колишньому режиму по-собачому, здрибноючись перед ним до «зерняти макового», хто ходив у стукачах, приставлений до ненадійних, і про кого Григір сказав мені: «Запам'ятай, то найпадлючіша людина у спілці». Поливали «ретрограда» Олійника ці, а до них підпрягалися й інші «пообозні» від органів, посписочно,— так, ніби КДБ їх жужмом передав у ЦРУ. Спочатку я дивувався, а потім зрозумів:

усе ж закономірно! Характери не міняються. Змінився хазяїн, а служакам тепер уже йому, також по-собачому служити і зручно, і вигідно. Та й як же їм, хто так догідливо притирався до влади, що на її тлі став непомітним, вирізнитися, щоб у процесі самоутвердження незалежної України їх помітили нові хазяї? Звичайно, лише на контрастному тлі чесних і яскравих фігур. Олійник — перша!

Згодом сам поет це сформулює так: «Природно! Відступник найбільше ненавидить того, хто не відступився. І — зятяте, не мені вони мстять. Вони мстять собі за власне кривовірство, за малодушшя, за власне відступництво. Бо добре відають: все потаємне, раніше чи пізніше, як свідчить апостол, стане явним. І раніше чи пізніше люди впізнають всю ницість їхніх душ. Ті ж, хто не відступився, уже самою своєю присутністю створюють тло, на якому особливо контрастно проступає вся їхня трухлява суть. Звідси й ненависть до того, хто не відступився од своїх принципів і позицій». Далі він прощає дрібним — дрібність, запроданцям, стукачам — їхне, іншим — інше. Бо справді, кожен живе тим, чого вартий.

Що ж, зі своєї висоти Борис Олійник може так поблажливо ставитись до своїх опонентів. Я ж думаю, як сталося, що одиниці, хай і в підігнаних еполетах «стукачів», цькували його, а сотні оторопіло мовчали або підцьковували? Знали ж його заслуги, самі ставали на ноги, завдячували йому, розуміли, що Олійника судили не по правді, а на захист не стали! Ті ж, що цькували, дуріли в азарті від безкарності. Виходив дивовижний ефект стадності. А стадність — це дуже погано. Стадність страшна в собак — заїдають своїх. Ще страшніша вона в людей. Бо саме в середовищі рефлексій стадності виробляється менталітет продажності. Саме цей менталітет продиктував під Лубнами козацькій старшині, яка до третіх півнів брала під козинок вірності, на зорі здати ляхам Лободу й Наливайка; саме він, цей менталітет, допоміг отруїти Хмельницького і... на жаль, низка таких прикладів безкінечна у нашій нетривкій історії, яка нас таки нічому й не навчила. А тим часом лише постать, лише особистість сповна несе відповідальність за свій вчи-

нок. І справжню історію, якою можуть гордитися покоління, творить також вона — особистість.

І державу творити можна отарою. Але створити вдасться лише розумом і честю особистості. Бо саму отару можуть вести до незалежності «вчорашні конвоїри». І зрозуміло, куди вони приведуть. Людина ж самостійна наосліп іти не буде — вона дивиться і думає.

Справжні постаті «виростають» у суспільстві в найскладніші часи перемін. Вони стають як дороговкази, що дозволяють орієнтуватися усьому народові: що, хто, куди і за що? Саме таку роль завжди виконував Борис Олійник. Ніхто не бачив у його очах розгубленості, переляку чи відсвіту плебейської готовності скоритися. Дух плебейства ніколи не приставав до того, хто ще в юності основою свого світогляду визначив: «стою на своїй землі».

Не надто довірливий від природи і зовсім не схожий на наївного, Борис Олійник усе ж таки передусім поет, а тому по-справжньому прагне вірити у велике й прекрасне. Скажімо, я, впізнавши всю політичну театральність і програмність «із-за куліс» так званої помаранчевої революції, намагався зрозуміти, як на трибуну Майдану потрапив і виступив там Борис Олійник? Але потім згадав: а хіба Рух за перебудову починався не в парткомі? І ще згадав виступ по слідах Чорнобильської трагедії, виступ про голодомор на Всесоюзній партконференції, згадав, як він повірив у чистоту перебудовчих ідей Горбачова, який натхненний ними приїздив з Москви: може ж таки, нарешті! Він вірив і вірить у серйозність і правдивість усіх великих начал, бо міряв і міряє усе своєю міркою, відчуваючи велику власну силу, за якої світ, а особливо — рідну Україну перебудувати на краще можна!

І тут, на Майдані, він, зрозуміло, не підспівував сценаристам чи виконавцям (там у нього, певно, ілюзій не було). Він вітав світанкове пробудження народу, саме — народу, його незадушену здатність повстати проти будь-якого насильства, рішучість виступити на смертельну битву за свою свободу, за свою долю. Вітав пробудження! Ця готовність боротися за кращу долю свого народу постійно брилила і бринить у його поетичному слові.

V

Не трубадурячи (це не в природі справжнього таланту), не натворивши непоправних помилок, працюючи в державотворчому руслі, Борис Олійник утвердився в найголовнішому — в праві на правду. І саме нею дихає Олійникова поезія сьгоднішнього — новітнього, незнайомого нам життя на перевалі тисячоліть, коли з'являються і, як онучі, зношуються нові прапори й ідеї, чиняться короткі наступи при затяжних відкатах, на зміну несподіваним спалахам захоплень приходять тяжкі, глибокі розчарування, а життя працює на дорогому, єдиному паливі — позитиві. І добувати його поетові важко. Але треба. Іншого виходу нема. Робота ця небезпечна, на ній немало людей надірвалося. Бо здобуваючи цей скарб на найтяжчих життєвих дорогах, людина одержує матеріал попутний — досвід і в природному прагненні призбирувати нагромаджує його, думає: що більше досвіду — то легше буде жити. Але досвід — теж ноша. І, певно, найважча. Тому під цим тягарем людина дорогою, бува, розгублює чи просто скидає з рамен все, що нести далі не вистачає сил. Заодно, трапляється, — скидає й талант. Не випадково з часом митець полишає писати (поезію, музику, картини тощо). Надто ж, коли виявиться, що в його житті талант не був головною вартістю. Тому й розсипався, як тирса під вітром «на Диканьку».

Думаючи над цим, згадую один виступ Бориса Олійника, де він сказав: «Уже багато моїх друзів-опонентів, в принципі, не пишуть (хіба що вірші-агітки, колись — про партію, тепер — про неньку). Не пишуть, бо лукавили зі своїм талантом, торгували. І... спродали. Я ж працюю, як і працював, не міняючи векторів й орієнтирів. Хотілося б, звичайно, щоб творене було, по можливості, точним знаком часу, в якому і яким живемо. Зрозуміло, тут торгівля, зиск абсолютно протипоказані. У поета є одна головна цінність — право на правду, з яким він може стояти за свій народ. Якщо він цим правом не користується хоч одну мить — він не поет».

Так, у цих словах нема лукавства. Бо як не дивно, але за ці останні вісімнадцять років (років не зовсім суголосних

його позиції, котру поет, громадянин, політик і філософ Олійник ніколи не міняв) він видав понад десяток книжок, більшість з яких — поезія, по-справжньому традиційна, Олійникова поезія — шляхетна у чистоті почуттів лірика, замашна в думці й образі публіцистика, глибока народна філософія і вбивча своєю філігранністю та дотепністю іронія. А ще праведна непідкупність, суворість і сміливість судді, який знає майже все і має право судити, бринять у книгах «Шлях», «Біла мелодія», «Трубить Труб'як», «Таємна вечеря», «Стою на землі», «Знак», «У замкненому колі» та інших. Ці книги — особливий материк сучасної української поезії, материк, який, мов кристал чистого металу, зібраний із молекул пізнання зовсім нової епохи в історії України — епохи розпаду колишньої держави і епохи розпаду вічних цінностей, епохи продажу своїх одноплемінників і епохи відмирання генофонду, епохи тотальної руйни духовності і амортизованості моралі, епохи колонізації під знаком миротворства і епохи проникнення чужого в нашу економіку, епохи... епохи... Зовсім іншої епохи, все ж головною ознакою якої є те, що зламати великий народ України не вдасться нікому. І можна лише поспівчувати тому, хто на нього замахнувся. Про це — у Слові Поета. Яка сила духу, яка точність визначення всіх ознак цього буремного часу, яка свіжа метафоричність, яка багата образність і яка довершеність творів! Так, не побоююсь повторів: це поезія знакового майстра української літератури. Майстра світового рівня.

Сатанинські сили, хазяйнуючи на наших землях з місцевою прислугою різного пошибу поліціанського характеру, зробили все, щоб такі книги не потрапили до народу — завбачливо знищили мережу книгорозповсюдження, яка була у нас найкращою у світі. Але нікому не вдалося ізолювати такого поета від народу. По всій Україні силами відомих і невідомих видавців виходили і виходять його твори і будять людський розум, причумлений віртуальним інтернетним клоном чи напівголодним життям (у кожного нині свої біди, хоч натворив їх один і той самий винуватець). Книжки читаються і цитуються. Особливо — вчителями. На

них час поклав особливу відповідальність — заступити народ, уберегти його від продажних своїх і прищеплених в Україні політиків. Тому їм, як нікому іншому, потрібне Олійникове слово — слово, що випромінює мужність і дух патріотизму. Яскраве, сильне, красиве Слово.

Олійник весь у животрепетному струмені сьогоднішнього руху свідомості народу. Він «роздягнув» нашу душу, «розкоронував» гречкосійство, струснув усю національну розгубленість, сльозоточивість і півнячий героїзм:

Злізайте з печі!
 Вдарте у кресало,
 Аби вогонь пропік на душах сало
 І нагадав, що править не живіт,
 А дух Шевченка — віщого месії,
 Що ми — вкраїнці, а не гречкосії,
 Що ми — живі!

Про його слова скаже Іван Бокий: «Поезія Олійника як оголена шабля». Так, це викристалізоване слово, яке ідеально формулює різьчу (справді, як шабля) думку, робить поезію такою, що нею захоплюються всі — і одностудці, і опоненти, і друзі, і вороги. Бо слово це має могутню енергію. І нікому не байдуже, куди вона спрямована. А спрямована вона на захист свого народу, як і належить великій поезії.

Ось яскраві рядки з вірша «Європі»:

Відкриті наші предківські чертоги
 Усім,
 хто має помисли незлі.
 Прийдіте з миром!
 Та, заради Бога,
 Не вчіть нас жити на батьківській землі.

Отак кожне слово — воїн, кожне заступає рідну землю і рідну людину, відкриту у своїй доброті, від отих «третіх» і «п'ятих», які пожирають нашу віру, і дух, і всі цінності, створені народом та покладені в основу нашої моралі, характеру, нашого достатку. Читаймо:

Доки на мечі кували рала,
На тризуби — молоти й серпи,
Треті загребущо рвали й крали
Від ракет, ікон — і до сапи.

Треті підкидали знизу хмизу,
Зводили, як бевзів,— у лоби:
— А отам — колишній блюдолиза,
А отам — теперішній. Лови!

А ми:

Раптом спогадали про Україну,
Глянули — руками розвели:
— Хто ж це нам побив горшки і спини,
Хто ж це нашу хату розвалив?!

Це — «треті».

А це з «п'ятої колонії»:

Гей, пильнуйте, хлопці-радикали,
В коммутантів незмінима суть:
Нас вони учора продавали,
Вас вони узавтра продадуть.

Спогадаймо пору незабутню,
Як вони в серпневу зорепадь
Обміняли зірку п'ятикутну
На місця в колонії номер п'ять.

І вони ж, як дійде до порубу,—
Не змигнувши оком, без сум'ять
Обміняють вашого тризуба
На місця в колонії номер п'ять.

Можна ці вірші сприймати як «фронтний» вибуховий матеріал. Так, вони опалені порохом збунтованих колон, означені смертним ходом патріаршим під провокаційним бігом тимчасових підставних гетьманів. На них — відблеск усього спектра подій нашого часу — часу особливо цинічних переворотів, соціальних потрясінь, розколів і зміщень по шкалі людських цінностей у суспільстві й у світі.

Але осмислення подій, типів характерів, доль окремих людей, означення їх словом настільки точне (мов вирізьблене із бальзаміту свого часу), що можна сказати: історію будемо вчити за різнокольоровими «посібниками», а от достовірність її, мабуть, не раз звіримо за поезією Бориса Олійника. І вже з тієї поезії такі визначення, як «п'ята колона», «треті», «коммутанти», «хлопці-радикали» — надовго залишаться в мовному ряді, що позначатиме наше життя у ХХІ столітті.

Викривально-пізнавальний характер його публіцистики в поезії на барикадних вітрах нашого часу набирає палкого плакатного характеру. Ось із вірша «Прийшли»:

Прийшли.

Розставили не кулемети,
А із місцевих найпильнішу з варт.
І ти ж диви: ще й не запіли треті,
А вже в нацстроях радісні поети
Оспівують новітній каганат.

<...>

У цій тяжкій золі
Огонь насподі ще не вмер для ватри.
Гей, на міхи натисніть, ковалі:
Щось забарились ви мечі кувати!

Або ці рядки з вірша «Не забудь!..»:

Та не жди,
що знов за нас на палі
Діти в Кругах голови складуть.
Не хитруй:
вони вже на вокзалі.
Уставай...
та й вила ж не забудь!

Можна сказати, така прямота не типова для граціозного олійниківського письма, але саме це потверджує: гнів у поетичному рядку утримується на краю людських можливостей поета. Це не стільки ознака поезії, скільки ознака часу, яку справжня поезія поминути не може.

Із нетривкого, розхитаного сьогодення краще видно, яким явищем в українській літературі є поеми Бориса Олійника. Саме в них автор, почавши пошук «дороги всіх доріг» свого народу вийшов на найбільші, найзначніші відкриття в духовному світі слов'янства, осмислив хід історії свого народу і людства, відкрив причини наших трагедій, силу духу наших перемог. Саме в поемах він найреволюційніший, бо так впливає на читача. Так він впливав і тоді, коли більшість «впливати» не наважувалася.

Можливо, тому тодішня кон'юнктурна критика Олійникових поем, як правило, не обговорювала. Просто боялася їх чи не наважувалася осмислювати, бо ж це означало думати майже урівень з автором, що і не всім під силу, і не відомо, як «оплатиться». Отож, усю цінність поем Бориса Олійника і впізнав, і оцінив читач сам. Оцінив дуже високо.

Але навіть на тлі такого визнання осібю вивищується поема «суверенних» літ «Трубить Трубіж». Сучасна критика, що виросла зі свого призначення «обслуговувати за вказівкою» чи «за вітром», в час, коли «можна все», просто розгубилася — таке полотно для самостійного осмислення їй непосильне. А тим часом — це перший і єдиний в українській поезії масштабний художній твір, де автор, оком патріарха проглядаючи глибоку історію, беручи уроки ще з часів монголо-татарської навали, а то й часів допотопних, куди він легко проникає багатою уявою, на зорі третього тисячоліття сягнув коріння національних трагедій, що виплуталися не лише з нашого менталітету, а й світових гадючих кубел, звідки починаються сліди багатьох світових злочинів. Як вірний син України, як свідок цих подій, як людина, що в сумнівах своїх шукає істинний шлях до свободи своєму народові і народам іншим, він сам побачив і всім показав і «куди вона крутиться», і «хто тим править», і хто кого та куди веде.

Борис Олійник зазнав усього — він був у фаворі влади (лауреат Державної премії СРСР, лауреат Державної премії України ім. Т. Г. Шевченка, кавалер численних орденів, академік НАНУ, нарешті — Герой України). Був також і битий тими ж владами. Було все. І все мінялося. Але незмінно

шанованим і улюбленим у народі залишався поет Борис Олійник. Завжди! І хоч зовні він постійно демонстрував холодну скромність, я знаю: слава заслужена всім великим життям поета, мислителя, громадянина. Свого часу написавши:

Тяжчого ж, брате,
видовища в світі нема,
аніж поет, що старцює під вікнами слави,—

Борис Олійник силою свого великого благородного слова зробив так, що слава, як впокорена любов'ю жінка, сама припала йому до грудей.

Істинно, судитимуть за заслуги твої.

Михайло ШЕВЧЕНКО

ПОЕЗІЇ

Зі збірки «ДВАДЦЯТИЙ ВАЛ»
(1964)

ФОРМУЛА

Вірі Іванівні Левкович

Віро Іванівно, спогадом перевисаю
В класну кімнату, де цифри гудуть, як рої..
А за вікном голуба розтривоженість маю,
І в мене в щоденнику двійка похмура стоїть.

Я був нагороджений нею в той ранок по праву
За те, що не взяв Піфагорових гострих вершин.
І сумно зітхала праворуч сусідка білява,
А сонце сміялось, хоч скаргу на нього пиши!

Я плутався у формулах, наче в тропічних ліанах,
Я, наче сліпий, натикався на кути пірамід,
І всі мінуси мої спроектувалися рано
На вашім обличчі у зморшки, до болю прями.

Ах, Віро Іванівно,
 гуси ячать над землею,
І роки, мов гуси, зникають за вічний кордон..
А вам уже в коси не личить тендітна лілея,
Й мені вже нелегко зробити в «дев'ятку» кидок,

І наші сини вже шкільну припасовують форму
Під дзвін малиновий нових вересневих світань..
А я ж іще й досі не вивів найважчу формулу:
Як повернуть вам розгублені в класах літа.

ОЧІ
Поема-мініатюра

*Лікарю-окулісту
І. А. Данилевському*

Хмари стали на пружі Альпами,
Взявши небо на гострі піки...
Покладіть ви у шафу скальпель,—
Вечір входить в палату, лікарю.

...Це було за далекими гонами,
За крутою грядою років:
Вечір входив у хату стомлено
І вкладався біля порога.

І хиталися зорі над стріхою,
І за кимось гармонь тужила,
І вишнева лапата віхола
Йй на плечі спадала біло.

Ой ті губи — жага червона,
Призабутих очей глибокiсть...
Це було за далекими гонами,
За крутою грядою років.

А тепер: «Голова стала білою»,—
Хтось зітхає старим романсом,
І лежать твої роки віялом
На дугою вигнутих трасах.

Що ж, отак і приходять вечір,
По-лисичому тихо, без стуку.
І влягаються дні на плечі,
Прикувавши до втоми руки.

Але падає навзнак втома,
Коли пальці ідуть в атаку

На позиції глаукоми,
На укріплення катаракти!

І стають тоді на коліна
Перед ним матері прозрілі,
І любов зацвіта жоржинами
На столі його біло-білим.

Але він посміхнеться звично:
Переплутали, мов, адреси.
І вручатиме медсестричкам
У букетах тривогу весен.

А вітри будуть в шибку стукать,
Що пора вже іти додому.
І лежатимуть його руки,
До колін припечатані втомою.

Ех, коли б мене хтось покликав
Змалювати сонце натомлене,—
Я б накреслив долоню лікаря,
Розгорнувши пальці, як промені.

Хмари стали на прюзі Альпами,
Взявши небо на гострі піки.
Засинайте до завтра, скальпелі,—
Із палати виходить лікар.

Він несе під пахвою течку,
Де рецептам спокійно спитьсся.
Над його капелюхом гречним
Посміхаються зорі зіницями.

Він іде по асфальтовім олові,
І пільма розтає на прюзі...
А сліпі повертають голову
В бік світанку у капелюсі.

ОДНОЛІТКИ

Як було йому двадцять шість,
А тобі — всього тільки шість.
Пістолетом йому фашист
Показав на Дніпро під міст.

— Ну, — сказав йому, — вибирай:
З нами — значить, до Бога в рай.
Проти — значить, на дно Дніпра.
Зразу: «так» чи «ні»?

Вибирай.

Посміхнувся:

— Навіщо гра?

Я готовий... на дно Дніпра. —
...І тобі уже двадцять шість.
І йому лише двадцять шість.
Ти гундосиш, як архіерей:
— Ах, не треба мені ідей,
Той найбільше має ідей,
Хто в кишеню гроші кладе.

...І йому, й тобі — двадцять шість.
Та між вами — зірвано міст:
Він ступив через смерть, щоб жить,
Ти ж помер живим в двадцять шість.

Зі збірки «ВИБІР»
(1965)

ВИБІР

Над штормом, над шабельним зблиском,
Над леготом теплим в житах
Гойдається вічна колиска
Маятником Життя;

Життю — ні кінця, ні начала.
І вічно по колу землі:
Комусь — лебеді від'ячали,
Комусь — ще сурмлять журавлі.

Один передбачливо очі
Прикрив ще за крок від межі,
Ввійшовши клітиною ночі
Тихенько: чи жив, чи й не жив?

А інший — на кроки не міряв:
Летів, і гримів, і... згорів,
І люди відкрили в сузір'ях
Зіницю нової зорі.

Коли б загадали: — Хочеш,
Одне лише слово твоє —
І вища — лаврова! — почесь
Чоло твоє обів'є,—

Я б вибрав найвищу почесь:
У чистім і чеснім бою
На чорному мрамурі ночі
Зорю записати свою!

1963

ЖИВИМ — ОД ПОЛЕГЛИХ...

Смертію смерть здолавши,
Ми говорити хочем:

— Ви
 не забули
 наші,
Спалені порохом,
 ночі?

Ви,
 що родились в мирі,
Після останніх залпів?
...Наші шинелі сірі
Сушаться десь на Альпах.

В наших старих пілотках
Носять сини каштани,
Наші цупкі обмотки
Вточені в меридіани.

Нас не діждались сині,
Нас не діждались карі...
В ночі терпкі осінні
Ми залітаєм з марень

Листом із осокорів
В думи дівчат красивих...
Тільки чому ж так скоро
Стали ви зовсім сивими?

А-а, ми й забули.
 Сійте,
Як же це ми забули,
Що не дійшли до стрічі
Рівно на відстань дула!

Не доповзли на ліктях...
Трохи...
останні...
дюймами...
Ви ж не забудьте тільки:
Рівно на відстань дула.

17.X.1963

НЕ ДЛЯ ДІТЕЙ

— Краще померти стоячи,
Ніж на колінах жити! —
Сказав учитель історії
Дітям.
Слухайте, діти, вчителя,
Слухайте маму й тата,
І дай вам Бог тільки з читанок
Про це читати.
Так... «Краще померти стоячи...»
Сказано мужньо й строго.
...А в них були перебиті
Ноги.

Вони піднялись на колінах —
І впало вороння крепом.
...Ой зросла у полі
червона калина,
А над нею — сине небо...
Це я не вам, діти.
Я просто думаю, діти,
Що можна і на колінах
Померти краще,
ніж стоячи
жити.

...Діти,
Читайте історію.

1963

ПРО ХОРОБРИСТЬ

У колгоспі зітхають корови печально,
Бо я дядька везу в лікарню.
Він лежить на гарбі, як святий із Почаєва,
Сивий-сивий і мудро безхмарний.

Поперек йому біль пропікає та ломить,
А він ще й шелестить губами:
— Ти давай через ліс, щоб поменше
знайомих,
Бо невдобно — лежу, як барин.

І мені зрозуміла тривога дядькова,
І ніяковість зрозуміла:
Він уперше в житті не править конякою,
А лежить на гарбі без діла.

І од того лице його полум'ям дише,
І зривається з уст трійчатим:
— Це ж сказитися можна, туди його,
Цілі дні без роботи качатись!

Потім тихо, сховавши в зіницях болі,
Нахваляється дядько на завтра,
Що оце хоч книжок начитається вволю
Про любов та про космонавтів...

Шкандибає гарба по бруківці райцентру,
Пропускаючи авто коректно.
І стоїть край дороги забута церква,
Як невдалий макет ракети.

А ми ідем двадцятим сторіччям
конякою,
І мій дядько глаголить істину:
— Це ж подумать, яким треба бути одчаякою,
Щоб рішитись в ракету сісти?!

І лежить він на возі, важкий і нароблений.
І сіда йому сонце на лоба.
І не звісно, кому треба більше хоробрості:
Космонавту чи хліборобу?

КОГО ЛЯКАЮТЬ ОБЕЛІСКИ

Одні в атаку ходили,
А інші —
 «ура!» кричали.
...Човнами стоять могили
На вічно сухих причалах.

Та все відійшло:
 і клопіт,
І сльози розлук, і лихо...
Вернулись одні з окопів,
А інші — зі шпарок тихих.

Змішались. І навіть зблизька
Ти їх розрізнити спробуй.
Хіба що сумні обеліски
Між них — межовими ромбами..

Що ж,
 павшим за праве — слава.
Живим — про живе гадати:
Дітей світлооких бавить,
Ліпити, тесать, копати.

Усяк собі вибрав діло
По серця свого призову:
Одні видають вугілля,
А інші — словес полову.

А сонце медалью блискає
Всяк сущому на Планеті!..
Чому ж тоді обеліски
У небо стирчать багнетами?

Чому вони по інерції
Ще рвуться на брань велику?
Кому вони цілять в серце,
Мов
 кинуті
 точно
 піки?

Кого вони чорним димом
Лякають на смерть ночами?!
...Одні в атаку ходили,
А інші — «ура!» кричали.

ПЕРСТЕНЬ ДОЛІ

Мені доля вручила перстень
І сказала, що вже до смерті
Я розмічений і заверстаний
В наростаючу круговерть.

Що однині не буде спокою
Ні вночі мені, ані вдень,
І життя моє піде боком,
А не так, як у всіх людей.

Що й кінець мене жде печальний —
Не в оточенні пра-пра-пра,
А, говорячи фігурально,
Од свого ж таки пера.

Або інший хтось точним випадом
Укоротить мій родовід.
Або винесуть, в кращім випадку,
Десь на станції рядовій...

Ех ти, доле моя, циганко,
Не лякай мене тузом пік!
Одного я боюсь» цигаркою
Продимить на чужій губі.

МАТИ

Зупиніться, поети!
 Чекайте, не треба...
 Мати вийшла на ганок
 і дивиться в небо.
 Мати дуже висока,
 древніша од космосу.
 На плечі в неї райдуга
 гнеться коромислом.
 Приймачі підбадьорливо
 сиплють прогнозами.
 Мати мовчки ковтає
 просолені сльози.
 Мати вірить не дуже
 професорським викладам:
 Ще ж немає од серця
 точнішого приладу.
 І тривога їй кригою
 пада на серце:
 «А як з космосу чорного
 син не повернеться?»
 О, тоді він для хлопців —
 одвічною зіркою,
 Будуть пафосні вірші
 і оклики в збірках!
 Будуть довгі романи
 й поеми, як ринви...
 Лиш ніколи не буде
 у матері сина.
 І тому вона йде
 за село, на околицю,
 І стає на коліна,
 і небові молиться.
 Та не супте ви брів
 і не хмартесь осінньо:
 Мати молиться в небо...
 на рідного сина.

1962

* * *

На гострі брили кинули його
І прикували боговою люттю
За те, що в муках праведних вогонь
Він передав на добре діло людям.

Брели віки. На дугах віражів
Хиталися, блудили в катакомбах.
Хотів для добрих...

Але ви скажіть:

Чи можна на вогонь поставити пломбу?

Ми славим в одах вогнище святе,
Та всіх пускають до нього ще нам рано:
Адже вогонь, що викрав Прометей,
Спалив колись великого Джордано.

* * *

Од квіту вишень
стало в світі біло так
І чисто так, хоч вікна — навстіжень.
...А «друзі» вчора злякано розбіглися,
Блідіші од прасованих манжет.

Давай-но, серце,
ми печаль облишимо,
Усі негоди одцвітуть, як дим.
Я лиш прошу тебе,
сестрице вишенько:
Поганим людям ягід не роди.

А коли вродиш добрим людям рясно, то
Постукай в шибку причілкову знов,
Як вечір-грішник у блакитній рясі нас
Почне благословляти на любов.

Тоді я вийду
 до своєї вишеньки
Через пісень
 калинові мости.
А наді мною буде, наче вишивка,
Високе небо зорями цвісти.

Ах, ти даремно, серце,
 так забилося,
Що хтось маленький морщить люто лоб,—
Ще не була земля такою білою,
І чисто так ніколи не було.

Зі збірки «ПОЕЗІЇ»
(1966)

ЯК УПАВ ЖЕ ВІН...

Як упав же він з коня
Та й на білий сніг...

П. Тичина

Як упав же він
на білий,
На останній сніг весни,—
Налетіли гуси
та й сіли
В узголов'ї, мов сні.

А із сну виходить мати
На тесові на мости.
«Гуси, гуси, гусенята,
Візьміть мене...» —
і затих.

Стрепенулись гуси з ляку
Та й на гук вожака:
Загорівся сніг
маками
Під грудьми у вояка.

Гей, полинули ж далеко
Ув останній тихий сон,
Де вимощують лелеки
Гнізда колесом.

Вийшла мати в синій вечір,
А з високої імлі

Впали гуси їй на плечі
І заплакали.

Похитнулася, мов колос,
Без ридання і молитв,
Тільки сивим квітом коси
Материні зацвіли,

Тільки десь за верболозом,
На калиновім мосту,
Пропекли дівочі сльози
Білопіннуку фату.

Знову гуси у заплави
Гублять втому голубу...
Виросли сини біляві,
Тільки ж він русявим був.

І питають матір хлопці,
І питаються гостей:
— А чому, як сходить сонце,
Сніг багрянцями цвіте?!

Не питайте її, милі,
Не будіть далекі сни...
Він колись упав
на білий,
На останній сніг весни.

1963

БАЛАДА ПРО ШЕВЧЕНКОВЕ ПЕРО

Шептав: «Як не цієї ночі,
Тоді вже ніколи більш».
А ночі тягли крізь ночі
Сухого безпліддя біль.

Метався він по майстерні
Між гіпсових холодин.
А мрамур — лискуче стерво —
Шліфований сміх цідив.

О, мрамур був досить вчений!
Він міг би сказати про те,
Що бравсь одкривать Шевченка
Уже не один митець,

Що з тертих дверей майстерень
Він брів по материках
Од пам'ятників у скверах
До марок на сірниках,

Мальований, бронзокутий,
Одкриваний сотні крат...
І вирішив тоді скульптор
Нічого не одкривать.

Розважливо, без одчаю
Він глину пругку замісив
І просто за стіл звичайний
Затим Кобзаря запросив.

Але в нагороду за муки,
За попіл завчасний скронь
Значуще у праву руку
Подав Кобзареві перо...

Що ж, скульптор не грав провидця,
Обравши старий сюжет.
Та вклав він у рух правиці
Шевченкової секрет:

Чи зараз він в шалі творчим?
Запише повний псалом?
Чи, може, комусь він хоче
Своє... передать стилу!

Уже проспівали треті,
Як скульптор сказав: «Добро».
...І сни голубі поетів
Закреслив отим пером.
Великі й малі поети
Чекають: кому...
перо?!

1965

* * *

О жовтий квіт мелодії розстань
Над строгими квадратами перонів...
І тихий сум. І подано состав.
І ти пливеш од мене на платформі.

— Ну що ж, прощай,—
у котрий уже раз
Губами вимальовую похмуро.
А ти — і не дружина, й ні сестра —
Кладеш долоню на мою зажуру.

Прощай...
Мій плащ на осені прижух.
І в тебе очі затаїли муку.
А можна б раптом перейти межу,
І ти — моя. І к бісу всі розлуки.

Сказати полустанкові: «Прости.
Набридли рейки. Час і до спокою».
Але тоді вже й ти була б не ти,
І я б уже не був самим собою.

Тож знов: прощай.
Состав мій одійшов,
Щоб ти виходила чекати знову,
Щоб хтось дрібненько розтрусив смішок
Над дивом платонічної любові.

А я щасливий, що вручила ти
Мені одвічну тугу за тобою,
І хоч тебе лиш вигадав такою.
Зате й вірнішу тебе не знайти.

Зате я певний: ти, немов сосна,
Чекатимеш на сірому пероні
Навіть тоді, як спиниться состав
І я уже не вийду із вагона.

ДЯДЬКО ЯКІВ

Як іде з роботи дядько Яків —
То земля хитається, мов трап...
На руці у дядька — синій якір,
На кашкеті в дядька — жовтий «краб».

Він іде з хмільком після получки,
Ще й гукає друзів пригостить.
І собаки лащаться і рвучко
В бублики закручують хвости.

Бо у дядька серце — добре й тихе,
І душа багата, як земля,
І тому довкола його стріхи
Ластівок найбільше кружеля.

Він мугиче пісеньку охрипло
Голосом, простреленим в боях,
І нога його тихенько рипа,
Як старий, пошарпаний баян.

Ах, вона рипить, та не розкаже,
Що її на фабриці майстри
Лаштували Яші замість справжньої,
Котра держить біль Сапун-гори.

Дядька Яшу слава не турбує,
Він важкий в промовах на почин...
Тільки раз він трахнув по трибуні,
Як хотіли його честі вчить.

Але вам його боятись нічого,
Як вночі ви бредете селом:
Він не вміє крастись непоміченим,
Щоб у спину вжалити жалом;

Він в кишені кулака не зліпить,
Щоб жбурнути в скроню серед дня,
Бо нога у дядька тихо рипа
І медалі весело дзвенять.

...Перед сном цигарка його звично
Зіркою опалою горить.
І нога його носком фабричним
Вказує у бік Сапун-гори.

1965

ПРО ПОЕТІВ

Пробачайте поетам
Дивацтва незлі:
Небагато поетів
Живе на землі.

Вони в муках по світу
Шукають слова,
Хоч не кожному папороть
Квіт розкрива.

Дивна доля поетів
Блукає в житах:
Умирають поети,
Бува, за життя.

Спробуй визнач напевне
Поетову путь:
Адже часом поети
Й по смерті живуть.

Обережне міщанство
Здаля їх мина.
Їм приписують з лишком
Жінок і вина.

Дипломований фізик
Хихика в жилет:
Мов, згоріла поезія
В соплах ракет...

Все ж сховайте в портфелі
Усмішечки злі:
Небагато поетів
Живе на землі.

Умира обиватель —
Хоч верть, а хоч кругь.
А поети ж, бува,
Що й по смерті живуть.

Одрокочуть ракети
Й розтануть в імлі.
А поети залишаться
На землі!

1965

БАЛАДА ПРО КАРТУЗИ

Планета сива над віками крутиться,
Линяють дні, і пахне сіножать.
Усе живе будується і крушиться...
І тільки
 їм
 призначено лежать.

А вони ж бігли землями і водами
На тричі смертю хрещені вали...
Тепер вони, як у поетів водиться,
Ромашками
 у полі проросли.

Палає світ хустинами і блузками,
Модерно грає в кольори лавсан.
А їх прості
 бавовняні картузики
У сінях прицвяховані висять.

Їм не намацать філософським посохом
Абстрактних істин невидиму грань.
Відкрити встигли стрижені філософи
Одну-єдину істину:
 — Ура!

По них лише зозулі прокукукали,
Навіть могил по них...
 Та все ж таки
Вернулись матерям листи заблукані
І в комсомол — простріляні квитки.

Ну от і все... Та вічна діалектика
Нам стука в серце пальцями золи:
Вони лежать за далями далекими
За те, що ми танцюєм на землі.

Ну от і все...

А в матерів згорьованих
Немає навіть знімка для сльози.
Тому й висять картузики бавовняні
На білих стінах замість образів.

1965

Зі збірки «КОЛО»
(1968)

БАЛАДА ПРО ВОГОНЬ І ПРИНЦИПИ

І підступно нашіптував сумнів:
Джордано Бруно,
 подивися згори,
Озирнись на всі
 чотири сторони:
Папа нависає,
 мов хижий гриф,
Кардинали в чорних сутанах —
 як ворони.

Джордано Бруно...
 А час витіка,
Смерть, мов командор,
Крокує бруком.
Скоро невмолимий,
 як зло, Ватикан
Смолоскип до ніг
 покладе твоїх, Бруно.

Джордано Бруно,
 а для чого все це?
А для чого все це,
 Джордано Бруно?..
Розпадеться попелом
 твое серце,
Як у суховій
 ординарна брунька.

Може, й не згадає
ніхто ніколи...
Тільки буде небо,
як завше, виснуть.
Колисатимуть
голубі гондоли
Про чиєсь кохання
одвічну пісню.

Джордано Бруно!
Подумай востаннє,
Слухай-но...
В житті — як у лотереї...
Істині од того
гірше не стане,
Коли ти відмовишся
від неї.

Ах, чом він не покався, дивак,
Ну, не навсправжки... тільки на трибуні.
І все було б: життя і... переляк,
Хіба що не було б Джордано Бруно.

* * *

Ти — зорею. А я — кленом...
Ти — зорею...
Ах, коли б так і лишилось у віках!
І ходив би поміж небом і землею
Білий вітер у пухнастих чобітках.

А дівчата у проектних інститутах
Ставлять клени і у профіль, і анфас.
Підрівняють, підпиляють і підкрутять,
Позаяк у них порядок і асфальт.

Вони нас цивілізують і навчають,
Щоб не пхалися в Європу навпростець,
А в колоні понад шляхом.

І, звичайно ж,
Щоб чуприни — під єдиний гребінець.

Ну, а ми в житті немало попотерлись,
Бо іще до літаків і показух
Своїх діток садовили на пропелери —
І попробуй нас усіх організуй.

Тож не бійся, не печалься,

моя нене:

Нас не втримає асфальт на якорях.

Ти — зорею... А я — кленом...

Будуть клени!

Тільки б ти не загасала, як зоря...

РИНГ

І гнів, і жах. І білі маски
Облич.

І злами рук, як ринв.

І от затихло.

Тільки пласко

Лисніє квадратний ринг.

Там не суперник мій,

а ворог

Зіперсь бундючно на канат.

Над ним у чорному,

як ворон,

Чаклує хижий секундент.

Той ворог хитро, як лисиця,

Мені готує рішенець.

Нахабно в праву рукавицю

Кладе для певності свинець.

Суддя те бачить.

Та... не баче.

Вони у змовинах давно.

Та й переможців же, тим паче,

Не судять потім все одно.

А зал, як тур, реве безжально.

Назад одрізано путі:

Мій секундант у роздягальні

Лишив рушник на видноті.

Що ж, буде бій.

Важкий. Без правил.

Мій ворог — публіки владар —

Мені вцілятиме ізправа

Під серце зважений удар.

Він буде бить мене, як схоче:

І знизу, й справа, і згори.

І нижче пояса. І очі

Схова продажний рефері.

Я все стерплю в жорстокім герці,

Аби лише, зберігши стиль,

Не пропустить удару в серце.

Не пропустить... Не пропустить...

Ще буде потім раунд третій.

І, вже коли в канатний скрут

Я буду ворогом припертий

І загнаний в четвертий кут,

Коли, нахабний і безкарний,

Повірить він у мій кінець

І для останнього удару

Зведе з правицею свинець,

Я визбираю в жмуток силу

Своїх поразок і удач —

В ім'я Отця, і Духа, й Сина
Обрушу з лівої удар

Такий, що раптом ляже
тиша.

І стануть зайві лікарі.
І марно буде, наче миша,
Метатись підлий рефері.

То буде бій...

А зараз мертво
Лисніє холодом квадрат.
Іду. І поруч твердо
Крокує Честь — мій секундант.

1967

ЯЛИНКА

І сірий зайчик,
такий маленький,
такий... один.
І вовчик-братик,
і біла білка,
і хитрий лис...

Куди розбіглись,
куди сховались —
агей, куди?

Не чуть нікого.
Скінчилась казка
давно...
колись.

Над синім бором,
над сивим бором,
в рудих корчах
Мела-крутила,
ревла і рвала
крута зима.

Прибіг сховатись
під ялинку
малий зайчак.
Заплакав гірко,
бо вже ялинки
тії нема.

Купив я вчора
її на торзі
і в дім заніс.
Поставив гордо:
вона сягнула
верхів'ям крокв.
Круг неї грають
в дитячу щирість
лукавий лис,
Лякливий заєць,
кокетка білка
і лисий вовк.

Ах, що зі мною?
І як це сталось,
і де, й коли,
Що я всміхаюсь,
де треба бити,
щоб стигла кров?!
Мене ж по спині
по-братськи ляска
лукавий лис,
Лякливий заєць,
кокетка білка
і лисий вовк.

Вони не з казки,
вони реальні,
як п'ятаки.
Вони все ділять,
вони все важать,
кому дають.

І я між ними,
 а отже й з ними,
 у дві руки
 Жбурляю казку
 на рахівницю
 і... продаю.

Так що ж це сталось
 зі мною, друзі,
 і де, й коли?!

Я вийду з хати
 у срібний вечір
 до яворів.

Порожнє серце
 моє не гріє
 і не болить.

Порожні зорі,
 порожній місяць,
 що одгорів.

Згоріла казка...
 Прийшли турботи,
 сухі, як хмиз...

Це хто ще шепче
 і припадає
 до рукава:

— Дивись... Дивися.
 Он за ялинку
 сховався лис,

І вовчик-братик
 біжить до нього
 погостювать...

— Це ти, мій синку?..
 Ти віриш в казку?!
 Стривай... посидь..

Ти віриш... Вір же —
 і ні на хвилю
 не похитнись!..

Я не відкрию,
що то сусідські
жирують пси,
Хай буде вовчик,
хай буде братик
і хитрий лис.

Ти візьмеш, сину,
мене з собою
в моє колись?
Ми підем разом
із малюками
у царства ті,
Де два ведмеді
горох молотять
і ходять лис.
І білка лущить
горіхи дивні
і золоті.

Це буде завтра...
А зараз, сину,
я повернусь
У сити хату,
де з лисим вовком —
лукавий лис.
Там з перехрестя
сумну ялинку
я виверну,
Візьму на руки
і понесу її
в мудрий лис.

І прийде ранок,
і сонце буде,
і сніг, і день.
І казка буде,
і білка буде,
і хитрий лис.

І сірий зайчик
 своїми лапками
 припаде
 До ніг ялинки,
 що повернулась
 в моє колись.
 Простіть, синочку,
 і біла білко,
 і хитрий лис,
 Що я на хвильку
 згубив дорогу
 і... постарів.
 Дивись: вертають
 з полону меблів
 ялини в ліс...
 І ми вертаєм...
 у вічну казку...
 до матерів.

1966

* * *

В снах безжурного дитинства смак польоту я відчув:
 Аж до сонця головою діставався я тоді.
 І, напевне, з того дива став рудий у мене чуб
 І лишилися на лобі сонценята золоті.

А вона у білій стрічці, в чорному струмкові кіс,
 Наче ластівка, од мене утікала і втікала...
 Доганяв. Не здоганялось. Чи й наздожену колись.
 Бо вона втіка од мене, наче ластівка...

Одлетіли дні за днями. Одлетіли і літа.
 Став я важчим — чортів досвід мої крила запліта.
 Я все нижче над землею обережно підлітав,
 Наче селезень під осінь, обережно підлітав.

Потім я у снах лінивих не летів уже, а біг,
І вона од мене бігла... так, щоб я догнати зміг.
Тільки знову чортів досвід ліктем товк мене під бік:
Обережніш. Зирять люди. Доженеш — вони на сміх.

Все ж одного дня я зваживсь доторкнутись білих рук:
Її брови стрепенулись, наче крила дивних птиць.
Поманила, обережно озирнувшись доокруг,
І відчув я... досвід жінки в глибині її зіниць.

Я промовив їй «добридень». Проминув і заспішив.
Щось в мені перегоріло до сухого попільця.
І заплакало, забилося дивне й чисте у душі:
Що, якби почати знову, я б не прагнув до кінця.

1966

ЧАРІВНИК

М. Т. Рильському

Через біле-біле поле
йде веселий дідуган.
Довкруг нього зайці хвацько
витанцьовують аркан.
Із рамена дубельтівка
похилилась дулом вниз.
Вірний пес несе статечно
на багаття сизий хмиз.
Зайчєня замість патронів
носить йому жолуді:
— Стрельте, діду, по вороні,
щоб не каркала біді.
— Зараз стрельнем жолудями,
халамидники малі!
Отже, разом: заряджаймо! —
А зайці гукають: — Плі!

— Але де ж ота ворона?

— Полетіла...

— Та невже?!

Не біда... Зате патрони

ми на завтра збережем.

Згода, сірі та вухаті?

— Згода! — крикнули зайці.

— Ну, то я пішов до хати.—

І... просяяв на лиці:

З дубельтівки в небо чисте.

з голопузих жолудів

Визирали першим листям

два дубочки молоді.

* * *

Мати сіяла сон

під моїм під вікном,

А вродив соняшник

І тепер: хоч буран, хоч бур'ян чи туман,

А мені — сонячно.

Мати сіяла льон

під моїм під вікном,

А зійшло полотно.

І тепер: хоч яри, хоч вітри крізь бори,

А я йду все одно.

Мати сіяла сніг,

щоб він м'яко — до ніг,

А вродило зілля.

І хоч січень січе, а мені за плечем

Журавлі журавлять.

Мати сіяла хміль,

щоб дівчат звідусіль

Станом я знаджував,

А вони, як на сміх, проминали усі.
Все ж одна — зважилась.

Мати вибрала льон.
І вино вже давно
Хмільно так хмелиться.
І з-під крил журавлиних
мені під вікно
Листопад стелиться.

Тільки квітом своїм
при моєму вікні
Не опав соняшник.
Я несу його в світ,
щоб не тільки мені.
Щоб і вам — сонячно.

1967

КОЛО
(Із циклу)

* * *

Я в центрі кола, визначенім сонцем,
Заглиблю руку в чорний чорнозем —
І стеля над готичним храмом сосен
Спаде на мене зливою озер.

Я почекаю... Засурмлять джерела...
Ще почекаю... Пісня в мозолях...
І як відчую, що мене земля
Приймає, мов напровесні дерева;

Що вже мене на цифри не розкласти,
Бо пальці переходять у бруньки,
Що маю право на верховне щастя:
Рости, не спрограмований ніким,—

Тоді гукну:

— Беріть планети з бою,
Ламайте світ дюралевим крилом,
А я лишуся на землі вербою,
З якої перше колесо пішло.

1966

* * *

Батьки і діти! Діти і батьки!
Нерозділиме і одвічне коло.
Ми засіваємо житейське поле,
І не на день минуций —
на віки.

Між нас не ляжуть вирвами роки,
Бо ваша кров пульсує в нашій долі...
Батьки і діти... Діти і батьки...
Нам нічого ділить на спільнім полі.

Оцих тополь приречений кортеж
Довічно супроводить Україну,
І традиційні верби, і калина —
Все батьківське, але й синівське — теж!

Одне воно, як матір в нас одна.
Як перше слово — і останнє слово.
Як шабля незагублена Сіркова
І Лисенкова дума неземна.

Я зрозумів тривогу ваших душ:
Чи діти спадок збережуть великий?
Але — повірте! — краснодонський шурф
Вивчає і мене крізь лінзу крику.

І я по горло — в льодовий Сиваш,
І я за бруствер вириваюсь раптом,

Коли комбат жбурляє в небо прапор,
Так само — мій,
як і по праву — ваш!

Все наше — од дощинки на вікні
До вічної Тарасової муки —
Передаю синам своїм і внукам,
І не на день минуций —
на віки!

1967

* * *

Ти гукай не гукай,
а літа не почують.
Все біжать та спішать —
хоч співай чи ридай...
От би взнать: а вони ж хоч човнами кочують
Чи наосліп женуть, як глуха череда?

А навіщо? Хай діти оцінюють чесно.
Ми жили. І дарма — що не всі ми орли,
Як покличуть на звіт,
ми спокійно воскреснем.
Хай Історія судить. Жили як змогли...

Та воно-то гуртом під Історію можна:
Там — проскочиш, а там — проведуть ордени.
Інша справа — сини.
Чи наважиться кожен
З нас воскреснуть,
коли зажадають сини?

1966

* * *

О, як ми ревно клянемо тиранів,
А їм оте — як мертвому баклага:
Лежать собі, усохлі, мов тарані,
У полинялих мушлях саркофагів.

Двадцятий вік відважно і громово
Старих богів розвінчує на стінах.
Зате перед новими — по-новому,
Демократично... повза на колінах.

А сфінкси, як завжди,
ховають тайни
У сардонічнім обрисі губів...
І взагалі: коб не було рабів,
Цікаво, чи з'явилися б тирани?

1965

* * *

Оспалі віршарі з-за постаментів
Ліниво сварять раціо прогресу:
Мовляв, минулося, коли поетів
Виводили на п'єдестал Дантеси.

Обскували романтику до фактів.
Нудьга та діловитість.

Ще й не писни,
Коли якийсь засмиканий редактор
Застрелить твої вірші з самописки!..

Зіпершись ліктем на карниз багетів,
Сміється класик із турбот прогресу.
Отож-бо й є... Щоб заслужить Дантеса,
Спочатку, певне, треба бути поетом.

1966

* * *

...І з черепа п'яного Святослава
П'є вже вино тверезий печеніг.

Микола Зеров

О ви, з одвертим поблиском очей,
Свободи й честі піддані і слуги,
Ви йшли на кривду з праведним мечем,
Нерідко забуваючи кольчуги.

Од власної сп'янівши чистоти,
Себе жбурляли долям на терези.
І нишком посміхалися тверезі:
«Полеглим — слава. Нам — тесать хрести».

І так спадають дні, немов дощі,
Гамують біль...

Та знов на браннім полі:
Сп'янілі часом забувають щит,
Зате тверезі рахівниці —
ніколи.

1966

* * *

Іезуїт цілує туплю папи,
Навпіл зламавши губи неживі...
А із свічок середньовічних капа
До всього звичний та байдужий віск.

М'який та добрий і до всіх лояльний,
Він бездоганно гра жахливу роль
Ще з того дня, як на руках Лойоли
Сховав під себе лютеранську кров.

Іезуїт до туфлі губи тисне...
А папа зна, що все це —
лише гра.
Та, добре навчений ховати мислі,
Він навіть з Богом у покірність гра.

Він грає роль...
А віск байдужо капа.
І, склавши звично руки на живіт,
Не вірить й крихти езуїту папа,
І тим же платить папі
езуїт.

1965

* * *

Страшно зустріти смерть.
Страшно — не будьмо лукаві,
В славі там чи в неславі —
Страшно зустріти смерть.

Страшно безсило-малим
Чути себе перед смертю.
Але страшніше,
коли
Ні за що вмерти.

* * *

В ті дивні дні,
коли мої штани
Іще тримались на одній підтяжці,
Я все ніяк допетрати не міг,
Що крутиться земля,
мов куля кругла.
Коли б земля —
так думалось мені —

Була мов куля та ще й оберталась,
Тоді б, напевне, кавуни з баштану
Навивпередки б врозтіч розкотились,
А то — лежать...

Ех, голуба пора!

Ну що ти візьмеш з хлопчика малого,
Коли вже зараз —

мовби й у літах! —

А інколи спинюсь біля баштану,
І раптом закортить підкрастись тихо,
Позв'язувать огудиння докупи,
Щоб не порозбігались кавуни.
І я б зв'язав, якби не сторож сивий.
Та ще літа примружено-лукаві:
Стоять і визирають з-за плечей...

* * *

Усе поспішає: експреси, ракети й смереки,
І тільки хатини припнуті к землі на віки.
Далеко-далеко (те знають хіба що лелеки)
Розкидала доля кептарики і сіряки.

Неонові ночі обох діловитих Америк,
Сіднея й Торонто рекламно чужий колорит...
Гуцули і лемки в гучних сорочках із паперу
Спішать не по-наськи в безжально машинний ритм.

А дні шаленіють в реторті двадцятого віку,
І щось забувається, щось засина й відмира...
Та якось негадано дух діловий чоловіка
Прониже, проклюне жажка журавлина жура.

І в ночі такі від Чикаго до Щецина й Гдині,
Від прямих стріх за Сіднея задимлений прут
Під модним нейлоном застогне ляна Україна
Всіма журавлями, що висповідались Дніпру.

А дні облітають, а ночі згоряють на ранки,
 І падають зорі на дно Амазонки й Дніпра.
 І щось відмирає, і час заколисує рани,
 І все ж таки
 щось не вмира!

1967

* * *

Світ глибокий, мов колодязь.
 Де я в ньому? Крикнув: «Де я?!»
 Лунко злинуло відлуння
 До галактик — від воріт.
 Вдалину подаленіло,
 Лагідно торкнуло місяць,
 Місяць, ніби мандоліна,—
 Ліна-діна — забринів.
 В цьому дивному огромі
 Де я? Хто я? — Крапельіна.
 Крапе... (лине): лина... ина...
 Крапка у кінці рядків:
 Строго точних — тополинних,
 І задумливих — вербових,
 І червоних — калинових,—
 Крапка я в кінці рядків.

То, виходить, я — кінцевість?
 Ні, виходить, я — початок:
 Після крапки починаюсь
 Я із нового рядка...
 Але що це освітило
 Весь огром посеред ночі?
 Що це — сонце серед ночі?!
 ...Матері виймають хліб.

Зі збірки «ВІДЛУННЯ»
(1970)

ВІДЛУННЯ

Якби ж було можна
сховати луну до конверта (...конверта...)
Ми стільки б такого узнали,
чого ще не знаємо (...знаєм...).

А то, розумієте, постріл останній —
і мертво (...і стерто...).

Умерла луна. Хтось глухо упав.
А відлуння немає.

— Патронів — по три. Безкозирки — за пояс! —
команда (...шаланда...).

Остання атака. Остання цигарка.
І попіл (...в окопі...).

— Хто вийде живий —
хай розкаже в бригаді (...балада... лада).

— То що — докурили? Прощай, Севастополь...
Прости, Севастополь...

Ніхто не пройшов.

І в тому була своя правда (...і право...).
Луна заблудилась навіки
в глухих катакомбах.

Зоставсь тільки захід,
як жалібний прапор (...над прахом...)

До чого тут прах,
коли їм насудилася бомба?!

Одна на усіх.

І просто як знала: під ноги.

Зраділа — аякже!

Аж землю підкинула гінко.

І все. І нічого.

Умерла луна. І — нічого...

Ну, як же — нічого,

як в мить оту скрикнула жінка —

І ти народився.

Ти сірооке відлуння...

(Серед них один сірі очі мав. Сірі очі мав. Сірі).

1968

МІЙ БОРГ

— Я тим уже боржник,

що українець зроду:

Бо доля, певне, в гуморі була,

Коли у посаг нам давала землю, й воду,

І голубого неба в два крила.

Мій ситий чорнозем плодючий, наче жінка.

Історія глибока, аж отерп.

Це, мабуть, тільки в нас

на золоті обжинки

Завжди напохваті

зі сміху литий серп.

Зайди в моє село — куди твому едему:

Ставок. Хрущі. Гаїв зеленограй.

А молодик такий, хоч зараз в діадему

Даруй своїй Чурай.

Багата моя Січ була не п'яним скопом —

Могутніми синами! І коли

Панічно борсалась перед врагом Європа,

Я вислав їх на смерть,

щоб ми і ви жили.

Міцнюща моя кров! Жаркіша від огнива.
І, певно, недарма татарський людолов
Вогонь моїх дівчат висмоктував хапливо,
Щоб освіжить свою уже осінню кров.

Женуть потужний сік мої гучні городи
В округлість кавунів, картоплі й цибулин.
Заходь і вибирай, як в тебе недороди.
У двері входи.

У вікна вже були.

Я всесвіту боржник: не кожному вточило
Такого, як мені, пісенного вина.
То пригощаю: пий і прилучай до сили,
Хмелій і веселій — доволі вам і нам.

Не кожному така судилась
вечорова
Тужава туга — неба досягти.
То я подарував у всесвіт Корольова —
Нехай і вам щастить безмежжя осягти.

Ні, я не обраний на ролю месіанську.
Усе, що мав, і все,

що на віку

Дісталось мені від долі-посіванки,
Несу його на спільну толоку.
Це щастя — мати у вселенським домі
Свої борги і місце у строю...
Я всесвіту боржник!

Але комусь одному —

Не був. Не є. Й не буду.

І на тім стою!

1968

ПРИТЧА ПРО НОГИ

Рокоче Рим. Поміж гуртів зівак
Чутки й плітки, як псица, колобродять:
Маляр славетний, визнаний народом,
Узявся папу малювать.

Дива!

Хихикали: «Оце так непідкупний!»
(Сюсюкали: «Оце так неприступний!»)

А сталося так: маєстро вліз у борг.
Прочув те папа — та хмизку в багаття:
Мовляв, живе без грошей тільки Бог.
І маляр мусив... зрозуміти натяк.

Вже як воно було — те не про нас,
Але маєстро видали аванс.

Вже й рік минув, а ще ледь перший жест
Окреслювався, як рельєф на мапі.
Сивів і сохнув з нетерплячки папа,
Але ж мистецтво вимагає жертв!
То мала бути картина із картин!
На полотні, оклично і суворо,
Стоятимуть святі. За рангом. Сорок,
А збоку папа: у святі кортить.

Минали дні — зістарився митець,
Брели літа, а скільки ще до крапки!
Старому папі просурмив кінець,
І заступив його новіший папа.

Новий прийшов оглянуть полотно,
Сказав: «Ну що ж, я відчуваю розмах».
Шепнув митцеві радник:
«Майте розум!
Приткніть нового — вам не все одно?»

Не в повен зріст, а десь на місці голому
Посеред гурту домалюйте голову».

«А біс із ним,— махнув на те художник,—
Домалювати голову ще можна».

По всьому, врешті, і вінець за впертість.
Та вже як малося звершитись чудо,
Із жахом пересвідчився маестро,
Що між апостолів лишивсь... Іуда.

Отак невчасно зіпсувати свято!
Ще довелося голову міняти.
А потім ще... Та, зрештою: «Кінець!» —
Оголосив, заплутавшись, митець...
«Живи в ім'я Отця, і Духа, й Сина»,—
Перехрестив закінчену картину.

І... нагло зблід. І мало не зомлів,
У розпачі тусаючи підлогу,
Коли помітив, що до т и х голів
Забув як стій домалювати ноги.

Та пізно: вже від папи йшли гінці.
І він спокійно виринув із трансу,
Відчувши срібний дзвін у гаманці
Т и х т р и д ц я т и
з останнього авансу.

КУМИР

Прийшов з вербово-степових країв,
Де все таке безмежне і зелене.
І втиснута в квадратну раму сцена
Його гнітила реготом вогнів.

Спочатку слухачам своїм навстріч
 Виходив по-косарському понуро.
 І театральний модний однострій
 Лякався його могутньої статури.

Та голос був — позаздрив би й Гомер!..
 Він потрясав колони, як підпорки.
 Ревла у дикім захваті гальорка.
 І навіть млів досвідчений партер.

А час минав. По килимах афіш
 Усе певніше він ступав на сцени.
 І з кожним днем м'якіше і ладніш
 Лискучий фрак всідався на рамена.

Зійшла засмага. Між колег обтерсь,
 Осмислив жести на вагу і доторк:
 Уклін глибокий — в голубий партер,
 Демократичний помах — на гальорку..

Бувало, проклинаючи салон
 І фанатичну відданість гальорки,
 Він наїздив у батьківське село
 Відчути степ і вирій без підпорки.

І знову — сцени голений паркет,
 Автографи, коханки і зальоти..
 Вже не співав — обігрував партер
 І загравав обачно до гальорки.

І вірив, що юрба — олімп і дно —
 Раби його примхливої химери,
 Незчувшись, як попавсь уже давно
 На поводок гальорки і партеру.

Та якось — чи забракло в нього сил,
 Чи переграв, чи ще якась холера,—
 Зірвався голос. Обів'яв і сів
 До хрипу рядового контролера.

І зал його, немов плювок, розтер,
Роздерши криком тишу на пацьорки.
— Ганьба! — гукав досвідчений партер
Під свист і тупіт юної гальорки.

І він зійшов. І тої ж миті вмер
Для тих, із кими торгувався щиро...
Тим часом вже на іншого кумира
Націлились гальорка і партер.

МИКОЛІ КИБАЛЬЧИЧУ

Дивакуватий містечковий піп
Зо зла на сан, нелюбий до зчорніння,
Хоч тим зумів дійнять святий Чернігів,
Що народив дітей поважний сніп.

Ліниво плив собі заштатний Короп
Чумацьким шляхом — гей та соб, воли.
Попові діти як з води росли —
На добрий ґрунт натрапив сербський
корінь.

...Він ріс, і нетутешня смагота
На лицях пробивалася спроквола.
Охрещений тутешньо на Миколу,
Тутешню казку з молоком всмоктав:

Виходив з бору хмарний Кармалюк.
В крутих бровах жахтіла засторога,
І панство, налягаючи на ноги,
Давно йому напитувало сук.

— Таки попавсь, злодюга. У Сибір!
Під землю! В землю! До чортів!!
Під чобіт!! —
Та, на стіні намалювавши човен,
Він вплив знову на подільський бір..

Були казки. І зорі на весь світ,
 Такі домашні у серпневі ночі!
 І пульсували чорносливні очі
 По колах ще не пізнаних орбіт.

О небо, небо! Під опуклим лобом
 Ікарова жага йому пекла...
 Та на землі були такі діла,
 Що мусив крила перелить на бомбу.

Котилась бомба, як нова зоря,
 Нечуваного для охранки смислу.
 Нарешті стріла батюшку царя,
 І з того щастя серце її... трісло.

— Таки попавсь! Варнак... Бандит!
 На сук!!! —

Котились Петербургом «охи-ахи».
 І спішно готував мобільну плаху
 Швидкий на руку і неправий суд.

Солдати клякли в сірому каре.
 В квадраті смерті коло час доводив.
 І спурхували панночки з карет,
 Ховаючи під парасольки подив.

А він радів: старанням жандаря
 Від справ буденних вільний у в'язниці,
 Він знов дитинно в небо слав зіниці.
 І в камеру його текла зоря.

Вона була ще ближче, ніж смерть,
 І далі, ніж ідеальна форма...
 І, піднятий з-за столу криком формул,
 Біля стіни він прояснів, мов кметь:

На плюсклий камінь лінія лягла,
 А потім — друга. Вигин. Перетнуло...

І перший порух юного крила.
І — другий помах: космосом війнуло!

Коли вже корабель його лягав
На колесо орбіти,
озирнувся:
Сумлінний кат удавку одягав
Йому на шию...
Дух ішов по курсу.

1968

БІЛА МЕЛОДІЯ

Глянув: лелечко, лілії!
Світ мій в білому-білому.
Я в сні? Ні-таки, ні-таки ж!..

Ліг сніг... Срібною ниткою
В'ється тиша між вільхами,
Пахне юною вільгістю,
Пахне чистою вільгістю,
Пахне... вічністю... даль.

Небо — вигнутим дзеркалом.
Зорі тонко подзенькують:
«Дзінь-дзінь», — дзвінко подзенькують,
Мов на люстрі кришталь.

Я один, а тільки тіні бігають,
Сам-один у цій біблейській білості,
Тільки іній невагомо скапує,
Хтось плече мое торкає лапкою.
Хто ж це так голубить лапки лапкою?
Озираюсь — тільки тінь.

Тільки тінь біла біло бігає.
Скік на гілку голубою білкою.
Скік на гілку.

Да скік із гілки...
Гілка в гілку. І я один.

Тільки вітер вміло вимуровує
У заметах замок зачарований.
Там живуть казкові феї в білому,
Ти між ними в празниково-білому
Вийшла, глянула на мене з лоджії.

Я спинився, наче заворожений...
Десь розтала за туманами лоджія.
Тільки віхола та біла мелодія.
Тільки сніг та біла мелодія...
Біла-біла... І я — один.

1968

* * *

Це було... А чи було це?
Як було, то не вернуть.
Сіра хвртка на припоні,
Сизий терен. Білий сміх.
Придивляюсь через роки:
Тож-бо я у куц пірнув.
Мабуть, всоте не осміливсь,
Але він зате посмів.

Обійшов мене красиво:
Карі очі. Мужній торс.
От і все. Порожня хата...
Підборіддя — в кулаки.
Сіра хвртка. Сизий терен.
Чорний кіт наводить форс.
Білий усміх. Білий смуток.
Біла пляшка й огірки.

Ні, не все! Коня і шпагу,
Рукавички і циліндр!

Чорний траур пелерини
З білим коміром — дует!..
— Сер! Відомо: третій — зайвий.—
Я похмуро процідив: —
Але хто вже буде третій —
Чесно вирішить дуель!

Тільки пізно. Кінь неквапно
Тягне з поля древній віз.
Диха сіно молоде
Гострим запахом цитрин.
І стримить в руці у мене
Замість шпаги — верболіз.
І лежать в романі гречнім
Рукавички і циліндр.

1968

* * *

Над Полтавою — літо бабине.
У Санжарах — падолист...
Що ж ти, мила, зі мною бавишся:
Став я тінню — подивись!

Я біжу, аж іскри порскають
З-під років, як з-під чобіт...
Ну навіщо мені ти Ворсколю
Зав'язала білий світ?

Я ж не камінь, та я ж не дерево.
То допоки — одвічай:
Я на цім, ти на тому березі,
Посередині — печаль?

Може б, я до якої горлиці
Перекинув тихий міст,
Але ж ти меці, мила, Ворсколю
Зав'язала білий світ.

* * *

Я проходжу...

Ти проходиш...

Все ж колись замкнеться коло!

Три русалки вийдуть з казки,

мов з купальської води.

Я прийду до тебе в гості,

елегантний, наче олень.

Ти мені на горду шию

білу руку поклади.

Ти манірно скинеш брови:

— Ці поети — диваки...

Я занадто прозаїчна.

Я поезії боюсь...—

І тоді в пекучій тузі

розженусь я напрямки

і об чорну скелю ночі

головою розіб'юсь.

...Він загасить папіросу,

наче в блюдце,

в молодик.

Він досвідчено обніме,

сірий, мов торішній сніг.

Ти нервово засмієшся:

— Ха, а був дивак один...

Щось про оленя торочив.—

І урветься нагло сміх.

Ще він буде цілувати

впевнено, як ремісник...

Та якась печаль глибока

заворушиться в тобі,

прийде раптом самотність,

стане журно, як вербі.

І за чимось — ах, за чимось

заболить далекий біль.

* * *

І звідкіль воно хмара волохатая
Та моє серце тужно облягає?
— Ох, було б тобі перше, чим кохатися,
Та напитись води аж із Дунаю.

— Та було б, мамо, та було б, розумнице,
Та було б слухать — серце не питається.
А тепер мені тополина вулиця
За четвертою хатою кінчається.

А вже в тій хаті відбули заручини.
Відтюгукали старости з боярами.
І зосталося лиш моє засмучення
На причілкові самотнім явором.

І летять гуси, і летять журавлики,
І літа мої листом осипаються.
Тільки й досі ще молода жура моя
За четвертою хатою кінчається.

1968

ЗОЛОТІ ВОРОТА

Під Золотими воротами...

(Рота —
за ротою.
Рота —
за ротою...)

Під Золотими воротами
Липи лапаті

танцюють з каштанами.

Над Золотими воротами

Котиться сонце,

мов диня баштанами.

Під Золотими воротами

Мила малеча лепече

і...

(Рота —
 за ротою. В землю — по плечі.
 В шанці...)
 Під Золотими воротами
 Мила малеча
 лепече і кублиться.
 Під Золотими воротами
 Ми зупинились,
 од щастя розгублені.
 Ти цим каштанам — ровесниця...
 Так мені хмільно і сонячно так мені...
 (В землю — по плечі.
 Ракети — в ракетницях...
 Стихли перед атакою).
 Ти цим каштанам — ровесниця.
 Так мені хмільно
 і лагідно так мені.
 Очі твої перевеснені,
 Сповнені зваби
 і лячної темені.
 Під Золотими воротами
 Горнуться липи лапаті
 до тебе...
 (Рота —
 за ротою. Рота!!!
 Ракета — під небо.
 Дніпро закипа.
 Перший... чи сотий упав...
 Вже на тім боці —
 І радість, і сурми.
 ...І сумно.
 І сонце в чиємусь веселому оці,
 ...І сонце в чиємусь осклілому оці,
 І жалібні марші...)
 Боже, я марю?! Чи, може, ти мариш?
 ...Знаєш, а все це — не тільки наше.
 Все це було вже чиєсь.
 Було... чи є?

Наше... чи їхнє?
Під Золотими воротами
Давні сліди чийсь тихнуть...
У мене під серцем...
печуть...

1969

ПРО СЕРЕДИНУ

З усіх надбань людського досвіду
Одне,
стабільної ваги,
Не підлягає змінам досвітків
І примхам лівої ноги.

Довічну мудрість зосереджено
У непохитний припис цей:
«Немає у житті середини.
Є тільки фланги й тільки — центр».

...Бо якось на плацу зволоженім,
Де кулемети зусібч,
Тринадцять молодих заложників
Зі смертю стали віч-на-віч.

А смерть була з арійським профілем.
Носила вензелі «СС».
В її очах, манірно-проханих,
Дрімала голуби́нь небес.

Той офіцер любив доконаність
І в одязі, і... взагалі.
І певен був, що узаконений
На цій розхитаній землі.

І діло знав!..
Як личить скептику.

Він не мінився на виду,
Коли на черговому смертнику
Спiniaвся його вибір:
— Du!*

Сьогодні теж з оцих рокованих
Обрати саме одного
Покладено і заплановано
На інтуїцію його.

А той один між флангів присмерку
Метавсь і долю кляв гірку,
Що на приціл прямого присуду
Впіймала вперше на віку.

Він і раніше вельми сердився,
Коли ішов на «так» чи «ні».
І норовив знайти середину,
І тим тримався на коні.

Та нині смерть над світом правила,
На долю встановивши ценз
Єдиний —
з лівого до правого,
Не обминаючи і центр.

Було од чого розгубитися!
Бо смерті з тисячами дул
Не вкажеш, де їй зупинитися,
Щоб проколоти пальцем: — Du!

Але і тут, уже затюканий,
Коли вже смерть за комірцем,
Він все ж усвердлився гадюкою,
Когось відтерши,
прямо в центр.

* Ти! (нім).

...Мав офіцер одне захоплення
(Він марив сценою колись):
Любив зіграти маску втомлення...
Та нині й справді утомивсь

Від трафаретів:
 кожну акцію
Кінчала куля — не інак.
І взагалі, ця клята нація
Хоч і вмирала,
 та не так,

Як би того йому хотілося:
Щоб зойки і мольба при цім.
Та де? Межи очі дивилися,
Неначе брали на приціл...

І настрої був, як після хворості,
І дощ підмочував ефект.
І обвисало не за формою
Його високе галіфе.

Тож, власне, гра була завершена,
Бо він, аби не гаять час,
Одразу вибрав справа першого,
Що надто впевнено тримавсь.

Відтак, уже лише за звичкою,
Він міряв посірілий плац,
Хоч знав, що це мовчання вивчене
Не розітне ні зойк, ні плач...

Аж раптом щось таке з'явилося.
Такого досі не було.
Воно у центрі народилося,
І ворушилось, і росло.

Були то очі, жахом білені.
Уперше він такі зустрів.

Вони металися і бігали,
Вони втікали в хащі брів.

Вони просили, вони плакали
І скавучали із орбіт.
Двома побитими собаками
Повзли покійрно до чобіт.

Волали: — Плюй на нас багнукою,
Онучі нами просуши!
Топчи, як хочеш, закаблуками,
Але за це живим лиши!

Це так хилилось до сенсації,
Так з норми випадало це,
Що офіцер аж клацнув пальцями
І рушив переможно в центр:

Бо хоч один — із сотні, з тисячі! —
А все ж таки він виграв бій...
Та нагла лють, на скроні тиснучи,
Спинила очі голубі.

Є гідність, зрештою, й у ворона.
Своя і в офіцера є:
Він все ж хотів зламати в о р о г а,
Який би мав л и ц е с в о є.

Бо справжня радість просинається
Від споглядання з висоти,
Коли характери ламаються,
Що мають гідність і хребти!

А тут було щось неокреслене,
Якесь тваринне, далебі.
Воно звивалося улесливо,
Хвоста кусаючи собі.

Були то очі, жахом білені,—
Уперше він такі зустрів.
Вони металися і бігали,
Вони втікали в хащі брів.

Вони просили, вони плакали
І скавучали із орбіт.
Двома побитими собаками
Повзли покірно до чобіт...

Дванадцять, як завжди, нахмурено
Пекли очима револьвер...
І він відчув себе обдуреним,
Як ще ніколи дотепер.

І, масці зрадивши цяцькованій,
Позеленілий на виду,
Він ткнув у погляд той зацькований
Не пальцем —
п'ятірнею: — Du!!!

* * *

Гей, дуби мої — зелені хмарочоси...
А мені уже дорога на похил.
Карі очі? Гойні брови? Чорні коси?..
Де ж ви, коні мої вірні?! Тільки пил.

Щось у білім... Хто се в білім? Хтось у білім...
А мені уже на осінь — жовтий лист.
Киньте, врешті! Ви коли-небудь любили?
Ви кого-небудь любили, мораліст?

Що це ззаду?.. Хтось позаду... Там, позаду,
Сірий вітер заміта мої сліди.
Ах, облиште! Що ви знаєте про зраду,
Коли зорі б'ються в шибку, як сліпі?

Вам би, мила, пасувало тільки чорне.
Тільки чорне вам пасує. Але ж ви
Окрутили навіть гетевського чорта
Театральним поворотом голови.

Ця майстерність прибиратися у біле,
Голубино-непорочна білизна!
Ви б давно мене зіницями убили,
Коли б я себе в зіницях не впізнав.

Полиняло, оджовтіло, зголубіло.
Всі печалі мої встигли на експрес...
Ви б давно мене медовістю убили,
Коб я вчасно від отрути не воскрес.

1968

ПРИНЦИП В темпі стрійової

Ех, раз-два!
В убранні шекспірівського
 принца,
Де чотири путівці мовчать,
Височів монументально
 Принцип
З іронічним усміхом в очах.

Йшли проз нього по дорозі
 честі
(Раз-два!)
Трое хлопців здивувати світ.
Зупинив їх Принцип на
 розхресті.
Пальцем покивав: — Ану
 заждіть.

Просто позад мене, хлопці,
 яма,

Коли це наздоганяє Принцип,
Обійма за плечі:
— Ну, то як?

— Та, їй-богу, не дійду до тями.
Хоч скажи: а як же ті...
в обхід?

— А сидять у персональних
ямах —

Саме сіроманцям на обід.
— Що ти кажеш? От і вір у досвід!
Вік живи і вік учись-таки.
Мабуть, світ перевернувся,
бо досі ж,
В принципі, бувало навпаки.

— Три-чотири!
Бачу, ти не віриш?!
Вже своїм не вірить,
неборак!
Та приглянься: я ж із ваших
віршів!

Слава Богу, впізнає...
То як?
— Три-чотири...

НІЧ МАСОК

Панорама

Розпластавши крилами руки, входить в сон,
як у мертву петлю, випробувач літаків;
по-хазяйськи надійно, мов плут,
підійма перелогі сну хлібороб;
врешті спекавшись всяких нарад і засідань,
пада в літепло снів любисткових учений,—
засинають натомлені люди розмаїтих професій,
посад і облич. Засинають, хоч різні,

зате щасливі, бо мають своє обличчя —
однакове вдень, і вночі, і... навіть у смерті.
Вечір м'яко й нечутно вимикає
опуклу люстру сонця, і, коли в ній погасне
останній ліхтарик,— заходить Ніч.

Всепрощаюча Ноче,
доземний тобі уклін
за нечувану розкіш — пірнути в сон,
за розряд електричний цілунку!

Все, що під лінзою денного реалізму
розкладалося на буденну доцільність,
раптом сповнилося тривожної остороги
і значущої таїни.
Навіть подагричні колони,—
ці озуті в чоботища бетонні ноги запізнилої
епохи,—
прибрали вишуканості коринфської колони.
Ат, нехай собі тішаться...

Що за сяйво магічне у темному борі?
Чи то глибокої ночі засвічують свічі ворожбити,
чи, може, то папороть квітне?
Чи поганські боги
на підпільний зібранися мітинг?
Гей, пантруй: а, можливо, то духи злі?
Пхе, а то лише пень трухлявий...
Всепрощаюча Ноче, ти надто гуманна,
позаяк навіть пневі даруєш оману —
уявить себе сонцем,
без котрого все б охолело й осліпло.
Ат, нехай собі тішаться...

От прийшов із контори мужчина.
Шоколадна засмага. Високий.
М'язи грають і тверднуть, наче у античного
дискобола,

а обличчя сіре й жорстоке, як у вовка,
 що загнаний в коло
 неминуче повільної смерті.
 Мовчки скинув костюм дорогого сукна —
 маскхалат найновішого крою,
 де на спині жолобиться крам від горба.
 Потягнувся розкуто
 і раптом спинився, вражений,
 бо надибав себе у собі справжнього:
 високого, плечистого і без горба.
 І ліг проти місяця чистого.
 І, коли по хвилині задихав легко і рівно, як
 метроном,
 обличчя його розгодинилося і повищало.
 (Ви погляньте, яке благородне обличчя!)
 Він рішуче піднявся над столом і пішов напролом
 до миршавого чоловічка,
 якого ненавидів чорно, відколи пам'ятає контору:
 за мізерність і дріб'язковий садизм;
 за його нелогічну вищість,
 підстраховану вищим за інші кріслом;
 за прокляття — щодня одягати костюм,
 де на спині жолобиться крам від горба,
 що з'являється кожного дня по восьмій;
 і за кару цідить солодкавий посміх,
 наступивши на власного язика.
 Але, зрештою, досить! Мужчина і муж,
 він ступав по крихкому льодкові калюж
 перемерзлих од ляку очей
 своїх коридорних сподвижників.
 І сказав чоловічку усе,
 що про нього вистраждав. Обернувся і гордо пішов
 поуз колегіальний переляк і шок.
 Подивіться — це й д е м у ж ч и н а!
 Пхе, так то ж тільки сон.
 Ат, нехай собі тішиться...

Ох, ця Ніч, ця лукаво-жагуча Ніч!

...Вона скинула сукню, глуху, мов кольчуга,—
маскхалатик суворий чернечої покори
і класної доброчинності. Вона скинула сукню —
й одразу на волю юним лотосом шия її розцвіла,
і зітхнули опукло високі груди
із диявольським квітом пекучих сосків.

І за мить стала жінкою, молодою, і дужою,
і палкою, і соромливо-пружною
у своїх потаємних і грішних замислах.

І гидливо поглянула на благовірного,
що самого себе розіклав на півліжка,
на розмиту навалою років потилицю,
на зів'яле, опале тіло, що ніколи вже
не запульсує шалено.

Зітхнула стамованим криком самиці
і лягла до нього гарячою спиною,
підібгавши, як хвіст лисиця,
потаємні і грішні замисли.

А коли проспівали другі півні
(десь за тисячі верст у глухому селі),
вона тихо, як хмарка, із ліжка спливла
і полинула м'яко в сусідню квартиру,
де він мешкав самотньо, високий і сильний.

(Коли поблизу він проходив повз неї, її тіло
просилось на волю і плакало.

Але сукня з глухим комірцем,
що підкреслювать мала тверезу розважність жони,
затискала його у кольчугу умовностей.

То невже ці тортури — довічні?!)

Одчинилися двері, а він її ждав і жадав.

Ще відчула, як руки його прослизнули під пахви
і пальці пожадно опали

на розпечений сніг нетерплячих грудей — і тоді...

І тоді — пропади воно пропадом все:

і сусіди з сусідками чорноротими,

пересуди, плітки і п е в н е с т а н о в и щ е.

Остогидла щоденна жажлива гра
 в доброчинність і вірність, але ж —
 п е в н е с т а н о в и щ е.
 Пропади ж воно все —
 за одну лише мить, за одну тільки ніч
 справжнього, хмільного, божевільного!
 Цілуй до болю... Бери... Вільно...
 Пхе, так то ж лише сон!
 Ат, нехай собі тішиться...

Ну ж бо й Ніч, ох, злодійська Ніч!
 Без ножа й пістолета роздягає поетів,
 королів, королев, домотканих акторів.
 В пересічного Савки задерлася майка
 аж під бороду. Спить.
 Запливає у сон справді голий король,
 у сімейних трусах спочивають провидці.
 І нарешті сповняють бажання свої заповітні,
 які вони вдень, у всі дні убивають,
 закопують глибоко в серці (п е в н е ж
 с т а н о в и щ е):
 люто грають в футбол, полуниці шукають,
 сучать недругам дулі, збирають гриби,
 вудять рибу, стрибають у гречку,
 за ларком розливають на трьох у стакани,
 що взяли напрокат у німих автоматів,—
 одне слово, самими собою стають. І вірять наївно,
 що вони обдурили іще один День.
 Боже, Боже, кого вони дурять?!
 День не спить і вночі,
 бо його агентура
 мовчить
 в телеграфних ключах,
 в шифрувальних машинах,
 у холодних очах локаторів
 і всезнаючих асенізаторів,
 у лукавому місяці,
 що забрався на раму віконну
 і хихика в кулак:
 «Ат, нехай собі тішаться».

Вже сіріє. Останні досьє перший промінь
несе у прокуратуру Дня.
Як він буде судити їх, тонко і гречно,
приховавши в зіницях жорстоку ласку!
Потім винесе вирок незаперечний:
одягати щодня одне одному маски.

Вони ж вірять наївно, що День обдурили,
і спішать одягти одне одному маску:
пень активно трясиме трухлявим плащем, —
це, мовляв, моя мрія — трухлявим бути,
я тим ситий, на інше не претендую.
Подагричні колони ревтимуть охрипло,
що такими й хотіли незграбними бути.
(«Ах, ці різні коринфські
такі легковажні!»).

Встане сильний мужчина, як Геркулес,
з вольовим і проясненим з ночі обличчям.
Він одягне костюм — і одразу між пліч
в нього виросте горб, посіріє обличчя.
Наступивши підшовою на язика,
він питатиме ніжно мізерну людину,
як здоров'я, мовляв, у дітей і дружини.
І колеги у захваті колегіальнім
будуть рачки підмуркувать в унісон.

Потім вийде вона обіруч з богоданим,
що нестиме себе обережно, як вазу.
Чорна сукня з глухим комірцем зажене,
як проказу,
вогонь її тіла у карцер умовностей.

Строго плистиме,
як черниця, сховавши під вії гріховну знемогу,
демонструючи вірність свому чоловіку.
Із сусідками гнівно — осудить дівчат,
що цілуються з хлопцями просто на вулиці,
безсоромно нап'явши міні-спідниці:
«Ах, ця молодь сучасна!»

І раптом

її тіло дівоче застогне й заплаче,
коли він поуз неї ітиме на службу...

Починається гра, осоружна, як рабство.
І, прирікши себе добровільно на каторгу,
вони тоскно чекатимуть ночі, як волі,
щоби стати собою...

і вірити знову,
що вони обдурили іще один День.

І не знають, що День вже давно їх вивчає
крізь лінзу сонця
і сміється нещадно, бо правила гри
власноручно і склав, і затвердив, як вирок —
найстрашніший, який тільки можна придумати:
коли ті, що обдурюють, щиро не відають,
що «обдурений» знає про це наперед
і планує ще з ночі для них цю ілюзію.
День жорстоко сміється, киваючи місяцю:
— Ат, нехай собі тішаться...

.....
На світанні так солодко спитьсся натомленим
людям,
що мають своє обличчя — однакове вдень, і вночі,
і... навіть у смерті.

1968

ДОСВІД
(Із циклу)

* * *

Коли ескадрилья ішла на зближення
З ворогом, командир піднімав
Руку особливим знаком,
І в шлемофоні гуло: — Іду
В атаку. Прикрийте мене
З тилу, хлопці.

Я маю на оці, сину,
Відкритий бій, де все просто,
Хоч і небезпечно. Там кожен
Постріл завше доречний
По ворогові і по тобі.
Я маю на оці відкритий
Бій, де все зрозуміло, як в детективі:
Хто боягуз, хто герой,
А хто в перспективі зрадник.

...Але зараз мовчать гармати,
І в ночах, таємничо прозорих,
Чорногузи на гребінь хати
Виставляють свої дозори.

Стережуть вони літо й осінь
Та приносять дітей в колиску.
Ходить мир, молодий і босий,
Розглядаючи обеліски.

Скільки зелені, стільки й люду,
Стільки ж тонів, як напівтонів!..
Сину, сину! Округлість буднів
Важко втиснуть до шлемофонів.

Тут не станеш на точнім пружі...
Ось підходять до мене пружно,
Всі як є — в одностроях друзів,
Хоч не в кожному серці — дружньо.

Простягають оклично руки
Особливим вітальним знаком,
Тисну руки усім.

А руки,
Розумієш, — усі однакові!

...Коли б знати, що мислять
Що замислюють руки...

* * *

Літа вже не мчать,
 як лошата прудкі в табуні,
 Повільно бредуть, як верблюди в піску
 марокканським...
 Все легше когось підловити на щирій
 брехні,
 Все важче купитись на срібну блешню
 провокацій.

І вже починаєш не час цінувати,
 а мить.
 Холодний аналіз чуття затискає
 в лещата...
 Все легше чийсь відступ од юних замрій
 зрозуміть,
 Все важче і важче той відступ прощати.
 На перше захоплення око не вельми
 зважа —
 Досвідчене око навчилося вивчати
 й мовчати...
 Все ближче з імли підкрадається вічна
 межа,
 Все далі назад відпливає
 безхмарний початок.

Не ті уже чари несе проліскова пора,
 Не той уже хміль від коси, і краси,
 і косинки...
 Все рідше від першого погляду серце вмира,
 Все більше у ньому примруженої оцінки.
 Певніше обходиш ковбані й каміння мультки.
 Обачніші рухи, скупіші і жести, і жарти...
 Все нижча відсоток, рокований на помилки,
 І так неймовірно зроста
 їхня вартість!

1969

* * *

Беруть на кпини молоді міста*
Прапращурів, що вийшли з неоліту.
Хизують модою на скло і сталь,
Як підлітки — свободою курити.

Скептично зиркають на постолі,
На древні глеки в стертих монограмах.
На недоцільні румища століть,
Прикриті ситцем охоронних грамот.

Така іронія в скляних очах,
Що хоч бери та через губу цвіркай!
А що і справді молодим втрачать,
Як навіть ще не спромоглись на цвинтар?!

Так легко їм на волі всіх вітрів
Без тягарів минулої образи
Плисти під юним захватом вітрил,
Приймаючи які завгодно назви.

Та з часом трюми сповняться ваги,
На берег спишуть тих, що родовід забули.
І спинять хитавицю якорі могил,
І перші згадки виростуть в Минуле.

Усе те прийде...

Тож діди-міста
Прощають сумно вибрики нащадкам,
Прикривши досвідом наївне скло і сталь
Від катастроф, байдужих і нещадних.

Нехай бунтують — кров ще молода!
Нехай за модою гасають ласо...

* В першодруці — «Єхидно кпиняють молоді міста...». Тут подаємо текст за зб. «Шлях» (1995).

Задовго парубкують?
То ще не біда...
Біда — як цвинтар — з'явиться дочасно.

* * *

...То був день середини тижня,
А тиждень — серединою місяця таргеліона*.
Сонце проминуло апогей,
І надумав я усі свої помилки покласти
на рахівницю.
(Наївний чоловік, гадав у такий спосіб
Застерегти од повторень!)

Печаль моя глибокою була:
Кружальце до кружальця клав і клав,
Я ще в дитинстві тільки кружеляв,
А вже мені не стачило кружал!

І сірий ляк зашкрібся, наче миша.
І в розпачі рахунок я облишив.

...Сонце вже перетинало видиму грань
виднокола,
І тоді вирішив я покласти на рахівниці
Усі свої праведні і правильні кроки.
(Наївний чоловік, гадав у такий спосіб
Заколисати власне сумління!)

Печаль моя — глибока і гірка:
Я так шукав, я так уже шукав!
Не поминав найменшої події,
І танули, як віск, мої надії:
Так мало уродило на кружальці,
Що вистачило б на правиці пальців.

* Одинадцятий місяць афінського календаря, що відповідає травню—червню, тобто середині року.

В дитинство закидав по колу сіть,
Вже й до сьогодні власного підходив,
А тих кружал було — що колосків
В лихі роки тотальних недородів.

І страх тонкий прокрався аж у вірші.
І в розпачі рахунок я облишив.

Запала ніч, зловісна, як отрута.
Я ждав... і от стрибнули з-за куців
Усі мої похибки, яко Брути,
Ховаючи кинджали під плащі.

Стають довкіл так холодно і близько,
Що пробирає кригою ножа.
І піднялося невелике військо
Моїх нехибних кроків і бажань.

Так мало їх, і так багато Брутів!
Та пізно важить: бути чи не бути.

І все сплелось в побоїщі жорстокім,
І бризнула на помертвілий лоб
Гаряча кров моїх нехибних кроків,
Хімічна паста кривих помилок.

Я був приречений на кару дивну:
Назвати переможця об'єктивно.

Це мало стати: з тріумфальним виском
Похибки брали гору... І тоді
Я став на бік свого малого війська,
Проклявши роль третейського судді.

* * *

Жінки й чоловіки малих та більших сіл —
 Коріння первородне мого роду —
 О, скільки воїв, кметів, голосів
 Ви дарували світові,
 вхопивши часом нуль у нагороду.

Зате великих слів дісталось удосталь:
 «Мадонни» і «боги» —
 чистісінькі Венери й Аполлони.
 Гай-гай. Поетам просто
 хотілось відробить борги.
 Слова ж знецінились,
 то й лік пішов не в грамах, а на тонни.

Красивих слів. Високих, як бур'ян.
 Легких, мов пір'я із качок домашніх.
 Тим часом жали, звозили буряк
 Далеко не античні Василі й Домахи.

Жили й живуть.
 Народжують і мруть.
 Співають гучно, плачуть — як співають.
 Статут суворий їм диктує труд,
 Земля їм платить: що посіють — мають.

Старіють важко: матері — як верби,
 Батьки, як морені дуби,
 стоять залізно.

Сивіють пізно.
 Їм щороку серпень
 По нитці запліта,
 щоб не згубили ліку
 Своім рокам свого крутого віку.

Є сивина парадна, для портрета:
 Мовляв, тремтіть над попелом епохи!

Придивишся — аж то зола з паперу.
Варто лиш потерти —
Ні попелу, ні жару. Усього потроху.

Дуби ж горять надійно і на віру,
Не розсипаються від пальця вітру,
А тверднуть у графіт, яким одразу,
Без попередніх зважень і велінь,
Розписуватись можна на рейхстазі
І викреслить себе
із боржників Землі!

1968

* * *

Зрадити може гвинтівка, кохана
і навіть
Компас, дружина, хоч ти в її вірність затявсь.
Вір
тільки
в пам'ять.
Зраджують пам'ять. Та пам'ять — ніколи.
Затям.

Можна люстерце дурить, і закон — як люстерце.
Смерть навіть дурять, як ставка іде на життя.
Вір
тільки
серцю.
Дурять і серце. Та серце — ніколи.
Затям.

Скільки облич приручив, а свого — не впрохати.
Суть не по листю — по кореню мітку веде.
Знай:
не сховатись.
Можна — від когось. Від себе ж — ніколи й ніде.

Пам'ять не зрадить, а серце дурити не стане.
Кругла Земля не сховає, хоч тин городи:
Всі

Магеллани

Звідки рушали, туди й повертались завжди.

* * *

Погоня... І постріл... І змилений крук...
Чорніє на дубі тривічному крук.
Нажаханий вершник шмагає коня.
Насумрений крук збайдужіло куня.

Тривога росте, нависа, як гора.
На грудях у вершника друг помира.
І серце коневе довершує крук...
Пронизливе око розплющує крук.

Розгублений вершник коня зупиня.
У круковім оці зловтіха зрина.
Товариша вершник на землю кладе.
За рухами крук своїм оком веде.

У вершника мука покраяла лоб.
У крука пожадно розлуцився дзьоб.
Так манить рятунок у вільне сідло!..
У крука повільно сповзає крило.

От-от уже зрада за повід смикне...
Та щось верхівця насупроти жене,
Себе перемігши, до друга бреде.
Розлючений крук за ним оком веде.

Ось вершник до друга припав, як роса.
У круковім оці зловтіха згаса.
Поранений важко лягає в сідло.
У крука охляло спадає крило.

Востанне під місяцем зблискує круп.
...Куняє на дубі тривічному крук.

* * *

Був чоловік.. І — нема.
Як же це, вічний світе?
Вернеться осінь... зима.
Прийдуть весна і літо.
А чоловіка — нема...
Як же це, клятий світе?!

...Грошей не дбав у мішок
Справно ходив на роботу.
Якось і не знайшов
Дня,
 щоб спочить по турботах.
Що їй — стоїть робота!
...А чоловік пішов.

Ну, не догодиш усім:
Друзі були й набриди.
Надто запеклий сусід —
От уже мав сусіду!
Що там — живе сусід...
Від чоловіка — й сліду.

Щось підупав сусід.
Ходить, цигаркою блиска.
Тихо. Як вимер світ.
Навіть... полаятись ні з ким.
Все-таки був чоловік.
От і нема чоловіка.

Космос в собі дріма.
Діти біжать до школи.

Осінь мина... Зима...
 Літо й весна — по колу.
 А чоловіка — нема...
 Страшно не те, що нема,
 А що й не буде ж ніколи!
 Вже тих учених — тьма.
 Все прояснили на світі.
 Ще б їм одне прояснити:
 Як ото був — і нема.
 Що вже простіше на світі?!
 ..А чоловіка — нема.

1969

* * *

Мені на сірому причалі,
 Де стільки злизано слідів,
 Такого море намовчало
 В своїй одвертості сліпій,

Що тільки наслухай покірно,
 Лише встигай зважати на те,
 Як поміж хвилями то вирне,
 То заховається підтекст.

Багатомовно, як з гарему,
 З безодні моря долина
 Останнє марне «SOS» триреми
 І лютий посвист гарпуна,

І гул невольничої Кафи
 Спливає, стогне і скорбить,
 І дивна мова грецьких амфор,
 І сміх накрадених скарбів,

Різким, як автоматна черга,
 Наріччям

поціля в злобі

В зеленій касці жовтий череп
З арійським вискалом зубів.

І все це б'ється в круговерті
І навідає звідусіль...
Та з-поміж криків напівстертих,
Чужих погроз, мелодій, слів

Я лиш одне з того мовчання
Без тлумача собі беру:
Високий лет козацьких чайок
І безкозирки чорний круг.

* * *

Коли ти вже на терези двобою
останню сотню кинув, а сусід, що досі
все набивався у брати,
стоїть з військами оддалік і косо
позиркує, як ти стікаєш кров'ю,
і жде: кому ж таки всміхнеться доля;
коли нарешті ти на браннім полі
здолав останнім подихом врага
і ліг спочити, і п'янка вага
тріумфу твое військо розморила,
а твій сусід, що доти
очікував,
спішить до тебе радісно,
і котить
хвалу та з медом і вином барила,
і так вже щиро й міцно обніма,
як друга і на віки вічні брата, —
будь насторожі: чи не приміря він мотуза,
щоб,
коли зморить сон,
тебе, од слави п'яного,
зв'язати?

* * *

Між людей у будні й свята ходить дивний чоловік.
Якось вельми загадково з-під наляканих повік
Його очі непорушні захолили, ніби жерсть.
Щось таке могильне в ньому,
гейби він шукає жертв.

Наче він когось убити ночі глупої рішив.
Наче в нього вже з колиски
Чорний камінь на душі. І той камінь сірим жахом
Визира з його зіниць. Хто погляне йому в очі —
Наче криги доторкнувсь.

Тільки ви його не бійтесь,
не хиліть обличчя ниць.
Пожалійте чоловіка: він в перестрашу загруз.
Він своїм великим ляком вас лякає, далебі.
Якось він себе злякався
і відтоді десь подівсь.

Пожалійте чоловіка: просто він себе убив.
...Це було у понеділок. Починався новий цикл.
Тіло радості просило — він гукнув на нього:
— Цить! —
Тіло так вогню хотіло — він гукнув на нього:
— Цить! —

У вівторок він піднявся, наче праведна гроза.
Мався шпагою зітерти жирний ляпас підляка.
Та за крок перед бар'єром:
— Змовкни! — честі наказав.—
Де гарантія на виграш? А гляди — здригне рука? —
І од ляку перед боем всохла назавжди рука.

В середу упала звістка: «Друг-товариш у біді!»
— Виручай! — гукнула совість.
— Не спіши,— промовив ляк.—
Озирнися, розберися у перебігу подій.

Сім разів одмір, щоб в яму сам не вскочив,
неборак.—
І повисла його совість, вчеплена ребром за гак

У четвер зустрів дівчину, юну й чисту,
як сльоза.
Щось у ній було нехитре, небуденно-неземне.
Та злякався чистоти він.— Глухни! —
серцю наказав.
І сховав погаслі очі, як монети, в портмоне.

В п'ятницю крилом журавки мрія кликала:
— Летім! —
Дух одважно стрепенувся, щоб шугнуть у височінь.
— Чи не високо занадто? — смачно позіхнула
лінь.—

Все ж певніш синиця в жмені,
Як у небі журавель.—
Так і є: синиця в жмені. А у небі — журавель...

У суботу він прокинувся, тільки ж..
не знайшов себе.
«Що воно за чортів батько: де ж це я себе
подів?!»

Страх його зіпхнув із ліжка,
під грудьми захолодив.
Нагло кинувся до люстра — і від подиву затерп:
Не знайшов себе у люстрі. Так натомість,
так зате:
В портмоне бряжчали очі, як зелені мідяки,
На стіні чипіла совість — найдешевша між оздоб.
І на вщерть усохлій гілці його правої руки
Дві синиці діловиті порали собі гніздо.

...Це було якраз в неділю —
саме викінчився цикл.
Страх у ньому, як вельможа, своє тіло розпростер..
Тільки ви його не бійтесь,
не хиліть обличчя ниць.

Пожалійте чоловіка — він не весь іще помер.
Подивіться тепло в очі: десь на дні його зіниць
Ледве-ледве диха Пам'ять...
Отже, він іще не вмер.

Зі збірки «НА ЛІНІЇ ТИШІ»
(1972)

СЕЛО
Малюнок

Осіння днина опуска чоло.
Далекий обрій — голубе з червоним.
І павутиння малиновим дзвоном
Вколисує у вибалку село.

Та сон ще бродить ген зоддалеки.
Комбайн іще блукає в кукурудзі.
І буряки, лютуючи на кузов,
Погладжують натовчені боки.

М'яким димком розмита далина.
І агробог, поглянувши у небо:
— Оце б дощу,— промовив сам до себе.—
Йй-богу, погорить озимина...

Та то вже в ньому з глибини віків
Озвалася обачність нелукава:
Озимина таки взялась на славу,
На золото майбутніх колосків...

Модерний клуб стира стару межу.
Біля дверей — строката плутанина:
Дядьки незграбно вносять піаніно,
Не звиклі до крихкого вантажу.

Внесли-таки. Перекурити звуть.
Один відстав. І, мов школяр цікавий,
Латунним пальцем раптом дзьобнув клавіш
І злякано прикрив кашкетом звук...

Отара замела хвостами день.
Промчала листоноша конозисто.
Десь вискнув наполохано транзистор,
Вколовшись об стерню телеантен.

Ні день, ні вечір. Час відпочива
На цій двозначній і непевній грані.
У чоботях і модному реглані
Пішов додому важко голова.

Вмостився день на сідалі. Пора.
Виходить місяць, як нова монета.
Із Байконура вкоськані ракети
Спинились в узголів'ї школяра.

Через городи сизий, як імла,
По чарці нелегальній самограю,
Вминаючи нетрудовий окраець,
Петляє лисом біль і страм села.

Пірнають в сон натомлені батьки
І матері, як радари, чутливі.
Хова рука, велика і красива,
Щасливий ляк тендітної руки.

Когось на пісню раптом потягло,
Десь забухикав довгожитель глухо.
І стихло... До землі припавши вухом,
Заснуло враз нароблене село.

А десь в містах, озутих в дим і скло,
Коли охрипло відспівають треті,
Згорають в творчій полум'ї поети
Безмовно, щоб не розбудить село...

Воно до світу встало й почало
Викохувати й годувать планету.
Від міста делікатно одійшло,

Щоб не збудити змучених поетів,
Без котрих вже не проживе село,
Як і поет — без хліба... П'ють треті.

1970

ДОЛОНЯ

Що було — не вернеться.
Одгуляло. Жовто...
Запливає вересень
у затоку жовтня.
Вересню мій,
веслами весело греби,
Ждуть тебе на березі
з кошиком гриби.
Чаль хутчій до берега,
бо встає над світом
Із протоки Берінга
скрижанілий вітер.
Ти ховайсь у яблуко,
в терен і у кріп.
Ти втікай у ямби,
а хочеш — у верлібр.
А як піде з висвистом
завірюха клята,
Попросись у прихисток
під долоню ратая,
Де між ліній світяться
дати і віки,
Де дванадцять місяців
сплять, як малюки...

1970

* * *

Говорили-балакали дві верби за селом.
 Потім тихо поплакали дві верби за селом.
 А про що,
 А за чим говорили-балакали, потім тихо поплакали
 Дві верби за селом?

Говорили-балакали дві вдови за селом.
 Потім тихо поплакали дві вдови за селом.
 А про що,
 А за чим говорили-балакали, потім тихо поплакали
 Дві вдови за селом?

Говорили-шепталися дві топольки гінкі.
 Потім тихо сміялися дві топольки гінкі.
 А про що
 І чому говорили-шепталися, потім тихо сміялися
 Дві топольки гінкі?

Говорили-шепталися дві дівчини в порі,
 Потім тихо сміялися дві дівчини в порі.
 А про що
 І чому говорили-шепталися, потім тихо сміялися
 Дві дівчини в порі?

Мабуть, знають о тім лише дві стежини малі,
 Що одна — тільки топчеться, а друга заростає вже,
 Що одна лиш вибрунькує, а друга усихає вже,
 Як листок на гіллі.

1971

ДО ЗАЛИ «А»

Висока. Чолом — до неба.
 Одверта, як білий день,
 Виходжу я перед тебе
 На сцену, мов під рентген.

Весела і невідступна,
Чутлива, як стетоскоп,
Тебе на м'якині не купиш,
Не візьмеш в обхід чи в лоб.

На кожну мою удачу
В очах твоїх мідь цвіте.
На кожну мою невдачу
Ти прямо говориш: «Не те».

Коли ж я спіткнувся на кризі,
Коли мене зрадить рух —
Ти візьмеш мене на крила
Своїх обережних рук.

О мамо, моя голубко
Аж десь ув останнім ряду!
О, як ти мене голубиш
Очима столітніх дум!

Прости мої вдачі ранні
І мій велемовний стиль.
Єдиного — загравання
Зі словом — мені не прости!

Коли у моєму слові
Олжа павутиння зітче,
Жбурни його, як полову,
На сором моїх очей,

Щоб я у твоєму гніві
Навіки-віків осліп.
Щоб губи мої зрадливі
Забули, як зветься хліб.

1971

ДО ЗАЛИ «Б»

Літературним снобам

Шановна зало!
Наче на рентгені,
Стою, відкритий з ніг до голови,
Перед тобою на долоні сцени...
І — хоч би тінь від кущика трави!

Шановна! Ти — не смертна. Я — минучий.
Я з тих, кого ти часом від нудьги
Возносила і кидала нагим
На дно ганьби з Олімпової кручі.

О многолика! Я — твоя забава.
І згубний, і солодкий твій полон.
Я чую, як ротів твоїх мільйон
Волає водночас: «Ганьба!» і «Слава!»

І горе тим, що прагли угодити
На всі твої і примхи, і смаки.
Над ними присудом стоять віки.
Вгодити — означа: себе убити...

Оскільки, зало, ти своєї правиш,
Заманюючи на непевну путь,
Я залишаю за собою право:
Самим собою быть.

1970

МУЗИКА

Я прийду уже з посрібленими скронями,
Обважнілий під умовностями й узами,
В той завулок з тополіними колонами,
Що тече мені під серце, наче музика.

Під ворітьми, де літа мої проходили,
Я об спогади спіткнуся, мов загнuzданий.
І хлопне мені тремкою прохолодою
Твоїх пальців лебедино-біла музика.

Я прийду сюди аж ген із того досвітку
Хлопчаком у полинялому картузику,
І розтане сивий іній мого досвіду
У завулку, що гучить мені, як музика.

А кохання найгрізнішими указами
Ні зів'яти, ні вхолонуть — не примусити.
А єдиних слів, на жаль, було не сказано...
А для чого ті слова, як плаче музика?

1970

ТА БУЛО У МАТЕРІ ЧОТИРИ СИНИ...

Та було у матері чотири сини.
(Люлі-люлі. Гойда-хить).
Колисала їх, поки мала силу.
Виросли — пустила у світ.

Як прощались — присягали, звісно,
Ми ж тобі і те і се:
І любов довічну, й вірну пісню
У своєму серці принесем.

Та й пішли собі на чотири боки —
Хто пляями, хто шосе.
Снопувались дні, скиртувались роки,
Забувалось те і се.

В того жінка вийшла якась невинна,
В того клопоту як гусей.
Третій побивавсь: «Діла державні».
А четвертий — те і се.

Мати працювала в городній бригаді
І любила борщ пісний.
Перед сном, бувало, вмикала радіо,
Як передавали пісні.

А роки летіли, мов сиві коні...
Вже й недобачати стала.
Над очима клала дашком долоні —
Ждала-виглядала.

На двадцяте літо сини згадали,
Вдарили у поли скрушно.
Зрештою, на карті село відшукали —
Рушили.

За поріг ступили:
«Здрастуй, ненько,
Вибачай, що трохи запізно.
Так зате ж тобі ми, хоч і здалеченька,
А таки ж принесли пісню».

«То сідайте, діти. Дарма що тісно,
Дяка, що згадали мене.
А найбільша дяка вам за пісню!
То, синочки, хто ж почне?»

Перший зашарівся, наче ружа,
Другий прикусив губу.
Третій наполохано: «А чи зручно?»
А четвертий каже: «Забув».

І чогось так боязко озираються,
Мовби хтось у шию жене.
Почекала мати
та й знов питається:
«Ну, так хто ж, синочки, почне?»

Мовчать...

То послала їм долівку ряднами,
А собі у голови — кужіль.
Перед сном ввімкнула звично радіо:
Хай уже співають чужі.

1968

У ПОЕТА ГРОШІ ЗАВЕЛИСЬ...

Притча

Реготали фізики до сліз,
Посміхались доктори обліслі:
«У поета гроші завелись?
У поета? Гроші?
Та облиште!»

Критик цю проблему охопив
Оком всевидючим і недремним:
«Ну, якщо авансом не пропив,
То тепер уже проп'є напевне».

Рахував зневажливо касир,
Обиватель млів: «Живуть же, гади!»
А поет розгублено косив
На поважну паку безпорадно.

Вже борги повернуто давно,
Вже й позичив кривим однодумам,
Але на руках усе одно
Залишилася незвична сума.

І уперше хлопця потягло
Щось таке придбати для родини,
Щоб воно і в пам'ятку було,
І нарешті втішило дружину.

Довго під вітринами нудивсь
В пошуках пристойного товару.

Та й не спостеріг, як опинивсь
В галасливій метушні базару.

Червоніли кавуни до сліз,
Реготали гарбузи облислі:
«У поета гроші завелись?
У поета? Гроші? Та облиште!»

Він бродив байдужо між рядів,
Де усе до похвалянь охоче...
Коли це в кутку глухому дід
Трапився поетові на очі.

Ну, не дід... Такий собі дідок.
Кілька ложок, виструганих круто.
Традиційно сперлись на ціпок
Пересічні вуса й самокрутка.

Надто вже буденний був дідок.
І товар непоказний із виду.
Тільки от поетові ціпок
Хтозна-чим, а незвичайним видавсь.

На пожовклому од часу тлі
Вирізьблене дерево ненаське.
Як живі, співали на гіллі
Дивні птиці із борів праказки.

І гучали срібно голоси,
І на серце опадали тихо...
— Чуеш, діду, чи не продаси
Ти мені ціпок отсей з горіха?

— Чоловіче! — одказав старий.—
Я б тобі віддав його і даром,
Але сей ціпок мені горить
Спогаданням давньої покари.

Був і я щаслив і юн колись.
Мав надії і в коханні втіху,
Доки на дорозі не зустрівсь
Із красивим і гнучким горіхом.

Десять літ в малюнок цей лягло.
Рівно десять — як одна година.
Господарство, як вода, сплигло,
І пішла до іншого дружина.

Чоловіче, за натхнення мед
Заплатив я дорого занадто!.. —
Вибрав решту із кишень поет
І поклав до ніг старому:
— Натє!

Якось дивно прояснів старий
І сказав поетові на тому:
— Коли так — без грошей заברי.
Щось ми, хлопче, начебто... знайомі.

Реготали фізики до сліз,
Посміхались доктори імлісто,
Як поет ціпок додому ніс
Кам'яним і діловитим містом.

...І залишився поет один
В стінах чотирьох, до щему голих.
Тільки часом забігає син
Крадькома до нього після школи.

Тихо входить лагідна жура
І сіда між ними у світлиці.
І тоді в поета з-під пера
Постають великі таємниці.

І тоді горіховий ціпок
В древо обертається вінчальне,

І на пальцях трепетних гілок
Оживають птиці незвичайні.

І виходить древо на балкон,
І у вікна крениться розлого.
І кричить в квартирі телефон:
— Що у вас там діється, їй-богу?!

Ціле місто під вікном стоїть,
Збилися таксі, неначе вівці.
Якщо ласка, ви нам поясніть.
Розумієте... в двадцятім віці...

Реготали фізики до сліз,
Посміхались доктори обачно:
— У квартирі? Серед міста? Ліс?!
Ах, в поста! Ну, тоді пробачте...

1970

Зі збірки «РУХ»

(1973)

ДО ЗЕМЛІ

Альфо й омега, колиско і мавзолею —
Земле!

З тебе пішов і в тебе вернусь.
Власні планетки ліплять жуки-скарабеї.
Ат, суєта...

З тебе пішов і в тебе вернусь.
І оце-то вже — істина.

Як я метався:

і пекло, і рай собі видумав,
Так не хотілось — в ніщо!
Думав: хоч за молитву вчеплюсь.
Але пішло поколінь в тебе
видимо і невидимо,
Земле,—
Тільки ж ніхто,
хоч криком кричи,
назад не вернувсь.
І оце-то вже — істина.

Скільки тебе ми
снарядами й мінами шарпали,
Списом кололи, свинцем поливали!

А ти
Брала до себе, як мати, солдатів і маршалів
Під обеліски, під горбики і хрести.

Тиха моя. Скорбна моя і велика.
Що я без тебе?
Так собі — сірий суб'єкт.

Он журавель. Хвали небесам накурлика,
 А від землі ж почина і дітей, і себе.
 О, серед нас було стільки орлів, що хитали
 Небо, мов стріху дідівських осель, та й вони
 На материнських могилах безкрило ридали,
 Склавши обпалені крила на віко труни.

Рідна моя!

Я тут жагуче зачатий
 В ніч на Купала, як папороть зацвіта.
 Верби зітхають.
 Вишні тремтять, мов дівчата,
 Коли парубки кладуть їм смагу на уста.

От я спинився на мить в борозні. Іще тепло
 Дихає рана, аж світ закипає в очах.
 Плугом надрізані
 нерви оголених стебел
 Болем збілілим безмовно кричать.

Земле!..

Тобі я на рану не висиплю солі —
 Я окроплю твою рану цілющим зерном:
 В муках пологів із материнського болю
 Хай обертається в колос надії воно.

Ось я торкнувся

неторканих уст троянди.
 От я сахнувсь хробака
 і втрапив на кропиву...
 Земле свята!
 Я не безгрішний янгол:
 Часто із житом дорідним я сіяв погану траву.

Стерпіла все ти од мене:

і примхи, і вибрики модні,
 І колисала дітей моїх,
 і берегла від нещасть.

Земле моя!

У твоїй чистоті великодній
Від гріховиння і я очищавсь.

Альфо й омега, колиско і мавзолею,—
Земле,
з тебе пішов і в тебе вернусь.
Власні планетки ліплять жуки-скарабеї.
Ат, суєта...
З тебе пішов і в тебе вернусь.

І повернуся! І мчатиму юно степами,
Доки лунатиме в дітях
мій рід і народ.
В землю перейде скороминущая плоть.
В гени нащадкам перейде незнищено Пам'ять.

І це так же істинно, як тричі істинно те, що
Після зимової смерті
трава і дерева правлять
Службу незмінно зелену,
як сотні, як тисячі літ.

Стали землею ті,
що починали цей світ.
Інші прийшли, зовсім не схожі. А цвіт,
Чисто червоний, як перше,
вінчає калину і прапор.

РОБОТА

*Пам'яті
Євгена Оскаровича Патона*

Одні залюблені в старі листи.
Ті — в музику. А ті — в руді томища.
Таке життя...
А він любив мости.
О, не любив — кохав.
А може, й вище!

Він їх не слав, не креслив, не мостив —
 Він їх ліпив і дарував їм душі.
 Під серцем тихо, як дітей, носив
 І клав на сон грядущий під подушку.

Вони з уяви прагли висоти,
 Громохкі і тендітно-елегантні,
 По котрих би Улановій пливти —
 Ефірно так, на голубих пуантах.

Як ворожбит, він блискавки метав
 І мав суворий аскетичний профіль.
 І впертий до затягості метал
 Лягав ритмічно у залізні строфи.

Він міг, як маг, єднати береги,
 Над урвищем зависнути орлино.
 І перед ним ставали на коліна
 Жажких проваль повержені боги.

Він прагнув возз'єднать материки —
 Щоб повернуть планеті первозданне...
 Та нагло на шляху його руки
 Постав залізний ромб Гудеріана.

Стялися духи зла і доброти,
 І нікуди з двобою відступати:
 Одного доля прирекла єднати,
 А другого — висаджувать мости.

Мостар в броню сховав свою любов
 До тих часів, коли на полі брані
 Останній «тигр» з лісів Гудеріана
 Розплющив лоба о Патонів шов.

В той день старий із пам'яті дістав
 Мету своєї юної тривоги.
 Та смерть уже виходила з-за рогу
 І холодом студила на уста.

Тоді мости, котрі не долюбив,
Він об'єднав у лебедину пісню,
Яка ажурно мала перевиснуть
Понад дніпровим плесом голубим.

Він квапився. Він блискавки метав.
І падав одблиск на медальний профіль.
І впертий до зятяності метал
Лягав ритмічно у залізні строфи.

Дніпро втікав із-під його руки.
Життя втікало в молоде пагіння.
Іржали потяги від нетерпіння
Заглянути у дзеркало ріки.

Чвалали дні повільно, як віки.
Здавалось, час холоне на припоні.
Та вперто кам'яні несли бики
На дужих шиях марші і прогони.

«Агей, бики. Не підведіть, бики.
Несіть хутчій мій лебединий задум,
Бо вже ж літа zostалися позаду,
На тому боці вічної ріки».

Тягли бики немислимий вантаж,
Аж обливалися бетонним потом.
Хилився день.

Лишавсь останній марш,
Що мав замкнути круг його роботи.

А смерть уже кахикала: «Коли?»
І він, зібравши всіх доріг розлуки,
Поклав замість прогона тиху руку
І вчув, як пальці берега сягли.

Долонею відчувши рух Дніпра,
І лоскіт шини, і пуантів дотик,

Зітхнув полегко:

«Що ж, заходь, стара».—

І руки склав, як дядько
по роботі.

ПОХОРОН УЧИТЕЛЯ

Пам'яті

Олексія Антоновича Вовнянка

Як несли його тихо в нове житло
По бруку, по бруку, по бруку,—
Був місяць май. Сонце пекло.
...Мерзли руки.

Сизий пил опадав на хрести перехресть.
Зітхали старі: відмучивсь.
Шепотіли тополі. Фальшивив оркестр:
Грали учні.

А коли проминали школу і сад,
Молода... молоденька антонівка
Підійшла до труни, сахнулась назад:
— Олексію Антоновичу?!

Та чи він не почув, чи удав, що спить,
Бо несли його високо-високо,
Тільки пальці, здалось, ворухнулись на мить,
Наче листя, на жовтні висохле.

Обіч шляху тулилися скромно авто.
Шоферюги, на слово колючі,
Сигарети ховали в рукав. Бо то
Були його учні.

Затихали у хатах дрімучі сварки,
Видихалися чвари ядучі.
І стояли сумирно дебелі дядьки —
Його перші учні.

А один, що сивухою очі залив
І таке — не при дітях — варнякав,
Як побачив його, ураз прохмелів
І по-людськи заплакав.

А один генерал, увесь в орденах,
Що звитягою смерть перевершив,
Прочитав телеграму. Збілів, як стіна,
Вперше...

Я додому прийшов. Похиливсь, як верба.
Триста лих мені дивляться в вічі.
То за віщо ж до всього ще й ця журба?
Ах, за віщо, за віщо, за віщо?!

Як могли ви, учителю, вмерти, коли
Мені й так до нестями прикро?
Я ж вам вірив, як Богу. Мені ви були
За Отця, і Духа, і... приклад.

Та коли б хоч вітрища ламали кущі
Чи осіння осмуга висла,
Та коли б хоч лили трафаретні дощі,—
А то ж май зацвіта, як пісня!

Він сказав:

— Не вдавайся до самобиття.

Не спіши головою з кручі.

Я тому саме в травні лишаю життя,

Щоб його цінували

учні.

* * *

О це осіннє журавлине «кру!».
Листя вмира і на брук осипається.
Все повертається на правічний круг,
Все повертається... все повертається.

Сивий мій друже... Ах, сивий мій друг,
Лихом об землю, як шапкою, вдаримо:
Все повертається на правічний круг,
Казка далека гойдається маревом.

Кінь виривається з теплих попруг —
Що йому холод,
як воля всміхається!
Все повертається на правічний круг,
Тільки літа молоді не вертаються.

Як вона хмільно спадала униз —
Руса коса твоя... руса до пояса.
Жаль, що було те давно... аж колись.
Жаль, що до днів тих тепер — як до полюса.

Тихо... як тихо... як тихо довкруг.
Інші комусь присягаються... каються.
Все повертається на правічний круг.
Тільки слова не вертають.
Лишаються.

* * *

Мати наша — сивая горлиця.
Все до її серденька горнеться:
Золота бджола — намистиною,
Небо — празниковою хустиною,
Сивий дуб — прокуреним прадідом,
Білочка — мальованим пряником,
Жура-журавель над криницею —
Чистою сльозою-водицею,
А земля — пшеницею ярою,
А літа — замисленим явором,
Що із сорок першого журиться:
«Де ж це, молодиче, твій суджений?»
Місяць — непоколотим золотом,
А береза — вранішнім солодом,

Хата — ластівками над стріхою,
А туман — вдовиною втіхою.
Крашанкою — сонечко в миснику...
А вона до всіх до них — піснею.

ДИПТИХ

I

За все, що взяв од пирога життя,
Платити доведеться по рахунку:
За перший успіх і за краплю тунку,
За юний гріх і спалах поцілунку,
Ба й за прискорене серцебиття
Платити доведеться по рахунку.

То що — не руш? Не рухайся? Дарма:
За поміркованість, гладку і ситу,
Собі і дітям прощу не купити.
Отож бери своє.

Хоч буде чим платити,
Коли рахунок виставить зима.

II

Віддай усе, що взяв, і освятись.
Ще більше, ніж узяв, зумій віддати...
Стоїть на видноколі світла мати —
У неї вчись.

Вона тебе у всесвіт віддала.
О, як боліло їй — аж кров біліла,
Коли вона себе в тобі родила!

Нічого не зоставила собі:
Свою красу, непогрішимо світлу,
Передала тобою в лоно світу
І увійшла в космічний колобіг.

Тепер тобі платити час настав.
 Зумій-но надароване віддати:
 Себе пізнати. Народити матір,
 Углиб розбудувати отчу хату.
 В космічний колобіг синів послати...
 А ти гадав: безсмертя — річ проста?

ХЛІБОВІ

Ти, вседержителю в небі, на морі і суші,—
 Хлібе єдиний для всіх поколінь і світів,
 День мій грядущий,
 день проминулий і сущий
 Благослови. І освяти. І освіти.

Колосе-повеню!
 Знаком пшеничної віри
 В небо зійди
 і прости заблукалих нетям,
 Що й дотепера ще золото мають за міру,
 Так ніби золотом вимірять можна життя.

Дивно буває.
 Коли тебе вдосталь уродить,
 Ми, забуваючи істинну вартість речей,
 Прем в ювелірні, немов дикуни із печер,
 Ладні за срібло платити зерном благородним.

Маємо жити, звичайно, не хлібом єдиним,
 Та довелось мені бачити в чаду і золі,
 Як за одну зачерствілу на камінь хлібину
 Згодні віддати все золото на землі.

Нам при тобі не страшні вороги і хвороби.
 Слався ж вовіки на селах і в городах
 Бронзовим сяйвом у древнім гербі хліборобів
 Найіменитіших аристократів труда.

Чи на весілі, чи в дні поминальні скорботи,
Ти споконвіку на покуті, хлібе, у нас.
Міра єдина роботи й солоного поту,
В формі хлібини зупинений радості час.

Ночі недоспані, недоціловані губи,
Досвітки сизі, жара полуденних небес —
Все у тобі.

Тож на святі вселюдської дружби
Ми тебе ділимо — начеб даруєм себе.

Образу хліба вклонімося.

Сиріч — людині,
Високочолому сіятелю землі.
Істинно, люди: живемо не хлібом єдиним.
Істинно так.. коли маємо хліб на столі.

Зі збірки «ГОРА»
(1975)

КІНЬ

Кайсину Кулієву

Ярим, віщим огнем
 в горобину югу
Освітило слова до ества, до ядра:
«Чорний кінь умирає на білім снігу...»
Чорний кінь
 на снігу
 вмира.

Чорне полум'я гриви
 згаса на снігу.
Ворон грізно сурмить у ріг.
«Ти прости, вірний коню, моему врагу —
Він цю кулю для мене... беріг.

Він давно вже за мною
 іде по кривій.
Я давно його чую крок.
Я гукав йому вийти на чесний двобій,
Але він у засідці мовк.

Як тепер мені жить в неоплатнім боргу?!
Краще б я... на холоднім снігу».

Кінь сказав: «Ти — мужчина. І годі плачу.
Я інакше не міг... прости.
Я сьогодні по-братськи собою плачу,
Ти ж за нас за обох сплати.

Це одвічний закон у двобої, зятям:
(Да не спитьсья твоєму врагу!),
Я за постріл його заплатив життям.
Ти однині у нього в боргу».

Чорний кінь умирає на білім снігу...
Зостається лиш вічність і мить,
Та ще постріл,
записаний першим в боргу,
Та закон невідступний:
платить.

СІЯЧ

Академікові В. М. Ремеслу

Серед степу широкого — посивілий, як віхола.
І чоло його бронзове в голубінь вироста.
За плечима похилими літо бабине дихає.
А жита — як літа його,
а літа — як жита.

Кожне зерня він виняньчив
од весни і до інею,
Попід серцем вигойдував, як мале дитинча.
Кожен колос зове його, наче батька,
по імені,
По-синівськи довірливо
припада до плеча.

Скільки поля засіяно з рукава патріаршого,
Скільки золота в колосі — не питай, не лічи.
На хлібах його вирости
космонавти і маршали,
Геніальні мислителі, ковалі й орачі.

Так хотілось би в мармурі
його долю уславити.

Тільки ж він не у камені, а в живому — живе:
 Кожне зерня лице його
 береже в своїй пам'яті,
 Кожен колос по імені,
 наче батька, зове.

ОДА НА ЧЕСТЬ 800-ЛІТТЯ ПОЛТАВИ

В думному рокоті древніх, урочих литаврів
 Іменем пращурів, що поклонялись труду,
 В шані високій вінець благородного лавра
 Я тобі трепетно біля підніжжя кладу.

Вісім віків ти стоїш на означеній грані,
 Гордо піднявши огранений вірою щит.
 В жовтім алюрі орда косоокого хана
 Не осквернила слов'янських твоїх верховіть.

Враг не іспив із криниць твоїх ярого меду,
 Підступ коріння русяве твоє не сточив.
 Ти перетнула дорогу ординцю і шведу
 Праведним гнівом освячених братством мечів.

Ім'я твоє багрянє в баладах, як ружа.
 В Армії Честі, піднявши зорю на крилі,
 Вірні сини твої стали на Ельбі оружно,
 Власним життям оплативши грядуще землі.

Ловлять антени м'яку твою мову кленову.
 Спів златоустів чарує заслуханий світ.
 Ворскла півколом, неначе блакитна підкова,
 Друзям на щастя дзвенить біля древніх воріт.

В колі народів, де мир у сімействі і згода,
 Сива, як пісня, і юна, як орлій політ,—
 Сій своє жито на тиху, рахманну погоду
 Із рукава, де співа решетилівський цвіт!

Хай не оскудне твоя дароносна десниця,
Щедро підносячи повним, по вінця, цебром
Пісню і яблуко, мед і смагляву пшеницю
Людям — на радість. Планеті — на вічне добро!

Матір Полтаво!

В святому синівському праві
Іменем пращурів, що поклонялись труду,
В шані високій вінець благородного лавра
Я тобі трепетно біля підніжжя кладу!

ТАНЦЮЮТЬ ГРУЗИНИ

Танцюють грузини. І всяк собі кум і король.
Танцюють мужчини. Бровища в красивому зламі.
Довершеним станом пірамідальних тополь
Беруть до полону найгордовитішу даму.

І раптом — злетіли! Немислимо звихрено темп.
Тривога! Десь коні сполохано заіржали.
І зблиснули очі. І ворог підступний отерп.
І зброєю стали декоративні кинджали.

І знову пливуть, як по хмарах.

І кожен — король.

Сумирно на піхвах поблискує в'язь монограми.
Довершеним станом пірамідальних тополь
Беруть до полону найгордовитішу даму.

Високої істини хай не торкнеться іржа!
Ї я відкрив у братерських обіймах грузина:
Коли в мого друга при боці чатує кинджал,
Ніхто мою дружбу не вцілить кинджалом у спину.

МІКЕЛАНДЖЕЛО

Диптих

I. Давид

Коли вже Рим, що й небу не коривсь,
Прелати хижі довели до торби
І на його святині крутогорбі
Чужинець вигнав пастися корів;

Коли криваві чвари нанівець
Не те що славу, навіть пам'ять стерли,—
Великий флорентієць взяв різець,
Щоб зблиснув у пільмі, як владне берло.

Одрікшись насолод, пустих і марних,
Суворий, мов етрусський кипарис,
Він увійшов, як дух, в каррарський мармур
І з мarmуру

Давидом
возродивсь.

І перед ликом його
бог війни
Зів'яв і заметався, як лисиця.
І раптом схопились флорентійці:
Чий ж гріхи оплачують вони?!

Стояв він, як Давид, на прuzі часу,
І на чоло, не скорене богам,
Лягали: горній одсвіт Ренесансу
І тінь від інквізиторських багать.

II. Творець

Сутулий чоловік з мішками під очима,
У фарбі й глині вимоклий до брів,
Востанне пензлем лінію провів
І зморено припав до всесвіту плечима.

І грішна мисль прийшла, як пізній гість:
«Ачей, наплутав в Біблії біограф,
Коли шість день позичив Саваофу
На сотворіння світу.

Стократ шість
Ночей і днів спливала потом стеля,
Аж доки я змоделював цей світ
У присмерку Сікстинської капели».

...Він падав з ніг. Земля ходила кругом.
Та ще до всього, перший між нікчем,
Погрязлий в марнолюбстві Юлій Другий
Над ним висів з оголеним мечем.

Здавалось папі, що підступно довго
Цей впертий маляр фарби свої мене,
Кричав, що з риштувань його турне,
Коли він, врешті, не послуха Бога.

Похмурий майстер клав за ниттю нить,
Позиркуючи скоса на підлогу.
І думав: перше, ніж лякати Богом,
Його, владико, треба ще... створить.

А день згасав,
і гасла в пальцях сила.
І, вже налитий втомою ущерть,
Він раптом вчув з далеких перехресть
Пророчий крик дельфійської Сивіли:
— Звершилось!
Відділилися вода і твердь!

Та світ ще спав, хоч був уже во плоті.
Він лиш тоді почав одвічний рух,
Коли маестро взяв стилу до рук
І вивів стомлено: «Buonarroti».

...Сутулий чоловік з мішками під очима
Повільно опустивсь з риштовань, як з рамен,
І, тільки-но припав до всесвіту плечима,—
Заснув, як Бог, на семисотий день.

Коли в капелу папа вдерсь сердито,
Щоб, врешті, давні наміри здійснить,—
Вже стелі не було: кружляв сферично світ.
А на підлозі спав сутулий... Вседержитель.

НА БЕРЕЗІ ВІЧНОСТІ

В колонах.
Поротно.
Крізь попід, і бронзу, і мармур.
З непам'яті,
з пам'яті,
з виру морського і суші
Солдати,
матроси,
ефрейтори і командарми
Суворо
проходять
повз нас, і грядущих, і сущих.

Проходять
поротно
в погонах, у личках, в петлицях.
Біжать до воріт
матері, наречені, дружини.
І дивляться,
дивляться в лиця,
як злякані птиці,
Шукають, питають:
хто мужа,
хто брата,
хто сина.

Проходять повільно,
неначе тумани осінні.
Велике мовчання стоїть,
як гора, над світами.
І раптом цю тишу
навиліт пронизує «Сину-у!»
І десь із колони,
як з берега вічності: «Мамо-о!»

Біжать од воріт
матері, наречені, дружини.
Злітають хустки і лягають на трави снігами.
І кришиться небо від зойків згорьованих: «Сину-у!»
І листом осіннім спада над колоною: «Мамо...»

Проходять,
проходять —
і несть їм кінця і начала.
Шукаю між тих я, що безвісти... в судну годину.
Та, батьку... Та де ж ти?
Ми ж тридцять віків тебе ждали.
І чую здалека, як з берега вічності: «Сину...»

Я сліпну!
Невже це... іде він до мене в обмотках?
Як маршальська лента,
вінчає плече йому
скатка.

Стою посивілий.
А він мені... зірку з пілотки.
О світе ж мій, світе!!!
А я ж уже старший... від батька.

І дивиться в серце
так ніжно, печально і гірко.
«Прости мені,— каже,— що виріс без отчої ласки.
Хотів, бач, з гостинцем...
Оце ж і приніс тобі зірку.

Даруй, що спізнився:
пробило під Харковом каску».

Так будьте ж ви прокляті
нині, і прісно, й назавше,
Усі, хто поваживсь на святість всесвітнього ритму,
Коли, проти глузду,
сини од батьків своїх — старші.
Коли в божевільні за травнем — зима, наче бритва.

...Провісницькі сурми
хитнули небесні чертоги,
І знову
поротно
шикують батьків командири.
Стають перед нами, як судді,
пречисті і строгі.
І ми перед ними — на лінії їхньої віри.

З Європи до Азії,
в грізному сяйві багнетів,
Їх — двадцять мільйонів!!! —
смертей своїх дату затерши,
Встають.
І нема серед них ані других, ні третіх!
У списках планети
однині усі вони — перші.

Велике мовчання стоїть,
як гора позахмарна.
І в тиші оцій, коли чутно,
як сходить пшениця,
Охриплі в окопах, закуті в бинти командарми
Говорять нам Слово
і віщо вдивляються в лица:

— Сини наші вірні.
Брати, матері наші й сестри.

Не треба печалі: ми падали в січах без ляку.
Над нами ніколи не плакали тужно оркестри,
Бо з наших плацдармів живі починали атаку

За те, щоб земля не зійшла з голубої орбіти,
Щоб в юному світі
і нині, і присно, і завше
В правічному ритмі
за травнем приходило літо,
Щоб ваші сини не були від батьків своїх старші.

Ми чесно своє одробили на ратному полі.
Нам легко, бо ми
уже пам'яттю стали, мов клени.
Дивіться ж, нащадки:
в долоні синівської долі
Вручаємо світ ми
і наші високі знамена.

...Велике мовчання —
росте обеліском з граніту.
Колони
поротно
відходять в тумани осінні.
І ми стоїмо
при началі своєї орбіти,
І я відчуваю,
як досвід приходить до сина.
Нам випало, сину,
досіяти і долюбити
Отецькеє поле —
і стати нового початком...
І я відчуваю,
як доля великого світу
На наші рамена
ляга,
наче батькова скатка.

ПУШКІН В ОДЕСІ

Коли південна ніч, як Парфенон,
 повстане,
Опершись на плече подоланих століть,
Буденно сходить він із східців п'єдесталу,
Немов із ганку, де присів спочить.

І звикла до вітрів
 бентежна пелерина
Злітає над плечем, як демона крило.
І сходить тихо на його чоло
Високий знак парнаської богині.

На березі стає.
 І море віщим оком
Вдивляється в його непрохололий слід.
І так мовчать вони — високо і глибоко —
Дві вічності, яким не треба слів.

На парапет віків схилилася Одеса...
Так викінчено все, що дріб'язкові — зась:
І не було інтриг, і не було Дантеса,
І не було кінця — є тільки море й час.

Якісь уривки фраз придворної мазурки,
Значущі погляди давно дорослих дів —
Таке минуше все,
 як юний камер-юнкер...
Але було і є просте:
 — Я вас любив...

Ах, суєта суєт амбіцій і погорди —
Минулося, як вицвілий мотив.
Але були і є закохані народи
В старе, як грішний світ:
 — Я вас любив...

Дві вічності лицем одна до 'дної стали.
Спинився поряд час
на відстані руки.
І мовчки ждуть його
пороги п'єдесталів,
Щоб він присів спочить з дороги
у віки.

СКОВОРОДА І СВІТ

(Цикл)

*До 250-річчя від дня народження
Г. С. Сковороди*

I. Сцена

По сірих стернях втомлених полів,
В медовій тиші зрілого поліття
Гарбою за покорою волів
Рипіло вісімнадцяте століття.

Уже пороги вкрила сивина:
Пішли універсали на підметки.
Уже гоноровита старшина
Клейноди обміняла на маєтки.

Така задуха — вікна одчини!
Якби не сирівець — хоч до могили.
Колишні рівні під мечем війни
Своїм хорунжим збіжжя молотили.

Гуляла по маєтках старшина!
Під чаркою хапалася за славу:
Таке, хоч у похід сурми, їй-право.
От тільки... де ті в чорта стремена?!

На ранок, обважнілі від снання,
Пожадно одсвіжались з криниці.

І сухо торохтіли рахівниці,
Мов креймахи із-під копит коня.

Позиркували на сусідів тин:
«Хоч би теля... чи півня попід стріху».
Та все хвалили вдатну Розумиху,
Що синові дала і брови, й чин.

— Що — ти ж диви: сіряк із сіряків,
А, певно, має чоловік кебету,
Коли аж під крилом Єлизавети —
Хе-хе... кахи... гніздечко звить зумів!

Жили.

Тини плодились, мов кролі.
І тепло так, і ситно.

От ще тільки,
Аби не той... у чорнім, як шуліка,
Що наступа на рідні мозолі,

Що не дає похрамувати всмак
І на похмілля виспатъся в барлозі.
То в глупу ніч сколошкає собак
Та костуром загрима на порозі:

— Гей ви, погрязли в смальці і гульбі,
Ну, раз би чесно глянули на себе:
Як недостойні праведного неба,
Хоч землю не паскудьте по собі!

То сяде край дороги, між дітьми,
В уста солодкі поцілує флейту —
І так воно заскімлить під грудьми
Оте... забудьте, що й згадати де там...

І запече щось схоже на журу,
Якась тривога скинеться в задусі:
Отак, бува, здригнуть домашні гуси,
Коли з-під неба заголосить: «Кру!»

— І де він взявся, бий тебе громи!
Чи ми найбільше завинили в світі?
Ну, хай казки розповідає дітям —
Але за що караємося ми?!

Безсмертний обивателю, агов!
Ти не такий простак, як дехто дума:
Побивши диваків камінням глуму,
Ти згодом їх чіпляв до корогов

І вчив нащадків:

— Поклоняйтесь небу,
По наших... славних вивіряйте путь...—
Бо добре знав: як підуть діти в тебе,
То першого ж тебе камінням заклюють.

II. Вихід

Межа росла. Народ косив і сів.
Ревли воли. Хрестилися млини.
В шкапових чоботях ішов чудний міся,
Розхитуючи костуром тини.

Варили борщ і затірку Чорнухи.
На сонці вигрівалися коти.
Собаки ледь підводили хвости,
Ліниво позираючи на мухи.

Так пахло погребом Середньовіччя,
Якого не торкнувся Ренесанс,
Що, аби й мамонт трапився на вічі,
Ніхто б в Європі не подивувавсь.

В оцім спекотнім полудні без руху,
Коли в криницях позіха вода,
Розсунувши плечем малі Чорнухи,
В будучину ішов Скворода.

Біля воріт стояв похило Сава.
У пилюзі купались горобці..
А світ уже читав грядущу славу
Крізь грань сльози на маминій щоці.

III. Дія

Покіль народ стирив солоний піт,
Поки там землячок Олекса Розум
(І повезе ж людині: фаворит!)
Припудрював сентиментальні сльози
(«Ах, як співає малоруський рід!»),
Покіль гукали дзвони мідночолі,
Що в гості йде цариця молода, —
У братській школі
на старім Подолі
Себе ліпив Грицько Сковорода.

В келейній тиші шепотіли пера,
Спливав пісок в годинниках і мер.
І наслухав замислений Коперник
Високу музику небесних сфер.

Літа гатили копитами в брук,
Життя пливло від Удаю до Стіксу:
В ту мить, як Галілей себе одрікся,
Кинджал заносив непохитний Брут...

Він світом жив.
Чолом здолавши стелю,
Ставав одною із вселенських гір.
Його ще згодом заберуть в капелу —
Всолоджувати августійший двір.

Ще намагатиметься фаворит,
Упавши в малоруські сентименти,
Зманити земляка у позументи,
Але його не упіймає світ!

Бо знав: що нижче нахиляє спину
Твій рід під каменем тяжких турбот,
То вище право падає на сина:
Відстояти перед людьми народ.

IV. Рим

Одного дня притихне вічний Рим,
Коли в його праісторичну браму
Увійде з небагатими саквами
Припалий пилом дивний пілігрим.

За ним, смагу зітерши на губах,
Бочком протиснуться дядьки чубаті.
І кожен чемно здіме бриль крислатий
На ганку міста о семи горбах.

І вийде їм назустріч гордий Рим,
І з подивом оступиться гординя,
Коли на чистій, мов сльоза, латині
До нього заговорить пілігрим:

— Поети! Мудреці — мудріші змія!
Не поминайте нашого коша.
Це — мій народ.

Покіль він жне і сіє —
Я говорю. В устах — його душа.

Вергілію, Таците і Сенеко!
Прийдіте,

обніміть моїх батьків.
Я відчуваю: день той недалеко,
Коли мій рід промовить до віків.

Його мовчання — золота криниця.
Я — тільки посланець його коша.
Він ще запросить вас, безсмертні,
до світлиці,
О, ви ще визнаєте, яка в нього душа!

При Колізеї, мов при повній чаші,
Стояли вище хмар і журавлів.
І золотили тоги патріарші
Від сяєва чорнухинських брилів.

V. Інтермецо

Тяглись повільно в сутінках підводи
Чумацьким шляхом млявої доби.
А він ішов. А він народ підводив
На рівень його ж власної судьби.

Минають дні, і почесні, і слава,
Спада кохання нерозквітлий цвіт.
І тихо тужить ластівка чорнява
Йому услід вже, мабуть, двісті літ.

Він усміхнеться м'яко і печально,
Він прошепоче лагідно: «Прости.
Я повернусь в неділю у клечальну,
Коли...

зумію до народу дорости».

Де. І сяє на погожу днину
Пшеничний бриль довкруг його чола.
І золотіє на старій свитині
Безсмертна у трудах своїх бджола.

VI. Утвердження

Іще над ієрогліфами світ
Схилявся, як неук, над новим каноном,
Та вже з'явивсь в родині Шампольйонів
Отой, що вирве тайну в пірамід.

Ще не було Чорнух, ані Полтави,
Батий ще не збирав свою орду,—
Та вже слов'янство здобулось на право:
Подарувати нам Сковороду.

Ніщо ніколи не минає марно:
Ще тільки-но збиралося на світ,
Та вже давно дозрів шляхетний мармур,
В який ім'я його вкарбує світ.

Хай ляже на могилі незабутній
Простий вінок.. ромашка і чебрець.
Але хіба він формою в майбутнім
Не нагадає дантівський вінець?

ПІСНЯ ПРО МАТІР

Посіяла людям
літа свої, літечка житом,
Прибрала планету,
послала стежкам споришу.
Навчила дітей,
як на світі по совісті жити.
Зітхнула полегко —
і тихо пішла за межу.

— Куди ж це ви, мамо? —
сполохано кинулись діти.
— Куди ви, бабусю? — онуки біжать до воріт.
— Та я недалечко... де сонце лягає спочити.
Пора мені, діти...
А ви вже без мене ростіть.

— Та як же без вас ми?..
Та що ви намислили, мамо?
— А хто нас, бабусю,
у сон поведе по казках?
— А я вам лишаю
всі райдуги із журавлями,
І срібло на травах,
і золото на колосках.

— Не треба нам райдуг,
 не треба нам срібла і злота,
 Аби тільки ви нас чекали завжди край воріт!
 Та ми ж переробим
 усю вашу вічну роботу,—
 Лишайтесь, матусю.
 Навіки лишайтесь. Не йдіть.

Вона усміхнулась,
 красива і сива, як доля,
 Змахнула рукою — злетіли увись рушники.
 «Лишайтесь щасливі»,—
 і стала замисленим полем
 На цілу планету,
 на всі покоління й віки.

* * *

Хоч гопки скач, хоч сядь та плач,—
 все 'дно якогось дня, ранку, вечора чи ночі
 і по мені (по вас теж, шановний)
 ударять дзвони.
 І мені (та й вам, шановний!)
 буде жаль (і тужно, і жахно)
 розлучатися з сим світом.
 «Щось воно не те, — подумалося.—
 «Сей світ», «той світ» — надто вже абстрактні
 категорії.

Дуже вже непередметне. Не бере».
 А коли почати отак:
 ой жаль мені буде,
 люди,
 не абстрактної категорії (абстрактний жаль?!),
 а зовсім-зовсім домашнього, буденного.
 Як на філософа — то й годі несуттєвого.
 І все ж:
 ой жаль мені буде,

люди, з того,
що вже більше ніколи
не вклонюся побожно
чорному королю зелених полів вся Платети
Едсону Арантесу ду Насіменту, в миру — Пеле;
що ніколи вже не побачу... двійки
у зняковілому щоденнику свого білявого принца;
не спіткнуся о камінь, забутий на дорозі
моїм щирим недругом;
не посварюся зі своїми давніми-прадавними друзями;
не зйду на маленькому полустанку,
де просто на колію хлюпає жито,
так хлюпає жито, липневим сонцем пригріте,—
аж пахне борошном, аж тим окрайцем,
що од зайця... зайчика;
не побачу невисокої, а для мене — найвищої! — жінки,
що вдарить руками об поли: «Їй-богу, сю ніч снівся»,—
і всміхнеться трохи ніяково:
наче ж недавно стьобала прутом,
а його вже, бач, величають по батькові...
а батька... де ж той батько... лежить;

не пройду повз оту хату,
де живе хтось такий... чорнобривий... далекий...
далека... далеко...

А ще жаль мені буде,
люди:

кавунів крутобоких, помідорів, і динь,
і тернів синьооких,

і з криниці води, що аж зуби ломить,
житньої соломи,
яблук круглощоких,
ще й соняшників.

А ще жаль мені буде,
люди:

моїх уст, що ніколи вже не виліплять слово.
Ой жаль, жаль.

* * *

О дивна ніч, о дика ніч жаги,
Коли тремтить і чадіє любисток!
Травневий шал — до забуття любити —
Лишає обережні береги.

Усе в чеканні: спілі краплі рос,
Земля і місяць, вишні і тополі.
І тиша в тиші. І туман у полі
І навіть вуж нечутний, мов донос.

Не оскверни цю мить і не поруш
Цинічним словом чи гріховним жестом,
Коли сріблом здаються кусні жерсті
І золотом — окалини калюж.

Бо встане день і буде править суд.
Він цей міраж розвіє, і остудить,
І поведе нас у робочий будень,
Де все таке, як і насправді суть.

Усе в чеканні: від зорі до пня...
Ти не сумуй, що промине ця казка.
Усе в чеканні істинної ласки,
Бо навіть ніч свого чекає дня.

* * *

Це мою хату вже замітає холодний вітер,
І синій терен в туманах сизих осінньо терпне...
Ти моя мрія, мій бронзочосий останній квітень.
А я вже серпень... А я вже серпень...

Серпень.

Мені настала пора вечірня косить отаву.
Виходжу в поле, а місяць висне, як срібен
серпик...

До тебе, квітню, ще тільки стука у гості травень,
А я вже серпень... А я вже серпень...

Серпень.

Це так судилось: мені летіти, не долетіти
І зупинитися жайворово над твоїм серцем,
Бо поміж нами лягли навіки літа і літо —
Як поміж квітнем і поміж серпнем...

Серпнем.

МЕЛОДІЯ

Заболю, затужу,
заридаю... в собі, закурличу,
А про очі людські
засміюсь, надломивши печаль.
Помолюсь крадькома
на твоє праслов'янське обличчя,
І зоря покладе
на мовчання моє печать.

Забілили сніги,
забілили на цілому світі.
Опадає листок,
як зів'яле чаїне крило.
Там, де ми відбули,
там, де наше відтьохкало літо,—
Забілили сніги... забілили сніги...
замело.

Це приходить, мов сон.
Це приходить до мене із марень:
Теплий шепіт і схлип... чи сльоза,
чи роса од ріки?
І на обрій вечірній
ляга, мов на еллінський мармур,
Ледь означений профіль
і тиха лілея руки.

Я для інших одців,
 я під серцем сховав свої квіти.
 Я від ока чужого
 туманом осіннім укривсь.
 Але якось вночі
 підійди і торкни мої віти —
 Я тобі засвічусь,
 як нікому іще не світивсь!

Заболю, затужу, заридаю... в собі,
 закурличу.
 А про очі людські
 засміюсь, надломивши печаль.
 Помолюсь крадькома
 на твоє праслов'янське обличчя,
 І зоря покладе
 на мовчання моє печать.

* * *

Був я вітром, був я лютим, був я нордом.
 Став я ніжним, став я птахом і крилом.
 А якось мені зустрілась вельми горда —
 І прокинувся я вранці джерелом.

Лепечу тепер струмочком біля хвіртки.
 Шепочу їй: хоч устами приторкнись.
 А вона собі, примхлива, наче скрипка,
 Випада з мого оркестру,— хоч втопись.

«Ну, стривай же! — я хлюпнув у тишу криком.—
 Що я — справді?! В пана Бога вкрав теля?!»
 А вона пройшла холодна, наче крига,—
 І лови тепер у небі журавля...

Став я вітром, став я лютим, став я нордом.
 Б'є зима мені, як панові, чолом.
 Я прокинувся уранці вельми гордий,
 А вона до мене... плаче джерелом.

ПАРУБОЦЬКА БАЛАДА

Я летів красивим чортом
На коні, як ворон, чорнім —
Біла піна падала, мов сніг,—
Ех,
 до тієї Чураївни,
Що клялась від третіх півнів
Рушники послать мені до ніг.
Та
 до тієї... до такої,
Що як поведе рукою —
Солов'ї вмирають навесні!

Я летів...
 А на Купала
Дві зорі підбито впали,
Заридав у глухомані сич...
Гей, скоріше, коню-друже,
Щось мені на серці тужно,
Щось не договорює ця ніч,
Та
 ще ж, як на чиюсь намову,
Загубилася підкова...
Щось недобре затаїла ніч.

Я влетів з розгону в ранок
Під високий білий ганок,
Де колись уста її пізнав...
Тільки ж чом це так вогнисто
Сіють музику троїсті?
Чуєш, коню, що б воно за знак?

Розчохнулись навстіж двері —
Став біліший від паперу:
Вийшла Чураївна... у фаті.
Тонко скрикнула, мов чайка,
Випала у свахи чарка.
Три музики зблідли, як святі.

Вмерзнув повід у долоню.
 Так оце, виходить, коню,
 Ми з тобою гнали крізь віки,
 Щоб Зеленої неділі
 Встигнуть... на чуже весілля?
 Де ж твої, Марусю, рушники?!

Щось лепече про розлуку,
 Простягає білу руку,—
 Повертаймо, коню... в три хрести!
 Та
 скоріш від цього саду,
 Де зустрів я ніжну зраду,
 Та не слухай тоскного: «Прости!»

Люто вилетів на греблю,
 Вдарив тугою об землю —
 Обірвались струни у музик.
 Закричали треті півні,
 Впала з горя Чураївна
 Головою в проданий рушник.

Ще не раз ти, Чураївно,
 Скрикнеш чайкою осінньо,
 Коли я попід твоїм вікном
 На коні, як ворон, чорнім
 Пролечу красивим чортом,
 Хрещений весільним рушником.

Ех,
 до тієї... до такої,
 Що як поведе рукою —
 Скрипка заголосить під смичком.
 Та
 до тієї... до другої,
 До тії... та не такої.
 Під чийм же, коню, ми вікном?!

ВААЛЬС

Цвіт на каштанах помірно, покійно погас.
Ах, не зів'яв, а погас, наче люстра у залі...
Все проминуло, немов старовинний романс,
Тільки гвоздика тремтить на крижині рояля.

Тільки мелодія... Тихше. Облиште. Не час.
Я запізнився навек на заручини наші.
Все проминуло, і вже не поверне до нас
Юний Волконський і ніжна Ростова Наташа.

Все проминуло...

Так звідки ж цей шарф

і рука —

Спалахом білим на тихому мармурі ночі?

Все одшуміло. Зосталася тільки ріка,

Пам'ять русява, вишнева зав'юга

і... очі.

Квіт на каштанах так чисто і юно зайнявсь,
Вітер волого припав до пелюсток губами...
Все повернулось у цей старовинний романс:
Двоє спинились... а я відпливаю у пам'ять.

* * *

Я спокійно б лежав під вагою століть,
Я б давно вже й землею став,
Але ж бісова дівка на кручі стоїть,
Огорнувши вітрами стан.

Вже зітгли до кореня меч і щит,
Наді мною гуде Дніпрельстан.
Але ж бісова дівка на кручі стоїть,
Огорнувши вітрами стан.

Це було зо дві тисячі з гаком літ,
Коли стрів мене вражий спис:
От як стала на кручі, так і стоїть,
І в зіницях лукавий біс.

І зове, і чарує бровою-крилом,
І п'янить, мов козацький мед,
Перехоплений в стані купальським зелом
Ворожбитського зілля букет.

Ех, повстав я —
розпалася скіфська гора,
Наполохавши римських гусей!
Взяв я рештки меча, золоту пектораль
І сховав крадькома в музей.

Я одягся модерно в нейлон і лавсан,
На побачення біг сто літ.
А вона, огорнувши вітрами стан,
Вже на іншій межі стоїть.

Я роззув черевики, я біг сто літ,
Я побив олімпійський рекорд!
Та вона вже на третій межі стоїть,—
А нехай би взяв мене чорт!

Я поклав собі: вмерти і стерти слід.
Хай гуде по мені Дніпрельстан..
Але ж бісова дівка на кручі стоїть,
Огорнувши вітрами стан.

Зі збірки «ІСТИНА»

(1976)

ПАМ'ЯТІ САШКА АВРАМЕНКА

Гарні люди вмирають завжди передчасно...
чомусь.
От поганим, здається,
і тисячоліття замало.
І кричу я в розпуці:
— О мамо Природо, пильнуйсь:
Чи не вкралась похибка
у корінь твого праначала?!
Та стоїть вона мудро
на древньому пружі Дніпра
І великою правдою
чорну журу мою палить:
— Все в природі доцільно:
погане насправді вмира.
А хороша людина
лише переходить у пам'ять.

БІЛОРУСІ

Три берези ростуть. А четверта — вогнем.
О, прости!
Ти прости мою пам'ять,
хоч право твоє — не прощати...
Будуть весни коханим писати зелені листи.
Та ніколи не дійдуть вони
до четвертого адресата.
Став я сивий, як лось. Став я білий, мов ядерна тінь.
Впали очі мої на обвуглену землю дощами.
Ти простила б, як мати, цю пам'ять жорстоку,
Хатинь.

Але хто ж — коли спалена ти — буде пам'ять прощати?
Ти прости. Я не смію торкатися зболених ран.
Та коли мені вечір погасне останнім стакато,—
О дозволь, Білорусь,
перейшовши печальний курган,
Край беріз твоїх тихих
замисленим явором стати.
...Хоча б оддалік.

ТОВАРИСТВУ

А день такий, що тільки жить і вірити!
А сад — немов Ганнуся на порі...
А ми перейдем те, що нам відміряно,
Надійним кроком впертих косарів.

Нам легко йти, позбувшись обережності,
У цьому світі, нетривкім для ніг.
На крила нам не тиснуть застережники,—
І тільки вітер та гречаний сніг...

І тільки б знати, що немарне в світі цім
Топтав дорогу, сиву од століть...
А сад цвіте... А сад такий — аж світиться!
І місяць, як печаль моя, стоїть.

Практичний вік в кібернетичнім лементі
Тверезим пальцем тиче нам в лоби:
«В природі є лиш білі й чорні лебеді».
Брехня, панове, є ще й голубі!

І є любов. І дружба неоплачена,
І, всупереч канонам прописним,
У жодному реєстрі не зазначені,
Червоні коні рвуться в наші сни.

А білий сад...
І хтось пристав наморено.

Повигонивши круків, сорок, горобців,
 полишити одних солов'їв у гаю,
 щоби згодом до них збайдужіти?
 Ідеальне згорнуть на один бік планети
 Перехнябуться ж світ,
 протываги не маючи!

Та й, зрештою, згодьмося, чоловіче:
 ніхто так не зуміє доброчесно
 обставити твоє поховання,
 анж ті, що шпигали тебе за життя.
 Побиватись і плакати (слава Богу, збулися!)
 хто щиріше од них зуміє?

Хто так хутко і діловито
 нагорне на віко цілу гору землі —
 вже таку височенну,
 що верхівка її аж в майбутньому вирне,—
 відтак нащадки, заінтриговані,
 кинуться докопуватися:
 а хто се тутечки возлежить?
 І таким робом ти забредеш аж у пам'ять
 нащадків.

...Отож-бо.

Так що годі каратися.

І — рухайтесь, рухайтесь, вельмишановний.

СОБІ НА СОРОКАРІЧЧЯ

Звістку принесли сороки: «Сорок!»
 Озирнувсь назад і отерп:
 Я все собі думаю — що вівторок,
 А воно вже, хлопці... четвер.
 Я ще приміряюсь на зустріч в середу,
 А воно вже, хлопці, четвер.

Іній до моєї скроні тулиться.
Сизо догоряє чебрець.
Тільки ще зібрався на третю вулицю,
А воно вже, люди: четвер.
Мати мені з докором: «Час одуматись,
Бо воно вже, сину... четвер».

...Вийшов за ворота, як в літа сонячні,—
В голубій сорочій апаш.
Чуб мій над бровою липневим соняхом
Молодо і п'яно опав.
Крикнув — аж відлуння на третій вулиці:
«Вийди, бо я ще ж і не спав!»

Рипнули зненацька ворота в мареві.
Став я — руки в боки — як франт.
А вона пройшла,
лиш в косі муаровій
Зойкнув білим полум'ям бант.
Що ж це воно робиться — і не глянула.
Тільки білим полум'ям бант.

Вигнув я бровища рішуче й гостро,
Вже хотів гукнуть: «Ну, чекай!»
...Вдарило під серце, як наглий постріл:
Боже, то ж її... дочка!
Я ще виглядаю на першу молодість,
А воно вже, світе: дочка...

Звістку принесли сороки: «Сорок!»
Глянув у літа — і завмер:
Бач, я собі думаю: ще вівторок,
А воно вже в дворі — четвер.
Сумно похилились мої ровесники:
Це вже, мабуть, й справді — четвер.

Мабуть, нам пора перейти на сідало:
Теща, молоко, дівтора.
Мабуть, наша молодість, брате, пообідала,—

Вже, вважай, вечерять пора.
Повертають наші літа із ярмарку
Та до мого й твого двора.

...Ех, да поведу я плечима молодо:
— А налийте меду мені!
Що це ви, їй-бо, товариство, з полудня
Завели, як дзвони сумні?
Ще ж у наших келихах юним полум'ям
Закипають ранки хмільні!

Хвацько припалю од роси цигарочку.
Хлопці, не шкодуй підшов!
Вдарте на троїстій мені «циганочку»
Так,
 щоб як пішов — не прийшов...
Та через леваду — на третю вулицю,
Де трава, мов дарницький шовк.

Переїду я коло шляхетним гоголем
В голубій сорочці апаш.
Сонях покладе на плече мені голову,
Роки одпливуть, як міраж,
Білими тюрбанами дюнами Аравії
Через Зачепилівку в Ла-Манш...

Пружаться в садах наших юні парості,
Просьяться назад журавлі.
Вже як умирать на печі від старості,
Краще й не топтати землі!
О, не доведи дотлівать від старості,
Дай нам спалахнуть на крилі!

1975

* * *

В час туманів за далеким Світязем,
В сум снігів, що випили тепло,
Раптом погляд твій
 мені засвітиться
І волосся золоте крило.

Вже мій сад збирається до вересня.
Б'є вітрів осінніх перегуд.
Я не знаю, чи коли повернеться
Теплий май твоїх вишневих губ,—

Тільки знаю: щось в мені минається.
Час пряде свою одвічну нить:
Солов'ям вишнево одспівається,
Журавлям осінньо відболить;

Тільки знаю: за далеким Світязем,
В сум снігів, що випили тепло,
Раптом погляд твій
 мені засвітиться
І волосся золоте крило.

* * *

За рікою тільки вишні...
 тільки вишні... тільки вишні.
Та дорога за тумани утіка.
І ніхто мене не чує,
 і ніхто мені не пише,
І ніхто мене не жде і не гука.

Це тому, що того ранку
 з-над ріки умовним стуком
Вірний дятел мені вістку переслав,

Що, мовляв, на видноколі
засвітилася розлука,
Що печаль до мене плине
в два весла.

Це тому, що за рікою
тільки вишні... тільки вишні,
А у річці скаламучена вода.
Це тому, що цього ранку
ти на берег мій не вийшла
І не вийдеш — мені дятел передав.

Це тому, що в цьому світі
загубитися не важко
Між провулків, віражів і вітражів.
Це тому, що інші встигли
обірвати всі ромашки,
А мені тепер на серці ворожить?

Це тому, що мені в серці
поселилась тиха мука,
Це тому, що... це тому, що...
Це тому,
Що на обрії моему
засвітилася розлука
І розтала у вишневому диму.

Зі збірки «ЗАКЛИНАННЯ ВОГНЮ»

(1978)

БАЛАДА

І вітер сурмив, і грім рокотав,
Коли я у світ ступив.
І серце мое стугоніло, як Здвиж,
В могутніх грудях степів.

І сили в мені океаном ревли:
Плював я на Буг і Сян!
І вирішив я, необачний, тоді,
Що Бога за бороду взяв.

І ліктями враз розіпхав людей,
І крикнув у світ:

— Я сам!

Коли по коліна мені Дніпро,
То що вже там Буг чи Сян!

Товариш здаля натякнув:

— Стривай,

Щось мутно мені на душі.
Воно, пак, не грішно узять собі,
А й людям же щось лиши.

А я собі нишком сміявсь:

— Говори,

Співай про людей і світ!
А все ж таки ближче сорочка своя.
І в кожного всесвіт — свій.

Чи є кому думать про інших,
коли

Усяк до стодоли пре?

І хтозна: чи світ не зі мною почавсь
І чи не зі мною вмере?

...І грім рокотав, і вітер сурмив,
Коли

я

осяг зеніт.

І, мовби довкола осі,

кружляв

Круг мене ледачий світ.

Я сам — проти сонця.

Я сонцем став.

Все небо моїм було.

Я зверхньо округ озирнувся —

і вмить

Морозом крило звело:

З-під сонця

в пронизливім віражі

На гострім куті крила

На мене шуліка ішов у піке,

Як пущена з лука стріла.

За першим ударом згорнувся світ,

За другим — змалів, як хрест!

О, де ж порятунку шукать мені,

Коли я один, мов перст!

А він мене так пригинав до землі,

Що в грудях заходивсь дух.

І пір'я летіло із крил моїх,

Немовби качиний пух.

А степ — як долоня.

Лиш десь на краю

Підводивсь далекий горб.

Та камінь на ньому лежав якийсь,

Підставивши сонцю лоб.

І, сили зібравши останні,
я,
Мов заєць, шугнув за горб.
І тої ж фатальної миті коршак
У камінь ввігнав свій дзьоб.

І в смертній озлобі на мене скопив
Він око, що кров'ю сплигло.
І з каменя, мов покривало мерця,
Опало його крило.

І напис одкрився:
«Ми тут полягли
Давно, що аж камінь осів.
Усі — за одного. Один — за всіх.
І всі як один — за всіх».

* * *

Пахнуть сонцем дині спілі,
Хмелем б'ють меди скажені...
А під небом,
в чистім полі,
На вершку Савур-могили
Сіли, як трикутник в колі,
Три козаки при антені.

Добули люльки калені,
Затяглись — гадюк труїти.
Підтягли собі антени:
Що там діється у світі —
В світі білим і зеленим,
В чорнім і червонім світі?

Триста років тому з гаком
Віднесли вони султану
Знакомитий лист з Кодаку
Та й вертають до лиману —

Вже ось триста років з гаком
Повертають в Січ кохану.

Як виходили із двору
Посинілого султана,
Підлий візир крізь дозори
Слав убивць поза тумани.
Кожен закуток Босфору
Брали в шори ятагани.

Тридцять літ важкі галери
Заганяли їх в капкани.
Півстоліття... на папері
Доганяли їх султани.
А вони долали терні
До дніпрового лиману.

Облітали моди й стилі,
Як під сіверком полова.
Набиралося на силі
Триста з гаком
 рідне слово,
Що султанів попелило
І сміялось чорноброво...

Пахнуть літом дині спілі,
Хмелем б'ють меди скажені...
А під небом, в чистім полі,
На вершку Савур-могили
Сіли, як трикутник в колі,
Три козаки при антені.

Джинси в хлопців модернові —
Триста з гаком літ минуло!
Та не похитнулось слово,
Не зів'яло, не заснуло.
Так і жити їм у слові, —
Доки в слові не заснули —
Три козаки при антені...

ГЕКЗАМЕТР

*Пам'яті учасників
«матчу смерті» 1942 року*

Став для них стадіон
 полем останнього бою.
За перемогу
 їм смерть
 обіцяли арбітри ворожі.
...Виграли чесно вони,
 полишившись самими собою.
Нині у них навіть час
 уже виграти
 не зможе.

ПРИТЧА ПРО СЛАВУ

I

Круто коні Порти місяць
Кров козачу в долині.
Хижо блимає півмісяць
Жовтим оком в тумані.

Над залізний дикий лемент,
Над криваво-сизий смерк
Крук султанського алама*
Тінь зелену розпростер.

Кошовий промовив:
 — Хлопці,
Одцуралась доля нас.
Ще й за пруг не сяде сонце,
Як проб'є наш смертний час.

* А л е м — вимпел, знак турецької військової частини.

Обступило бусурмання.
Тане військо, що роса.
Залишилася остання
Повна сотня, як.. сльоза.

Це коли б зайти з байраку
Турку в спину,
а тоді
Нагло вдарить посіпаку,
Мо', й зарадимо біді.

Тільки ж будемо одверті:
Доки проламаєм бран,
Не одного з нас із смертю
Повінчає ятаган.

...Впала тиша чорним стягом.
Зажурився очерет.
І тоді козак Нетяга
Вийшов з гурту наперед.

Що уста, як мед у сотах,
Що вже гожий на виду!
— Дайте, — каже, — батьку, сотню.
А, дивись, і проведу.

II

У пекельнім ярім гулі
Тиша крушиться, як лід.
В правовірному Стамбулі,
Як стіна, султан ізблід.

Од козачої відваги
Втік паша, як битий лис...
Кошовий обняв Нетягу:
— Добре, сину, потрудивсь!

За отсю роботу гойну,
За веселу молотьбу
Віддаю на тиждень вольну:
Погуляй на всю губу!

III

В три меди шумує брага.
Дзвони б'ють в Чигирині.
Мчить на огирі Нетяга
Да при срібнім стремені.

В тулумбаси б'є Полтава,
Котять луни на Лубни:
— Козаку Нетязі слава!
— Мамо, двері відчини!

Вийшла з хати мати сива,
Вийшов батько до воріт:
— Та й спасибі ж тобі, сину,
Що не осоромив рід!

Древній дід спустивсь із печі,
Може, вперше за сто літ.
Обійняв онуку плечі:
— Весь же в мене, бісів квіт!

Молодиці наче пави.
Парубки немов дуби.
Тільки й чути: — Слава, слава!
Нум, Нетяго, пригуби!

Погуляй на волі, брате.
Пій, щоб змовкли солов'ї!
Подивись, які дівчата.
Вибирай — усі твої!

IV

Встав козак:

— А що, родину,
Чом би я й не веселивсь?
Щоб як море — по коліна,
Щоб як люди — розступись!

Відробив я в слави мито,
Сам тепер гравець і жнець.
Гопаком піду по світу —
Руки в боки — навпростець.

К бісу броди-перелази,
Що нам, коню, перелаз!
І плював я на укази,
Як я сам собі — указ!

V

Дід сказав:

— А вдар по лиху,
Весь же в мене, батьків син!
Погуляй собі на втіху,
Розбирайте, хлопці, тин.

Гопаком виходь на луки,
Шквар, щоб знали паничі!
Навпростець чеши, онуку,
Лиш... могил не потопчи.

VI

Батько каже:

— Нумо, хлопче,
Погуляймо, як колись.
Межі дукам перетопчем,
Старшині потрощим ліс.

Розхитай тини ледачі,
Ситих вилупків провчи!
Лиш, дивись, при тім, козаче,
Ти своїх... не потопчи.

VII

Мати вносить сорочину,
А мережка ж — як огонь!
— Погуляй, моя дитино.
Тільки, сину, і твого.

Стежку тиху крізь отаву
По росі протолочи.
Та й гуляй собі на славу!
Тільки... жита не топчи.

ЛЕВ ТОЛСТОЙ

Крутий полянський в'яз.
Мав Зевсові подобу...
Корінням борода востаючи углиб,
Він пам'ятав себе
ще від часів потопу,
Як перші зерна висвятив на хліб.

До борозни тягло.
Умів загнути обід.
Уперто вибивався з графа — в косаря.
І шокував бомонд
його мужицький чобіт
Завбільшки з трон маленького царя.

Він сам себе воздвиг,
не прагнучи в месії.
Та, вчувши в ньому лев'ячу могуть,
Довірила йому знесилена Росія
Явити світові свою велику суть.

До нього, як в собор, вела прочан дорога.
Святий синод кипів:

— Осквернено чертог!

Бо хто повірить во єдиність Бога,
Як ще один... за плугом ходить Бог?!

Анафему ревли усі церкви стоглаво,
Хрестами ледь сягнувши бороди.

І дзвін замість проклять —
воскресну славу

По всій Русі гримів йому:
— Гряди!

Горою він постав — на повен зріст народу.
В грядуще заглядав і про минуле зрів.

Під ним текли віки,
як хмари у негоду,

І пил його чобіт осліплював царів.

Голубив, як отець, бліде чоло Монмартра.
На Бородінську січ благословляв полки.

І в цезарським вінці
великий Бонапарте

Позиркував, як гном,
із-під його руки.

Він бачив цільним світ.

Душа ж, як бойовище,

Розколєно пекла.

І дощової мли

Востанне вирушив шукати

правду вищу,

Лишивши в дверях ключ для тих,

що вже знайшли.

ПІСНЯ ВІХОЛИ

Дихало вільхою, тихою втіхою —
білим сном...
Раптом наїхали віхоли звихреним
табуном!
Снігом-завіями її завіяло —
білина.
Ні мене, ні її —
тільки
сива
пелена.
Де ти поділася? Все завертілося —
збився з ніг.
Може, на полюсі?
В чортовім колесі —
п'яний сніг.
В дикому клекоті, білому реготі —
свист, содом!
Через тин —
покотом
світ пішов
догори дном.
Крутить у лютому хугою лютою —
аж кипить!
Все переплутано білими путами —
втратив нить.
Кличу я лебедем. Відгомін — лепетом
пада в сніг..
А нехай тобі грець —
переметено поріг!
Вилечу з віяла верхи на вихорі —
в білограй.
Вдарю острогами понад тривогами:
доганяй!

Хай оті віхоли з розуму з'їхали —
 все одно
 Я тебе перейму,
 хай там покришка
 чи дно!

ПРОЩАЛЬНИЙ ВАЛЬС

*Однокласникам
 Новосанжарської школи*

Золоті мої надії, молоді мої сади...
 Надвечір'я вересневе одягається в кармін.
 Відкурликали осінньо, відгукали поїзди.
 ...А на третім полустанку осипається жасмин.

Голубі мої світанки, кольорові мої сни.
 Скільки літ перелетіло, скільки зим та перемін!
 А крило моє травневе повертає до весни,
 Де на третім полустанку прокидається жасмин.

Та не може ж того бути, що одбуте промина!
 Поверніть мене до класу срібним покликом
 дзвінка.
 Зажурилась моя парта, третя парта од вікна.
 ...А твоє волосся хлюпа, наче бронзова ріка.

Відступіться, мої літа, як тумани за поля!
 Випливаєш ти красиво на прощальний юний вальс.
 Вся в небесно-голубому — перша дама короля.
 ...А зоря моєї долі тихим сумом повилась.

Білим квітом на волосся опада холодний час —
 Скільки літ перелетіло! Що було, те відгуло...
 А мені і досі сниться молодий вишневий вальс,
 Хоч між нами всі дороги вже давно перемело.

Золоті мої надії, молоді мої сади...
Надвечір'я вересневе одягається в кармін.
Відкурликали осінньо, відгукали поїзди.
...А на третім полустанку осипається жасмин.

ПОВЕРНИСЯ!

Так негадано ця осінь
закурликала над степом,
закружляло, заячало над чолом.
Так неждано за плечима
затужилось мені небом,
застогнало висотою під крилом.
Похилилось вечорове,
зажурилося, як вербам,
защеміло перегірклим полином.

Журавлі лишають гнізда,
Холодком дихнули хмари.
Мерзнуть пальчики манюні у беріз.
Бач, і ти зібралась в ірій
з своїм судженням у парі,—
я ж крилом до цього берега приріс.
Тільки чом це потемніли
Твої тихі, твої карі,
твої очі, затуманились від сліз?

Золота моя — далека,
голуба моя — висока,—
просурмили на дорогу вожаки.
Відлітає за тобою
моя доля сіроока.
Тільки ж ти не озирайся з-під руки.
Одвернись від мене гордо,
промими мене жорстоко!
...Пригорнись хоч туманом до щоки.

Ти лети — не озирайся
 на блакитному порозі —
 скільки в тебе ще попереду весни!
 А мені судила доля
 зоставатися в морозі,
 у холодних заметілях сивини.
 Не світи мені сльозою,
 забувай мене в дорозі,
 не вертайся, не боли і не мани!

О, не слухай! Повернися
 хоч на мить, на соту весну —
 з молодим своїм красивим королем!
 Я з останнього морозу
 від крила твого воскресну
 як не лебедем, хоч сивим журавлем.
 Через всі тисячоліття
 на дорозі перехресній
 припаду до твого сліду ковилем.

ІРОНІЧНИЙ ТАНОК

М'якше, оркестр!
 Інтимна півтьма...
 Дамського вальсу високі закони:
 От вона йде. Скромність сама.
 Ну абсолютно — Пречиста з ікони!

Бантик шкільний. Цнотливий комірець.
 Гра почалась, тільки... щось не на крупно:
 Я вже не гусар.

Я вже... горобець,
 Той, що його
 на м'якині не купиш.

Грали не раз...
 Обігрували нас.

Брали на Бога.
За серце і комір.
(Щось я заплутався:
вальс чи не вальс?!)
...Пані, не плутайте з коміром колір.

В юні літа
Йшли ми життям —
Прямо, наосліп. Вперед.
Імпозантно!

Надто наївно?
Згоден, мадам:
Ми ж забували про тих, що позаду.

Довго ви йшли. Ажурно плели.
Може, вже час перейти і на сталість?
(«Де і коли?» Ах — «де і коли?!»)
...Щось забувати почав я на старість.

Ну ж, червоніймо... (Браво, мадам!)
Очі опустим чернечо-пречисті.
(Як це колись
личило вам!)
Але ж, мадам...
уже падає листя...

Данке, оркестр.
Люстри ввімкніть.
Годі, маестро: задосить інтиму.
Що ж це ви — в тінь?
Пані, заждіть...
Ах, ви злякались підступного гриму!

«Втрачено час...»
Киньте, мадам:
Нам би знайти головнішу пропажу.
(Боже мій правий, що я віддам,

Аби хоч раз ви знайшли себе
справжню!)

Та не одводьте погляд убік,
Ну, вже хоч зараз не грайте нарешті!
...Марне молю.

Втрачено лик
Навіть...
зіниці узяті на ретуш.

Ручкою... так (не передам!).
Очі опустим
чернечо-пречисті.
(Як це колись личило вам!)
...Але ж, мадам,
уже...
падає...
листя...

ТА ВІД БІЛОЇ ХАТИ...

Та від Білої хати
аж до Білого дому —
Субмарини й ракети,
океани, туман та печаль...
Принеси мені, вітре,
хоч стеблину соломи
З материнського поля
на свинцевий гудзонів причал.

В цім залізному світі
верховодять машини.
В темних вигинах вулиць
бродить ніж та оптичний приціл...
Принеси мені, вітре,
сизий холод ожини,
В цю задушливу ніч
принеси мені сонце в руці.

Тут безжалісно правлять
навіть з сонця проценти...
А душа моя вдома,
а душа моя шлях обійма,
Де стрічаєш ти, мамо,
поштаря із райцентру,
А листа все немає,
а листа щось від сина нема...

Не тужи, моя мамо,
при вікні,
при віконці —
Понад всі океани,
великі й малі,
Наша вишня на гілці
подає мені сонце,
Що ніколи не зайде,
бо зіходить на отчій землі.

Я до рідного сонця
прихиливсь, як до брата.
Хмарочоси щезають,
ніби ящери, в темінь століть...
Вища Білого дому
моя Білая хата,
Бо за правду стоїть.
Бо на правді одвіку стоїть.

КЛИЧ ГНІЗДА

Із нільських берегів,
де сплять віки в гробниці,
З тропічних вільглих пуц,
де тамариск цвіте,—
Куди ви летите, мої високі птиці,
На сизу паморозь,
куди ж ви летите?

Тут первородний рай, тут сласний дух кориці,
 Тут мідноликий Ра
 устами обпіка,—
 А там, над озерцем,
 простеньке небо з ситцю,
 Неговіркий спориш, полин та осока.

Чи знає ваш ватаг
 всю каторгу дороги,
 Чи зна, що поміж вас, братове, не один
 Впаде на півшляху до отчого порога,
 І вигасне в очах
 небес ультрамарин?

Мовчить старий ватаг,
 задивлений у себе.
 Утома вікова спада з його плеча...
 Та раптом — змах крила!
 І на сувої неба
 Повільно проступа
 таємний знак ключа.

О, скільки поколінь
 шукало тайну знака:
 Оракули й жерці. Великі і малі.
 Але пливли ключі за сивим зодіаком,
 Сховавши таїну при лівому крилі.

Не раз планету бив
 мороз глобальних зміщень.
 І вмерла не одна у космосі зізвізда,—
 Але пливли ключі
 і повертали віщо
 Крізь втому і віки
 на тайний клич гнізда.

Нью-Йорк—Зачепилівка—Київ
 1978

СИВЕ СОНЦЕ МОЄ

Пам'яті матері

I

Чорний вітер.
Жовтий смерч.
Гухнув пугач в оболоні.
Чи то яструб, чи то... смерть,—
Просвистіло біля скроні.

Чорний грім.
Свинцеве тло.
Небо тріснуло на скельця...
Попід горло перейшло.
Полоснуло біля серця.

Щось в душі,
на самім дні,
Застогнало, підсвідоме.
Обвуглів, як на вогні,
Жовтий лист аеродрому.

Біг я сліпо.
Падав...
Біг...
Коні сторчма — у замети.
Літаки валило з ніг,
Задихалися ракети.

На порозі хати стих.
Глянув... ноги похололи.
Захитався світ:
«Не встиг».
І ніколи вже...
ніколи...

II

Дивний той день. Безликий.
 Ні праведний, ані грішний.
 Апокаліпсис. День паузи...
 Під зодіаком нуля.
 Хтось там стоїть?
 Я це стою? Чи хто інший?
 Яма — на всесвіт... маленька-маленька земля.

Лугом ідуть... Степом ідуть.
 Лісом померклим.
 Яма їх тягне, немов сатанинський магніт.
 Хтось заривав. Хтось шамкотить:
 «Вчора померла».
 Хто це сказав? Хто це — скажіть?
 Що ж це — скажіть?!

Вирваний день. Мінус.
 Зворотного відрахунку.
 Був ти чи ні? О, краще б тебе не було!
 Онде стоїть. Я чи не... я?
 Хряснуло лунко.
 Креп на червоному.
 Жовте, як віск, чоло.

Хтось — за плече. Тяжко взяли лопати.
 Цвях не заходив. Примірились... в скроню мені.
 Крик осліпив. З крику прозрів:
 — Людоньки! Мати!..—
 День проминув? Вік проминув?
 ...Стою в однині.

Тиша глуха. Тиша сира.
 Затхла, мов яма.
 Вмерли годинники. Стовбма стоять. Кам'яні.
 Хлопчик пробіг. Хлопчик гукнув радісне:
 «Мамо-о!»
 Скинувсь, як птах,— вдаривсь о горб.
 ...Стою в однині.

Що оце ж тебе ховаю
Біля батькового...
ймення.

IV

Рік проминув? Чи вік проминув? Не знаю.
Вже народилася перша трава забуття.
Гуси летять. Вдруге летять з-за Дунаю,
Все проминає...
Не проминає життя.

Зйдуть сніги. Квіт опаде. Вродять ранети.
Звершиться коло.
Новітне почне віражі.
Тільки повік, доки кружляти планеті,
Ти не повернешся, мамо,
з тієї межі.

Думи пливуть, як літаки.
Важко. На Київ.
Ще один день тихо зійшов.
Весь — у собі...
Як я тебе розумію,
Кайсине Кулієв,
Брате мій сивий
по сірій сирітській судьбі!

От стоїмо,
похилившись, як скорбні знамена.
Гори між нами. Та горе між нами. Віки...
Так іще близько не був ти, Кайсине,
од мене:
Серцем до серця. Сльозою.
Рука до руки.

Важко нам, брате. І — легко:
не тягнуть стодоли.
Але скарбів наших стачить на весь материк:

Тож — на коней!
Зло до пня
Підкоси мечами правди.
Хай нагірно осіня
Хустка матері, як прапор.

Рід наш — з кореня верби.
Не шукай древніше знаті:
На фамільному гербі
Ми карбуем вічне:
«Мати!»

В чорнім горі і журі
Віру нашу не підтяти:
Умирають матері,
Та не вмре ніколи
Мати!

VI

Поговоримо, мати.
Ніщо не завадить тепер:
Ні робота, ні клопіт.
Зітхнувши, забули сусіди.
Не осудимо їх. Так одвіку:
родився — помер.
А живим — про живе:
підростають у клопотах діти.

Поговоримо серцем до серця.
Бо ти — у мені.
Ти вже всесвітом стала.
Зорею. Травою. Вербою.
Поговоримо навстіж.
Та й де тут узятись брехні,
Коли я говоритиму, мати,
з тобою... з собою?

Почнемо про життя.
Книгу пам'яті вітер горта.

Про життя — як життя,
Не хитнувшись ні в комі, ні в титлі.
...Одсуваю літа.

Стрілянина затихла. Світа.
Німець чоботом grimнув
у злякані двері навідліг.

Ти була молода. Вже — солдатка. Іще — не вдова.
Німець важко дивився.

Ти блідла... біліла, як вишня.
Раптом зиркнув на мене.

Сіпнулась рудава брова.
Якось наче осів. Озирнувся незряче.
І... вийшов.

Потім скрадно повзли комендантом усічені дні.
Потім — вересень. Ранок. І крик відгорьований:
«Наші!»

Потім травень. Дев'яте. І — це вже було по війні:
Сполотніла поштарка. І ти, непритомна, на паші.

...Повернувся сусід.
Моложавий і ситий, мов кіт.

Шелестіло: з полону?.. чи з тилу..
чи звідкись у чорта..

Навалившись на хвіртку,
сміявся мордато в одвіт:
— Ви тут з німцями, знаця..
А ми, брат, із фр-ронта.

Ну, чого ти ревеш? — через тин, по-кумівськи,
grimів. —

Та було б хоч за ким. Молода іще, встигнеш..
пожити.

Він же в тебе — завжди перед батька.
А жити — не вмів.

Де йому воювать!
Воювати, кума, треба вміти.

Як ти плакала гірко!..

Білили мої кулаки.

Я поклявся: спалити його ненависну оселю..

А на ранок ти бігла поквапливо на буряки.

«Ну, дивись мені: вчись!» —

І зникала, як сонце веселе.

Що ти знала в житті?

Сиві будні, як наші степи.

Від зорі до зорі: то сапа, то жнива-обмолоти.

Та невже ж ти і разу не стала супроти судьби?!

«А навіщо? — всміхнулась. — Мені аби люди

й робота».

Та невже ж тільки й щастя:

босоніж іти по росі.

По холодній. А інші?..

А он же сусід — у чоботях?

«То не нашого поля...»

А я вже, синок, як у с і.

І не гірша й не краща. Та й легше босоніж.

Чого там!»

Чи було в тебе щастя?

А певне-таки, що було:

Як ви гарно співали,

йдучи із далекого поля!

Все довкола цвіло. Чепурилось голодне село.

Усміхалась із куснем макухи

полатана доля.

Ти не вчила мене.

Чи до того, коли що не крок:

Все робота й робота.

Та клопотів прірва. Без ліку.

Ти жила, як усі.

І життя твого трудний урок

Відтепер мені, мати, учити безсонно довіку.

Як ми сіяли щедро словами: «Народу!.. Народ!..»
Говорила ти мало.

Робила багато. І — гарно.
Доки ми пересіємо,
виполеш мовчки осот —
І земля з-під твого рукава
молоділа, зугарна.

Та пощо воно, й справді, обтіпаних слів околот,
Коли кожна стеблина твоїм перекроплена потом.
І чого б тобі, врешті, хвалити на людях народ,
Як сама ти була від коріння до крони —
народом!

VII

У нашому дворі не відкидали сніг.
Чи влєжати йому, як до моєї хати,
Вважай, усе село
в стонадцять юних ніг
Протоптувало шлях:
хто хоче — завертайте!

Лише сусідів двір стояв німий, як лід,
Урівень з ворітьми білів замет високий.
Коли там не коли з'являвсь зненацька слід
З-під хромових чобіт,
скрадливий і жорстокий.

Він все волік у двір.
...Аж якось уночі,
Коли жорсткий мороз викручував гілляки,
Від нього збігла жінка. І, йдучи,
Ще й плюнула: «А щоб ти щез, собако!»

А хоч би що йому!
Як і раніш було:
Все щось волік у двір,
заметами підпертий.

...Аж якось спохопилося село:
І — сліду од воріт.
Вже й день минув.
І третій.

Ніхто не йшов туди...
Покіль — і сміх, і гріх, —
По шию грузнучи,
з сільради не пробились.
Зламали засуви. Ступили на поріг —
І подались назад.
Баби перехрестились.

Схолов.
У потайній кишені піджака
Червінці зледеніли, мов у льосі.
І зведена в агонії рука
Жовтіла на останньому... доносі.

Ховати кликали із третього села.
Із нашого — ніхто. І тільки ти єдина
Накинула кожух: «Ну, сину, я пішла.
Усе ж таки сусід. Який не був... людина».

І вперше я собою заступив поріг,
І крикнув:
— Не пуцу! Нехай чужі... скотину! —
‘Ти лебеділа щось налякано про гріх,
Мовляв, не гоже так про мертвих...
про людину.

Пробач мені непослух той... Прости.
Та не простив би я собі довіку,
Аби тоді в заклятий дім пустив
Тебе,
святу, у чистоті велику.

Ні, мати, смерть не списує вини.
Усьому на землі своя відплата й дяка:
Учимося чесно навіть край труни
Собаку називать по імені:
собака.

Ця правда не для мертвих,
що вже їм!
Хоч плач, хоч заведи з похмілля пісню...
Вона потрібна, мати,
нам, живим,
Аби почули, доки ще не пізно.

VIII

Давно не був... Робота крадькома
Ковтає дні, потроху краде тижні...
Спинився біля цвинтаря. Зима.
Сніги-сніги. Безмежні і невтішні.

Чи хто ж навідався за довгі дні?
І раптом радісно кольнули сльози:
По білій непорочній цілині
До тебе стежка бігла на морозі.

Хто протоптав її?
Чи родаки,
Чи, мо', чиясь гірка вдовина доля?
А може, та,
за котру ти рядки,
Коли вона хворіла,
дополола?

Чи, може, подруга далеких літ,
Коли ще місяць загравав з вербою?
Чи просто хтось, кому цей білий світ
Без тебе не такий, як був з тобою?

Чи, мо', ровесниця по сивині,
Поглянувши на сніг, біліший свята,
Згадала,

як іще в недавні дні
Ти побілила їй з причілка хату?

Торкнувся стежки:

теплий, теплий сніг...

Хто б не були ви,

юні чи похилі,

Я омиваю стопи ваших ніг,

Що стежку цю до неї освятили.

Прожити б так... по-людськи.

І піти,

Прибравши для онуків поле миле.

І знати, що стежок не замести

Ні до твоїх воріт, ні... до могили.

ІХ

Мамо, вечір догоря,

Вигляда тебе роса.

Тільки ж ти, немов зоря,

Даленієш в небеса,

Даленієш, як за віями сльоза.

Сад вишневий на порі.

Повернулись журавлі.

А мені, як до зорі,

Долітати на крилі

Все до тебе, як до вічної зорі.

Там, де ти колись ішла,

Тиха стежка зацвіла

Вечоровою матіолою,

Житом-долею світанковою.

Дивом-казкою,
Юним соняхом, —
Сива ластівко,
Сиве сонечко.

1978

Зі збірки «У ДЗЕРКАЛІ СЛОВА»
(1981)

ОДА БРАТЕРСТВУ

По-братськи ми ділилися з тобою
На довгій ниві жнив і лихоліть
Ковтком води, окопом і судьбою,—
І тільки корінь наш не поділить!

З його начал восходить соборово
Під небеса слов'янський родовід.
І пророста смаглява наша мова
Із первослів про Ігорів похід.

За віру й честь на Калці, як на грані,
Стояли ми до смертної стріли.
По нас пройшли нещадні коні ханів,
Але крізь наші душі не пройшли!

Нас не приспали в золотій неволі
Меткі лакузи жовтої орди.
Із попелищ на Куликовім полі
Ми возродились гордо назавжди.

На віщу зустріч віра в нас не гасла,
Ми на плечах несли до неї міст,
Аж доки срібним дзвоном Переяслав
Не провістив братання благовіст.

Відтоді, брате, ділимось з тобою
На довгій ниві пройдених століть
Ковтком води, окопом і судьбою,—
І тільки корінь наш не поділить!

І навіть в ночі скорбної руїни,
Коли фашист рубав слов'янську віть,
Ми знали:

ні, не вмерти Україні,
Покіль Росія при мечі стоїть!

Упав москвич на українське жито.
Спинив киянин кулю при Орлі...

Ми навіть в смерті
вчили інших жити
У добрій згоді
на святій землі...

У тихім небі злагоди й любові,
Пославши май дібровам і полям,
Летять мої лелеки чорноброві
Навстріч твоїм русявим журавлям.

Усе навпіл — до краплі, до основи —
У дні звитяг і за столами свят!
...Коли вже й справді світ почавсь од слова,
То слово те було єдине:

«Брат!»

У ВІНОК ПАВЛОВІ ТИЧИНІ

Як він тепло ішов!

Тане слід голубий...

Ти не плач, в тулумбаси печалі не бий.

Він давно одвеснів
У всесвітній потік.
Не лічи його днів —
Надто куций наш вік.

А зорею згори і хоч мить — посвіти!
Тільки так ти зумієш до нього сягти.

І побачиш на тлі
Почорнілих ракет,
Як іде по землі
В голубому поет.

Так він легко, як легіт, як лебідь, пливе.
До крила його горнеться все, що живе.

Довкруг нього бджола
Гармонійно зурмить,
На задумі чола
Його
Вічність — як мить.

Мов каблучка, красою дивуючи світ,
На середньому пальці метелик сидить.

Він не йде, а пливе,
Як сандаловий дим.
Після нього живе —
Зостається живим.

Ось він раптом, як олень, на хвилю завмер.
Наслухаючи музику зоряних сфер.

Тиша ловить у невід
Хвилин переплин.
Що він чує у небі —
Те зна тільки він.

Та нараз ворухнулись чутливі уста,—
І явилася Слова жага золота.

Він у нього увесь
До вінця переливсь.
Не шукай його десь.
Він тепер уже — скрізь.

Он він м'яко, як завше, над пилом іде.
До крила його горнеться все молоде.

Ти по тіні довкола
Шукать його кинь,
Адже небо ніколи
Не кидає тінь.

А прислухайсь до себе. Довірся вербі.
І шукай його в слові,
яке — у тобі.

ДО ПРОБЛЕМИ ЧАСУ

Все борги відкладаем на завтра, із будня —
на свято.
«Віддамо,— позіхаємо.— Ще й не хилилось
на пруг».
Та, якось позирнувши опівдні на круг
циферблата,
Ми сахаємось в розпачі: стрілка довершує
круг.

Попросив у старого, що знався на лініях легко:
«Прочитай по долоні...»
І мудрий сказав: «Не біда.
Лиш за вигином ліній видніє дорога
далека».—
«А коли ж... лаштуватись?» —
«А то вже ніхто не вгада».

Голова моя впала на руки безсило і тужно.
А старий мені каже:
«Я вивідав правду з глибин
Не затим, аби ти побивався над долею
скрушно.
А — щоб квапивсь на добре
і марне часу не згубив».

ДО ПРОБЛЕМИ ДОБРА І ЗАА

Де тільки я не бродив оці тисячу літ!
Скільки забулось? Забудеться скільки?

Не знаю.

Кров закипала на кризі по краплі, як глід.
Тяжко спадала на поле вороняча згряя.

Хтось мене вів через холод заплющених сіл.
Згарища станцій... Безокі віконні провали...
Лики і лица... Поземка ядуча, мов сіль, —
Все те за вигоном пам'яті пилом припало.

Хтось мене кинув (чи зрадив?) опівніч сліпу..
Хто ж це? Забулось...

Але вкарбувалось навіки.

Жах саиноконості, туга посмертна в степу,
Косо —

прицільна,

на жертву —

атака шуліки...

Все те розмилось буденним, як січка, дощем,
Та запеклося тавром на пергаменті долі:
Блискавка пострілу за положливим кушем.
Отвір жорстокий у ніжному тілі тополі.

Дати безликі пішли в снігову кругію,
Крики погроз відповзли за хитке видноколля, —
Тільки єдина,

що кулю спинала мою, —

Світить мені рятівною свічею тополя.

Давши ім'я їй (нема без імення добра!),
Тайну його стережу, як вона —

мою кулю.

Небом уквив, приголубив сагою Дніпра,
В крону її поселивши, як пам'ять, зозулю.

Далі іду. Проминаю байдужі стовпи.
Лиця байдужі, неначе стовпи,
проминаю,
Прізвища станцій якихось...
уже й не згадаю,
Потяг промерзлий відгук у забуті степи.

Бив мене вітер жорсткий і жорстокий,
як жерсть.
Де ж це було? На якому роз'їзді?..
Забуто.
Та не забуто: у небо вростаючи круто,
В благословенні тополею зведений перст...

Дав їй імення (нема без імення добра!).
Світить у пам'яті знаком живого карбунку.
Прагну до неї, немов до межі відрахунку,
Щоб не згубити дороги до вісі Дніпра.

Хай би куди не хилила мене течія,—
Сущим у плоті чи вітром нечутним у полі,—
Все ж повертатимусь, яко на круги своя,
До таємниці,
запеченій в серці тополі.

Манить мене і — манитиме! — куля мала,
Доки у ній ще ховається слизько і хитро
Ім'я стрільця,
зароковане в тайні калібру..
Адже нема, товариство, без імені зла!

ДО ПРОБЛЕМИ «ШЕВЧЕНКО І НАРОД»

Диптих

I

Тяжко ішов, як жнивар, по нужденному полю.
Люди йому відвалили на всі терези:
Брили кутасті свого невмолимого болю,
Солі в саквах, що опала з гіркої сльози.

Шлях починався по вольній
чубато і русо!

А довершав
після хижих пустелей та бур
Лисий, як місяць, з тужбою обвислого вуса.
Жовто згасав, самотній на весь Петербург.

...Як переймали його
у сап'янцях газдині,
Як навертали за стіл на меду та куліш!
Все приміряли чумарку з дідівської скрині,
У вишиванку вдягали нехрещений вірш.

«Господи праведний,
що йому, зрештою, треба?
Рідний кожух, та і ми ж не чужі — земляки!
Хатку збудуєм, уділимо отчого неба,
Тихо поплачем об тім, як були козаки».

Гостро позиркував з-під еретичного лоба.
Церкву минувши, ішов у сіряцький загал.
Вслід йому сито плювався добродій: «Худоба!»
Скрушно хитав головою старий ліберал.

Жовчно цідили, дізнавшись про смерть:
«Доходився!
Маєш тепер, демократе, по всьому і — все.

Надто вже з бидлом, чи то пак
з народом, носився.
Глянем тепер: чи на цвинтар хоч хтось
понесе».

...Люди несли його, збившись у горі докупі.
Душі боліли. Пекла порожнеча рукам.
Мовчки знімали солом'яні стріхи халупи.
Шпиг нюшкував, заглядаючи в очі дядькам.

Раптом осікся, немов приторкнувся до сталі:
Вивідав з поглядів, повних жури і скорбот,
Що з р о з у м і л и уперше, кого їм не стало,—
А зрозумівши, юрба виростає в н а р о д!

II

З народом загравать не треба.
Він добре бачить з-під брови:
І що ви корчите із себе,
І хто есте насправді ви.

Коли світили в нього ребра,
Коли товкли пророки злі:
Мовляв, куди йому до неба,
Як він по вуха у землі.

Життям і канчуками вчений,
Він,
загнаний під самий низ,
Останній гривеник Шевченку
На перший пам'ятник приніс!

Народ не візьмеш на макуху,
Він зоддаля розрізнить чин:
І хто є син його по духу,
І хто — по духу! — сучий син.

ЩЕ РАЗ ПРО ДОСВІД

«Помер!» — дзвеніло сонце у шибки.
 «А таки-так!» — торочили сороки.
 По тих чутках гасали хлопчаки,
 Мов лошаки, не маючи мороки.

І ранок, хвацько вигнувши крило,
 «Ура!» — зайшовся молодецьким півнем.
 ...Усе безпечне, юне і наївне,—
 Як брагу,
 радість нахильці пило.

І тільки старші
 досвід сивини
 На дні мовчання волокли похмуро
 За чорною галерою труни —
 Важезної, дубової фактури.

Минувши яму,
 в роздумі вони
 Спинялися і знову повертали
 На владну засторогу сивини —
 Поглянути, чи справді... закопали.

І аж тоді, як скромним копачам
 За чесну працю воздали належне,
 «Таки помер»,— повірили очам
 І вперше посміхнулись обережно.

КАМΠΑНЕЛЛА

Христос, якщо за Біблією йти,
 Був до хреста у тридцять три прикутий,
 За що й здобувся на звання — святий —
 О третім дню великої покути.

Три дні на цвяхах мучитись жорстоко!
Не доведи...

Та з чим тоді зрівняти
Пекельну муку — тридцять і три роки
Щодня, щомиті на хресті конати?!

Нащо вже в інквізиції майстри,
А й ті втомилися лупати скелю...
А мо', чергова казка пустомелі?
Бо де ж: у тюрмах цілих тридцять три!
Тому, хто сумнів пестив до пори, —
Явився дух Томмазо Кампанелли!

Всі тридцять три...
Та ба — не став святим.
На цей раз люди, до поклонів схильні,
Не віддали його богам
і тим
Уперш належне воздали Людині.

ПІСНЯ

Розпрягайте, хлопці, літаки:
Хай-но спочивають, роботящі.
Гарно воно в небі,
а таки
Вдома, на землі, їй-богу, краще.

Накричавсь до хрипу шлемофон.
Нагулись мотори до агоній...
Може б, хто згадав хоч упівтон
Давню: «Розпрягайте, хлопці, коней»?

...Тихий вечір травами котив.
Льотчикам натомлено дрімалось.
Старший спогадав старий мотив.
Молоді крилом прилаштувались.

А один замислено мовчав,
Оповитий маренням, як димом.
Щось йому далеко ув очах
Засвітило нетутешнім дивом

Так, немов зійшлись усі віки,
Стали округ пісні в Оболоні.
...Паслися, мов коні, літаки.
Наче літаки, летіли коні.

* * *

Як прокинеться вербово
Березнева далина,—
Золотим по голубому
Напишу тобі: «Весна».

Як додому крізь утому
Журавлі повернуть знов —
Голубим по золотому
Напишу тобі: «Любов».

Як у небі молодому
Місяць перснем засія,—
Голубим по голубому
Напишу тобі: «Моя».

МОЛИТВА

(Тій, у котрої немає дітей)

Із Григорє Вієру

Зглянься над жінкою, доле,
В чорну, як сум, годину.
Дай молока її грудям
І подаруй дитину.

Хай на лиці засяє
Їй материнства знамення,
Як на озернім плесі
Осені листя черлене.

Хай розженуть їй тугу
Ніжки рожевим зблиском,
Хай опадуть дощами
Коси її в колиску.

Вкрий пелюшок пелюстками
Гілку зеленої липи,—
Дай найсолодшу кару —
Біль материнства випить.

СТАРА ПІСНЯ НА НОВИЙ МОТИВ

Я тебе любив, я так любив,
Горе моє, зоре, ладо-знадо,
Що слова од щастя розгубив
І ніхто довіку їх не знайде.

Я до твого двору, сам не свій,
Лебедем приходив, як на свято,
Тільки ж ти, немов на рану сіль,
Кидала лукаво: «Здрастуй, свате!»

А якось твій батько уночі
Підстеріг мене та й каже:
«Хлопче,
Ти до неї стежки не топчи,
Там давно сусіда стежку топче.

Знаю, що болить, як на ножі!
Тільки вже нехай воно... як вийшло.
Вдар об землю лихом, не тужи —
Та й шукай собі до пари іншу».

Я покинув з туги все як є.
 Біг понад сльозою на край світа!
 Тільки ж ти, на горі на моє,
 Де б я не ступив, зорею квітла.

Думав, що зійшло за плином літ..
 Але як побачив тихі ружі —
 Солов'єм затьохжав білий світ,
 А мені на серці — чорно й тужно.

Вже твоя коса як у диму,
 Лиш мені ти світиш юним станом..
 Стала ти дружиною йому,
 А мені навек зорею стала!

ОДА МУЗИЦІ

І квіт зорі, і спалахи півонії,
 Космічний гул, і мовчазний туман —
 Усе довкруг в довершеній гармонії
 Звучить урочим ладом, як орган.

Усе на світі неземними узами —
 Чебрець і сніг, журавку і печаль —
 Єднає мудро благовісна музика —
 Землі і неба голубий хорал.

О музо муз — і сущого, й майбутнього,
 Ти очищай нас, як жива роса,
 І прихилий до поля многотрудного,
 І поривай в духовні небеса!

Зі збірки «МІРА»
(1984)

* * *

Перед людьми і землею,
при знамені Отчизни,
Перед червневим днем,
зрубаним, наче віть,—
Воїном укріпись в клятві суворій,
пісне:
Ні перед ким, ні перед чим
не відступить!

Стань при мечі святім,
кутому з нашої муки.
Не пропусти — інакше
матір'ю проклянем! —
Тих, що з базару ідуть гріти непевні руки
Над Вічним вогнем.

ВІЧНЕ

Не квапся знімати з таїни сповиток
І спрощувать все до нуля.
Зостав у душі заповітний куток,
Де казка дріма, як маля.

Бо в реві ракетнім — аж тоскно чортам! —
Як робот, немов без проблем,
Аби я не вивідав шостим чуттям
Того, що не зна ЕВМ.

Ти втис мене в формули, як в стремена,
А я доведу тобі днесь:
Поезія більше, ніж логіка, зна,
Оскільки — П о е з і я есмь!

Хай в слові вовік таємниця світа!
Ти чуєш, як плаче воно:
«Зозуля йому ще дарує літа,
Хоч він уже мертвий давно».

Та є у поезії вища мета,
Не звітна і владі небес:
«Зозуля йому відкувала літа,
А він уже в Слові воскрес».

ЧОТИРИ ПОСВЯТИ БЕЗСМЕРТНИМ

Інтродукція

В нехрещених борах, рождених ще до Пасхи,
Пообіч ножових, двосічних автострад
Одвіку навесні кохання славить птаство,
І кожне — на своїй.

І всяк — на власний лад.

Маленький, сірий птах,
невидимий у вітті,
В солодкім забутті закинувши дзьобок,—
Як розпочав пеан іще в палеоліті,
То вже й двадцятий вік,
а він веде смичок.

Старий зальота-крук, та ще й глухий, на лихо,
Горлав до молодниць рипуче:

«Ти — моя!»

Та, стрельнувши йому впівока,
ворониха
Ловила з-під крила рулади солов'я.

Його зімітувать хотів меткий папуга,
Під нього одягався шпак-апологет.
Він був утричі менший лев'ячого вуха,
Та навіть лев ревів розчулено:

«Поет!»

Його переспівать когут надумав здуру,
Волаючи невлад на сідалі штахет.
Та з півнячих потуг сміялись навіть кури,
І млосно мружились, коли співав Поет.

Поважні гусаки шляхетної породи,
Яким ще Древній Рим пожалував герба,
Зачувши солов'я,

у всій своїй погорді

Спиналися на мить розгублено:

«Ти ба!»

...Маленький сірий птах, маліший від сльозини,
Ти вічно прилітай з незбагнених верхів.
Як чиста благовість — одпущення людині
Набутих нею в суєті гріхів.

I

Тарасові Шевченку

Опав рососою на духовний голод
І рідних піль, і планетарних крес.
Його устами небеса глаголять,
Рокоче він глаголами небес.

Нетлінний весь, бо плоть його — у слові,
Що яр-зерном скресає по сівбі.
Він кожну мить являється в онові,
Щоб нас добром розбуджувать в собі.

Зоря його, немов провісна птаха,
Летить, летить за межі світлові!

І сходить вище шапки Мономаха
Козацька шапка на крутій главі.

Кожух його теплом отави диха.
Верба, злеліяна в добу глуху,
Вросла в зеніт, немов зелена віха,
На нашім тричі праведнім шляху.

Чумацький вус заврунився, як волоть.
В криниці ока височінь дріма...
Його устами немовля глаголить —
Сиріч глаголить істина сама.

Ім'я його калиновим уставом
В папірус літ вписали журавлі...
Глаголить він народними устами.
Його устами, вдосвіта уставши,
Народ себе глаголить на землі!

II

Олександрові Пушкіну

На горах Пушкінських,
на ріках псковитянських...
Така на душу сходить яснота,
Що світ увесь читається з листа
Від космосу до ідолів поганських...
На горах Пушкінських,
на ріках псковитянських.

Як потьмянів у цій ясновині
Джинсовий лиск піттів балаганських!
Такі минуці видались мені
Ристалища за першість при вині...
На горах Пушкінських,
на ріках псковитянських.

Зніми-но паперового вінця,
Що сам собі нап'яв у нагороду,—
І ти почувеш в тиші всесвіт'янській,
Як сам народ замислює співця,
Як сам Поет замисливсь до народу
На горах Пушкінських,
на ріках псковит'янських.

Коли запрагнеш на земній межі
Пізнати глибину російської душі,
Що лебедіє з коренів слов'янських,
Спини себе посередині дня
На цій гряді, де вічність осіня,—
На горах Пушкінських,
на ріках псковит'янських.

Я там стояв, чолом під небесі,
І чисте око житньої роси
Мені явило Канів придніпрянський.
І два Бояни —
двох народів вість —
У дві руки творили
вічний міст
На горах Пушкінських,
на ріках праслов'янських.

III

Іванові Франку

Покропи мене, дощичку,
тихо мене окропи.
Може, виросту терном... роменом.
Аби — не осотом.
Просмоли до суровості пряжу моєї тропи,
Щоб не рвалась ніколи, як нить —
між Франком і Народом.

...Жовтий лист покружляв і зів'яло опав на плече.
Обернувсь на сонет.

У сонеті на бруньку зачався.

Вища таїнь — відродження духу, нескортого в часі!
Воскресіння часу у глаголі,
що вічне рече!

Щедрий дощ на посіви. І тиша — на цілі світи.
Краплі світять на вітах,

як сльози щасливі на віях...

Добре, кмете Іване,

ходив ти за плугом. І сівя.

Нам не тільки зібрати —

належить зерно зберегти

Для нових посівань

на високі, зажнивні літа...

Тихо падає дощ, наче слово

твого заповіту,

Щоб недремний сівач

уствавав до роботи засвіту:

Поле спрагло чекає.

На обрії слова — світа.

...Покропи мене, дощику,

тихо мене окропи.

Може, виросту терном... роменом.

Аби — не осотом.

Просмоли до суровості пряжу

моєї тропи,

Щоб не рвалась ніколи, як нить —

між Франком і Народом.

ПЛАТОНУ ВОРОНЬКУ

Як збирався він до січі —
Похилилась тирса,
Яре полум'я жажтіло
По Сулі на Суми.
Впала мати на порозі
Чайкою в Охтирці,
Вигасали на вгородах
Соняшники сумно.

— Ти обходь мене подалі,
Смерте, стороною.
Ти не квапся потішатись
На могилах, враже!
Начувайся — осідлаю
Круто вороного,
А тоді вже в суднім полі
Доля нас розв'яже!

Як ударив копитами
Вороний в гостинець:
Три мости злетіли в небо,
А четвертий — к чорту.
Порудів із того грому
Мічений чужинець.
Став рушницю заряджати,
Від озлоби чорну.

Він в обойму заганняє
Всі чотири зразу.
А на п'ятому патроні
Змовкнули зозулі,
Бо в останньому для хлопця
У самім рейхстазі
Смерть роковано у жало
Золотої кулі.

І коли вони зійшлися
 З ворогом на криці,—
 На Савур-могілі тиша
 Руки заломила.
 Вдарив зайда у чотири
 Постріли з рушниць,
 А на п'ятому упала
 Зірка з небосхилу.

Ти даремно впала, зоре,
 З горя на планету,
 Ти зарано, хижий враже,
 Ставиш перемета,—
 Золота твоя, підступна,
 Не взяла поета,
 Бо на серці не пробила
 Милої кисета!

Як вертався він з походу —
 Жито половіло.
 Усміхались чорнобривці
 Карими очима.
 Три мости злетіли в небо
 Лебедями біло,
 А четвертий — до тієї,
 Що кисет вручила.

Гей, летів на вороному
 Легко, як на лови:
 Не назбирував трофеїв
 По великій брані.
 Тільки вірним побратимам
 В сто каратів слово
 Та собі хосен безцінний
 У чотири рани.

А вже осінь — на отави
 І туман — на скроні.

А вже весни колисають
Молодечу парость.
А йому гримить дорога
У такім розгоні,
Що від подиву у полі
Б'є у поли старість!

— А піднімем,— каже,— хлопці,
Першу — за дорогу.
Другу спробуем, щоб вдома
Ненька не тужила!
Третю, хлопці,— за мого
Брата вороного.
А четвертую — за те вже,
Що не зна й дружина!

ПОМСТА ЗЕМЛІ

Честь осквернивший воїна,
Кров'ю затям про те:
В пам'яті нашій пробоїна
Доти не заросте,

Доки на пагорб Слави,
На мироносну синь
Падає з-за халяви
Зради твоєї тінь!

Біла твоя озлоба,
Темна, як вир, душа...
Слизько повзуть спідлоба
Двоє кружал вужа.

Там, як хитка примара,
Важко, за кроком крок,
Йде за тобою кара,
Звівши на смерть курок.

...Честь осквернивший
 воїна,—

Доки росте трава,
 Жодна земна розколина
 Душу твою не схова.

Ми б тебе вже й простили,—
 Мертвий еси, як пил,—
 Так не дають могили.
 Прощі нема в могил:

На сорокове літо,
 Як в сороковий день,
 Їхні зірки із дикту
 В небо застогнуть:
 «Де?!

Де він, що в рукопашнім
 Здавсь і ступив
 на криве,
 Що оскверняє прах наш
 Тим уже, що —
 живе?!»

— Тут він! — гогоче бором,
 Диба стає земля.
 — Ось він! — рокоче ворон,
 Що по тобі кружля.

Коло його все нижче
 Звужує рішенець:
 Хоч для мерців —
 живий ще,
 Та для живих ти —
 мрець.

Суцці й забути б ладні —
 Хай уже візьме тля...

Але ж і ми
не владні,
Як не прийма
земля.

ПОКУТА

I

Біг по життю, як по житю. Топтав обома.
Все дозволяв собі у незагнузданим праві:
Луки топив. У криницю плював легкома,
Свиснувши гучно, лелек поціляв на заплаві.

Якось оглянувсь — залякла судомно рука:
Жовто тяглася за мною пустеля, як згуба.
Хрипло синіла затиснута в труби ріка.
Пір'я летіло, мов листя усохлого дуба.

Здумав напитись — криниця чорніла, мов дот.
Німо конав соловей. Задихалася жаба.
В очі плював мені димом ядучим завод,
Жерли машини останне повітря пожадно.

II

Снилось чи марилося:
рибою став.
Дужим осетром навспак течії
Предків дорогу у нерест верстав —
І загубив коло греблі її.

Бивсь у бетон.
Проклинав манівці,
Кров валувала із мене, як дим.
Тяжко боліли у ліктях плавці.
Мерли нащадки у лоні моім.

III

...І обернувся на лебедя білого-білого.
 Марно шугав над громадям каскадів і ферм.
 Тьмаво лисніли свинцевими, сизими більмами
 Гасом залиті зіниці
 колишніх озер.

Впав я нарешті знеможено в став.
 Радо пірнув... у густе і зелене.
 А як злетів —
 одсахнулись від мене:
 Чорним я став.

Злинув у пошуках вільного, чистого плеса.
 І — надломилось крило, як поглянув униз:
 Зводив рушницю якийсь чоловік в піднебесся.
 Люди!
 Та це ж я... себе — під обріз.

IV

З жаху прокинувся. Вибіг на луки.
 Тихо котила за обрій трава.
 Сірим струмком пролилася гадюка.
 Як я зрадів їй:
 — Жива!

Над озерцем журавель споважніло
 В академічній задумі ступав.
 Небо синіло. Бджола дзумоніла.
 Сонце загусло в коштовний опал.

Глянув у синій, неторканий став,
 Чистий, мов совість.
 Аж вріс я у нього,
 Коли побачив себе, молодого:
 Сивим я став.

НАДІЯ

Гейкнули волам чумаки на розпутті,
Рушили в тамтому столітті
Білої понтійської солі добути
Чорне своє горе солити.

Та чи ви, панове, пішли за водою,
Чи воли осліпли в завію,
Що й Чумацький шлях вже поріс
лободою —
Тільки сіль у небі сивіє?

Вдома вас чекали, та вже й перестали,
Бо таки минулось чимало:
Ледве чи не втрете ваш рід переставивсь,
Доки ви собі мандрували.

Де б отак баритися, бісові душі?
...Відгуло на сотую весну:
— Збились ми з дороги земної
у пущі,
То оце верстаєм небесну.

Що вас занесло в ті парсеки трикляті?
Ми вже завели й космолети,
Але ще такого, коб вас перейняти,
Спорядить не маєм кебети.

Як же вас вернути на рідні пороги,
А хоча б на яблука пізні?
Вже ми чи не всі перебравли дороги.
Спробуєм останню... у пісні.

* * *

А зрадник завше продає когось.
Вірніш, когось він просто перепродує
Комусь, щоб за навар купить когось
На перепродаж.

Бо платить собою
Він не спроможний вже з причини тої,
Що сам в собі самому не існує.

Але мене дивують покупці:
Невже так важко, зрештою, збагнути,
Що в мить, як продають тобі когось,
Тебе ж самого, йолопе,

купують...

На перепродаж?!

* * *

Ох і навчився ж прощати:
банкротам — борги несвітенні.
Друзям — грішки.
Навіть недругу зичу пощади.

Це б тільки й горя!
...Одначе в оцім всепрощенні
Можна ж до того дійти,
коли сам собі станеш прощати.

ТИША

Вечір. Голуби...
Так празниково і прозоро!
На варті пам'яті дуби
Зорюють у дозорі.

Весь безмежний світ
Задрімав — не дише.
Чути навіть, як незримий цвіт
Біло опада із вишень.

Солодко човнам
В ласкавім літеплі
 Славути.
І сниться стомленим сином
Цілунок м'ята-руга.

Сиві тумани
Вийшли з оболоней.
А можливо, то козацькі сни
У похід сідлають коней?..

Все б отак іти
Під материнським стягом вишні
І скибку місяця нести
В прозорій чаші тиші.

Вигнути б крило
І в небеснім леті
З вічним батьком
 проминуть село
І спинитись... у легенді.

ПОХВАЛА СОБАЦІ

Як він із нього знущався,
 маленький садист!
Вухо викручував,
 пальцем видовбував око,
Бив у соски кулачками дрібними
 жорстоко,
В хижому захваті в землю затоптував хвіст.

Дужий собака покiрно i тихо ячав,
 В зцiплених iклах тамуючи болiсний вищир,
 Але маленький тиран, вiдчуваючи вищiсть,
 Над благородством втiшався,
 немов яничар.

Тiльки коли вже сподiялось зовсiм страшне —
 Бризнула кров iз обвислого вуха додолу, —
 Зойкнув по-людськи собака
 з нелюдського болю,
 Вчулося в скриковi тому:
 «За що ж ти мене?!»

Я вже всього надивився,
 та вперш на вiку
 Сльози побачив собачi...
 Якась мене сила
 Кинула вихором лютим iз ганку до сина,
 Руку звела на покару,
 швидку i тяжку.

Я шмагонув його ременем
 без каяття.
 Та, коли вдруге возводив десницю для суду,
 Владно собака поклав менi лапи на груди
 I похитав головою:
 «За що ж ти... дитя?!»

Сором окропом ошпарив.
 Жбурнув у траву
 Ремiнь тужавий, що звивсь по-вужачи кiльчато.
 Але маленький тиран хоч би схлипнув —
 зятято
 Вогники вовчi ховав пiд бiляву брову!

Кинувсь iз двору.
 Оглянувся бiля верби —
 Вдарила нiжнiсть у груди крилом лебедино:

Тихо собака лизав малюкове коліно,
Де червоніла попруга моєї ганьби.

Диво сподіялось: в синові очі жорсткі
Звільна верталась погідна наївність дитяча:
Впав головою невтішно
на лапи собачі
В першій покуті за перші провини гіркі.

Сльози лице окропили, мов лагідь Дніпра.
Мить зупинилася. Тиша тремтить, як росина.
Світ засвітився, як батько: рождалась Людина!
...Мудро всміхався собака очима добра.

* * *

Людей, звичайно, більше, ніж народу..
Коли виспівуєш на цілий сход
Любов до людства... з сотого заходу —
Згадай нарешті і про свій народ
Хоча б за те, що має він в цю мить
Виконувати каторжну роботу:
За тебе перед людством червоніть.

* * *

Отак вітерцем перейти за леваду шовкову —
Засвітіться гай,
а за гаєм — село.
І все проминуле до мене повернеться знову,
А літ перебугих одразу немов не було.

І я упізнаю хустину легку за плечима,
Хоч стільки у ріках злетіло води!
І ти мені тихо озвешся своїми очима...
Та це вже — ніколи...

Ніколи... Ніколи...

Завжди.

І я повернуся у пору мою світанкову,
Відчувши в долоні пелюстку руки.
І вперше промовлю колись не промовлене слово,
І вернуться в осінь з тієї весни
ластівки.

Розтане сніжок на роками притомленій скроні.
Повернеться листя в грудневій сади.
І дзенькнуть вудилами юності нашої коні.
Та це вже — ніколи...
Ніколи... Навіки.
Завжди.

Залітна сніжинка
сльозою зійшла на долоні,
Морозом шепнула мені сивина,
Що вже не повернуться юності нашої коні,
Бо надто далека між нами лягла
далина.

Погасле багаття давно на вітрах
холодіє.
І стільки у ріках злетіло
води!
І час забувати тебе,
як незбуту надію.
Та це вже — ніколи...
Ніколи... Навіки.
Завжди!

* * *

Летів до тебе турманом через моря і дні.
Спадав із неба тугою, а ти сміялася: «Ні».
Я зіркою безсонною зацвів на кружині,
Світив у вікна соняхом, а ти своєї: «Ні».

Тоді прилинув лебедем і скрикнув на стерні.
Припав до тебе леготом, а ти сказала: «Ні».
То я заплакав річкою в гіркому долині,
Вже й пересох із відчаю, а ти своєї: «Ні».

Тоді віддав я вітрові свій розпач і одчай
І прошептав зневірено на цілий світ:
«Прощай!
Злечу у небо турманом востанне
на біду,
Впаду, мов камінь, тугою».
А ти зітхнула: «Жду».

* * *

Аж стогнуть голуби — така погідь всевишня,
Потужна і прутка, як олень у порі...
А ти впливеш в снігах... І поруч квітнуть вишні,
І місяць парубчам підморгує зорі.
І я услід лечу в космічному піддашші.
Крило мое бринить. Земля мені — престол.
І стольний князь,
хреста розгублено відклавши,
Докірливо, як дід, насварює перстом.

А під моїм крилом лукавий місяченко
На гоголівський лад забуте воскресша.
І ми спадаєм в парк,
де втомлений Шевченко
В студентському гурті нечутно походжа...

Чомусь я зупинивсь.
А ти, легка,
летіла.
Тремтіла по тобі блаватом небовисьць...
Аж через тридцять літ, коли вже відболіло,
Проскімлило:
чому ж тоді я зупинивсь?..

* * *

Звідав я мить, коли доля крилом обійма,
Знаю нещадність
падінь у безпам'ятні трави...
Тяжчого ж, брате, видовища в світі нема,
Аніж поет, що старцює під вікнами Слави.

ДО ПРОБЛЕМИ: «РЕВОЛЮЦІЯ І МИТЕЦЬ»

О, страшна злоба сатрапа: обіходь за три версти...
Ось він берло стис у лапі; темна кров жадає мсти:

«Хто мене, обранця Бога, осміяв на весь граніт?!»
Скульптор падає у ноги, але пізно, не вмовить.

«Смерть?» — суддя кладе печатку на розгублений папір,
Кесар зменшив: для початку — пожиттєво, серед гір.

...Десь за рік чи два неквапом хитрий, хтивий, мов шакал,
Перший фаворит сатрапа майстра в скелях відшукав.

Він сказав йому: «Негоже марнувать такий талан.
Скелі — слава тобі Боже... Є один цікавий план:

Як не хочеш гинуть здуру — обери найвищу з гір
І преславного фігуру возведи чолом до зір.

В мить, коли довершиш діло, догодивши кесарю, —
Вибирайся на волю сміло — від корони говорю!»

О солодкі волі пута, о свободи дикий цвіт!..
Півжиття великий скульптор упокорював граніт.

Але в мить, як мав би кесар досягти вінцем висот,
Люд розгніваний у кресах учинив переворот.

«А, лакузнику сатрапський! — взяв народ за чуб митця, —
Отепер за норів рабський ти досидиш до кінця!

А щоб легше зносив кару на покірливім горбі,
Ми підкинемо до пари кесаря твого тобі!»

...І гризуть губами ґрати, і кленуть своє життя:
Що один: «Аби ж то знати...», а другий: «Якби ж
знаття...»

* * *

Великий Гоголю,
Наш отче і колего!
Колего?.. А чом би й ні: в однім, вважай,
І за природою душі, і за... папером.
Що ж до ручки, то в мене навіть краща,
Ніж Ваше гусяче перо, колего.
Одне лише зосталось нам вчинить,
Щоб зовсім порівнятися:
Спалить, як Ви колись, усе, що не збулося.
(Ах, як воно у Вас горіло, отче:
Той племінь виден і сьогодні нам
Во дні і ночі!..)

...Зібрав якомсь усе своє (найкраще, зауважте),
Черкнув сірник — і хай воно горить
На славу нам, онукам — у науку!

І що б Ви думали, колего: не горить!

Чи, мо', папір од знаків водяних
Одсирів? Так чистий же спалахує, мов порох!

...Послухайте, колего: а що, як помінять чорнило?

* * *

Зацний філософе Григорію Савичу
(В миру — Сковорода),
здрастуйте!

Ми, звичайно, воздаємо Вам належне
за те, що зуміли втекти
в безмежне з буденного содому.
(«Світ ловив мене, але не впіймав»,—
цитую. Забув, щоправда, з якого тому).
Та зауважу при тому: добре було, батьку,
втікати із саквами, коли світ ганявся за Вами
...волами!

Але скажіть: як втекти чоловіку нашого,
космічного, віку? Та ще оці клятві телефони:
дзвонять у всі дзвони, як на віче!..

Пробачте, що там за сміх? Ну, вже й молодь пішла,
чоловіче!

...Чи я щось не те сказав?

* * *

Двері в святилище Слова ногою відкривши,
Зліз на вівтар, похмелився із чаші причастя.
Три початківці поодаль принишкли, як миші.
Критик в'юнкий обернувся на вісімку: «Драсті!»
(«Жінка та й... діти ж,— подумав.—
Ану його к трясці»).

Там, за дверима, шепталися потай: «Нездара!
А от спина — до судів і пересудів дійде,
Ба, чи й не далі...» — значущо кивали під хмари
(Ну й, не забудьмо ж: у кожного жінка та й... діти).

Тільки Поет, що давно перейшов рівнодення,
Скрушно хитав головою і думав у прозі:
— Не доведи, щоб колись і моє імення
Люди востаннє згадали з полегкістю...
у некролозі.

ДИВОВИЖА

Про світ увесь казати не берусь,
а все ж траплялась і мені нагода
у світі многоликим побувати,
що гув, як вулик, у стонадцять мов,
дивуючи одмінністю ландшафтів,
повір'їв, рас, і рис, і кольорів.

Та з-поміж див, дивин і дивовиж —
одне —

ніяк збагнути не в спроможі.
І щоб сказати: надто вже замудре,
так ні ж — простішого дарма й шукати!
...Є тип людей, чи, пак, стереотип,
що зустрічається у кожному краї
клішований:

в Канаді чи у Штатах,
в Японії, на Фіджі чи в Парижі
(немовби їх з держави у державу
везуть поперед тебе: тільки вчора,
здається, у Нью-Йорку розвітались,
а він уже у Бельгії стрічає,
хоч в іншій строї, а з лица — той самий).

З ним вельми легко увійти в контакт:
говорить мовами усього світу,
достоту жодної не знаючи.

Одначе
для діла — саме стільки, скільки треба.
(Для серця ж..

А до чого тут воно,
коли про діло йдеться?)

Як правило, натурою широкий,
 без комплексу місцевих сентиментів,
 він незлобливо, зверхньо посміється
 над вашим і тутешнім пережитком,
 чи, «хай по-твоєму,— патріотизмом».
 Обніме широко,

через моє плече
 на власну позираючи лівицю
 з годинником японським: чи не довго?
 І тільки вже біля самого трапа,
 одвівши очі, кине мимохідь:
 «Ну, як воно ведеться там у нас...
 У вас, пробачте, як тепер живеться?»
 І, схаменувшись, похапцем наклеїть
 зневажний сміх модерного хлопчини,
 що вчасно збувсь наїву хутірського:
 «Усе ще там... про корінь гудемо?»
 І, жестом міжнародним поплескавши
 по рукаві, пластмасово докине:
 «Ну що ж, давай... Лети в своє гніздо,
 Салют усім!» — І кроком діловитим
 господаря, вважай, усього світу
 сягнисто рушить у людський загал.
 І тільки на якомусь перехресті,
 упевнившись, що я його не бачу,
 він раптом опадє, немов листок,
 прибитий вітром із чужого саду.
 Прижухло-сіре, в кожному регіоні
 однакове, притерте до ландшафтів,
 розтанє між відсталих автохтонів,
 що поспішають до свого гнізда.
 Від них несе міцним робітнім потом,
 чужим вином, наїдками чужими,
 які для кожного із них — свої.
 І, доторкнувшись їх живої плоти,
 воно зів'яне, як стара газета,
 прочитана і кинута в смітник.
 ...Стоїш, розгублений: чи був насправді?

Та був же, але наче... й не було.
І тільки у бензиновому смозі
лишився присмак диму сигарети
та в присмерку — якісь чи то дві крапки,
чи очі.

І невловна тоскнота
чогось реального: «Ну, як воно тепер
у нас... у вас, пробачте?»

...Літак припав до рідного бетону.
Зітхнуло серце: слава Богу, вдома!
Виходжу легко із аеропорту,
а він... уже біжить назустріч радо
і, міжнародним жестом поплескавши
по рукаві,

одною з мов планети
(здається, українською сьогодні)
гука бадьоро:
«Ну, здоров... Салют! То як воно
тепер у нас там... пробач, у них
живеться?»

І вже хазяйновито закида
твою валізу на моторну тачку,
і щось крізь награно бадьору маску
прислужливо-лякливе прозира,
і в двох кутках, де мають бути очі,
жовтіє туга двох листків промерзлих,
прибитих вітром із чужого саду,
яким немає вороття назад.
Бо де той сад — забулося давно.

...Страшніш від смерті, як нема де вмерти.
Коли для всіх однаково ти свій,
чужим для всіх лишаячись одначе.

СМІТТЯРІ

Його тягло на смітники старі
Заштатних міст.

На призабутих сховах
Він розгрібав оплюсклі мочарі
Захлівних правд, інтрижок містечкових,
Базарний несмак лілій паперових,
З яких сміялись навіть сміттярі.

Там спочивав у мушлі самоти
Усім єством. Він зневажав одвіку
Людей з печаттю вищої мети.
А вже ж радів —

до заячого скрику! —
Коли в чийсь душі, хоч невелику,
Знаходив рідну цятку чорноти.

Його тягло на смітники старі.
Він там ставав значним собі самому.
І, притоптавши проблиски зорі,
Переконати прагнув світ у тому,
Що всі ми — люди. Себто, в основному,
Такі собі... звичайні сміттярі.

Та справжні сміттярі не прийняли
Його до спілки.

Гідні маєстату,
Сказали, що местимуть, як мели,
Сміття із хати, але цур — не в хату...

* * *

Він гріб в такому захваті гонитви,
Немов збирався пережити віки.
І чисто чистив свояків до нитки
Метким хапком нечистої руки.

Трусив державу обома, як грушу.
І якось за ікону з тогобіч
Віддав чортам без торгу власну душу,
І тишивсь, що
за б е з ц і н ь
має р і ч!

Та вдарив дзвін.
А звісно — після дзвону
Не візьмеш за огradку й помела.
Щоправда, спохопились про ікону,
Так на ж тобі... фальшивою була.

* * *

На спаді літ над складнощами світу
Філософ битись врешті притомивсь.
І, вивівши парадоксальну мисль,
Зітхнув:
«А чи було б цікаво жити,
Аби з усього вилуцтити смисл?
Та от... цікаво (взяв би його біс!)
Ще б оце питання прояснити!»

Рожевий обиватель сплюнув сито
І кинув знехотя, мов чайові,
Що світ — яснішого нема у світі,
І нічого терзатись голові!

Старий кивнув:

— А й справді небилиці.

І все ж питання штурхають під бік.

Хоча б таке: чому літають птиці,

А ми з тобою ходимо одвік?

— О Господи! Та відповідь, вважайте,

Сидить при вашому ж таки столі:

Тому й літають, щоб не заважати

Ходить нормальним людям по землі!

Зі збірки «ПОВОРОТНИЙ КРУГ»
(1989)

ЛЕБЕДИНА ПІСНЯ

Лікар зітхнув, окулярами блимнувши скісно:
— Слухай, маестро... Ми ж давні з тобою,
як світ.
Отже, скажу... навпростець, даючи собі звіт:
Жити тобі залишилось... не більш, як на пісню.

Хочеш іще протягти, то послухай мене:
Скинь цього фрака. «Метелик» пошли
достобіса.
Звань найпрестижніших маєш, як листу у лісі!
Хто тебе, врешті, у шию на сцену жене?
Серце не зміниш, як платівку.
Серце — одне...

Стиснув маестро в обіймах друзяку.
Листи
Нотні згорнувши, піднявся уріст. Прямовисно.
Рушив на сцену:
— Ну що ж, як вмирати, то в пісні!
Слухай! — спинивсь.— Не сприйми
за амбіцію, звісно:
Може, для того і жив я, щоб в пісню... піти?

СОБІ НА П'ЯТДЕСЯТИЛІТТЯ

Їдемо із ярмарку —
Гойда-люлі —
Гроші просвистівши
За три дні.

Кінь летить,
 немовби
 Скинув Калігулу,—
 Весело,
 бо їдем
 Впорожні.

Чубарики-чубчики
 Чистять перепілки.
 Чубарики-чубчики —
 На стерні.
 Бронзово поблискують
 Спиці-перетинки
 В колесі при возі,
 Що — впорожні.

Вилігся на сіні,
 Як гість із прерій.
 Ще й нога на ногу —
 Сам чорт не сват!
 Зсунув на брову,
 Мов ковбой,
 сомбреро:
 Їдемо із ярмарку...
 В листопад.

А сусід на статках,
 Мов цар на троні,—
 При дебелим тілі
 Да гамані:
 — Господи! — розпачливо
 Б'є в долоні.—
 Ну ти чув, щоб з ярмарку —
 Впорожні?!

Та хоча б напхав
 Бур'яну в кишені:
 Засміють же кури

В бузині! —
...А я собі їду.
Сонця — повні жмені.
Значиться, не так щоб
І впорожні.

Стрекотить сорока,
Як рідна теща,
Всівшись білобоко
В передку,—
Каже: пак, сусіде,
Веземо дещо...
Те, що
 і не снилось вам
На віку!

А навстріч ще тільки
На ярмарок їдуть.
Молоді. Заспали...
Бо — молоді!
Тут, мовляв, дістатись би
До обіду.
А вечерять будемо
Вже... тоді.

Ех, один візок,
Наче крашанка, котиться,
І така ж на ньому
Пашить яса!
Брови — достеменно
Два вербові котики.
Очі — аж примружились
Небеса!

Я за нею, мов за магнітом,—
Оком.
А сусід ехидно
Стриже мені:

— Шию не зверни собі
 Ненароком:
 Як-не-як — півсотні вже...
 Впорожні.

У сусіда коні
 Бредуть, стражденні.
 Під мішками згорблено
 Стогне вісь.
 А я собі їду:
 Сонця повні жмені,
 Золота кленового —
 Цілий віз!

Підкотив...
 А двері — навстіж у хаті.
 «Злодії»,— шпигнуло
 У перший змиг.
 Хай би все, подумав,
 Забрали, кляті,
 Тільки б не чіпали хоч...
 Тещі й книг.

Глянув на полицю —
 Порожня ніша.
 Озирнувсь: ти ба,
 А вони — при столі:
 Рильський і Сосюра,
 Малишко і Вишня
 Із самим Тичиною
 На чолі!

Я стою... такий собі
 Радо-зляканий,
 Коли це Гончар
 Гомонить мені:
 — Щось тут між сусідами
 Пробалакали,

Ніби ви із ярмарку —
Впорожні!

— Та,— кажу,— не зовсім,
Шановна спілко.—
Дістаю з-під серця
На чесний звіт
Давню, може, з тих ще віків
Сопілку,
Як Скворода
Переходив світ.

Прихилились гості до неї
Нишком.
Воронько аж сплеснув:
— Оце дива! —
А як взяв у руки її
Малишко —
Випурхнула пісня з долонь
Жива.

Ех, чубарики-чубчики —
Дощик дрібен!
Усмішка Остапова
Не вгаса.
Підтягнув Тичина
Альтино-срібним,
Зблиснула в Сосюри
Сльоза-роса.

Тішиться Гончар:
— Ну та ви ж дивіться! —
А вона збрала
Такий аншлаг,
Що прийшла, здається,
По сіль молодиця,
Стала та й забула,
За чим прийшла!

Під вікном зібралоя
 Півбудинку:
 Може, й познайомились
 За роки.
 Хтось уже притупує
 Під сопілку.
 Цитькнули транзисторам
 Парубки.

Коли це сусід
 Підкотив до двору.
 Взяв мішок. Прислухавсь...
 Та й опустив.
 І, вважає, уперше поглянувши
 Вгору,
 Через двоє східців
 До нас припустив.

Слуха. Та щодалі
 Зітхає скрушно.
 Потім зашептає,
 Не ховаючи сліз:
 — Дай-но хоч на день
 Освятити душу.
 Забирай... піввоза.
 Чи й цілий віз.

— Та об чім балачка, — відмовив, —
 Звісно,
 Дам,
 та тільки гроші свої не пхни.
 Позаяк не можна купити
 Пісню,
 Бо вона, сусіде, не має
 Ціни.

Ех, чубарики-чубчики
 Чистять перепілки.

Чубарики-чубчики
В три лади.
Кружеля по колу
Стара сопілка,
Як у вічнім космосі
Молодик.

...Їхав я на ярмарок
Старцем бідним,
Хоч і в торбі малось,
І в гамані.
А вернувсь з багатством
Таким безмірним,
Що навіки стачить
Усім. І мені.

* * *

Ми покоління
 пасинків війни,
Та не ждемо доплати
 від планети
За срібло молодої сивини:
Така вже нам судилася анкета.

Сини давно у силі і в порі.
Уже й онуки
 дріботять у гості..
Не вчити їх, учених, важусь,—
Скажу під знаком
 отчої зорі:

— Ми з вами
 однієї крони віть.
Хіба що нам
 і найтихіший постріл
Гостріше, аніж вам, сини,
 болить,
Бо ми від кулі заслоняли простір...

Так хай обірветься
 спадкова нить
 Між війнами —
 і розпадеться тліном,
 Щоб ми лишились
 в пам'яті століть
 Останньої війни
 останнім поколінням.

ОСКАРЖЕННЯ СВЯТОСЛАВА

«У тебе, мій князю, відкрита душа.
 Ти воїн богів!
 Та чи варто,
 Коли твоє військо на прю вируша,
 Об тім ворогів сповіщати?»

У волхва закляття кипить на губі:
 «Гей, князю! Пожнеш-таки бурю:
 Ти йдеш на Царград,
 за плечима собі
 Лишаючи підлого Курю.

А Куря не стане тебе сповіщати:
 Він зайде, як рись, поза спину —
 І кине свою печенігівську тать
 На зморену в січах дружину».

Та князь по-козацькому в піхви послав
 Меча
 і відрік гордовито:
 «Затим і наречен вітцем — Святослав,
 Щоб чесно по славу ходити!»

...Ударили коні в стонадцять копит,
 Хитнувши у Дельфах триногу!

І князь в цареградські ворота
свій щит
Прибив на списках перемоги.

І, знявши по січі спітнілий шолом,
У славі купався вселенській.
І гордо злітав, як бунчук, над чолом
Його вороний оселедець...

До рідних порогів один перегін
Лишався,
коли звечоріло.
І князь повелів лаштувати загін
На сон,
доки зійде Ярило.

Клубилася темінь.
На ложі із трав
Дружинники спали в безжур'ї,
І руки погані свої потирав,
Сховавшись за скелями, Куря.

Лиш волхву не спалось.
Він з темних приміт
Ще загідь провидів недолю
І тільки затим в цей непевний похід
Пішов проти власної волі,

Щоб в смертну годину,
коли печеніг
Проб'є Святославові лати,—
Обагривши кровію рідний поріг,
Далеким нащадкам сказати:

«Пощо твоя слава,
як не за святе
Ти гибнеш, хоча й величаво?
І хто, Святославе, простить нас
за те,
Що згинула дружина без слави?»

Гординя звела тебе, княже, з путі,
 Поганьбленим ратникам в очі
 Регочуть і брешуть лисиці руді.
 Бо мертві не імуть сраму
 лиш тоді,
 Коли умирають за отче».

ПРОЗРІННЯ

Маленький чоловік
 з великої трибуни,
 Навшпиньки звівшись, клявся понад сил
 У вірності своїй священним атрибутам —
 Від гербових верхів до предківських могил.

І лик його палав таким самонещаддям,
 Він так супроти зла потужно гримотів,—
 Аж острах пробирав:

 а що, коли дощата
 Трибуна
 спалахне від ярих інвектив?!

Підмайстри молоді в безоглядній довірі
 Слова його пили, як брагу на меду,
 І прагнули себе віддати на офіру
 За чистоту джерел
 і праведну мету.

...Він справді був
 значного вишколу оратор!
 Він кликав отрясати пил земних марнот,
 І власними грудьми повстати на реактор,
 І тим порятувать від пагуби народ.

Підмайстри молоді,
 наївні у довірі,
 Не втаєні у темну глиб його душі,

Зривалися із лав і ладні були щиро
Іти за ним на все —
до крайньої межі.

І тільки десь в кутку, стемнілі від безсоння,
Іще не змивши пил чорнобильських баюр,
Сиділи вахтові із прип'ятської зони,—
І їх мовчання
тисло, наче мур.

Вдивлялися вони далеко —
аж у виток

Промовця.

І один, нахмаривши чоло,
Із пам'яті давно забуту ланку витяг
І криво посміхнувсь: а схоже вже... було.

Він пригадав, як цей, зелений ще,
оратор
І їх колись манив, безвусих, на вогонь.
Коли ж вони заледь не перейшли закон —
Оратора між них не виявилось раптом.

А потім їх сварив суворий чоловік:
Мовляв, чи треба всім на фразу вірить, хлопці?
І кинув їм папір, який вогнем пропік,
Коли узріли власних прізвищ лік,
Записаний лякливим почерком... промовця.

...А він і далі торсав кафедру, як дзвін,
І кликав не зважать

на дози і спецодяг,
Іти на герць!

А треба — і в загин,
Зате, мовляв, їм жить на віки вічні в одах.
В серцях. У мармурі. У бронзі. І т. ін.

Коли ж якийсь безвусь нетямно збіг на кін:
— Веди, ватаже, нас! Не відкладай на потім! —

Промовця заметавсь:

— Ідіть. Я — навздогін.

А зараз, прошу вас, мені якраз... на потяг.

І вже, за звичкою,

хотів шугнуть у тінь...

Та, вдарившись об очі вахтових тверді,

Осів, як після вибуху реактор.

І в цій глухій, мов яма, німоті

Підмайстри юні вперше у житті

Почули ще незнане слово:

— Провокатор...

ОДА НА ЧЕСТЬ КИЇВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Ти, що в порфірі

могутньо і владно піднявся

Світочем мудрості, храмом весни і кохання,—

Київський наш,

в маєстаті державному

Слався!

Вічно оновлюйся чистим вогнем поривання!

Щедре гніздо на високому дереві науки,—

В день патріаршого, сивого півторавіччя

Всі покоління спудеїв,

побравшись за руки,

Многая літа співають твоєму величчю.

Радуйтеся в мирі

своїм новобранцям, учені.

Сій поміж люди,

студентське нев'януче братство,

Правду червону, батьків заповіти священні —

Наше вівки-віків неподільне багатство!

Слався, мій Київський,
Слався, державний,
Іменем віщим
Шевченка Тараса,—
Слався!

ОЛЕСЕВІ ГОНЧАРУ

Давайте, Олесю Терентійовичу, перепочинемо з дальніх доріг. В садах ще квітнево провільгло. Та вишням вже квіти наснилися. А квітові — доторк бджолят.

...Давно вже землею узявся дідівський дубовий поріг. Тепер він у пам'яті світить, як ветхий завіт передсвят.

Та скиньте нарешті прожите, як з пліч — мінометну плиту! Нехай її спробують зважить загонисті та молоді... Вхопився один — і не зрушить: важка, як земля на киту... Ще, певно, пора не наспіла. Ще плечі не вельми тверді.

Важезна плита. Наче доля, державна і Ваша. Тяжка. Ось виїмка: куля черкнула. Чия вона, підла й метка? Звичайно ж — ворожа. А може, і послана від свояка. Чого на віку не бувало... Чого не було на віку.

А тут — площина овдовіла. Одсвічує, темно і голо. Мертвотною кригою віє. Чого ж вона не зароста? «А то, — Ви захмарились тужно, — а то... тридцять третього голод. Бач, збіглося — на тридцять третім — і голод, і хрест для Христа».

А тут, мабуть, тріщина сталась. І, певно, далека і давня: уже по болючому зламу рубцюється згоений шов? «А то — моя рана солдатська, хоч перша, але не остання. Була б вона, може, й остання, та я через... яр перейшов».

А Чорного Яру провалля? А як перейти нам Чорнобиль?! «А треба не скиглити в палатах, а йти на манкурта в багнет. Інакше зітлієш в комфорті, безплідно розпавшись на попіл, який навіть кури не приймуть у свій немудрящий помет».

...Стояло тремке надвечір'я. Прозоро було, як ніколи. І сяйво козацьких соборів спадало йому на чоло. «Всього відбулося у долі... Але про болкоче — доволі. Та що це ми й справді пристали на тім, що в минулім було?»

Погляньте: трава молодіє, хоч снігу іще несвітенно. І люди беруться до діла, а ми розбалакуєм тут». Окликнув дзвінок біля школи. «Це діти гукають до мене. Негоже дітей забарити: вони вже в грядущім живуть».

І пружно підвівся, як легінь. І звично солдатську пілотку поправив за вічним статутом, щоб зіркою — тільки вперед. І, легко плиту мінометну за плечі закинувши з льоту, пішов. А назустріч — малеча, розкриливши руки у лет.

І Лесина мова-розмова касталаським струмком струменіла. І Пушкін всміхався смагляво — і щось в тому виділось райське. І він прочитав їм у класі, де тиша незвична світила:

І чужому научайтесь,
Й свого не цурайтесь.

1988

ЗА ТОБОЮ...

На човнах золотих
Заплива молодик
За тополлю...
За тобою лечу,
Журавлино ячу
За тобою...

А туман-ворожбит
Зав'язав мені світ
Ворожбою.
Тільки світить роса,
Як остання сльоза,
За тобою.

За порошею літ
Пригасає твій слід
За тужбою.
Тільки сніг, наче сіль,
Опадає на біль
За тобою.

Лиш надія світа,
Через межі пита
Із журбою:
Чи хоч в пам'яті ми
Торкнемося крильми
Із тобою?

РОЗДУМ ПО РІВНОДЕННЮ

Іванові Драчу

Він знов переміг,
та, щасливий без меж,
Незнане відчув тріумфатор:
Що досі легкий, мов перо,
його меч
Ураз обважнів многократно.

Як легко було колись рухом
руки,
Свободу даруючи м'язам,
Вести проти часу слова, як полки,
Самому піднявшись над часом!

... Чого ж це поважчала раптом рука?
Ачей не тому, полководцю,
Що полудень люто
шолом пропіка
Вогнем прямовисного сонця?

Поглянув увись —
і струснуло, як шок,
Відкривши нараз чоловіку:
Що сам і незчувсь,
як уже перейшов
За полудень власного віку!

І вмить пригадав, що для нього були
Слова, бач, не поспіль однакі,
Що він красивіші беріг від стріли,
Віддавши їм знаки і злаки.

А вельми приземлені, — з місива мас —
Як наспіх ополчення збите, —
Вважай, безоружними кидав на час,
Що мали обранців
прикрити.

Ще вивідав з досвіду дивний закон:
Що в кожному бою проти часу
Обранці красиво здавались в полон,
А сірі й по смерті тримали кордон,
Не зрадивши землю ні разу.

...І важко огром бойовища осяг,
І, німо тамуючи сльози,
Побожно схилив тріумфаторів стяг
У ноги їх,
збиті і босі.

Стояла їх жменя, живих,
на миру —
І сяjali ранами грізно,
Обличчями схожі на землю сиру
І духом — на сиве залізо.

І Час прогримів:
— Цих не виб'є мій град.
Молися ж їх сірому виду,
Бо ці вже вірніші тобі устократ,
Ніж навіть оті, що під Фівами вряд
Лягли за царя Леоніда.

ОСВІДЧЕННЯ

Я тут родився восени:
Морозом бралася стерня, —
І падолист у теплі сні
Мене вгорнув, немов зерня.

А навесні пішов у ріст,
Прийнявши мамину купіль,
І перший крок у дивен світ
На полі отчому ступив.

І з того дня вже сто земель
Переходив, переверстав,
Та щовесни, як журавель,
У рідні креси повертав.

І, надивившись різних див, —
Клянуся на мечі пера, —
Дивнішого не сподобив
Від України і Дніпра.

Тут мій поріг. І перший гріх.
І всеочищення вогонь.
Тут стиглу зірку, як горіх,
Вона взяла з моїх долонь.

Джерела тут мої святі.
І навіть ворон, що оглух
На ветхім дідовім хресті,
Мене віта, як добрий дух.

Тут кожна віть мені жива.
Тут всі — свої. І всі — мої.
І мати квіти полива...
Хоч вже давно нема її.

Тут долю кожного війна
Переорала до глибин.

І кожна зірка жерстяна
Мені сіяє, мов рубін.

...Я тут родивсь. І просто жив.
І горе знав. І щастя пив.
І в сизу паморозь ожин
За перший полудень ступив.

І так же просто, слід у слід,
За предком звіривши ходу,
Як мій безсмертний, чесний рід, —
Свої натружені складу.

Скажу лиш: де б ти не ходив,
Та — хай засвідчує перо! —
Що не знайти дивніше з див,
Як Україна і Дніпро...

Зі збірки «ШЛЯХ»
(1995)

СУРМИ СОВІСТІ

...І весело ж допродують лукаві
Минувшину святу. За півціни:
Зорю Героя і Солдатську Славу
Із медальйоном смертним старшини.

Скипає пам'ять від ганьби і болю...
І серед ночі, в сизім тумані,
З архангельською віщою трубою
Встає сурмач, убитий на війні.

Скликає тужно на Велику Раду
З усіх фронтів — полеглих од меча.
І шерхне шепіт над полками: «Зрада»,—
І рветься крик із горла сурмача:

«За що ж ми, браття, голови зложили?
Невже за те, щоб ситі байстрюки
Пустили наші мощі і могили
Лабазникам нечистої руки?!»

Хіба минуле з молотка продати?
Хіба на честі приторгуєш честь?
У всі віки присяга у солдата
Однакова: «Вітчизна або — смерть!»

Коли ж солдатську ратницьку святиню
Виносиш під полою на базар,—
Ти право продаєш своєму сину
Тебе й Отчизну спродать, як товар.

В грядущє зри!
 Ти бачиш, як безжурно,
 Діставши гаманці і гамани,
 Рушник од неньки, дідову бандуру
 Тобою ж вчені спродують сини?

Уже дістали булаву з-під лави;
 Уже твій хрестик тичуть гендлярю;
 Затим вторгують на козацькій славі,
 Потому пустять і саму Державу,
 Як ти сьогодні — Батьківську Зорю.

...Щоночі, на дванадцятім ударі,
 Гримить сурмач у забуття сліпе:
 «Коли минуле спродав на базарі,
 Ти вже продав грядущє і себе!»

БЛАГОСЛОВІННЯ

В горньому граєві
 райдуга
 В сім кольорів не згоря.
 Світе, Європо,
 возрадуйся:
 Сходить новітня зоря!

Миром, і хлібом, і злагою
 Під тулумбасовий грім
 Разом з святою Елладою
 Вічний віта її Рим!

Світе єдиний, не куплений,—
 Руки, мов крила, здійми,
 Ніжно, як батько, із купелі
 Юну державу прийми!

Дивна коса,
 як мальована,

В'ється ще з Київ-Русі...
Звідки ж ця сиво-згорьована
Нитка
у карій косі?

О, не питайте,
брати, її...
Там, з-під її сивини,—
Вихрипи коней Батиевих,
Зорані списом лани.

Отчі святині споганені,
Храми плюндровані вщерть.
Через віки заарканену
Мову рокують на смерть.

Та з попелища диявола —
Горня, свята і земна —
Самовідродженим явленням
Вічно вставала вона.

Горем її не оковано,
В серце не вкралася лють.
Співом, ласкавою мовою
Всяк обдаровує люд.

Люди, всією родиною
Браму відкрийте з добром
Перед моєю Україною,
Перед живлющим Дніпром!

Родові не переводиться,
Бджоли гуртують рої.
Тихо сама Богородиця
Благословляє її.

АФГАНЦЕВІ

Об чім ти замислився,
 білий, мов лунь,
 Обернений ликом печальним на Схід,
 Де, впаятий круто в небесну латунь,
 Ісламський півмісяць обстежує світ?

Ти юний.
 У вусах видзвонює мідь.
 Твій чуб ще недавно, мов сонях, яснів...
 Об чім же,
 обернений ликом на Схід,
 Ти нині замислився,
 сивий, як сніг?

Підперши лівицею
 думу тяжку,
 Вдивляєшся тоскно за межі бескидь,
 Де в тім загадковім афганськім піску
 Правиця твоя одиноко лежить.

Ти — справжній вояк,
 ти — пругкий, мов стилет.
 Ти шастав у горах нечутно,
 як тінь.
 Тебе не здолав би повік моджахед,
 Аби розгадав ти
 одну із таїн.

Ти вишкіл дістав у вогні і воді.
 А він був, на диво, — невмілий стрілець.
 Ти чергою сік його дні молоді,
 А він воскресав
 і виходив на герць.

Та гріх цей відпустить тобі моджахед,
 Якщо ти нарешті осягнеш урок

Чому твій надійний,
як смерть, кулемет,
В чужому краю —
лиш металу шматок?

Коли осягнеш, що з уставом своїм
Не ходять в чужий монастир а чи дім.
Що колір зелений ісламських корогв
Не владні змінить ні вогонь, ані кров,—

Тоді лиш повірять тобі моджахед.
І ти, спогадавши вітців заповіт,
Побачиш,
як сходить над мирний хребет
Півмісяць і Хрест
в золотий небозвід.

...Ти юний.
У вусах видзвонює мідь,
І чуб ще недавно, мов сонях, яснів.
Об чім же,
обернений ликом на Схід,
Ти нині замислився,
сивий, як сніг?

МОЛИТВА

Отче, в Триєдиності Єдиний,
Що послав Спасителя на скруху,
На валу, при церкві Десятинній
Уповаю на твою потугу:

Не введи,
Безмежно-Безначальний,
У спокусу тіло наше грішне.
Над земні марноти і печалі
Прихили десницю всеутішну!

Стримай гнів на винних без провини,
Загрими в архангелові труби
Нерозважним чадам України
І остережи від самогуби!

Відпусти гріхи, Великий Боже,
Пройдами ошуканому люду.
Втретє відпусти — молю, — бо схоже,
Що вчетверте випадку не буде!

Сину, розіп'ятий на Хрестові,
На осліплх сяевом пролийся:
Ти ж простив апостолу Петрові,
Що до третіх
 тричі
 відступився!

Навіть кривовірові прощаю
За твоїми приписами,
 Отче.
А собі єдиного благаю:
Не прости, як на криве ізбочу!

Всім, хто одступився від присяги, —
Не нашли жорстокої відплати.
А мені впечи тавро зневаги,
Як почну на вірі гендлювати!

Відпусти,
 Всеволодний,
 безголовим,
Що могили потоптали отчі.
Не прости мені,
 коли хоч словом
Предківські могили опорочу!

Змилуйсь над братами, що в гордині
І мене затоптували в сажу.

Праведний,
не попусти й зернини,
Коли навіть недругові зраджу!

За Твоїм Священним Заповітом,
Всім дарую, заблукалим в пущі:
Виведи їх благовісним світлом
На дорогу Правди неминущу!

Отче,
ти всепрощення віщуєш...
Я ж Тебе благаю про єдине:
Не прости мені, коли прощу я
Тим, що й за «любов до України»
Вимагають плату з половини!
...Не прости їм,
Господи, —
прошу я!

ПЕРЕВДЯГАННЯ ДУШ

I

Тих відспівають,
а вони — живі
У наших душах, квітах, у крові...
А ці співають! —
хоч душа в них — яма.

...Дивлюся,
як поважно, хазяями
Вони статечно всілись на траві
В непогрішій вірі, що — живі.

Та й спритно ж ви нової затягли!
Не встигли обізватись треті півні,
Як над устами, що спивали пінку,
Козацькі вуса з викрутом лягли.

А покажіться, хлопці, як ви є —
 Мої, колись близькі, тепер — колишні?
 Гай-гай, видовище таки невітшне.
 Та що подієш — час бере своє:

Сивесенькі.

І зуби вже — не креш.
 І серце ледь не вискочить з орбіти,
 То нащо б так за молодими бігти?
 Себе і час, на жаль, не обженеш.

Онуки, у загонистій ходьбі
 Оглянувшись на вас,
 беруть на жарти.
 — Пощо мінять їм, як штани,
 штандарти,
 Вже ж треті поміняли, далєбі,
 Впродовж лише останньої доби,—

Та й зникли за юначий обрій свій...
 Сидять, захекані, мої колишні.
 — Не наздогнали? — запитав утішно.—
 А може, і не варт смішити світ?

А може б, дати серцю одійти
 Від мінбища корогвами на стяги?
 Бо вернуться онуки із розваги —
 І не впізнають, де чиї діди?

...Та раптом з Волги потягло —
 і враз
 Загелготіли, як сполошні гуси,—
 І вमितь сховалися козацькі вуса
 Під бороди, косоворотки й... квас.

З Дніпра війнуло — матінко моя:
 У змиг злиняли злякані кафтани,
 І вже тіла їх облягли жупани —
 Ну хоч пиши з натури Мамає!

Дихнуло Еміратами — і вмент
Уже клянуться ревно на Корані.
І над чалмою
в правовірній шані
Зелений стяг розкрилюється в лет!

А як Сінайський шматонув парчу,—
Ураз припали до Звізди Давида.
І ти ж дивись:
устигли ще завидна
Переметнутись до Стіни Плачу!

Війнуло з Півдня...
І пішло по колу
Перевдягання душ.
А душі ж — голі,
Як в морзі...
Але те вже — не до столу.

Бо що це ми і справді завели?
Уже й Шевченкові до кольок смішно:
Мовляв, зійшлися начебто ж... колишні,
А й досі не сідають за столи?

II

Ану-м, стинай «московській» яничарці
Голівку з пліч,
та булькнем в три стволи!
То що, колеги,
вдаримо по чарці
За те, що ви
живі...
колись були?

...За п'ятою
оплачемо Україну.
Та зчинимо гризню
за булаву,

І спişемо
 недолю і руїну
 На клятих інородців та Москву.

А як не стане вранці похмелиться
 (Ще й сало закотилось у траву),
 Одне одному вцідим по мазницях
 І пошлемо когось...
 по мирову.

Під щедрим кумпанійським Водолиєм
 Ми знову зберемося за столи.
 І десь на третій раптом прохмелієм:
 Чи ми жили,
 чи просто... відбули?

...Та вихор знявся — і пішло кружляти
 Перевдягання душ і тілесе.
 І хтозна: вус чи бороду чіпляти,
 Чи — про випадок — вкупі те і се?

Кому годити і кого судити —
 Не добереш без пляшки і... Москви.
 То краще наливайте вже, сусіде,
 Та й почнемо із першої глави.

І — разом:

Ану-м стинай «московській» яничарці
 Голівку з пліч,
 та булькнем в три стволи!
 То що, колеги,
 вдаримо по чарці
 За те, що ви живі...
 колись були?

ТАЄМНА ВЕЧЕРЯ

I

День був якийсь непевний.
Щось по колах округ бродило —
Незримо, хижє і обережне.
Сторожко темніло.

Учні нервувалися:

«Де ж Він?!»

(...І тоскно, як олень,
поранений смертно,
Він скрикнув у небо,
позначене смерком:

— Отче!

Невже не обійде
мене

Чаша сія...

від Тебе?! —

Глухо мовчало Небо.

І Він прочитав

Із німотної сині:

— Не обійде...

Сину...)

Учні нервувалися:

«Де ж Він?!»

Хтось м'яв механічно

Порожню пачку «Прими».

Куриво дорожчало панічно:

Їла інфляція.

Інші тинялись,

Немов у протрації,

Тамуючи внутрішню дрож.

Спросоння

Просіявся дощ...

Пробудило смоковницю.

Хитнулася тінь на околиці.

— Нарешті,—
 прошелестіло полегко,
 як шовк.

...Прийшов.
 Так, ніби нічого й не сталося:
 Він таки умів триматися!
 Навіть у пустелі,
 Коли спокушав Його
 сам лукавий,—
 Стояв так,
 що дивувалися скелі.

Обвів громадку
 Відчуженим взором:
 Б а ч и в і з н а в,
 Н е д о с т у п н е у ч н я м.

Ладнались до вечірньої учти.

...Знав, що сподіється вранці,
 Коли Його поведуть.
 І раптом — зніяковів,
 Ніби школяр,
 Що підгледів те,
 Об чім не дано їм відати.

«Не відають, що... вчиниться!?» —
 Обпекло гнівом.
 Але спохопився:
 «Чи винні, що їм не дано?»
 Зітхнув,
 Всепрощенно і скорбно.

...Сіли за стіл.
 Удїлилися хлібом.
 Вино багровіло, мов кров.
 Кусень не ліз у горло:
 Кутуляли над силу.

Хтось плямкнув —
і осікся.
Але тишу було оскоромлено.

— Сьогодні один із вас
Зрадить мене...—
Сказав стомлено.
І усміхнувся гірко:
«Та хіба в тому їхня вина?»

Сахнулись од хліба й вина.
(Від жаху зіщулилась
зблідла трепета,
Відчувши: за гілку її,
мов тенето,
Схопила мотузка
і зашморг вужачо
Згорнувся в кільце.
І — чиєсь лице...
І синій язик
обвисає ледачо.
О, тільки не це!!!)

Перезирнулися:
хто се прорік?
У когось нервово зламало сірник,
Ніяк не міг прикурити —
руку звела остуда.

...Двері були відкриті.
На порозі стояв
Іуда.

І вже так Україні прилипли до губ,
Так її закохали, пролизи,
Що — дивися — небавом
якийсь перелюб
І за пазуху неньці полізе.

IV

Вже таємна вечеря
ішла до кінця,
Коли, гостро відчувши колюччя
Від болючих тернин рокового вінця,
Він удруге сповідався учням:

— А сьогодні один з вас
мене вже продав..

V

Решту знаємо за Писанням.
Вірую...
Одначе:

Що Його розп'яли на покуту усіх, —
То тяжка, але — істина, люди.
Лиш єдине гризе —
хай проститься мій гріх! —
А чи й справді повісивсь...
Іуда?

VI

Владно сіли в шинку
вже нові хазяї:
Сам Хрещатик їм слався під ноги.
Всі однаково гожі.
Достоту — свої,
З напівслова познаша свогого.

Налили у чарки
за удатний оброк.

А шинкарка ж, як фея, облесна!
Тепло й сито.

Та раптом якийсь холодок
Перебіг поза спини і чресла.

Хтось засовався не по чину.
Хтось невміло впустив чарчину.
Третій раптом гукнув:

— Тримайтеся! —

...Двері були відчинені:
На порозі стояв...

тринадцятий.

«Добри вечір», — сказав.
Свій крават розв'язав.
(Дещо й справді на зашморг подібний.)
По-своаяцьки окинувши поглядом зал,
Сів до столу.

Як рівний.

І — рідний.

VII

А Хрещатик новітній гудів, як базар.
...Під шинком,
прихилившись до муру,
Очужіло сидів провінційний кобзар,
Застібнувши на гудзик бандуру.

— І надовго зібрався мовчати, дідусь? —
Зблазнював молодий переблуда.

Посміхнувся кобзар
у замислений вус:

— Вже недовго...

До Страшного Суду.

ГЕЙ, СЛОВ'ЯНИ!

Прямовисним багнетом
розкривши серпень,
Сонце круго ввійшло
у боснійський граніт..
Причащаються серби.
Прощаються серби —
Від малого до сивого..
Небо гримить.

Чорні ризи отців.
Біла паморозь болю..
Пам'ять важко долає
баюри й корчі —
Через шість віковіч
та на Косово Поле,
Де над сербською тугою
стогнуть сичі.

Брате сербе..
Ти знову стоїш наодинці
У двадцятому віці
на смертній межі.
Тільки й те, що сьогоднішні
хижі ординці
На «фантоми» змінили
горбаті ножі.

Схаменімось,
братове по вірі прадавній!
То не важить,
чиїх ми племен і родів:
Сатана замахнувся
на світ православний,
На чертоги і храми
отців і дідів!

Так удармо ж у дзвони,
 допоки не смеркло,—
 Хай скликають до гурту
 слов'янську сім'ю.
 Бо, коли не врятуємо сербів
 од смерті,
 Ми погубимо совість і пам'ять свою!

Осінившись триперстям,
 у вірі — єдині,
 Ми укріпимо злагою
 душу і плоть!
 І якщо навіть світ
 нас полишить, як нині,—
 Ми — незборні, бо з нами
 Господь!

ПАРАД ПЕРЕД БРАМОЮ ВІЧНОСТІ

Стягам калиновим
 вклонимось,
 Що не схилились орді.
 За ратоборців
 помолимося
 Небу, Землі і Воді.

Крізь півстоліття невгоєне —
 Різних призовів і дат —
 Строго шикуються воїни
 На Історичний Парад.

У великодньому леготі,
 Чисті, як правда сама,
 Встали живі із полеглими:
 Мертвих між ними —
 нема!

Пам'ять
свічею величною
Перед полками горить.
Пильно вдивімось у вічі їм
В цю заповідану мить.

Бо за сурмою пророчою
Під корогвами весни
Підуть у вічність вони
Прямо з Параду урочого.

Підуть, залишивши правнукам
У заповітний хосен
Вірність Присязі і Прапору,
Честь непорочну імен.

Стягам порфіровим
вклонимось.
На ратоборців помолимося
І возвістуєм литаврами
Всім на широтах земних,
Як ми Дев'ятого Травня
В образах ратників праведних
Вперше впізнали... святих!

Як, небесами повінчаний,
Вклавши у піхви меча,
їх перед Брамою Вічності
Сам Змієбор
зустріча!

* * *

Не погасне висока потуга Дніпра,
Не змаліє в отецьких криницях вода,
Доки є на землі хоч краплина добра
І Марія Ісуса з небес вигляда.

Сатана, перекинувшись у крамаря,
Наші душі не зманить на діло криве,
Доки є на землі хоч зернина добра
І надія на Друге Пришестя живе.

Перебудеться горе і туга-жура,
І на камені зійде трава молода,
Доки є на землі хоч росина добра
І вмива Україну йорданська вода.

Приторкніться до струн золотих, кобзарі.
Ви повідайте предків святий заповіт:
Родять щедро пісні тільки в зладі-добрі,
На добрі, як на вірі, тримається світ.

Зі збірки «ТРУБИТЬ ТРУБІЖ»
(1998)

ВОРОТА В КАНІВ

Не як монарх, що в ницім покаянні
В Каноссу повз дорогою раба,—
Іду, розкутий, у престольний Канів
Позбутися холопського горба.

Пора стоїть рахманна і погідна.
Тарас, урівень з сонцем на скалі,
Возносить у мені козацьку гідність
Господаря праотчої землі.

Ще манить звичка — впасти на коліна.
А він гримить, немов пророк Ілля:
«Учись ходити нарешті як людина,
Бо це таки одвік твоя земля!»

І я встаю, толочений віками,
Але не вбитий в корені мечем!
І відчиня мені ворота в Канів
Тарас державним золотим ключем.

ТРЕТІ

Знову чорне вивели на біле,
Біле — заплювали в чорноту.
Пики одне одному набили
За свою! За правду!! За — святу!!!

Спогадали рани і зарубки.
Виставили кожному борги
І взялися зводити порахунки,
Ревно наминаючи боки.

Доки на мечі кували рала,
На тризуби — молоти й серпи,
Треті загребущо рвали й крали
Від ракет, ікон — і до сапи.

Треті підкидали знизу хмизу,
Зводили, як бевзів,— у лоби:
— А отам — колишній блюдолиза,
А отам — теперішній. Лови!

І ловили, і трошили яро
Щелепи, заводи і горшки.
А тим часом треті — рвали й крали
Надбане горбами за віки.

Раптом спогадали про Україну.
Глянули — руками розвели:
— Хто ж це нам побив горшки і спини.
Хто ж це нашу хату розвалив?!

І шукають лютими очима
Ворогів нових за три межі.
А тим часом треті за плечима
Ділять між собою бариші.

МАРШ П'ЯТОЇ КОЛОНИ

Де ви днесь, панове коммутанти —
Видатні міняйли прапорів?
На яку адресу вам писати,
Між яких ловити кольорів?

Кажуть, в радикалів грають нерви,
Коли ви, впадаючи у шал,
Пієте натхненно «Ще не вмерла...»,
Як учора — «Інтернаціонал».

Кажуть, ви тепер б'єте поклони
Так же ревно, як у ті часи
Били у церквах святі ікони
І сукали дулі в небесі.

Гей, пильнуйте, хлопці-радикали,
В коммуністів незмінна суть:
Нас вони учора продавали,
Вас вони узавтра продадуть.

Спогадаймо пору незабутню,
Як вони в серпневу зорепадь
Обміняли зірку п'ятикутну
На місця в колоні номер п'ять.

І вони ж, як дійде до порубу,—
Не змигнувши оком, без сум'ять
Обміняють вашого тризуба
На місця в колоні номер п'ять.

Голубаво-жовті і червоні,
Чуєте: під марші перегуд
Коммутанги п'ятої колоні
Продаватись весело ідуть!

І, піднявши заздоровні чари,
Як тоді, в серпневу зорепадь,
Їх вітають радо яничари —
Запасні колоні номер п'ять!

А тепер — хором:

— Голубаво-жовті і червоні,
 Чуєте: під марші перегуд
 Коммутанти п'ятої колони
 З яничарами навперегони
 Україну на торги ведуть!

СОН

Балада

Зайшов у сон, як у чужі палати,—
 І вкопано заклад із дивини:
 Стоїть жива іще дідівська хата,
 Яка згоріла в кратері війни.

— Ти хто єси? — спитала мене хата.—
 Яким це вітром на поріг забрів? —
 І придивляється підсліпувато
 У двоє вікон з-під острішка брів.

З-за спини острах виповз волохато
 І здогад пальці стиснув крижані:
 — Коли вже кличе з потойбіччя хата,
 То, певно, знак: збиратись і мені.

— Ні з місця! — грізно замахнувся ясен.—
 Тобі отут стояти сто віків,
 Допоки всьому світу не роз'ясниш,
 Куди ти нас, обдурених, завів!

Ні, це не хата — тільки сон про хату,
 Її у землю замок придавив
 Того, хто півсела повів на страту
 І вашу хату власноруч спалив.

Тепер він — знаний патріот у краї.
 Подейкують, що шишка немала.
 Він каже, що пішов у поліцаї,
 Аби Вкраїна вільною була.

Отак ти нас розбудував, козаче!
Тепера нами править чоловік,
По кому не одна в'язниця плаче,
А він регоче серед чоловіх.

...Це ж ти волав: «За волю — до загину!»
І ми пішли. І — вперлися у кут.
Ми хочем, щоб не вмерла Україна,
Так українці ж, волоцюго, мруть!

То де ж твої проводирі і провід?
Чи мріють, доки згинемо, як тля,
Щоби потому інородні пройди
Посіли наші згорблені поля?!

Це ж ти гукав: «Рятуймо рідну мову!»
А що ж ти з нею, гаспиде, вчинив,
Чужих словес накидавши полови,
І неслов'янським духом осквернив?

Це ж із твоєї вченої принуки
Таке верзуть сучасні писарі,
Що вже не тільки дід свого онука —
Синів не розуміють матері.

То як ти мислиш будувать єдину,
Коли — на глум і втіху сміхачів —
Ми скоро між собою в Україні
Балакатимем... через тлумачів!

Ти ошукав нас... І, допоки правди
Не визволиш із окаянних уст,
Ще триста літ стоятимеш отут
Закам'янілим обеліском зради!

ТРИПТИХ

I

Вітер шугнув за пазуху —
Лоскітно під грудьми.
Чайкою стала запаска,
Руки звелись крильми.

Вітер шепнув: «Злітаймо!
Поговір — лихо з ним!
Знаю: щоніч притайно
Тужиш за тим... одним».

Охнула неугішно:
«Змилуйся — не мани.
Я б же до нього й пішо —
Через стерню й терни!»

Впали на груди коси,
Чорні, немов журба.
«Думалось... не збулося».
Схлипнула: «Не судьба.

Зорі ж — мов царські гривні!
Тихше — законний спить.
Ти хоч до перших півнів,
Вітре, зі мною посидь».

II

Вітер шугнув під пахви
І перебіг грудьми.
Стала сорочка птахом,
Руки знялись крильми.

Вітер шепнув: «Летімо!
Тут недалеко... мить.
Ти ж за її очима
Тужиш із юних літ».

Важко зійшлося надбрів'я.
Вирвалось на жалю:
«Господи, як любив я...
Як я її... люблю!»

Тільки ж — не довелося.
Винні, мабуть, оба.
Думалось... не збулося.
Сталося... не судьба.

Тихше, поснули діти.
Вірна дружина спить.
Ти ж хоч на дрібку миті,
Вітре, зі мною посидь».

III

Зорі — немов лампади.
Місяць пішов на спад.
Тільки — через леваду —
Двое в журі не сплять.

Б'ються крильми щоночі
В клітці своєї судьби.
Вітер в куцах регоче:
— Мучтесь, коли — раби.

ДОЩ

Зажурились голуби на дощ.
Сиро. Сиро. Вимокає суша.
Дощ холодний, як ослизлий хвощ,
Кільчиться і облипає душу.

Над усім живим — вселенський плач.
У старих дубів суглоби ниють.
Навіть миша проситься під плащ,
Вимокла під мжичкою до нитки.

Чи воно прорвало небеса —
 Сіється і сіється, мов просо.
 Задубіла від мокви коза,
 Відігрітися у мене просить.

Пригорнулась до руки бджола,
 Уділила на подячність меду.
 Перепілка діток привела
 І сховалась до мого намету.

А воно полоще доокруж:
 Ну, не небеса, а просто сито!
 З осоки приповз до мене вуж,
 Кажє: «Дай хоч душу просушити».

Так, либонь, у першу водолють
 До ковчега утлого із суші
 Все живе збиралось звідусюд,
 Щоб життя не зупинилось суще.

...Роде людський, змучений в тяжбі,
 Ненавистю загнаний в окопи,
 То невже ж для розмиру тобі
 Треба ще і другого потопу?!

БІЛЯ МГАРСЬКОГО МОНАСТИРЯ

На цій горі, на пагорбі печалі,
 Де все болить — від квітки до хреста,—
 Ідуть дощі вдовиними плачами...
 На цій горі, на пагорбі печалі,
 Німіє слово і мовчать уста.

Гірка сльоза пече, як сіль чумацька.
 Стоять в жалобі схилені Лубни.
 І монастир — як оберіг козацький...
 І дзвін вола безмовно: «Пом'яни!»

Страшне число у нелюдській напрузі
Пропалює світи до глибини:
У тридцять три розіп'ято Ісуса.
У тридцять третім на земному прюзі
Розіп'ято мільйони без вини.

Ми відспівали їхні чисті душі.
Вони нас не спалили у клятьбі.
Вони — простили... Але пам'ять душить:
Чи маєм право ми простити собі?

...На цій горі, на пагорбі печалі,
З небесної святої чистоти
Ідуть дощі вдовиними плачами.
Спадає плащаницею мовчання.
І тільки дзвін волає: «Не прости!»

...І ВІЧНИЙ БІЙ

На судний виклик: «До бар'єра!»
За честь і лицарські права
По кризі нетривкій паперу
В двобої сходяться слова.

За ними — вибір на відплату:
Стилет, кинджал чи пістолет.
Між ними — в роковім квадраті —
За свідка і суддю — поет.

Він хоче звестися над правом,
Як жрець — над марнотою слав.
Він наклика ганьбу — лукавим
І славу — праведним словам.

Та вмить, як зійдуться на прюзі
І розпочнуть слова двобій,—
У нього ж першого — і друзі,
І недруги вженуть набій.

...Коли ж утихне поле бранне,
Слова, вжахнувшись дивині,
Побачать, як на тій же грані
Стоїть поет при знамені.

І тільки небові одному
Відома таїна земна,
Що цей двобій у нім самому,
Допоки світу,— не мина.

І знов до лицарського герцю —
За честь, і правду, і права —
У трепетнім овалі серця
В двобої сходяться слова.

Зі збірки «ТАЄМНА ВЕЧЕРЯ»
(2000)

ІНВЕКТИВА — 1

І чубимось, як горобці у просі,
І валимо на всіх, що голі й босі,
А ще й — дивись! — пнемося в козаки.
Куди вже пхатись,

коли нас і досі

Зі Сходу в Захід,

мов курай, односить,

А в Україні правлять мамлюки?!
То, може, розбалакувати досить
Та знов податися у чумаки?

Он люди у піску, на клич пророка,
Таку державу возвели, нівроку,
Що ледве не півсвіту обняла!
А ми в чорноземі усеполюючим
В сусіди жебраем на хліб насущний
І скиглимо, що доля обійшла.

Тобі ж природа усього вділила!
То хазяйнуй у суверенній вміло,
А не ходи ногами догори!
Так де ж — косує на сусіду клято,
Щоб хоч сарай... у нього,
як — не хата...
В самого ж хата вже давно горить!

Допоки ділим кольори та межі,
Хизуючись, які ми незалежні,—
Тим часом колорадівські жуки
Уже майно пустили наше в діло

І нас на дві полтини розділили:
Одних — під хвіст,
а решту — в жебраки.

— Пануйте, хлопці! — віскі наточили,
По іграшковій булаві вручили,
Та кожного при цім остерегли:
— Гуляйте, суверенні, на свободі,
Але не далі власних огородів,
Бо те, що далі,
ви вже продали.

То перше, аніж винного шукати
Позиркуючи на сусідську хату,
Ти краще до люстерка підійди
Та глянь у нього, обітерши порох.
Впізнав себе?

Ото і є твій ворог!
А ти в чужих дошукуеш біди.

...Устав козак з могили опівночі.
Округ поглянув — потемніло в очу:
Чи то мара, чи хтозна й що воно —
Серед могил, у степовім безмежжі,
Стримить огром, як Вавилонська вежа,
Із назвиськом цапиним:

«Казино».

А там гуляють у якусь рулетку
Круті хлюсти заморської прикмети
Та доляри метуть навзаводи.
— А де ж ... козацтво в бісової мами?! —
І знизу відгукнулось, мов із ями:
— Ми тута ... гречку сієм, як завжди.

— А де ж... хорунжі? — запитав поникло.
— Та до нових господарів прилипли:
Підносять їм горілку та меди

І все розказують про дні минулі,
Як їхні предки бились у Стамбулі.
А ми тут... гречку сієм, як завжди.

Розказують, та по-холуйськи писком
Новим вкраїнцям заглядають в миску:
Чи хто не кине кістку за труди?
Затим гризуться за огризок п'яно,
Як їх діди — за булаву Богдана.
А ми тут... гречку сієм, як завжди.

— А де ж свідомі? — кинув безпорадно.
— Та де ж їм бути,—

засідають в Раді.

І всі, як є, без винятку — вожді!
І всі — за Україну.

А тим разом
Її допродують чужим пролазам,
А ми тут... гречку сієм, як завжди.

Стемнів козак у гніві,
наче хмара.

На всесвіт гримнув:
— От уже отара!

Ніяк не дочекає барана,
Щоб знов трюхикать підтюпцем на бойню
Та мимрить: «А було ж козацтво гоїне...
Гай-гай, було, та вигибло сповна...»
Бодай би вас поглинула мана!

Нам за свободу розтинали груди!
А вам же волю подали на блюді —
Так, замість зводити державний чин,
Ви знову, по-холопському горбаті,
Віншуєте новітніх окупантів,
Самі ж — у гречкосіях

і — ні з чим.

І моститесь одсидітись у вербах,
 Покіль з ордою наодинці
 серби

Стоять на смерть
 за православний рід.

Гей, не відсидитесь:
 після Балкана

І вас обіруч візьмуть в ятагани,
 Скрутивши в'язи у баранів ріг!

Злізайте з печі!

Вдарте у кресало,
 Аби вогонь пропік на душах сало
 І нагадав, що править не живіт,
 А дух Шевченка — віщого месії,
 Що ми вкраїнці, а не гречкосії,
 Що ми — живі!

Та вже коли і пам'ять одібрало,
 І дух, і вуха вам позакладало,—
 Тоді у ніч відплати з небуття
 Ми встанем грізно,

мертві, та не вбиті,
 Аби хоч плюнути у твар невмиту
 Вам,
 що мерцями стали за життя!

ІНВЕКТИВА — 2

У шабаші свавільної свободи,
 Під'юджувані із суфлерських буд,
 Ми, наче зомбі,
 не спитавши броду,
 Пустились в блуд.

Заблукані в глухім чортополосі,
 З похмілля так і не збагнули суть:

Що то ж не ми йдемо,
 сліпі та босі,
 А нас ведуть.

Мов пішаки залаштункових ігрищ,
 Не згледілись,
 як просвистіли все:
 Від Батьківщини до імен і прізвищ.
 А нас несе,

Немов човна без весел і правила,
 У темний вир трагедій морових,
 Де нас чекає доля онімїла
 Рабів нових.

І покіль ви,
 такі свідомі й ситі,
 Годовані із нетугешніх блюд,
 Шукаєте нам корінь у санскриті,—
 Нас в корінь б'ють!

І, заки всує плачете по слову
 На всіх майданах і на всі лади,—
 Свої ж поганці українську мову
 Здають в латинь.

А ми йдемо за вами навздогінці
 І, як не вимрем,
 дійдемо-таки
 В Європу.
 Але вже — не українці,
 А хохлаки.

І наймуть нас гуманні чужоземи
 Водить ослів на ранній променад.
 Самі ж зведуть на нашім черноземі
 Новий Багдад.

І якось ми,
 стужившись по домівці,
 Повернемось,
 і нам розкаже гід,
 Що тут колись
 жили, пак, українці...
 — А є хоч слід?
 — Та от... схолов і слід.

І ми восплащемо талановито,
 Зазвичай поминаючи дідів,
 Що нас ізнов за наше жито бито,
 Що нам обрали не таких вождів,
 Що винні всі,
 а ми — і на крупину,
 Бо тихі, як осінній падолист.
 Що, коли б нас вчергове не купили,
 Хіба б ми учергове продались?!

Та інородців вилаєм належно,
 Що й досі, клятї, не перевелись
 І не дають нам спати в незалежній,
 І норовлять, щоб ми їм продались.

І Україні, неспалим-купині,
 Поклянемося при святї дари,
 Що, коли б нас вчергове не купили,
 Ми б вас, маман, їй-бо, не продали.

* * *

Відлебедла, ніби мить,
 Як дивен сон — поза літами.
 А щось болить...
 А щось болить...
 А що болить —
 позамітало.

Все перегірко на полин.
Було. Забулось. Не збулося..
А щось болить.
 А щось болить..
А що болить —
 те знає осінь.

Минають дні. Згасає крок.
Імен забутих — тихі тіні..
Вже, як тоді, не грає кров,
І на перо спадає іній.

Нещадний грудень
 з рук обох
Кладе на шлях замети сизі.
Але світа,
 як слово Бог,
Зоря надій в небесній книзі.

Все одпливло, як вік і мить.
Та щось на дні
 щемить і дише.
Спасибі серцю — хай болить.
Як відболить — тоді вже... тиша.

ЄВРОПІ

Ми тут жили ще до часів потопу.
Наш корінь у земну вростає вісь.
І перше, ніж учити нас, Європо,
На себе ліпше збоку подивись.

Ти нас озвала хутором пихато.
Облиш: твій посміх нам не допече,
Бо ми тоді вже побілили Хату,
Як ти іще не вийшла із печер.

Живи собі, уходжено і сито.
 Ми не питаєм з усміхом кривим,
 Якою б ти була у цьому світі,
 Аби ми плуг, і колесо, і жито
 Не дарували пращурам твоїм.

Ми ж не виказуєм, яку недолю
 Тобі вістило злаками біди,
 Аби козацький стан у Дикім Полі
 Не зупинив азійської орди.

Живи собі.

Ми зі своїм уставом
 Не сунемось до тебе в монастир.
 Але дозволь і нам за отчим правом
 По-своєму облаштувати двір.

Так, ми в гешефтах — і невмілі, й сірі.
 Ви ж на торгах сягнули верховіть.
 Та навіть вам шагреневої шкіри
 В роковий час усе ж не докупить.

Земні діла сповна оплатить небо.
 І в Судний День воздасться всім ущерть:
 І тим, хто зрадив побратимство Ельби,
 І тим, хто сербів рокував на смерть...

Життя мина...

Усі ми перебудем:
 Хто — при бандурі, хто — при гамані.
 А що вже по собі залишим людям —
 Судити не тобі і не мені.

Відкриті наші предківські чертоги
 Усім,

хто має помисли незлі.

Прийдіте з миром!

Та, заради Бога,
 Не вчіть нас жить на батьківській землі.

У кожного — свої герби й знамена,
Свій лад і чин в державі й при столі.
Ми всяк своєї долі ковалі:
Вам до душі вертка синиця в жмені,
А нам до серця —
в небі журавлі.

Такі ми є. А ви такі як є.

НІЧНИЙ ВІЗИТ

І явився з ночі Ворон,
чорно-сизий, як рілля.
— Звідки... ви? — отерп мій голос.
Одвернувся: — А звідтіля.

І загруз у верховіття,
наче привид з потойсвіть.
У його залізних кігтях
щось окровлене тремтить.
— Що там... що то в кігтях б'ється? —
захитався мені світ.
— А-а, тремтиш? То людське серце —
маю здобич на обід.

— Чи далеко ж ті... угіддя,
звідки здобич припасли?
— Там, на Косово, де сербів
косить смерть у три коси!

— Леле! Що ж ми тут розсілись:
треба ж рятувать братів! —
Сплюнув жовч: — Досидівсь, куме:
я по тебе прилетів.

— Ох, біда! Коли б же знали,
ми б грудьми — супроти зла! —

Обірвав: — Дарма лукавиш:
ваша черга надійшла.

Вам волали: «Гей, слов'яни!» —
ви ж ховалися до нір. —
І, крилом роздерши ніч,
Увігнав у серце дзьоба,
мов кривий османський ніж!

...Місяць обірвавсь, як бомба, —
Прямо меживіч.

ОСТАННЯ ДОРОГА НЕСТОРА

У смерклому небі
по чорному — ворони чорні.
По сірому полю,
по сірому — тіні женуть...
Збирайтеся, Батьку.
Уже пугачі ізвечора
Накликали тоскно
дорогу в чужу чужину.

Уже ви ніколи
не вернетесь, Батьку, додому.
Крутий кулемет
на півслові розгублено стих.
І грива конева
в зажурі опала додолу.
І хлопці-махновці
зів'яли — ні в сих і ні в тих.

...Коли в домовині
відплив у паризькі тумани,
На всі запитання
дала йому відповідь смерть.
І тільки єдине
забрав у могилу, як рану:

«За що ж ми, Україно,
себе посилали на хрест?»

Нерідна земля
прийняла у холодні лещата.
Чужа чужина.
Тільки часом із батькових крес,
Занесена вітром, хмарина
заплаче дощами:

«За що ж посилали
безвинних і грішних
на хрест?»

...Гуляє курай, як гультяй,
по Гуляй та ще й Полю.
Нову Україну
озули в чужі постолои.
І ваші онуки
шукають затуркану долю,
Як ви колись, Батьку,
шукаючи,
та й не знайшли.

В степу запорозькім
звікована скіфська прамати
Спізнала всього:
і світання імперій,
і смерк.

І тільки єдине і досі
не може спізнати:
За що ж українці
себе посилають на смерть?

ЗАТУЛИ МЕНЕ КРИЛОМ

I

Затули мене крилом
Від промерзлої студоми.
Борони мене хрестом
Від гоморри і содому!..
Скаженіє бурелом
У вселенському огромі,—
Затули мене крилом.

Кулі б'ють, налиті злом,
З гайдамацьким пересвистом.
Затули мене крилом
В чистім полі від нечистих.
Відьма править помелом.
Сатана три шістки числить...
Затули мене крилом.

В чистім полі замело.
Тільки місяць — упівока..
Відведи мене в тепло
До людей із одинока,
Доки душу не взяло
В лапи зашпорів жорстоко.
Від провалля — за півкроку —
Рятівне подай крило.

II

Ти ячиш мені: «Зажди!
Не спіши туди задуже.
Краще згинуть в холоди,
Ніж у спертому задушші.
Краще вовк — серед біди,
Ніж лисиця — на подушці.
Краще хрест — на грішну душу,
Ніж втопить її в меди.

В тому світі — фальш і зиск.
Він брехливий, як газети.
Краще жити серед зим,
Ніж у теплій твані вмерти.
Краще вирвати язик,
Ніж піти до них в поети.
Краще крапка пістолета,
Ніж од митаря — срібник».

III

Навіть вухом не повів
На замови-остороги.
Поманило до гуртів,
На дідівські на пороги
Під зачовганий мотив
Про дитинство босоноге.

...Так летів до отчих місць,
Що у сім потів облився!
Глянув: стільки рідних лиць!
І ні жодного... обличчя:
Від колишніх юних птиць —
Тільки пір'я на обійсті...
Шапта виводок лисичий
З хижим поблиском зіниць.

Ще недавно позахмар
Ми злітали в орлім чарі!
А тепер новий вівчар
Заганя нас до кошари.
В нього із-під шаровар
Визира копитищ пара,
На яких вогніють тавра
Від рогатого з тартар.

IV

Сіра тиша над селом.
 Ходить колами шуліка.
 Не ховай мене за склом
 Від розстріляного віку!
 Хто ж це нас пустив на лом,
 Україно,
 при задвірку?
 Що ж це ми, такі великі, —
 Знову під чужим кермом?!

...Гірко сплеснула Дніпром,
 Затужилася борами:
 «Не питай мене пером,
 Запитай у свого страму:
 А хіба не ви гуртом
 Віддали мене у найми
 Прибирати за столом
 За новими хазяями?»

V

В сонну тишу над селом
 Прорипів протез іржаво.
 Тінь якась — на всю державу
 Стала між добром і злом.
 Дзенькнули медалі слави,
 Голос grimнув напролом:
 — В кого ти питаєш правди
 І кому ти б'єш чолом?!

Та на всі свої волання
 Ти скоріше діждеш смерть,
 Ніж відлуння чи зізнання:
 В цій державі все — до грана —
 Полетіло шкереберть —
 В наших кресах, як в савані,
 Окупанти бродять п'яні...

Дожилися, вашу... честь! —
Позіхнуло наостанне:
«Сю ніч снились партизани...
Тут лісок... за кілька верст».

РОЗДУМ
З народного

Був день невеселий
по осені пізній.
Птахи ціпеніли
під вітром наскрізним.

І сонце не в силі
розплющить повіки...
Був день невеселий
на вигасі віку.

І все було сіре,
з неструганих дощок.
І думав я сіро, панове,
про от що:

«Стою на асфальті,
у лижі озутий.
Чи лижі не їдуть,
чи сам я безпутний?»

Так бачу, що й інші
на лижі постали,
І теж — ані з місця,
мов коні у стайні.

І мов не такі ж ми
невдатні, як з виду.
І все ніби в нормі...
А лижі не їдуть.

І клали ж асфальт,
як учили з Парижа,
А отже ж не їдуть
даровані лижі.

Черговий дорадник
з крутої держави

Регоче:

— Ну ви ж і вчудили, їй-право!

І хто ж вам лижню
на асфальті нараяв?
Та в ролики взуйтесь —
і гайда до раю!

...Покіль ми ті ролики клятї взували,
Асфальт розгатили
важкі самозвали.

А тут ще дощі
зарядили достоту,—
І рідний чорнозем
розвезло в болото.

Тепер стирчимо у багні,
на розпутті,—
Чи ролики з браком,
чи ми шалапутні?

І лаємось тяжко
з тієї підстави:
Який це нас дурень
на ролики ставив?!

І тоскно чекаєм
чиєїсь принуки,
Коли нам вилазить
з цієї багнюки.

СПОГАД

Щоранку мати тягла його до музшколи.
 А він, маленький і згорблений,
 волік опасисту, ростом з нього, віолончель.
 Хлопчику минав сьомий.
 Коли проходили поуз вітрин з іграшками,
 його втомлене, аж старече, личко
 оживало і ставало як у всіх дітей.

...Якось, по дорозі до музшколи,
 їх перестріла далека родичка.
 Жінки довго і гаряче цілувалися,
 а очі були холодні-холодні.
 Хлопчика занудило від їхніх нещирих
 охкань і ахкань:
 «Скільки ж це ми не бачилися?!»
 «Леле, а ти зовсім не змінилась!»
 «А ти, ти... просто розквітла!»
 Потім занудно доскіпувались:
 «Де брала крам?», «Хто шие?»,
 «Як? Як? Стривай: запишу адресу».

За балачкою вони забули про нього,
 і хлопчик уперше розгледівся довкруг.
 Після пісної кімнати — стеля, кусень вікна,
 щиглик у клітці та остогидла віолончель,—
 він уперше побачив:
 справжніх, живих горобців, ката,
 що ласо і хижо стежив за ними,
 пса, що, пробігаючи, лизнув йому руку
 і грайливо помахав хвостом...

А потім сталося вже й зовсім неймовірне:
 у дворі нормальної школи
 хлопчаки ганяли м'яча.
 Вони закручували такі карколомні фінти,
 а маленький, пружний голкіпер
 так стрімко шугав за м'ячем,

що у хлопчика м'ятно хололо під грудьми
і серце стрибало, як м'яч.
Наразі хтось із гравців так «заліпив»,
що м'яч завис у zenіті, як планетка,
потім поволі почав опускатися за огорожу
і покотився... покотився прямо до нього.

Не тямлячи себе, хлопчик потягся
назустріч м'ячеві і вже напружився
для удару...

Як нагло:

«А куди ти?» — мати грубо
вхопила його за плече,
кинувши родичці дратливо: «Бачила отаке?!»

Вдома, вправляючись на віолончелі,
він плакав, і сльози скочувались по струнах,
як роса, котру вперше побачив уранці.

...Філармонія була переповнена по вінця.
Меломани шурхотіли програмками,
перешіптуючись: «Приїхав з гастролей». —
«Звідки?» — «Здається, з Америки». —
«Його вже вдома й не побачиш». —
«Що ти хочеш — геній». —
«А на ювілей таки приїхав...» —
«Т-с-с», — шикнули зусібіч.
Розсунулися лаштунки, і конферансьє
Пафосним речитативом почав перелічувати:
...Народний... лауреат найвищих премій...
міжнародних і вітчизняних... почесний
професор... доктор... академік...
великий... неперевершений віртуоз...
гордість міста... держави... нації...»

...Він не просто грав, а увесь гучав музикою, —
В напівзабутті, заплющившись,
сивий-сивий... як Саваоф
на зводах Сікстинської капели.

Зала... та що там зала! —
 світ не існував для нього... тільки музика.
 Він нічого не чув і не бачив.
 Та на останньому акорді він таки почув...
 Цей звук супроводжував його все життя,
 на всіх континентах і велемовних учтах...
 Він почув той особливий, глухуватий стукіт,
 від якого завмирає серце
 і м'ятно холоне під грудьми.

Опустив смичок, розплющив очі
 і... побачив:
 за вікном, по хіднику, котився м'яч,
 назустріч йому летів хлопчисько...
 Налігши на ліву, він так «вліпив» правою,
 що м'яч завис у зеніті, як планетка.
 І, коли почав опускатися через огорожу,
 Маестро... заплакав.
 Він плакав, по-дитячому, кулаком
 розмазуючи сльози.
 А зала шаленіла від захвату,
 осипаючи його квітами, цілунками,
 програмками.
 Меломанки в буклях з минулого століття
 сплескували руками: «Боже, як він стужився
 по домівці!» «Але ж який прийом...
 який прийом!
 Тут і камінь заплаче!»

...А він плакав за тим,
 що колись — давно-давно —
 йому не дозволили вдарити м'яча,
 щоб він злетів у зеніт, як планетка.

І зала теж промокала розчулені сльози,
 не здогадуючись, що разом з Маестро
 плаче за своїм дитинством...

СЮЖЕТ

Колами, колами листя —
в осінньому танго...

Може, це спогад?..
А може, незбутий сюжет:

Ніби в Полтаві
біляво біліє альганка...

Ніби і досі там
чийсь мерехтить силует...

Як це далеко?!.
...Уже на моїм небоспаді

Вечір в задумі
схиляється на парапет.

Може, це казка?
А може, було те насправді:

Біла альганка
І твій неземний силует?

Парами плавають
горлиці в небі кохання,

Плавко спадаючи
на молодий бересклет.

Може, це пісня?
А може, це просто омана:

Одсвіт альганки
і цей положкий силует?

Скоро затужиться
стужам на цілому світі.

Холод прониге до серця,
як хижий стилет.

В темніть грудневу
свічею провісною світить

Біла альганка
і твій неземний силует.

В час саиноцтва,
 коли перевесники в ірій
 Ті відлетіли,
 а інші збираються в лет,—
 Не похитнусь
 у любові, надії і вірі,
 Доки на прюзі
 видніє хоча б силует.

Колами, колами
 лист опада з високості.
 Зорями хтось вишиває
 небесний намет...
 Може, це казка? А може?..
 А може, це просто
 Осінь мені нагадала
 забутий сюжет?

* * *

Чи журавки ячать,
 Чи гудок загучав —
 Щось кигиче чи тужить чаїно?
 Я на берег примчав...
 Та пустельний причал,
 Та холодний причал —
 Мов крижина.

Очужіло стою
 У зими на краю,—
 За крилаткою осінь курличе...
 Хтось в холоднім гаю
 Кличе долю мою,—
 Кличе тоскно,
 Та все не докличе.

Чи спіткнувся в корчах,
 Що не встиг до начал,

Чи то крила погасли на силі?..
Думав — квіт обвінча...
А мені на причал
Опустилися віхоли сиві.

Як немає снаги
Повернуть на круги,
То хоч пісню — до неї,
Хоч — пісню...
Прислухаюсь: луна
Ледве-ледь долина:
«Пізно, голубе...
Ладо мій,— пізно».

* * *

Євгену Товстусі

Я Іржавця молив, і Сулі я годив,
Щоб мені відчинили ворота.
Та суворо відмовив мені Яготин:
Ти, мовляв, не із нашої чоти.

Ти загруз в марноті. Ти на слові засох,
Ти блідий, мов чиновні папери.
Тут Шевченко ходив. Він узяв на засов
До моєї обителі двері.

Ти піди уклонись до Тарасових ніг,
І втопи у озерах погорду,
І у пору купальську, на Йванову ніч,
Попроси свою квітку в Природі.

А не вимолиш, що ж — таланить не усім.
Не впадай у зажуру і скруху,
А зайди із дороги на хліб та на сіль
До оселі Євгена Товстухи.

Він тобі наготує козацький напій,
Він тебе перегляне по нотах,
І очистить, і скине у синій Супій
Всю твою сухозлоту марноту.

Ти прийми з його рук животвор-звіробій,
Як з долоні самої Природи.
І співай по ковтку, доки сам у собі
Не відчуєш, чийого ти роду.

Зі збірки «ЗНАК»
(2003)

ДЕ Ж ТИ, ХМЕЛЮ?

Хмара грізно суне за Бориспіль,
Темна тиша опада в лиман...
Де ж ти, Хмелю,
де ж ти забарився,—
Богом нам дарований Богдан?

Чи забрів по славі до зовиці,
Чи забравсь по старості на піч,—
Де б не був ти, Хмелю,
озовися,
Доки нам ще не одбило річ.

Обступає душі наші грішні
Кредиторів нещадимий стан...
Хто, Богдане,
володіє грішми,
Той тепера в Україні пан.

Потойсвітнім страхоліссям дише
Сиза туча
з неба до низів...
Гей, вертайся, гетьмане,
скоріше,
Заки грім нам дух не поразив!

Бо вже наша старшина вельможна,
Честь і вклади збувши за кордон,
Натякає здалеку:
«А може,
Так воно й судилось іспокон?»

Облягає Київ
 різнолиця
 Сарана із чотирьох сторін.
 Як здамо, Зеновію, столицю, —
 Хто ж замовить
 поминальний дзвін?

А ми пієм гучно:
 «Ще не вмерла...»
 І собі доводим:
 таки ж ні!
 Та ізнов долаємо Говерлу
 Всім собором,
 ще й при знамені.

І вже так стискаємо держално,
 Що незмога й глянуть догори:
 Чи, бува, на прапорі державнім
 Ще не поміняли кольори?

Гей, вертайся, Хмелю,
 доки світу,
 Бо чомусь не йде із голови
 Щось немовби
 про варшавське сміття,
 Щось як начебто
 про грязь Москви.

Так Варшава ж замела в оселі,
 І в Москві все висохло зело...
 То вертайся чимскоріше,
 Хмелю,
 Доки нас під когось не звело,

Щоб потому плакати і ридати,
 Сипати на лисину золи,
 Що, мовляв, трикляті
 супостати
 Нас ізнов у ярма запрягли.

...Хмара встала з висі
 до пониззя,
Темна тиша впала на лиман.
Де ж ти в трясці,
 Хмелю,
 забарився,—
Богом нам дарований Богдан?!

ШАРЖ

Б. Єльцину

У гиблий час
 глобального безплуду,
Коли посуха жалить, як змія,—
Нікчема
 промальгійського заводу
На глум і гріх хрещеного народу
Забравсь на трон
 всієї і всея.

Він п'яно бродить у палатах думних
Між казнокрадів і повій пера,
Зухвалий зростом
 і убогий духом,—
Бездарний шарж Нерона і Петра.

Коли йому,
 оброслому у пущі,
Сам патріарх облобизав уста,—
Перевернувся в домовині Пушкін
І Володимир опустив хреста.

Коли у храм упхався,
 і рогато
До образів посунув навмання,
З ікони одсахнулася Божа Мати,
Від нього затуливши немовля.

І тьма несвітня демоном звелася,
 Згасивши вмить лампади і свічки.
 І тільки очі всепрощенні Спаса
 Взялись огнем
 уперше за віки.

На троні перелюбства і лукавства,
 Немов на тім'ї Лисої Гори,
 Бісівство п'є за упокій слов'янства,—
 І в чашах кров із сіркою горить.

Облиті жовчю обереги отчі,
 Двоглавий вирод на оба осліп.
 І хам заморський ошаліло топче
 Хрещені душі і священний хліб.

Чи громадянство позбулося честі?
 Чи з волі безголових чоловіх
 Чекає в норах Другого Пришестя,
 Яке розсудить мертвих і живих?

Егей, сусідко, дочекаєш чуда,
 Заки тебе ще до Страшного Суду
 Зведе зі світу п'яний ботокуда,
 А потім — нас...

Подумай хорошенько:
 А може, й справді перед судним днем
 Послати хлопців батька Дорошенка,
 Щоб твій чертог очистили вогнем?

Щоб ми, зазвичай,
 сліпо за тобою
 Не забрели овечою юрбою
 В нову кошару,
 де тебе до шкури
 Уже обстригли
 і здають в натурі.

Озвись, нарешті, з темної облоги.
Подай свій глас:
чи ти жива, небого?

Бо,
не докликавшись твого глаголу,
Уже і Спас тривожиться з висот:
«Коли мовчить,
яко пустеля гола,
То, взагалі, чи є ще там... народ?»

* * *

Солженищину

«Гряде пророк!
Пророку — лета многа!»
Волає ревно
православний люд.
...Левина грива.
Борода — з Толстого.
І лиш в очницях кубляться волого
Нехристиянські блуд, і страх, і лють.

Так хто ж еси?
Яку іще подобу
Сховав нараз
від мертвих і живих
Під арештантську маскувальну робу.—
Ти,
мічений у списках потайних?

Та око правди прозира наскрізне...
І твій зіщулений,
тваринний страх —
Довічна мста за спродану Вітчизну.
За всіх,
засвідчених у таборах!

Втікав, як тать,
 в чужинницькі пенати...
 А за тобою
 мітою біди
 Звивався слід,
 який ти приховати
 Жадав би і на Страшному Суді.

О, вічна тяга,
 котра кримінала
 На темне місце манить, як магніт!
 Вона тебе і за бугром дістала,—
 І в отчий край жене на суд і звіт.

І він — гряде.
 І за собою сіє
 Імперське сім'я з лапи руйнаря.
 О, Господи...
 Чи відаєш, Росіє,
 Кого ти зустрічаєш,
 як царя?!

Ти ще спізнаєш,
 що твоя недоля,
 Твоя руїна і зоря тяжка
 Лежить, мов камінь з Каїново-поля,
 На чорній совісті твого божка.
 Це він почав...
 Із темного бісів'я
 Привівши під своїм кривим крилом,
 На горе сірих,
 на ганьбу Росії
 Перевертня із міченим чолом!

КРИК ЧОРНОБИЛЯ

В цих лісах безборонно
гасають вовки, наче рейнджери.
Заблоковану зону
обходить здаля навіть дощ.
Лиш тутешні зозулі,
що звуться «лічильники Гейзера»,
Не роки обіцяють,
а числа рокованих доз.

І шаманської ночі
безокого, чорного місяця,
Коли землю, як в саван,
загорне вологий туман,
На задалених цвинтарях
в небо обвуглене світяться
Сизо-цинковим одсвітом
горбики чорнобилян.

Так оглухло і тоскно.
І так самотньо-пустельно.
Тільки раптом із ночі
дитям заголосить сова.
Тільки Діва Пречиста
із профілем Ліни Костенко
У простудженій церкві
собою маля зігрива.

Тільки тіні шістьох,
спопелілих за всіх у четвертім,
Припадають до вікон,
волають устами біди.
— Та озвітеся ж, люди!
Якщо ви забули про мертвих,
То живим постраждальцям
подайте хоч кухоль води!

Бо ніщо не забудеться:
 ані імення, ні дати.
Ми — не тіні. Ми — душі,
 віднині вовік молоді.
І коли небеса возвістують
 годину відплати,
Ми посвідчимо вашу байдужість
 на Страшнім Суді!

ЛУБОК

...Однак ця загониста дівка,
В коштовностях — як на показ,
Мій порух урвала дратливо:
— Я щось не пригадую... вас.

І враз одвернулась в гордині
У темінь,
 холодна така.
І шуба її соболина
Сахнулась мого піджака.

...Мені ж пригадалось наразі
Дівка у кохтині льняній,
Як ми ще у п'ятому класі
Чомусь затинались при ній.

У кедах і братовій робі
Йй легко і зладно було.
І золотом чистої проби
Йй ластовиння цвіло.

І щось обізвалось забуге
В зіницях її — із глибин:
— Я вас... пригадала...—
 Та круто
Спинивсь обіч нас лімузин.

І вийшов із нього неквапом
Увесь в ланцюгах,
як варнак.
Загріб її знехотя в лапи
І кинув, мов річ,
в кадиллак.

І два охоронці камінно,
Як привиди,
встали з пітьми.
І брязнули дверці кабіни,
Мов ковані двері тюрми.

У сяйві ліхтарнім
осінні
дощини,
спадаючи з віт,
Світилися, мов ластовиння
Далеких, невернутих літ.

І щось затепліло на віях,—
І згасло в холодних дощах,
І вперше відчув,
що навіки
Я з чимось красивим... прощавсь.

ЧЕКАННЯ

Десь він згубивсь у степах,
у вселенській завії.
Так от... пішов. І по ньому — лиш вітер і сніг.
...Жінка скрадливо
ховає сльозину за вію.
Спить ся законному.
Діти літають вві сні.
Так і тоді завірюха
крутила вороже...

Журно обняв:
 «Ти ж чекай,— обіцяв,— повернусь».
 Ще й під вінцем завмирало під серцем:
 «А може?..»

Суджений нелюб
 кусав насторожено вус.

Роки миналися.
 Діти та будні обсіли.
 Все ніби втихло. Спливло.
 Увійшло в береги.
 Тільки ж, бува, щось
 заторгає двері у сіни,—
 Скинеться чайкою,
 а за дверима — сніги...

Весни дарують
 жіноцтву манливі замрії.
 Будять притайне,
 на грудях хвилюючи шовк.
 Тільки вона —
 понад весни — чекає завію
 з білих снігів,
 у які він востаннє пішов...

* * *

Стоїть в самотній задумі лелека.
 Об чім ви замислились, гречний колего?

Ще рано, колего. Ще в розповні літо.
 Ще серпень не править від осені мита.

Вона йому золото тиче в долоні,
 Та він невідступно стоїть на кордоні.

«Ще рано,— він каже.— Кордон на замкові.
 Сховай хабарі: стоїмо на законі».

То що ж ви, колего, так рано зібрались?
Ще вашим синам досхочу не літалось,

Ще ваша дочка перед люстром озерним
Не встигла приміряти сукню модерну?

Поправив пенсне і промовив лелека:
— Вони молоді, їм збиратися легко.

А я вже, колего, дійшов того звіту,
Коли лаштуватися треба засвіту.

Я довго переднім ходив на відвагу.
Віднині мій учень вестиме ватагу.

А я вже останнім нестиму покуту,
Щоб хтось не відбився від рідного гурту.

А я вже по-батьківськи тихо простежу,
Щоб хтось на чужу не сподобився стежку.

ОСІННЄ

Облітає листя,
пане-брате.
Хоч стріляй,—
останнє опада...

Вітер дошматовує плакати
Та вчорашні гасла заміта.

Цідить мжичка їдко і занудно,
Вибира з-під коміра тепло.
Час прийшов —
себе й коня загнудуй
І не здумай пхатись у сідло,

Щоб на посміх юної громади
Не спіткнутися об стремено,

Не вливай,
дослухавшись поради,
У старі міхи нове вино.

Вибігали з мітинга на мітинг,
Викричали «слав» у марноті.
Дехто в метушні і не помітив,
Що не та пора, і ми не ті.

Ваші гасла спритні примазенки,
Як свої,
збувають «два за три».
З прапорів пошили камізельки
У два кольори, два кольори.

Ми й незчулись,
коли в'язнів честі —
Лицарів пречистої душі —
Відгорнули на задвірки чемно
Замашні, дебели торгаші.

Вкравши вашу мученицьку віру,
Округ пальця округивши гурт,
Ваші учорашні конвоїри
Нас до незалежності ведуть...

Облітає листя. —
Гей, останнє
Листя,
побратими, опада.
Перше нерозділене кохання
Вже онуків стомлено гойда.

І промерзлий вітер листопаду,
Розбудивши сонний очерет,
Зкликає нас на Чорну Раду
З'ясувать на крузі,
врешті-решт,

Що ж ми з вами,
хлопці,
наробили?
Де ж ми знову загубили Січ?
Думали: саджаєм горобину,
А жнивувем горобину ніч.

Хто ж це нам наслав меживіч диму,
Що б'ємо наосліп по своїх?
Що ж ми Україну неділиму
Знову ділим, недругам на сміх?

Доборолись — тільки шапка й вуса.
Досварились так, що від обмов
Гетьман у труні перевернувся.
Встав з могили.

Плюнув.
І — пішов

Помолиться з горя Жовтим Водам.
«Гей, вернися, гетьмане, вгамуйсь!» —
Репетуєм сходом і приходом.
Вибив люльку:
«Може, й повернусь,
Як з отари станете народом».

СПОМИН

— А ти пам'ятаєш... а ти пам'ятаєш мене...
ще не сивого?
А я ще тебе пам'ятаю,
як ластівку з маю.—
Від подиву очі її
стали синіми-синіми:
— Я все пам'ятаю, мій голубе...
все пам'ятаю..

І глянула так —
 аж хитнуло від гострого болю.
 — Я знаю — стемнів,— що завдав тобі горя немало.
 Що, може б, ти... з іншим знайшла собі кращої долі..
 Прости. Не хотів.
 А виходило якось невдало.

Погладила чуб його сивий,
 мов трави схололі.
 Всміхнулася так, що вернулася ластівка з маю.
 — Якої ж мені ще бажати, мій голубе,
 доли,
 Коли я твій перший цілунок
 і в снах... пам'ятаю?

СЬОГОЧАСНА ЕЛЕГІЯ

Чом це ви оніміли враз,
 молоді солов'ї?
 Хто там вибілів інеєм
 заворсклянські гаї?

Ще ж учора співалося
 Аж за Удай і Псло!
 А сьогодні проспалися —
 За водою пішло.

Озирнулись і охнули —
 за порогом зима.
 Що одні підтопталися,
 інших зовсім... нема.

А в що звечора вірили,
 Вранці все — до ноги:
 Не поети, а кілери
 Нині вийшли в боги.

Ходять хижими птахами
Поміж нас, як гусей:
В них стволи попід пахвами
Найновіших систем.

А в хатинках, що зводяться
до небесних висот,
їхні боси охмурюють
православний народ.

Тож, як справжніх господарів
українських угідь,
— Не стріляйте, — попросимо, —
у поетів навкидь.
Ліпш, достойники-кілери,
йдіть до нас на Парнас.
Та воспіємо в злагоді
цей невимовний час.

Бо, коли од безвиході,
здавши пера на лом,
Вже поети у кілери
поженуть напролом,
Встане плач над Європою,
заголосить Кавказ, —
Постріляємо зопалу
і себе ми, і вас.
Краще ви — до нас,
Аніж ми — до вас.
«О прекрасний час,
Неповторний час!»

ОСТАННІЙ

Настане день
 скорботи світової —
 І попливе у лодії труни
 За вічний круг і пруг
 Останній Воїн
 Великої, Священної війни.

Душа солдата в потойсвітнім краї
 Повільно рушить на суворий звіт,
 І від осколків давніх
 перед раєм
 Дуга безпеки заячить у світ.

І сам Петро,
 зачудування повен
 З небаченої досі дивини,
 У Всеблагого запитає:
 — Хто він? —
 І Бог відкаже:
 — Се — Останній Воїн
 Великої, Священної війни.

Ти відчини йому ворота,
 Петре,
 І — грішного — до раю запроси:
 Він на землі зазнав такого пекла,
 Що Я його простив
 на всі часи!

...Останній залп прониже тишу гостро.
 І в щемну мить,
 як сироти в сльоту,
 Таку печаль відчують час і простір,
 Що навіть кутий з каменю
 Апостол
 Ледь стримає за вією сльозу.

ДВОЄ

Сучасна балада

I

Чоловік потемнів од наруги, мов ніч,
У розпуці німій похиливши чоло.
Чорним саваном світ йому оповило,
Тільки хтиво ошкірився
ніж.

Чоловік посивів, наче білі сніги...
Він би легше простив
 навіть підступ змії,
Навіть постріл з-за рогу... коли б — вороги,
А то ж нагло у спину — свої.

Він постав проти клану — один-однина,
Хоч сичали довкіл:
 «Проти кого, пішак!?»
Він би й те пережив...
 Але власна жона
«Я не можу. Прости...» — пішла.

І оце вже його перегнуло на злам.
Відрубав: «Що ж... Раніш чи пізніш».
І рука мимоволі до леза повзла
А назустріч — злорадо
ніж.

І коли вже між серцем і лезом тугим
До фатальності звузився світ —
Щось зненацька торкнулося м'яко ноги.
Одсахнувся і побачив:
кіт.

II

У kota були очі якісь неземні —
 Голубі,
 мов небесна вись.
 Спогадав, як давно
 кошеням по весні
 Він із лісу його приніс.

Лиш по днях
 таїна голубіні в очах
 Розгадала саму себе:
 Хтось байдужо «забув» кошеня в корчах,
 Бо від роду було... сліпе.

А воно виростало щодень на очах,
 І таке вже утішне було,
 Що з роботи до нього летів, як хлопчак,—
 Пригорнути живе тепло.

...Кіт, немов сиротина,
 тулився до ніг.
 І в очах, із блаватних глибин,
 Чоловік прочитав:
 «Ти ж не скоїш цей гріх.
 Я ж без тебе помру... один.

Не лишай мене, брате, у ямі ночей,
 Як же я... без твоїх очей?!»

І тоді він піднявся чолом до узвишш
 Над проваллям підлот і зрад,
 І налякано клацнув,
 складаючись,
 ніж,
 І зі столу шугнув, як гад.

...В двадцять перший,
 цинічно прискалений вік

Вийшло двоє,
 рідніші рідні.
— Дай-но лапку за те,— проказав чоловік,—
Що не дав ти... осліпнуть мені.

РОЗМОВА З УЧИТЕЛЕМ

Старомодний поет
 ген, із того наївного часу,
Де ще княжила совість і честь викликали на звіт,—
У якимсь напівсні
 відхилився я од звичної траси
І не згледівсь, як зопалу вибрався у потойсвіт.

Мов сновида,
 бреду у слизькій до огидності твані,
Де жують, і жеруть,
 і злягаються на видноті,
І над Вічним Вогнем потирають долоні захланні,
І справляють нужду
 на солдатські могили святі.

І снують, і кишать,
 і розпродують все, до зернини.
В цьому хижому шабаші
 я — одинокий, мов перст.
А довкруг — ні душі,
 позаяк замість душ — порожнини,
Лиш такий же самотній до ніг моїх тулиться пес.

Що за скрегіт вночі?
 Углядаюся в темінь погрозну:
Двоє чадо з надгробка здирають дідівську зорю,
І здають дефіцитну —
 за мірою циніків — бронзу,
І на виручку коляться,
 сходячи в землю сиру...

І коли вже здушило щось темне, відразно і вогко,—
Спам'ятався:

стою біля хати в далекім... колись.
Із вікна мені світить дитинства довірливий вогник,
А над книгами звично
мій перший учитель схилився.

Він пита мене:

— Сину, а що це ти зблід, як з навроків? —
— Та приснилось,— затнувся,—
таке... хоч на дерево лізь.—
— То, козаче, не сон.
Прогуляв ти в дитинстві уроки,—
Саме ті, на яких ми проходили...
капіталізм.

ПРОКИНЬСЬ НАРЕШТІ...

Олександрові Сизоненку

Народе із трипільських
запорогів,
Древніших за святий Єрусалим,—
Та скільки ж можна
на чужих пророків
Молитися,
не вірячи своїм?!

Невже ти, сивий,
хрещений на криці,
І досі віриш, як дитя — у сон,
Що прийде хтось
у царській багряниці
І принесе тобі Новий Закон?

Чи задля того всі гріхи за тебе
Спокутував
Розп'ятий на хресті,

Аби чекать, щоб Він зійшов із неба
Ще й хату твою власну підмести?!

І, замість того, щоб Йому навзаєм
Воздати за страждання і жалі,
Ти в капустах зіщулився,
 мов заєць,
На власній з діда-прадіда землі.

Вставай та вижени співців нікчемних,
Які вже так зарюмсали тебе,
Що коли кури не склюють знічев'я,
То кіт, їй-бо, у попіл загребе!

Та клич Шевченка крізь
 облуддя голе
Обрізаних указів і повчань,
Та просвіти себе його глаголом
І, зрештою, самим
 собою стань!

Повстань державно
 врівень високостям,
З глибин Трипілля,
 як з води й роси,
Щоб, зачудований козацьким зростом,
Запрагнув світ
 до тебе дорости!

ПОХВАЛА НЕПІДКУПІНІЙ

Коли здалось, що все пішло за доляр —
Земля і честь, могили й вівтарі,
Коли вже навіть провіщати долю
Взялись не звіддарі, а крамарі;

Коли здається, що саме повітря
Настояне на лжі, немов одвар,

Коли поет, як сутенер —
 повію,
 Кладе під владу Аполлонів дар;

Коли вам чорне видає за біле,
 Не кліпнувши,
 зело писучий син
 І під стильовку стрижені
 дебіли
 Полюють на людей, мов на тварин;

Коли, здалося, світ дійшов до скону
 І все людське убито до осердь,—
 За невблаганним всеблагим законом
 Приходить смерть.

Коса її надземної ограни,
 З металу, непідвладного іржі,
 Вона не загляда у табель рангів
 На суднім рубежі.

Для неї всі однакової міти —
 Король чи старець, щедрий чи скупий;
 Вона — остання справедливість світу,
 Яку нікому в світі
 не купить:

Ні фарисею, що служив мамоні
 І Україну гнув на свій копил.
 Ні злодію державному в законі,
 Що навіть Зевса з челяддю купив.

І відступає туга з-перед серця,
 І щастя молить: «Зупинися, мить!»
 І варто жити, і прагнути безсмертя,
 Коли є смерть,
 яку не підкупить.

ГУЛЯЄ ПАНСТВО

Над Україною
«во время люте»*,
Коли Солдат Великої війни
Упроголодь збуває ордени,—
Такі гримлять загонисті салюти,
Немов чума гостює в сатани!

Під вибухи китайської петарди,
Узятий феєрверками в кільце,
Над смітником
старий учитель скрадно
Схиляється,
ховаючи лице.

Новітні владоможці України
Жирують —
аж вгинається земля.
І в чашах яро багряніють вина:
Гуляє панство!
На... крові гуля.

Ракети в небі грають зорепадом,
Гармати б'ють на київських горбах,
І під веселий рейвах канонади
Полеглі в бойовищах і блокадах
Перевертаються в своїх гробах.

Стоять німі, як обеліски, люди.
В очах питання важко визріва:
— По кому ж так заходяться салюти
Над Україною
«во время люте»?

...Мовчить покірно забуття трава.
І тиша в чорній хустці —
як вдова...

* Із Т. Г. Шевченка.

ЗУСТРІЧ З АРХІСТРАТИГОМ

За вигоном зустрівсь мені
 Верховний
 Архістратиг небесних вояків.
 — Кого ми бачимо!? — аж крила звів. —
 Такі персони, а без охорони...
 — Та ми... — затнувсь я. — Ми — із сіряків.

— Та ви такі, — всміхнувся якимось темно.
 — Які ж?

— Та вельми тихі, як спите.
 Коли ж прокинетеся...

А проте
 Не будем далі углибати в тему.

— Ну, вже як почали,
 кажіть до решти.

Бо ми тут кожен на умі собі, —
 Не втямиш,
 правду скаже а чи збреше:
 Півслова в роті,
 кінчик — на губі.

Та все хитруєм ближнього обстригти,
 Хоч нас давно обстригли, як овець.
 То, зрештою, хоч ви, Архістратигу,
 Скажіть нам, горопашним, навпростець:

Чого ми варті в цьому світі грішнім?
 Чому це в нас — побила б його тля! —
 Усе якесь покручене й недійшло,
 Немов у Бога вкрали ми теля?

І маємо ж таланту не на гривню,
 І до роботи нам воли зрідні,
 І воїни, яким немає рівних,
 І ратаї, яким нема рівні,

Що від обох Америк до Австралій
Зерном і потом всіяли лани.
І відчуваєм поклики астральні
Ще з сивої, як Велес, давнини.

І цвіту нашого — по всьому світу,
І світочів сусідам роздали.
Щоправда, вдома сидимо без світла,
Напевно, скоро взуем постולי.

Та ще й Чорнобиль всунули під стріху,
А він, як змій, прокрався до грудей...
То вже хоч ви скажіть, Архістратигу,
Чого ж у нас не так, як у людей?..

На меч опершись, що палав огненно,
Задумався на мить Архістратиг.
Потому, обернувши лик до мене,
Сказав, і світ зіщулено притих:

— Пощо ви нарікаєте на долю,
Коли одвіку на своїм горбі
Не в рідну хату несете,
а з дому

Усе — усім,
а тільки не собі?

Пустившись безвість рідного порога,
Так запетляли поміж веж і меж,
Що вже заплутали й самого Бога,
Який не втямить з горнього чертога:
Чи ви ще є?

А коли є, то — де ж?

Та зиркаєте за чужі пороги,
Коб звідти щось приміряти собі.
Ви ж ладні бути схожі хоч на кого,
Аби лиш не на себе,
далебі.

То в малороські поведе замули,
 То у хохлацьку зманить загородь...
 Ви, певно, вже й ім'я своє забули,
 Яке в колисці дарував Господь!

І ця розмова стане до потреби,
 Коли затямить, зряче і сліпе,
 Що перше, як шукати правду в небі,
 Знайдіть спочатку на землі себе!

І він пішов...

Брели із поля вівці.

Пастух з мобільником гукав:

«Цурюк!»

І, стямившись,

я крикнув навздогінці:

— Згадав, Архістратигу: ми — вкраїнці! —

...Не відгукнулось.

Тільки десь у брук

Подаленіло стукотіли вівці.

МЕНТАЛІТЕТ

О, як чекав у клятій закордонні,
 Коли — за давністю! —

минуть суди,

І він,

статечний злодій у законі,

Повернеться додому назавжди,

Де все до скрику рідне і манливе,

Тюрма — і та, як мамця, визира,

І отчий дим солодкий, —

особливо,

Коли в сусіди... хата догора.

ХТО ЙОГО ЗНА...

Хто ж там іде? Не впізнати: далеко.
Схоже, подав нам закличний знак.
Може, то вибравсь паломник у Мекку?
Може, заблука з варяги у греки?
Хто його зна?

Хто його зна, мій покірний народе,
Де наша днесь пролягла борозна?
Чи тільки ще сурмимо до походу,
Чи вже вертаємось, биті,
в негоду?

Хто його зна?

Хто його зна, українська дорого,
Де тебе носить юдоль навісна:
Чи біля капищ поганського бога,
Чи у Європі долаєш пороги,—
Хто його зна?

Хто його зна,
то по древу по наших
Стелиться хміль чи повзе дереза?
Чи тільки ще наливаєм у чаші,
Чи пропили і воли вже, і пашу,—
Хто його зна?

Хто його зна, товариство добірне,
Чом це у пеклі український казан
Без охорони кипить собі мирно?
І ані жоден із нього не вирне,—
Хто його зна?

Хто його зна, українська еліто,
Чом, коли іншим щедріє весна,—
Нам то посухи викошують жито,
То перестужі гарцюють по квіту,—
Хто його зна?

Хто його зна, патріоти завзяті,
 З ким ви засиділись так допізна,
 Що й не втямки, чи ми газди у хаті,
 Чи в козачках у новітньої знаті,—
 Хто його зна?

Хто ж там пішов? Вже й не видно здалека.
 Все порожнеча німа поглина...
 В кого ж спитать:

чи іти нам у Мекку,
 Чи повертати з варяги у греки?
 Хто його зна?

Хто його зна, що нас водить по колу:
 Доля, недоля, туман чи мана?
 Де б нам добути свого Марка Поло —
 Хай би відкрив,
 на якому ж ми полі?..
 Хто його зна?

— Чорт його зна! — лиш руками розводим.
 Глухо довкруж, не озветься й луна.
 ...Раптом зісподу, з пекельного дна
 Регіт залізний потряс небозводи:
 — А він таки зна!

ПРОЗРІННЯ

Вже триста з гаком
 штатні муедзини
 (Не з мусульманських, а з тутешніх крес)
 Так гучно скімлять у кущах калини
 Над крученою долею України,
 Що, схоже, мають з того
 інтерес.

Часи мінялись,
а вони — однакі,
Хоч починай із чистого листа:
То жебрали маєтність у поляка,
То плакались цареві за невдяку,
При цім обом цілуючи хреста.

А вже народ любили — до невтерпу!
(Зазвичай нишком, щоб не чув москаль).
Та косували масно на Мазепу:
— Ну вже ж і півень, цей старий... мастак!
Що дівці б ще — на гульки до світанку,
Воно ж, старе, звело її в коханки.

При гетьману ж — до смертного одра! —
Клялись Вкраїну боронить запекло.
Але не встигло й гримнуть з-за бутра, —
Умить Петрові продали
Мазепу,

Як той навзаєм —
клятого Петра,
А сам гайнув зі шведами подалі,
Лишивши славних козаків... на палі.

Сидить козацтво над Дніпром ревучим.
Вже й швед цікавиться зоддалеки:
— Воно на палях... ніби й не з руки?
— А нам, — відповідають, — ніби й зручно:
І видно все, аж ген, поза Батурин.
І так же ловко плачуть нам бандури!

...Віки пливають.
А штатні примазенки
В Європі бродять, як і при Мазепі,
Випрошуючи кусень «під народ».
Та назирають:

скільки хто їм кине
У шапку.
І, загібши до полтини,
...Поза народ
несуть у свій вгород.

Уже ж і воля їм далась, як путнім,
 Уже й в Центральній Раді прорекли.
 Що ми, пак, суверенні й самобутні,
 Та лиш з Оки гармати заревли,—
 Дітей послали умирать під Крути,
 Самі ж на закордоння потягли
 Оплакувать «безвинно незабутніх».

І, повернувши із країв замежних,
 Уже й тепер — в посутньо незалежній! —
 Так само плачуть у кущах калини
 Над страдницькою долею Вкраїни.
 Та лічать до останньої полтини,
 І хто, і скільки їм «на сльози» кине.

Та все до Крут женуть, як на пожежу.
 Де на могилках

в жалобних одежах

Такі плачі витискують з грудей,

Що вже й народ

по оба побережжя

Замислився:

— А хто ж послав дітей

На вірну смерть, у пазурі ведмежі?

Доскіпуються — і не без причин:

— То доки ж слухати оцих манкуртів,

Що кинули дітей на смерть під Крути

Та ще й ридають,

гейби ні при чім?!

Чи думають, що нам одбило пам'ять?

Що ми й донині сидимо на палях?

Чи, може, сподіваються вони,

Що нас навек бандурами приспали?

Егей, лукаві,— хай громи вас палять:

«Ми вже давно прокинулись,

пани!

З НОВИХ ВІРШІВ (2004—2009)

СПАСИБІ ВАМ, СЕРБИ!

Земля горить:
 диявол править месу.
Ракети б'ють по зорях і хрестах.
Стоять під смертю серби на мостах;
Дунай,
 одвік блакитно-піднебесний,
У гніві зблиснув,
 як дамаська сталь.

Горять церкви, мов поминальні свічі.
В огні палають
 мертві і живі.
І дим встає,
 як привид потойбіччя:
Диявол править месу на крові.

— За що?! — кричать у небо трави й звірі.
— За що?! — підбитий журавель кона.
...В Брюсселі, в генеральському мундирі,
Обнявши смерть,
 регоче сатана.

...Це все — не кадри жаху в кінострічці,
Не хворобливі марення Далі, —
Це все чинилось у двадцятім віці,
На видноті усіх людей Землі.

А ми,
 забившись в нори і підвали,
Тремтіли, як осикові листи...

О ні, ми вас, брати, не продавали!
Ми тихо так... молились і ридали,
Щоб ворожі не підслухали пости.

Простіть, братове,
нам лукаву мову.
Спасибі, що у той фатальний час,
Ви, смертю смерть здолавши,
вчили нас
Народом бути,
а не мішком полови.

Спасибі, серби,
незборимо горді!
Ви йшли в огонь, —
відкинувши щити,
Аби не спопеліли
між народів
Дияволом підпалені
мости.

Пощо вам наші каяття порожні,
І запізнілі сльози, і жалі?
Ми тільки скажем:
— Слава Тобі, Боже,
Що є такий Народ
на цій землі!

КОЛИ ПОВЕРНУСЯ...

Коли повернуся до вас,
вже одягнутий в камінь,—
Я камінь зніму із душі і квадратних рамен,
І стану легкий,
мов хмарина в дорозі на Канів,
І ввіллється в душу, як в чашу,
козацький ромен.

І стануть нікчемними

виляски «слава-неслава»,
 Порожній двобій язиків ні про що і про все,—
 Коли я побачу, як сонце голубить отави,
 І мудрий мурах
 обережно личинку несе.

Пощо тоді, хлопці,

каррарський заманливий мармур,
 І золото Креза,
 і вкупі з хвалою — хула,—
 Я все віддаю за одне,
 недоспіване: «мамо»,
 За те, що долоню мою
 освятила бджола.

Пощо тоді слів перелітних

лукава пороша,
 Холодні обійми
 майстрів залаштункових справ,—
 Я все віддаю за хустину у синій горошок
 З далекої пісні про ту, що любив, та не взяв.

Я все вам прощу,

побратими і недруги вчені,—
 Хай доля врожайного вам надарує дощу!
 Але не прощу і пилінки
 на образ Шевченка,
 І зламану гілку калини
 повік не прощу!

Тоді я прийду на відплату,

одягнутий в камінь,
 І рухом гранітним змету крамарів і сутяг,
 І хай мене судить по правді і совісті Канів —
 Єдино Верховний мій
 і повноважний Суддя!

ПОКЛИК

Диптих

I

А двадцять перший вік при револьвері
Таку вчинив несвітню круговерть,
Коли уперше від часів Гомера
Судилося знімати репортеру
Своєю камерою власну... смерть.

Коли вже речників за слово правди,
За непокору владі булави
Рокують на усікнення глави
В мовчанні просвіщенної громади.

II

По небу йдуть
 сивіші гніву хмари.
Земля двигтить, чорніша від золи.
Вставай, народе!
 Доки ще з кошари
Нас на перекуп
 скопом не здали.

На глум держави
 чужаки по вірі
Менжують нашим духом і добром,
І квіт дівочий продають в повії,
І сонми капищ плодять над Дніпром.

З космічних звитків
 зодіаки грізно
Вістують знаки гиблої біди.
Вставай, народе!
 Заки ще не пізно —
Козацький стан могутньо підведи!

Вставай, вставай
у повен зріст потуги
На гордий поклик степових предтеч!
І відпусти на бранне поле плуга,
Коли з неробства заіржавів меч!

ДИПТИХ З МАЙДАНУ

I

Це ще у тому столітті,—
В тому столітті було:
Біла сорочка на вітрі
Рвалась з-за спини в крило.

Біг я, веселий і босий,
Серед гречаних медів.
Сонце купало волосся,
Світ мені юно радів.

Повз піонерів у полі
Біг я,
не знати куди.
Мати ударила в поли,
Батько схмарнів:
— Не впади.

Біг я.
Усе мені пахло,
Все закликало в зеніт.
Мить ще — і вишугну птахом...
Вибух — і обертом світ.

...Скільки ж минуло,
відколи
Стямивсь?
Згадати недуж.
Все, ніби й знане довкола,
І не знайоме довкруз.

(Жити в часи несусвіття,
Коли на шальках біди
Рік переважить століття,—
Господи, не приведи!)

Тільки ж, здається, учора
Біг він назустріч мені
У піонерській рідні.
А вже сьогодні в покорі,
Сивий, лежить у труні.

Поруч — медаль по війні...
Хто ж це так люто, так чорно
Викреслив роки і дні?!

II

Через майдановий простір
Йду,

 мов Христос — по воді.
Ген, на високім помості
Збились новітні вожді.

Знизу, на відстані чемній,
Так, щоб не дуже й здаля,
Звично тусується челядь,
Граючи короля.

Бомж з бородою від Маркса
Так видивлявся понад маси,
Що аж набігла сльоза.
Певно, забувши про темник,
Раптом вже й зовсім не в тему
Сонно сказав:

 — Як би зависоко, брате,
Не випадало стояти
І на якому щаблі,—
Все ж доведеться лежати
В землі.

Це ж він кому і до чого
Ляпнув ні з сього ні з того?
Так я й не втямив... їй-богу.

* * *

Так гарно починав!
Громада вдячним ладом
Просила:
— Не соромся стати нам на плечі,
Щоб далі бачити.
Та не забудь, до речі,
І нам звістить:
що ж там, за небоспадом?

На плечах встоявши,
затим на шиях всівся,
Забувши, хто й по що
підняв його до висі.
Вони ж і досі,
як покірні вівці,
Від нього ждуть згори
на добрі вісті.

НЕ ОЗИВАЙТЕ...

На отчі креси темна сила суне,
А наша совість спить собі, німа.
...Не озивайте Ім'я Бога всуе,
Коли в душі давно його нема.

Уже й дідів своїх
у дурні взули
Онуки мудрі,
сплюнувши з губи.
...Не озивай ім'я Народу всуе,
Коли ти пам'ять Роду розгубив.

І в час, коли прощення за провини
Молитимете в Божої Руки,—
Не озивайте всує Україну,
Аби не всохли ваші язики.

* * *

Ти зброєю світ собі в ноги послав,
Забувши в гордині без міри:
Хто руку оружно підняв на іслам,—
Вважай, підписав собі вирок.

Лишень на одрі Бонапарте осяг
Колишне пророче знамення:
Тому, хто на світ православний посяг,
Нещадною Долею значено шлях
На острів Святої Єлени.

Ти, заміром темним здобувши вінець
І гетьманську владу підступно,
Затям, що по всьому надійде кінець,
Бува, що й на лаві підсудних.

ДВОБІЙ

Вони стоять супроти в полі Віри,—
Світань Христа і темінь три по шість.
Між ними царств і людності — без міри,
Юдоль землі і неба благовіст.

На шальках терезів у перетязі —
Дві чаші в супротивній рівновазі.

Що в лівій — зиск і всі багатства світу
З розгулом плоті й відьомських весіль.
У правій же — Нового Заповіту
Легкий сувій апостольських часів.

І лиш хитнеться в сутемінь бездонну
Скоромна чаша з приданим мамони,—
Як одесную невидима змага
Поновлює вселенську рівновагу.

І до Страшного Суду
 сила вража
Не змінить лад без Божого перста.
Бо навіть цвях з Христового Хреста
Все золото мамони переважає.

ДОЛЯ ЦИГАНСЬКА...

Місяць — циганське сонце.
Доля циганська темна,
гейби кашмірські ночі,
що одійшли в колись...
Хто їх навчив читати
книгу долонь таємну,
долю чужу по картах
зріти углиб і ввись?

Що не дає осісти
їм на землі присутньо?
Хто їх жене по світу
без рубежів і віз?
Чи не гукає голос
їм — тільки їм! — і чутний,
в пору космічну
 звично
свій лаштувати віз?

Всім провістивши долю,
тільки чомусь... не для себе.
Де углиба коріння
їхньої віри й честі?

...Чи не послав Господь їх
відзвітувати небу,
що ж ми отут натворили
перед Другим Пришестям?

І ЗВЕЛІЛА: — СІЙ!

Принеси дощу мені —
Хоч у жмені,
як не в глеку, —
Тут така вселенська спека,
Що горить усе на пні.

Принеси, пташа, мені
Хоч у дзьобику зеренце.
Тихо висію під серце —
Може, зійде в кращі дні?

І зійшла в ясі усій
З дивним птахом на десниці,
Принесла зерна й водиці
І звеліла:
— Сій!

Я сказав Їй:
— Не осудь:
Чи не всує сіять нині,
Коли ж погар в Україні?!
Може, хай дощі впадуть?

І сказала,
до небес
Звівши тугу лебедину:
— Він не ждав на гожу днину,
Коли йшов за всіх на хрест.
Сій! І вір:
Христос Воскрес!

САМОТА

Очужіла далина,
Облягла самотина
Овдовіла.
А довкола — білина,
Навіть дума-думина
Білим-біла.
Гей, гой, та
білим-біла.

В чистім полі — білина,
Ніби саван з полотна
Ліг на простір.
Ні стеблини, ні душі —
Тільки туга на душі.
Де ж ви, гості?
Гей, гой, та
де ж ви, гості?

Навіть відгук не верта.
Тільки шепче самота
На помості:
— Ти даремно ждеш гостей.
Вже їм стеле сивий степ
Білу постіль.
Гей, гой, та
білу постіль...

ВИ ДУМАЛИ...

Ви думали, що все давно зайшло у вчора,
Ви навіть серцю віддали наказ мовчати.
Та коли в біле вбрались ви,
а я — у чорне,
То це, пробачте, не фінал.
Скоріш — початок.

Ви так спогорда пропливли, як дика сарна,
Немов мене і не було у цій курзалі.
І хоч кавалер ваш тримавсь
крутим гусаром,
Однак з-під фарби сивина
про все сказала.

Ви думали, що та весна під снігом вмерла
І тільки спогадом на дні, як сіль, осіла.
...Чому ж ви вдома крадькома
сльозу утерли
Над давнім знімком, що прижовк,
як лист осінній?

* * *

*Пам'яті Саші Путрі —
юної художниці, що пішла
до Бога в одинадцять літ*

Дівчинка з печальними очима
Тихо, як метелик, відпливла,
Полишивши на земній отчині
Крапельку небесного тепла.

Світ такий же, як і був одвіку:
День за ніччю — буднів крутія...
Тільки чом так журно, мов сирітка,
Вишенька зіщулилась твоя?

Ти тепер на небесах малюєш
Журавлине стомлене крило.
Намалюй нам сонечко манюне,
Щоб воно ніколи не зайшло.

Ти тепер між янголів, безгрішна.
Ми, земні, вчимось у тебе всі
Стати хоч на зернятко добріші,
Дівчинко-травинко у росі.

Ти тепер у маминій хустині
 Споглядаєш нас із висоти.
 ...Ти прости нам, дівчинко,
 прости нам,
 Хоч не знаємо за що...
 прости.

ЄРЕСЬ

І поглянув на світ
 крізь Пророка сльозу,
 У тортурях позбутого плоті,
 І спостиг ще в зачатті
 непевну стезю,
 Що вела до рокового плоду.

І побачив,
 як тіло її укорив
 Змій лукавий,
 жагуче і сласно.
 ...І подумав:
 хіба ж її Бог сотворив
 Задля того,
 щоб в келії згасла?

І од власної ересі духом ослаб,
 В молитвах сповідаючись тяжко.
 І постав ув оружному сяєві слав
 Месник неба —
 Георгій Звितяжець.

І побачив,
 як тіло зміїне кона,
 Списом огненным
 наскрізь протяте.
 І узрів, як зіходить із горніх Жона —
 Вселюдського Спасителя
 Мати...

ГРОЗА БААГОВІСНА

Стиснуло тишу до щему,
І — розколосось ущертъ.
Тъохнула перша дощина,—
Защебетало дощем.

Блискавка свиснула з хмари,
Наче латунна стріла.
Грім розмахнувся —
і вдарив
Так,
що здригнулась бджола.

Вірники в хресному ході
Вражено стихли.
І вमितь
Райдуга — диво Господне —
Благовістила:
— Живіть!

ПРОЩАЙ

От і стрілися знов...
через тисячу літ.
— Ніби ти? — запитав, сплотнівши.
— Вже й сама не згадаю,—
зітхнула в одвіт.—
Мабуть, все ж таки я ... але інша.

Все вернулось, немов у зворотнім кіно:
Перший дотик. І брови врозліт...
Може, тим тільки й жив,
що кохане вікно
Зореніло крізь тисячу літ.

А вона одвернулась —
 і світ мені згас.
 І, не стримавши сльози безсилі,
 Простогнала:
 — Не вернеш. Встають поміж нас
 Вже не тільки літа, а й... могили.

От і сталося:
 ішов я крізь тисячі гроз,
 Не старцюючи в долі плаща,
 Щоб сказати не «до завтра»,
 як звіку велось,
 А промовить востанне:
 «Прощай».

КОНЧА-ЗАСПА. СЬОГОДЕННЯ...

Суворий грудень
 зачинає заспів
 На довгі ночі, сизі холоди.
 Зіщулилась під вітром
 Конча-Заспа,
 Закляк з морозу углий молодик.

Які жили тут
 мудреці на подив,
 Які поети чарували світ?!
 Жіноцтву перехоплювало подих,
 Юнацтво поривало у zenіт.

Від лицарів духовної потуги
 Світилось на увесь тутешній стан...
 Тепер хіба навідується туга
 У гості
 до останніх з могікан.

Хтось між хоромів
зайшлих нуворишів
Продріботить положко крадькома.
Хтось пригадає: був колись Малишко.
А хтось зітхне:
вже й Гончара нема.

В хоромах все щось ділять
люто й заздро.
Там клан на клан готує хижий план.
...І тіні славних,
обминувши зайдів,
Приходять до останніх з могікан.

НЕ ПОВЕРНУСЬ...

В небі купається голуб-вертун...
Серце жура проколола:
Я вже ніколи туди не вернусь,
Не повернуся ніколи

В край, де ще батькові зичать сто літ,
Світ ще не вмився кров'ю,
Рід мій увесь ще живий при столі,
Мати іще при здоров'ю.

Ще не ділили кинджалом тупим
Нас
то на лівих, то правих...
Я вже повік не вернуся туди —
Це вже остання правда.

...Господи,
я ж не молю: поверни!
Не повернуть, що збулося.
Вам таки легше живеться,
сини,
Нам таки важче жилося.

Але пройшовши крізь горно пожеж,
 Звідавши рай на засові,—
 Навіть життям офіруючи,
 все ж
 Не загубили ми совість.

Згоден, що ми, многогрішні,
 Справді од вас бідніші.

То вже простіть, що за власні труди
 Ми не надбали вам скрині,
 Що як прийшли,
 так і підем туди...
 Але зате ми сином назавжди
 Передамо нетлінне:

Нашу любов — як єдиний хосен,
 Нашу вам раду і сповідь,
 Що продається на світі не все,
 І не купується совість.

ПРИЙШЛІ

Прийшли.
 Розсілись, як у власній хаті.
 Обчистили до нитки всі кутки.
 А вже до них біжать, як в ті роки,
 Найнятись чимскоріш в поліціанти
 Мої блаватно-жовті землячки.

Ще комендант години не розграфив,
 Та партизанам крізь далекий сон
 Нагадують розхрестя телеграфні
 Таке, що... проти ночі, Бог боронь!

...Прийшли.
 Розставили не кулемети,
 А із місцевих найпильнішу з варт.

І ти ж диви: ще й не запіли треті,
А вже в нацстроях радісні поети
Оспівують новітній каганат.

Все, як було.

Хіба одна різниця:
У ті часи під рейвах канонад
Везли чорнозем наш у фатерлянд,
А нинішні похитливі ординці
Вивозять наших — як товар! — дівчат.

Все, як було...

Егей, не все, миряни:
Тоді під окупантами земля
Горіла, мов у кратері вулкану,
Тепер же — тільки попіл і зола.

Таки ж не все!

У цій тяжкій золі
Огонь насподі ще не вмер для ватри.
Гей, на міхи натисніть, ковалі:
Щось забарились ви мечі кувати!

Всевишній,

що в долонях світ трима,
Простить і боягузові,
дарма

Що перед окупантом горбив спину.
Лише вовіки прощення нема —
Поету, що мовчить у злу годину,
Коли народ вбивають крадькома.

ФРАГМЕНТ ІЗ СУЧАСНОГО БУТТЯ

О Господи! Та дайте ж їм, нарешті,
досхочу натішитися т. зв. Свободою слова!
Свобода, звичайно, дозволяє
обходитися без розділових знаків —
особливо, коли не знаєш, де їх ... приткнути.

У них це вважається модерном,
котрий починається з подраних джинсів
якогого ближче до матні.
Хоча цій «моді», списаній з ковбоїв,—
понад століття, якщо не більше.
А позаяк хуторяни в мавпуванні
ніколи не знали міри,
то до копій з американського
долучається вітчизняна немитість,
відтак і од деяких модерністів тхне
застояним потом, а то й сечею.

На своїх, перепрошую, імпрезах
змагаються, хто розкутіший:
одні читають свої поези голічерва,
інші — походжаючи догори ногами,
треті возлежать в позах римських сенаторів.
Ще інші сидять врозвал, тримаючи на колінах
своїх колежанок — поеток,
механічно розминаючи їм пазухи.
Поетки при цьому ліниво і відсторонено
ремигають жуйку.

Так вони — на їх взір —
епатують філістерську публіку.

Інтересно, чи хоч здогадуються,
що скоро не стане кого епатувати,
позаяк конвеєр смерті в Україні
працює у форс-мажорі:

щороку десь півмільйона аборигенів,
так і не прочитавши ультрасуперових,
ідуть на той світ.

...Цікаво, об чім вони думають?
І чи думають взагалі?
Ну, це вже й справді запитання
не за адресою.

...Стривай: про свободу ж совісті
ледь не забули. Коли запитали,
як у них з цим,
довго доскіпувались одне в одного:
«Що він сказав? Совість? Не пойняв».

— Да паашол ти! —
врешті, відрізала накурена поетка,
вказавши ще й адресу на три літери,
аби не заблукав.

Ага, так об чім вони
думають?
Та певне ж, як усі віршарі,
про те,
що їхніх імен не забудуть
нащадки.

...Уранці, після імпрези,
ніяк не можуть згадати
хоча б одне ім'я:
хто ж і що вчора читав?

НЕ ЗАБУДЬ!..

На майдані,
зганьбленим доценту,
Патріот невтїшено ридав:
— То кому ж ти,
пане Президенте,
нас із Україною віддав?!

Ми ж тебе вознесли в піднебесся,
Ми ж тебе в ікону возвели!
Нас же, як снопи у перевесла,
Пов'язали
й чужакам здали.

Президент, за протоколом,
гречно
Відказав:
— А приглушіть басы,
Бо не я ж, а ви здали за гречку
Злодіям в законі
голоси.—

Ну, то й що ж відповіси, народе,
На такий від Президента спіч?
Думай, думай...
А поки з нагоди
Я тобі відважу меживіч:

Якщо ти встонадцятьє у яму
Сам себе загнав без сторожів,
То, можливо,
трясця його мамі,
Ти на інше вже й не заслужив,

Окрім того, щоб наймитувати
В крамарів, як споконвіку звик?
То й сиди тепера нишком в хаті,
Зав'язавши у шнурок язик.

Та коли запрагнеш стать Народом,
А не козачком в крамарука,
Доведеться у Яру Холоднім
Кликати на круг Залізняка.

Та не жди,
що знов за нас на палі
Діти в Крутах голови складуть.
Не хитруй:
вони вже на вокзалі.
Уставай...
та й вила ж не забудь!

ГРЯДЕ!

Суворий Янгол
з піднебесних зводів
Гримить
погрязлим в сатанинський смрад:
— Ви в бран здали нечистим
Гроб Господній,
Свій гріх поклавши на невинних чад.

Вони ще вам згадають в день відплати,
Як ви пустили правду в обмолот.
І прийде Той
одмірять і воздати,
Кому ви цвяхи заганяли в плоть.

Найтяжчий гріх, вовіки непростенний,
Упав на вас,
коли Його вели
На хресні муки,—
ви ж, сини гієни,
До всіх терзань —
при Матері стражданній
Ще і вінець Йому терновий нап'яли!

З якогось, ще докам'яного, глибу.
Ідуть спокійно, з гідністю:
вони-бо
Вже месників грядущих народили.

* * *

День було вбито прицільно.
Найнята в кілери
ніч
Кинула професійно
З місяця гнуптий ніж.

Кров'ю заюшено захід.
Свідків, як завжди, нема.
Вуха прищулив заець.
Навіть сорока — німа.

В небі завмер шуліка.
Дятел затих в дуплі.
Злякана звіку осика
Очі хова в гіллі.

В слідчі призначений ранок
З розпачу кида в юрму:
— Криком же стогнуть рани.
Ви ж мовчите.

Чому?! —

Вуж з-під старої акації
— Тс-с,— прошипів,—
Окупація.

ДАВАЙТЕ, ДІТИ!

Простіть, соотчичу!
 Їй-право, встидно
 Народом величатись під хмельком,
 Коли ми й днесь не вибралися з бидла,
 А знак раба не стерти рушником.

Зазвичай стоїмо
 в холопській позі
 Під чоботом чужим у срамоті,
 Та все ллемо по запорожцях сльози,
 Споганюючи імена святі.

Вчергове здавши крамарям Соборну,
 Волаємо з каналів і газет,
 Що це ж і є, мовляв, сама свобода,
 І незалежність, й суверенітет.

Кому ми, рідний,
 брешемо, як сводні?!
 Та з нас уже глузує дівтора:
 «Якщо, батьки, оце у вас свобода,
 То нам з-під стріхи діставать пора!».

Давайте, діти!
 По-козацьки вдарте,
 Щоб сколихнуло села і міста!
 І не кляніть нас,—
 ми й того не варті,
 Щоб ви об нас поганили уста.

З гетьманами непевної доби
 Самі собі ми присуд учинили:
 Затерти власні імена й могили,
 Щоб ви й не знали, де лежать раби.

Покваптесь, діти!
 Тільки ви ще й годні
 Нас зупинити на краю безодні!

* * *

Прийшла Мати до Сина.
Глянула... — Господи! —
• а Сина нема.

Журавлі журилися осінньо...

Якийсь чоловік
неподалік
прибирав могилку.
— Може, ви бачили?..—
та й затнулась на півслові.

— Та бачив, як нівроку здорові
хлопці
підважили краном
та й повезли ранком раннім,
а куди — Бозна.
Хтось казав мені,
Що тепер бронза
Дуже в ціні.—

...Підкосило ноги.
Потемніло у всьому світі:
Святкували День Перемоги
В третьому тисячолітті...

ЇДЕМО...

Ставши з побутом на прю,
Сам до себе говорю...
Що се — шепіт комиша,
Чи у мене дах руша?

Бо коли не з перепною,
А всуху навіяло

Перемовитися з собою,
То, вважай... поїхало.

Перепрошую у себе:
— Може, правильніше треба
Не «поїхало», а — «приїхали»?

Чую відповідь нехитру:
— Ну, коли твою макітру
Ще не всю провіяло,
Все ж покіль: «поїхало»,
Аніж геть: «приїхали».

Отже, нам, колего-брате,
Ще лиш починати.
І роботи тут по вінця
І нащадкам досить.
Тут не всі, бач, українці
Згодні в малороси.

Патріота наторочив
Їм права безмежні,
То вони і досі корчать
З себе незалежних.

Вже ж і ярма підновили
(Ми — воли з породою!),
Скатертини розстелили
Для нових господарів,

Щоб зустріти хлібом-сіллю
Під пеан курантів
У вишиванках весільних
Наших окупантів.

І віддати їм останнє —
Землю ще не продану.
І тоді, нарешті, станем
Вільні між народами.

А коли і нас на здачу
Кинуть зі зловтіхою,—
Отоді й пиши, козаче,
Що таки приїхали!

А покіль, до відома,
Ми ще тільки їдемо.

* * *

Кордони впали.
Свій порядок вершить
Крутий очільник зайшлої орди.
Зіщуливсь люд, немов у сорок першим,
В передчутті фатальної біди.

Ще вчора щедрий на любов і дружбу
До всіх — чи здалеку, а чи зблизька,—
Сьогодні враз він сторожко напруживсь,
Немов з-за рогу пострілу чека.

І, очужілі, затаївшись в мислях,
Самих себе сахаємось здаля.
І щось лихе над обширом зависло,
Немовби звідкись садоне залізно,
От тільки ще не знати: звідкіля?

Десь гухнуло — і холод серце стис.
А потім сталю хруснуло зубато —
Так, ніби увігнали повний диск
У зголоднілу пащу автомата.

Лякають ніч важкі, похмурі кроки.
Проїхав катафалк... ще без труни.
І наростає з Берестечка рокіт
Архангельської віщої труби.

Той гук стрясає землю до основи —
 Аж кулаками хрестяться хрести.
 І оживають партизанські схови
 В чеканні мсти...

ПЕРЕДЧУТТЯ

Німець скаже: «Ви моголи».
 «Моголи! моголи!»

Т. Г. Шевченко

Ти чуєш здвиг залізної стопи?
 То він з потойсвіт вийшов, шестипалий.
 За ним чорніють, як після напалму,
 Сірчаним кипнем спалені степи.

Ти бачиш блискавиць сталевий штрих,
 Що обганяє грому колісницю?
 То сходить із небес Архістратиг,
 Повільно кладучи на меч десницю.

Між ними відстань меншає щомить.
 Вони ідуть супроти невідступно.
 Ви чуєте, моголи: вже гримить,
 І тут уже середини не купиш!

В передчутті вселенських потрясінь
 Принишки омертвіло птахи й звірі.
 То він ступа, і пада його тінь
 На землю, що погрязла у безвір'ї.

Навпересіч йому Архістратиг
 На землю сходить, звівши меч покари.
 І світ од жаху збліднув, яко сніг,
 В очікуванні першого удару.

Лише моголи, зсунувши столи,
 Втішають гопаком нових вкраїнців,

Не чуючи залізної стопи,
Не бачачи знамення блискавиці.

Та ще рапсоди з геніїв нових
(Яких би грамоти повчить, так пізно),
У самопохвальбі себе самих
Так і не вчули, коли біля них
Диявол увігнав стопу залізну.

...Останній шанс нам випав за віки—
З навприсядок піднятися, нарешті,
Згадавши, що були ж ми козаки!
І вже хоча б у Другому Пришесті
Зустріти Господа синами честі,
Зустріти ж українцями таки!

СУЧАСНА ПРИТЧА

Могилу ту загнали в будяки.
Там козака на три віки приспали
І разом із кисетом обснували
В три пари щупальців вертляві павуки.

Між небуттями, з'явами і снами
Він чує, як над ним двигтять віки.
І кров братів кричить у сонну яму:
«Чого ж ти спиш укупі з павуками,
Коли нас допивають павуки?!»

Він чує, але тільки позіха,
Втішаючи себе: «Іще не пізно».
І так не хочеться з-під кожуха
Вилазити на протяги наскрізні,
Де регіт пугачів не затиха
Над страмом в найми зданої Вітчизни.

І, зманений сиренами чужими,
Пливе все далі від отецьких меж.

І тільки чайка виплаче тужливо:
«Отямсь, козаче: чи туди пливеш?»

...Та якось знахабніле вкрай залізо,
Як і належитья чужій натурі
Позиченого плуга по ленд-лізу,
Так глибоко в саму могилу влізло,
Що козакову ранило бандуру,—
І зойкнула струна, урвавши пісню.

І він прокинувся,
Звів у гніві брови —
Всю землю струсонув дев'ятий вал!

...Тепер зчиняете вчергове гвалт,
Що хтось збирається вас бити знову.

Облиште!
Ми ж по-людськи вас просили,
Щоб злізли з нашої, нарешті, шиї,
Бо навіть нам, терплячим, ломить карк.
Так ви ж навзаєм нам крамолу шили
Та насилали сто проклять і кар.

Тепер уже не нам кладіть на карб.
Тепер моліться:
він встає з могили.

ТУГА ПО НЕПОХОВАНИХ

— За що ж ми полягли
на цьому браннім полі? —
Очниці черепів допитують зеніт.
У відповідь ковил поворухнувся кволо.
І знову — тиша, важча за граніт

Лягає, мов плита могильна,
на неславу
Не відданих землі ще з голодів і війн.

І сходяться сюди опівніч, мов на кін,
Всі тіні непохованих во гріх державі,
Що й досі не звелася із колін.

Куди ж тепер спішиш, не поховавши воїв?
Європа ласо прагне до твоїх степів,
Але боїться нас, мов лютих градобоїв,
Здрігаючись від сміху жовтих черепів.

Ти зупинись, Україно!

І під тужні дзвони

Вгорни їх в рідну землю,

як до сповитка.

І відспівай усіх за предківським законом.

І стань Державою!

...Європа почека.

ЗАХИСТИ, ВСЕВИШНІЙ!

Грюкнуло у двері:

— Атворяй! —

Ізпросоння голова сільради

Сірники ніяк ніде не знайде:

— Зара, зараз... Жінко, уставай! —

Ще з порога, розчахнувши двері,

Матом охрестили всі кути:

— Адевайсь! Да паскарей, бандера...

— Та ви що?! Я ж комуніст, брати!

— Ты хотя б не лгал «на ридной мове».

Знаем, где в лесу твои братове.

Жінка заячала, мов зигзиця,

Над дитям в мальованій колисці.

Через ніч ввірвався голос кумів:

— Відчиняй скоріше двері, курво!

Тут цікавляться з лісів повстанці,
Як ти нажилась при комуняці?

- Та його ж взяли енкаведисти...
- Вже й брехать навчилась в комуніста!

Зашморг приладнали на осиці.
...Плаче сиротина у колиці.

О Всевишній — Отче наш єдиний!
Молимо усі і поодинці:
Захисти від нас
 Ти Україну
І самих від себе... українців!

Та зніми з очей у них полуду,
Може, таки втямлять крізь вітійства,
Що вже сто віків на братовбивство
Їх штовха, регочучи,
 Іуда.

ПАМ'ЯТЬ ВОДИ

О, Пам'яте Води!
 Прости і одведи:
Ми стільки переписували рід свій,
Що вже й не знаєм:
 звідки ми й куди,
Заплутавшись у хащах лицедійства.

Гей, Водо із глибин,
 коли рождався світ,
Ти Пам'ять бережеш со днів світотворіння!
То вглянься ж чесно у життепис свій,
Народе,
 не минувши світла й тіні!

* * *

Звідтого темного числа
 Так Чорна річка і не скресла
 Й сльоза слов'янська не згаса
 І днесь від пострілу Дантеса.

Вже сто і сім десятків літ
 По вимерзлих слідах чужинця
 Іду із помстою в десниці
 За світло й світ.

Та тільки-но звезду правицю,—
 Його щоразу заступа,
 Як тінь,
 Наталина сестриця,
 Що вибрала в мужі убивцю:
 Воістину, любов сліпа.

І, опустивши грізну сталь,
 Я знов іду услід убивці,
 Минувши смерклу тінь сестриці:
 Чи жаль її, чи... кулі жаль?

* * *

В цей вертеп,
 де причаїлись рисі,
 В хтивий світ, зачатий на олжі,—
 Звідки ти явилася,— скажи,—
 В непорочних голубиних ризах?

Вчора тут мінялись безборонно
 Тим, що не дається на торги,
 З кров'ю вибивалися борги,
 Ярмарково ляскали в долоні.

Ще лиш вчора...

А сьогодні зрання
Глянув — возсіяв небесно квіт!
Звідки ж ти явилася у світ,
Вишне,
в білоянгельському убранні?!

І озвався я стомленому люду:
— Господи, коли із цього блуду
Засвітилася така краса,—
Нам самі вістують небеса:
Радуйтеся, отряси пересуди,—
Україна є й вовік пребуде!

МАМА

— Тихше, діти
Дітки, тихше,—
Просить — шепче мама-миша,—
Зверху ходить кицька боса.
В неї діток — повен квіт.
Хто із нірки виткне носа —
Враз опиниться, проноза,
Кошенятам на обід.—

...Вранці встали мишенята,—
І завмерли, як один:
У куточку плаче мати,
Не ховаючи сльозин.

Обступили її діти:
— Що ж там трапалося, ма? —
— Опівночі кицьку... вбито.
Киці, діти, вже нема.—

— Так вона ж нам ворог наче.
Ти ж, немов по рідній, плачеш! —

— Окропила їх сльозами
І промовила в тужбі:
— Так вона ж котяткам **мама**.
От і думайте собі:

Як їм, сиротам манюсім,
Жить тепера... без матусі?

НАЙВИЩЕ

Ти гору скорив,
і себе возгородив,
Забувши, що ти ж її сам спорудив
З амбіцій дрібних,
і дешевих марнот,
А хвалишся,
гейби з альпійських висот.

Ти чуєш,
як води підземні гудуть,
Ти в генах
життя дощуковуєш суть.
І світ звістувати
тобі невтерпець,
Що вже клонувати
навчився овець.
(Дивись, щоб знічев'я, Господь борони,
До наших
своїх не додав баранів.)

Ти смерть поселив
у скарлуцини бомб,
І втішив гординю:
— Пощо мені Бог,
Коли я осяг без небесних повчань
Закони фіналу і витік начал?!

Та хтось мивовіль тобі ногу притис—
І ти завертівсь, як у зашморгу лис.
І став ти гірничного зерня маліш,
Коли тобі в груди
націлили ніж
Якісь недомірки,
набравшись наркот,
Що їх би й не вглядів
з амбітних висот.

І став ти безсилішим,
аніж молюск,
Якого знічев'я розчавить малюк,
І втративши сон,
у безоких ночах,
Життя передумав своє від начал.

Побачив себе у колисці малим
І схилену жінку над ліжком твоїм.
Ім'я її вкрила непам'ять німа,
Аж доки в розпуці не вирвалось:
«Ма—а—а!».

І ти спогадав,
як із цвинтаря брів.
І тільки сьогодні, нарешті, прозрів,
Що вся твоя влада, познаки і чин —
Ніщо перед іменем «Мати і син».
Що все проминає,
і ти одлетиш,
Як хмарка у вічному русі узвиш.

І з жахом подумав,
стираючи піт,
А що як настане
рокована мить,
Коли відпливе у колисці труни
Солдат в гімнастерці ще з тої Війни,

І ти не відвернеш страшного кінця,
Хоча й упізнаєш в Солдаті...

Отця?!

В ту мить спогадаєш усе, що забув,
Уперш осягнувши од Ворскли по Буг,
З таврійських степів по Карпатській укіс
Не просто якусь територію «ікс»,
А землю, в якій опочили батьки,
Імення їй давши вовік на віки,
Де в літері кожній — метал і граніт,—
І тим обезсмертили свій родовід,
Тобі передавши некуплений чин,
Найвищий з усіх —

Україна і син!

ДО ВСЕВИШНЬОГО

Простіть великодушно, Всевишній,
але чи Вам не набридло,
коли якесь бидло,
нагрішивши на три скирти,
грюкає, коли заманеться в небо,
вимагаючи йому простити:
бо, мовляв, «так було треба»
аби знову грішити
і знову просити?

А не послали б Ви оте все,
що прикидається праведнолюбом,
туди, де Макар телят пасе,
щоб не поганило землю блудом?

Може б, хоча за цих недородів,
нарешті, вродило Народом?

Ну, та Вам видніше, Всевишній —
ще раз простіть мою душу грішну...

НЕ ЗАБУВАЙ...

Ну й занехаяв же я
Криницю своєї пам'яті:
Зверху зачерпну мимохідь —
Та й погнав собі далі.

А воно ж не питне:
Жабуриння і ряска,
Водяні павуки щоденних марнот
Та відразний болотний дух.

*(Дзвінок. Беру рурку:
— Альо... Які вибори?
Де-де... в Колумбії?!
І оце ти мені — серед ночі?!
А не пішов би ти...)*

А джерела ж так срібно дзвеніли
Ще в не зовсім далекі літа!

...А оце запекло так,
Що хоч сторч головою:
Спрага справді зсушила пекельно.
До колодязя кинувся,
Цеберку втопив,
Витягаю: лише жабуриння.

...Вже всихає язик.
Витяг другу —
Самі павученьки.
Вже й уста по живому потріскались.
Витяг третю —
Лиш пуголовки танцюють.

*(Дзвінок. Беру рурку:
— Альо... Що-що? У вас роман...
На 2100 сторінок? Ого! А матюки,*

*секс, збоченство є? Чудово.
А гроші у вас є? Всього кілька десятків
мільйонів? Вистачить. Несіть прямо у
видавництво... Так ні, я вже начитався.)*

В горлі геть пересохло пустельно.
Четверту, мабуть, не витягну.
До середини дотяг —
Руки відмовили.
Все... випускаю.

*(Дзвінок. Беру рурку:
— Альо... Ще й муха,—
стерво... Та я не вам.
Що? Як бути, коли
любите Юлю і Президента
Одразу?.. Господи,
Та я вже вмираю од спраги!)*

А ж це із колодязя голос:
— Ну я ж тебе вчила, сину, чи ні —
Чистити колодязь щоліта!..—

Господи: мати!
Якась потуга зметнула руки —
І цебро на цямрині.
А вода чиста-чиста.

— Не забувай.— десь відлунило,—
не забувай, сину..

*(Коли говорить Мати —
телефони мовчать. Слухають..)*

ГРЯДЕ ПОЧАТОК...

Важко йшли ланцюгом
під гарчання хорта,
Як в облаві колись —
окупанти.
Їхні чоботи п'яні вбивали жита —
Сходи падали, ніби солдати.

Насміявшись над схиленим рабськи селом,
Мисливці достріляли патрони
І пішли крізь посіви учвал напролом.
І — плювали вони на закони.

Він хотів їх спинити:
— Ви ж топчете хліб! —
Обернулись:
— А це що за трясця?!
Ану, марш мені, бидло, скоріше у хлів!
Що, не бачиш: ідуть нові власті?! —

І ударив навідліг:
— Ну йди, пожалійсь...
Розпустились —
нема на вас впину!
Це тобі не совіцько-московське колись.
Це тобі — суверенна Україна! —

...Ледь добрів до села крізь свинцевий туман.
Ще постукати сили наставив
в хату,
де доживав із легенд партизан.
— То заходь, — обіззавсь. — Бачив... бачив.

Скільки їх?
Треба ж так: в іменному також
саме стільки!
Щастить же нам, брате!

Ти — в лікарню.

А я перейму цих... вельмож.

Та не плач:

я ж у ліжку вмирати не го́ж.

...Врешті, треба ж комусь починати.

ПРОСТИ...

Роси на лугах

висохли —

Не діждалися косаря...

Ти вже так тепер високо,

Як за сьомим небом

зоря.

Хоч на мить верни

з відстаней

На степи і води земні.

Перейди із повними відрами

Три шляхи

на вдачу мені.

Але тиші круг

не зрушено,

Ніби світ навіки завмер...

Тиха ти моя,

русая,

Як же я без тебе тепер?

Де ж нас розвело

гірко так —

Аж заплакали журавлі,

Що злетіла ти

зіркою,

Я ж зоставсь один

на землі.

Я вже докликавсь
янголів,
Перейшовши межі земні:
Чи була ти справді явлена,
Чи наснилась тільки мені.

Що ж тепер серця
краяти,
Як розведено
всі мости.
Я ішов тобі
не каятись,
А прийшов сказати:
— Прости.

* * *

Всім — і святим —
з усіма
Ставим по смерті
свічі.

Але: Смерті
святим
нема.
Тим же й святі,
що — вічні.

НЕ КОПАЙТЕ ЯМУ...

Не копайте яму
Навіть сводні нищій,
А копаймо з нами
У степу криницю,

Щоб така утішна
Грала в ній водиця,

Аби й сам Всевишній
Забажав умитися.

Щоби не минали
Її звiку люди,
Щоб із душ змивала
Фарисейські блудні.

Бо вже так обклали
Одні одних брудом,
Що питання встало:
Чи ми й справді... люди?

Брату брат, їй-право,
Накопали стільки —
Ледь не півдержави
В ямі по маківки.

Та вже так старались
Глибше копонути,
Що врагам зосталось
Тільки загорнути.

То ж копаймо з нами
Чимскоріш криницю,
Аби й тим, у ямі,
Принести водиці,

Щоб полуда спала
І таки прозріли:
Не братам копали,
А собі — могили.

То вилазьте з ями,
Заки день в зіницях,
Та копаймо з нами
У степу криницю.

І покажем світу,
Збратані судьбою,
Що ми ж таки діти
Матері одної!

ІЛЮЗІЯ

Щось глухо тривожило вечір,
Несло з нізвідкуди недобрим.
Я глянув — мороз поміж плечі:
Ішли отари овечі
Від обрії і по обрії,
З — позаходу і до сходу,
Із півдня по хмуру північ.

Ні з сього, ні з того півень
Ударив крильми, як свекруха,
Що б'є себе люто в поли,
Коли догризає невістку,
що вскочила прямо зі школи
у заміж.

Отари, як вісті,
Спливали за видноколи.

Проз мене пройшов величний
Пастух височенного зросту.
(Не встиг його вбачить в обличчя.)
Спиравсь він на дивний костур,
З якого... росло дві гілки.
У їхньому листі помалу
Дві пташки гніздо звивали.
Тоді лиш отямивсь,
коли він
З отарами зник поза вигін.

І раптом, мов з-за огорожі,
Із гиком навально повз мене
Отари людей несвітенні

...Вона поглянула в люстерко калюжі
і зітхнула з вихрипом:
— «Що ж, і справді стара.
Але ж чи гідно чоловіку
кидати це межиріч... жінці!»

...Їй згадалось, як випадком
натрапила на вороника.
Він, певно, випав з гнізда:
жалогідний, зі скуйовдженим пір'ям,
до якого вже підкрадався кіт.

Забувши страх,
вона шулікою кинулась на хижака.
Той з несподіванки верескнув
і кинувся навтьоки.

Вже й не пам'ятає,
як змусила його вибратись
на найнижчу гілку,
як носила йому їсти-пити,
з кожним днем все вище
підштовхуючи до крони.

І одного разу вони полетіли
до її гнізда, де після вбитої пари
кілька літ самотіла.
І так гарно їм удвох велося.
А потім вона знесла йому
трійку рябеньких яечок...

Клаксон автомобіля
обірвав її спогади.
Вона глянула в небо,
де все вище здіймалася згряя.
Сльози туманили їй очі.

Хотіла, було, злетіти.
«А навіщо?» — зупинила себе,
і осліпло пішла до траси,
під гадюче сичання коліс.

Вже мала переступити бордюр,
як щось упало перед нею.
Вона глянула — і ледь не зомліла:
він повз до неї,
опустивши голову до самої землі.
Ледь вчула його шепіт: «Прости».

Вона ніжно торкнула крилом
завинену голову:
— Дурненький... я ж тебе...
Як же я тебе люблю! —
Він боязко звів очі і... осяяло:
буквально на його очах ставала
такою молодою і красивою,
як того далекого вечора...

— Ну то що, полетіли:
там же діти голодні? —
І вони красивою парою
злинули в піднебесся

...Старезний крук-удівець,
роджений, певне, ще до потопу,
зітхнув, прокаркавши:
— От що таке, дай Боже пам'яті...
От що таке... любов.

НАРОДЖЕННЯ ЖІНКИ

Хлопчаки приймали її за свого.
Вона довше від них ходила на руках;
голяка з найвищого дуба стрибала в річку;
найбільше забивала голів.
І, звичайно ж, «пострілювала»
дешеві сигарети.

...Одного дня, скинувши сякий-такий одяг,
як ведеться голяка, шубовснула в річку,
і з «торзанячим» погуком
вишугнула з води на берег.
Пострибуючи з ноги на ногу,
виманювала воду з вух.
Та й... завмерла —
щось було не так, як завжди:
сусід і однокласник з роззявленим ротом
дурнувато втупився в неї.
Інші хлопці теж стояли,
ніби ні в сих, ні в тих.

Долоні несамохіть злетіли до грудей,
і вона відчула під пальцями
досі незнану набубнявілість.
Вхопивши одежину,
притьмом кинулася за горіховий кущ.
Плутаючи майку з шортами, похапцем одяглася
і, затуливши панамою спаленіле обличчя,
в очікуванні чогось страмного,
боязко почала обходити хлопців.

А ті стояли якісь незвично тихі.
...Вона ще не зрозуміла, що сталося.
А вони вже відчули:
Ішла жінка.

ПЕРЕМОВИ З ПРЕДТЕЧАМИ

На чумацькім шляху,
 де вже душі складають свій іспит,—
 Так їм стужиться, часом,
 на поклик козацьких левад,
 Що, діставши люльки, враз ударять в кресала —
 аж іскри
 Долітають до нас —
 ми ж і досі гадаєм: мовляв, зорепад.

Так їх манить вернутись
 в завічно полишені креси!
 На Україну поглянуть
 крізь далеч немислимих днів
 Та пройтися степами,
 де жайвір снує в піднебессі,
 Та заглянуть до хати:
 а хто ж порядкує у ній?

Гей, зарано, предтечі,
 вертатись до рідного поля.
 Ми ще тільки дотямили, врешті,
 на власнім горбі,
 Чом це нами у січах
 із кровію вирвану волю
 Перекупники з тилу
 за безцінь скупили собі.

В нашій хаті на покуті
 спритні захожі возсіли,
 Де, зазвичай, сидів споконвіку
 слов'янський дідух.
 То ж заждіте, предтечі,
 заки зберемося на силі
 Та відчинемо двері —
 чужинський провітрити дух.

* * *

Чи нам і справді
вже забракло слів,
Що пишем, не читаючи, закони?
...А в Україні більшає ослів
І скоро й зовсім виведуться коні.

Чи не тому і плодяться «зірки»,
Ані на гран не маючи кебети,
Що в солов'ї пошилися шпаки,
А графомани подались в поети?

АБИ Ж НАМ НЕ ЗАВАЖАЛИ..

Та жилось би в Україні
Затишно, як в неньки,
Аби ж нам не заважали
Кляті воріженьки.

Всім би малось в Україні
Ліпше, аніж в тещі,
Коли б нам не заважали
Ті ж таки і... дещо.

Не було б улітку спеки
Гіршої од кари,
Коб лукаві московити
Не покрали хмари.

І роси було б удосталь
На посіви й трави,
Так сябри із Белорусі
Всі дощі покрали.

І вовік у нас вагони б
Не з'їжджали з рейок,

Коб не ставили підніжки
Колесам євреї.

І ніколи б у сусіда
Хата не палала,
Аби ж фіни сірники, пак,
Нам не підкидали.

І вовіки б не писали
Ми доносів зайве,
Аби нам не дарували
Самописки зайди.

...Ми ж такі святі та божі!
Чисті ми чистіших!
Ледь не всіх зі свого раю
Витурили грішних.

Вже зібравсь, було, й Іуда
Вішаться із встиду,
Так вірьовку із-під носа
Свиснули сусіди.

І відтак живе у нас він
Сито і заможно.
— Мабуть, — каже, — в Україні
Без іуд не можна.

ІКОНА

І Крим, і Рим,
і те, що з ними в риму,—
До мідних труб пройшов не по шосе.
Отряси пил із саквів пілігрима,
Забув усе у далях несходимих,
Щоб в отчім домі пригадати все.

Чи смерть у нас і справді на пропаще
Селекцію веде уздовж віків,
Коли за волю гинули найкращі,
Лишаючи на розгляд сіряків?

Е ні, не всі таки достойні згибли!
Але сьогодні, щоб не стать за честь,
Вони вже так загралися у бидло,
Що їх з огидою обходить навіть смерть.

...Дуть, немов живі,
меткі та терті.
Киреї, пак,— на гетьманський копил.
І не здогадуються, що давно вже мертві
для України.
Що по наглій смерті
Не лишать навіть по собі могил.
...По них і їхніх джипах —
тільки пил.

ПОЕМИ

РУХ

I

Це долею так накреслено,
Що все життя на колесах ми.
Вагони годин хитаються,
Та станції все минаються,
Як мода на модні куплети
І на Робертіно Лоретті,
Як мода на давні висліди,
В селі — на жакети плисові.
На звивисту лінію істини
І навіть на чорта лисого.

Вагони декад хитаються,
А станції все минаються,
Як мода на френчі потерті,
На смертне і на безсмертне,
На кльоші і мокасини,
На кок-сагиз і кетову,
На Духа, Отця і Сина,
І навіть на вбивцю Кеннеді.
Вагони віків хитаються,
А моди усе міняються...
А що ж тоді залишається?
— Земля.

Та якось мені стрівсь чоловік
Дивовижно непевних розмірів.
Індивідуум непевного кольору,
Невідомої конституції.
(То я кинувся в антропологію,
Познайомився з кроманьйонцями
І поручкався з синантропами,

З усіма сучасними расами,
А подібних йому не знайшов.)

А було це черленого літа
На весіллі землі й зела.
Під зеленим знаменом жита
Зачепилівка в сонце пливла.

Наша хата стояла скупана
Усіма на світі дощами,
Не звойована і не куплена,
А поставлена ще дідами.

(Правда, мода — мов козир-дівчина,
І до нас війнула спідницею:
Перекрили її черепицею,
Ще й антеною те засвідчили.)

День стояв, як налита чара
Медом сонця — хоч лий на хліб.
Збожеволівши од нектару,
Бджоли падали в улики з лип.

Все було таке допотопне
І таке молоде і пружне —
Навіть чулося, як картопля
Наливалась в землі округло.

Все було так предметно зримає,
Водночас — ілюзорно бентежне,
Навіть небо й земля — у риму,
Хоч обое і протилежність.

Так спліталось тонко й лагідно
Все на світі у дивній злагоді,
Що зурміло ритмічно жито:
«Жити».

І мовчала ритмічно трава:
«Жива».

Навіть мудрі статечні дуби
Басили: «Люби».

Все було таке соковите,
Повнокровне, плотське і вічне,
Навіть цвинтар — кінець орбіти —
Не наводив на жах містичний.

Там знайшли собі гавань довічно надійну
Всі, хто викинчив коло хрестоматійно.
Хто грішив — тим давно простили,
Хто добро робив — не забули.

Постелили землю і землею вкрили,
В головах поставить не забули:
Тим — хреста, антипод півкулі,
Тим — зорю із нової жерсті.
Спочивають собі поважно:
Під хрестами — своєю смертю
(Переважно),
Під зірками — од вражої кулі
(Переважно).

Відробили, як личить, зміну
І здали часову машину.
Лиш на давніх поживклих знімках
Образи свої
Полишили:
Голомозі, руді, щербаті,
Кучеряві і круглолиці,
Простодушні і хитруваті,
Принципові і без позицій.
Де вже їх не носила доля,
На яких не спиняла квадратах,
А прибились до рідного поля
На своїй землі спочивати.

Не звойованій і не купленій,
Не позиченій під жалі,
А дідівською вірою скупаній,
На своїй-таки на землі.
День вином голубий наливається,
Хто помер, то, їй-право, кається.

II

Отакої веселої днини
Я й зустрів того чоловіка.
Індивідуум непевного кольору,
Невідомої конституції,
Він стояв на пісному белебні,
Щоб усім його видко було,
Головою стягав попід хмари,
Під ногами курився пісок.

Щось у ньому було непевне,
Нетривке, непостійне, як Майя*.

Безтілесний, гіпертрофований,
На людину не схожий і схожий.
Так, скажімо, як схема яблука
Буде схожа на яблуко справжнє.
Розгубивсь я, щоправда, не дуже
(Бо чого не бува у наш час!)

І спитав, як ведеться здавна:
— Хто ви, звідки і як зоветесь? —
Щось в його організмі непевному
Зарипіло і сухо заклацало,
Потім раптом волого забулькало.

Дожувавши тугий помідор
Із мого ж таки городу,

* В індійській міфології — богиня обману, уособлення ілюзії. Санскритське — марево, міраж, ілюзія.

Витер хмарою пальці од сала,
 Котрим мати моя сердобольна
 Пригостила його з дороги;
 Доцдивши гранчак первака,
 Він занюхав скоринкою хліба
 (Дід Семен компанійський у мене!),
 Одригнув і потягся, мов кіт,
 І таке він сказав:
 — Я — громадянин планети Земля.

— Ну, звичайно, ми всі живемо на Землі.
 Але, як би це вам сказати,
 Я не маю на думці корів...
 Десь, напевне, у вас є хата,
 Чи квартира, чи, врешті, курінь?
 У якомусь селі чи місті
 Жде не дідеться мати сина?
 Ах, не жде...

Ну, хоча б пуповина
 Залишилась у певнім місці?

Теж нема...

Ну, тоді хоча б назву

Пригадайте завулка чи стріту,
 Або пісню, або хоч казку,
 Якщо вас не цікавить стріха!

Щось в його організмі непевному
 Зарипіло і сухо заклацало,
 Потім раптом волого забулькало...
 Анемічна і вельми прозора,
 Стала шкіра його зелена.
 Губи жовтою фарбою люті
 Узялися нараз, і між ними
 Процідилася жовч віків:

— Ах, ці стріхи та, ах, ці вишеньки,
 Ах, ця бариня-гопачок!
 Осточортіли, яко вишивки
 Прапрабабиних сорочок!

Досі носяться з пуповиною,
Хутірський придбавши склероз:
Ті — «під вербами та калиною»,
Ті — «под сенью белых берез».

Ця обмеженість території —
Колодковий консерватизм!
Черепок знайшли —
«Ах, історія!»
Лапті — «Боже мой, патриотизм!»

Так обсіли могили слави
Понад Волгою і Дніпром,
Що вже ніде приткнуть, їй-право,
Ординарний ракетодром.

Може, врешті, панове, годі?
Час диктує, кричать сини:
Перетрухли поміж народів
Допотопні ваші тини.

Вік жувати з одної торби
І дудіти в одну дуду?!
Вибачайте: вітчизну знайду
Там, де, зрештою, мені добре.

На кінець гучної промови
Він узяв мене під обріз
Надто мудрим і модним словом
З наконечником гострим «ізм».

Я подумав: «А біс його зна,
Раптом цей індивідуум —
нормальний?»
І спитав його навздогад,
З примітивно-дідівською хитрістю:
— А пробачте, ви, той... в однині
Стоїте на оцій... платформі?

— Ну, дивак! — закотився він
Безтілесно віскозним реготом.—
Прокидайся, нарешті, зі сну,
Свої баньки протри, чоловіче:
Та за мною їдуть легіони!

Мамо рідна, а й справді йдуть!!!
За калібром — дрібніші від нього,
Одне в одного — як близнюки,
І всі разом на нього схожі.

До прозорих грудей притискали
Вдосконалені віком гітари
Із сучасного матеріалу,
Що просвічувався навиліт.
І похитувались ритмічно,
Мов колись очерет під Херсоном,
І співали собі в унісон
Безтілесно віскозним дискантом:

«У Австралії дикунській
Кенгуру — природи ребус —
Носять діток в ридикюлях,
А ми їздимо в тролейбусах.

В неймовірно жовтих преріях
Ходять юні антилопи.
Нам би теж в рахунок премії
Хоч одну на всю Європу.

А на чорта антилопа нам,
Коли десь в пустелях Африки
Вчені й досі не розчовпають
Пірамідну каліграфію?

Боже наш, над світом збратаним
Спільне сонце вже запущено,
А ми мусим розбиратися,
Де Шевченкове, де Пушкіна!

Так усе в житті ускладнити,
Сплутать, як архів у шафі?!
Вже давно пора б розгладити
Карту, зморщену ландшафтом,

Щоб земля, як стіл, просилася
Під гравця в більярдну партію,
А нам весело котилося:
ubi bene, ibi patria!*

Наші мізки так заорані —
Чи не годі засівати їх?!
Все, що треба, знають органи,
То на біса й нам ще знати?»

«Еге, — я подумав собі, —
То це вже далеко від жартів
І зовсім близько... до ручки.
Коли б то ще соло! А хор
На думку громадську тягне.
То ліпше пристати на формулу
Численних женеvських комісій:
Відкласти розмову «на грані»
На тисяча-енне засідання».

І вже було й рота розкрив,
Як щось мене нагло спинило,
І дивне, і незвичайне,
Якесь надчуття. І — серце
Заскімлило глухо, по-вовчи.
І тяжко, і тоскно стало,
Тривога якась зависла,
Незрима і всепоглинаюча.
А звідки? А де воно? Хтозна.

Бо день — голубий-голубий —
Стояв як налита чара.

* Де добре, там і вітчизна (лат.).

III

Поглянув на південь — прозорість,
 На схід і на північ — блакить.
 На захід метнувся зором,
 На захід я глянув — і зблід:
 Бо там, на обвугленім тлі,
 Громадилися хмари подерті,
 Погрожуючи Землі
 Холодною
 кригою
 смерті.

І звідти, мов з льоху, тягло
 Отерплим морозом краху.
 Ревло,
 насувалось,
 брело
 В рипучо-коричневих крагах.

«Біда», — стугоніли гаї,
 До серця пронизані жахом.
 І, гнізда лишивши свої,
 К землі пригорталися птахи.

І от в о н о раптом змело
 Крижку перетинку тиші.
 Оформилось, і заревло.
 І вирвалося,
 і вийшло.

І все зрозуміло,
 усе —
 Від кореня і до крокви, —
 Що небо на землю несе
 Нещадну мету катастрофи.

Згадалось: таке вже було —
 Холодне і білоброве.

Той досвід сплатить довелось
Валютою чистої крові.

Я знав,
що коли плисти
І далі без руху, як досі,
То нікому буде сплатить
Удруге останній мій досвід.

— Пора! — стугоніли бори.
— Пора! — мене кликала хата.
— Пора! — трепетали птахи.
— Час! — сухо докінчив Час.—
Твоя позиція вільна.

Але все ж перед тим, як рушати,
Я ще встиг зоддалік гукнути:
— Що ж, Всесвітній Громадянине,
То рятуйте свою Планету! —
І ступив на межу роковану,
Де в о н о почина...
почалося:

Вдарило! Громом торохнуло,
Стиснуло звідусіль.
З першого ж разу — сейсмографи
Мовчки пішли на утиль.

Вдруге — нечуваним креном
Землю звело, мов коня:
Вилуцились антени,
Як в листопаді стерня.

Втретє — пішла блискавиця
Люто мечем лискучим,
З хати зняло черепицю,
Ніби на щуці луску.

Вся бутафорія цивілізації
Першою вибрала капітуляцію.

На лінію бою,
роздерши обачність на грудях,
Виходили з'єднаним фронтом
дерева і люди.

Било воно недаремно
В груди борів,
руде.
Знало: як звалить дерева,
Легше зламати людей.

В темній своїй оздобі
Кидалося на бій.
Жахно тріщали сутлоби
Ще запорозьких дубів.
Падали люди, падали —
Землю свою не зрадили.
Падали, неупокорені,
Землю тримали в коренях.

На цілому світі єдині,
під небом, на шмаття подертім,
Лежали на судному полі,
обнявшись, — Людина і Дерево.
Руками й корінням навічно
зчепились вони в скорботі.
Хіба що тоді їх розняти,
як землю навпіл розколоти.
І, може, тому тільки Землю
несила розлущить бурі,
Що сплетені руки й корені
були їй за арматуру.

* * *

І, відчувши, що вже
 не зломити йому живих,
 в о н о хитро задумало
 підлий обхід через цвинтар.
 Покотило навально —
 орда за ордою із гиком,
 жовта курява встала
 йому тріумфальним стовпом.
 Закрутилося дико
 і... нагло спинилось в о н о,
 бо на місці могил
 стали чорні квадрати окопів.

Там тримали плацдарм
 оборонці усіх колін.
 Із шаблями й пищалями,
 з кременними рушницями...
 Трилінійки іржаві,
 маузер комісарський...
 Мінометна плита
 з не забутої ще війни...
 Щось зломилось в н ь о м у,
 і очі полізли з орбіт:
 справді страшно,
 як мертві беруться до зброї!

...Стихло раптом. І спало. І одлягло.
 Одкотилось. Зів'яло.

Дощ...

Дивний дощ. Голубий.

Наче мрія,

ласкавий дощ.

Чистий дощ,

як надія.

Пшеничний дощ...

Невже?!

Ще не вірилось,
 навіть приснитись боялося...
 Ще тужавіли м'язи
 в гранітні бугри,
 мертвим затиском зводило щелепи...
 Та коли я поглянув на цвинтар
 і знову побачив могили
 на одвічних своїх широтах
 під хрестами і зорями,
 зрозумів і відчув: вистояли...
 І така була тиша
 первозданно-прозора, —
 стало видно весь світ
 через тисячі літ.
 Аж на тисячі гін
 стало видно весь світ,
 як на тихій дитячій долоні.
 Я народові кожному
 глянув у вічі:
 бо стояли вони
 на єдино прямій із прямих —
 на освяченій вірою лінії оборони.
 Кожен з нас — за свою.
 Кожен з нас — за своє.
 А всі разом — за всю Планету.
 Але чом вони всі
 потяглися очима до неба?
 Придивляюся. Згадую. Упізнав!
 Боже правий, заледве впізнав!
 Його вітром носило. Його смикали
 різні повітряні течії —
 і прямі, і з підтекстом:
 уліво і вправо, угору і вниз.
 То білів, то чорнів, то жовтів
 відповідно до кольору рас і ландшафтів.
 Шелестів, як плакат, і, здається, кричав,
 чи погрожував, чи виголошував щось,
 але що — і нечутно, й не зрозуміло.

Проходили наскрізь метал і дерева,
мов крізь Майю.
Аж нарешті його
потягло, затягло,
понесло за опуклу дугу виднокола.
Хто зна, може, й повернеться...
Певне ж, повернеться,
осідлавши одну із течій —
пряму чи з підтекстом.
І подумалось... Але хіба
має значення те,
що подумалось раптом?
Тихше... тихше... Десь перший
народжувавсь рух. То бджола
вже зурмить на прибитій морозом квітці.

Зачинається порух в столоченім житі:
«Жити».

Ворухнулася спечена вітром трава:
«Жива».

Прохрипіли розчахнуті громом дуби:
«Люби».

І спліталось тонко й лагідно
все на світі у дивній злагоді.

І ти,

що мені дарувала сина,
десь знайшла між уламків шматок гребінця
і, закинувши руки в синцях і попелі,
якось так по-жіночому м'яко і неповторно
розчесала прибите морозом волосся.
Ти не знаєш іще, що волосся твоє,
тьмяно-тьмаве, як ніч, стало біле
до болю в моїх очах.
Я про це не скажу тобі,
сиве кохання мое.
І мені ти не скажеш,
хоч я вже давно побачив
в юнім дзеркалі древніх твоїх очей,
що волосся мое
стало біле до болю в твоїх зіницях.

І не буде печалі:
ми просто Землі віддали
її колір правічний,
а вона віддала нам
своє найдорожче —
сіль.

1968

ДОЛЯ

I

Я живу на четвертому поверсі у великому древньому
городі:

Сивий камінь, підпала цегла, новочасні бетон і скло.
У вікно моє, завше

розплющене,
Пильно дивляться тисячі вікон.
Може, то лише так здається,
а насправді
Кожне з них — у самому собі?

От, скажімо, сусідній будинок. То вже ледве не
terra incognita,
Стіни схожі на аркуші зошита з арифметики:
кожна клітинка —

Се вікно.
А за ним живе хтось подібний до мене.

І, може,
Мій будинок йому здається теж заледве не terra
incognita?

Ми щоранку прасуємо вулиці, ми гортаємо аркуші
східців;

Обминаючи обережно
норовисті авто й тролейбуси,
Поспішаємо на роботу.
Кожен має с в о ю
роботу.

У будинках, де ми працюємо,
Теж розплющено
тисячі вікон.

І такі... й не такі, як удома:
Підмальовані тонко віком,
Щоб сховати за давнєну
втому.
Нам дивиться в ті вікна ніколи: кожен має с в о ю
роботу.

А тим часом за вікнами —
Сонце,
Обминаючи незалежно телевежі і юні лайнери,
Вершить коло своє одвічне, як до нас... та й по нас
вершитиме.
А тим часом гінкі дерева з дітлахами
зеленоокими,
Обминаючи обережно норовисті авто й тролейбуси,
Розсувають крижини асфальту, щоб дістатися
правди землі.

Але все те у час роботи нам немає часу
осмислити.
Власне, все те давно осмислене у конторах
та установах:
Архітекторами, сантехніками, лікарями
і ще там кимсь.
Як точніше, то — нами ж самими.

І відтак вже не сонце у вікнах,
А якась «одиниця світла».
І відтак не трава й не дерева,
А сухі одиниці зелені на середню душу
населення...

Лиш надвечір,
Коли ми стомлено перегорнемо
аркуші східців,
Напрасуєм до лиску вулиці,
У нервовій міській шттовханині раптом щось
доторкнеться долоні.

Щось чи хтось? Тільки якось дивно, так знайоме і
так..
забуто.

То не грубий доторк металу чи спітнілого
в давці ліктя.
Навіть губи, спалені щастям, так не здатні торкнутися
чисто.

Зводиш очі, а на долоні тихо-тихо лепече листочок
Тополиночки, тополятка — неймовірно живої істоти
В цій захеканій шттовханині.

І так дивиться сумно-сумно.

Так прохально і чисто дивиться у твої полинялі очі,
Аж до серця усе єство твоє протина невимовна туга.
І оглянешся раптом, і небо ти побачиш. Звичайне
небо,

І звичайну собі хмарину, що зависла на телевежі.

І відчуєш собою сонце —

Не оту «одиницю світла»,

А звичайне пахуче сонце, що минає вечірній прут.

І подумається: «А й справді, ну чого ти отак

метушкуєш,

Очманіло женеш... округ себе, на дрібниці знервовано
важиш,

Проминаючи щось вагоме, неповторне, сутне
і справжнє,

Задля чого на світ народжують матері нас.

А ти... Ех, ти!..»

Так живу на четвертому поверсі.

Сивий камінь, підпала цегла...

Аж якось пересічного вечора,

Коли брязкав на кухні посуд,

Вуркотів дрімотно борщ —

В сірий-сірий буденний вечір

Щось протнуло зеленим списом, огорнуло зеленою

тугою

(«Тополиночко... тополятко... І так дивиться
сумно-сумно»),
Так здавило безжально в грудях — аж заскімлило з
болю
серце

За отим, головним... утраченим,
Чи за тим, що лише втрачається,—
Що схопився як стій з-за столу:
Треба їхати, треба мчати до своєї колиски першої!
Там же... там же воно, напевне.

Я сказав: «Термінове відрядження».
Син поглянув на мене здивовано і... досвідчено
розуміюче.

Але все те вже поза мною.
Я хапливо хапаю валізу і пірнаю в казан вокзалу.

Пристанційні вогні обмацують
Тіло ночі, зі сну вологе.
І колеса абзац за абзацом
Перечитують повість дороги.
Клацають... переклацають...
Абзац... за абзацом...
Крапка.

II

— Здрастуй, мамо. Ти все молодієш...
— Де вже, сину. Минуло... минулося.
Щось ти наче подавсь?
— Нічого,
Просто трохи з дороги втомивсь.

— Та ото ж я й кажу.
І очі...
Знову очі кудись поспішають.

Ну чого ти завжди поспішаєш,
Все чогось поспішаєш кудись?

І так дивиться сумно-сумно,
Так прохально і сумно дивиться.
Де ж я бачив уже ці очі?
(«Тополиночко... тополятко...
Вечір... небо... хмарина... сонце...»)
— Що ти, мамо? Я тільки хочу
Перейтися до Ворскли, мамо,
Так за річкою скучив, мамо...
(Може, там в о н о,
Певне ж, там в о н о...)

— Ну, як знаєш. Тільки ж недовго:
Бо збереться кумів, бабусь.
Та й стемніло уже.

А дорогу,
А дорогу ж ти, мабуть, забув?

Бо твоя вже у інші клопоти
Повилась, подалася... кудись.
Там нові уже, синку, протоптано.
Ти ж дивись, на чужу не збийсь.

Але все те вже — поза мною.
Я пірнаю у літепло вечора.
Випливаю з туману пам'яті на дорогу свою
колишню.

Споришем поросла... поросла споришем,
Сон-травкою... та сон-травкою.
Ледве-ледве тече. І вже пам'ять лише
Течію її вгадує... згадує.
Це було? Та було ж. Тільки давнє... давно.
Так давно — аж туман, аж туманиться...
Так спадала коса! І трофейне кіно.
І цигарка, захована в жмені.

Може, й справді усе те і є — воно —
 Те, що втратив чи лиш втрачаю
 У минулому чи майбутньому,—
 Тільки от не знайду йому ймення,
 Не придумаю... призабутому
 Там, на білій, на дикій піщаній косі,
 Там, на білій, загнутій, мов обід?
 Може, це воно: золото диво-коси
 Вересневої, вищої проби?

Може, й справді...

в дивний вечір, в прохолодно-м'ятний вечір
 Перед празником зеленим понад берегом ріки
 Йшли дівчата лугом-долом і несли вологу клечинь
 Із суботи у неділю, а можливо... у віки?

Кожна юна, кожна чиста, кожна перша і остання.
 Місяць лагідно виводив у посріблену дуду.
 Йшли дівчата лугом-долом і бриніли тонкостанно,
 Так бриніли тонкостанно — аж захоплювало дух.

А округ було урочо і всевишньо-соборово.
 Так причаєно, пригасло, втаємничено було...
 І одна з них, озирнувшись, подивилась загадково —
 Так поглянула, аж серце хміллю-хмелем обвило.

Ту дівчину знав я здавна. А жила вона в райцентрі,
 У завулку тополинім біля тихої ріки.
 Там не раз, не два бував я на пташиному концерті.
 Там я соло солов'їне наслухав зоддалеки.

Та вона про се не знала. І носила квітам воду,
 Замігала, прибирала і наспівувала щось,
 І текло її волосся темним золотом на вроду,
 Вересневого карбунку темне золото лилось.

А коли в чорнопис ночі молодик, немов апостроф,
 Прокрадавсь, аби пом'якшить м'ятний перехлюп ріки,—

На освітлених фіранках бачив я вже тільки профіль,
Тільки профіль, тільки профіль бачив я зоддалеки.

І оце вона раптово подивилась близько-близько,
Боже правий, так же близько подивилась вона —
Що, закутий, наче бранець, тьмяно-карим
магнетизмом,
Я, подоланий, за нею рушив слідом, як мана.

Так було на диво тихо... коли це вітрець-заблука
Сколихнув небесну крону — і посипали зірки.
І одна зоря упала їй на палець, мов каблучка,
Мов каблучка, увінчала трепет правої руки.

Що за знак мені послала та каблучка — символ віщій?
Аж спинивсь я, аж пристояв. І пристояла вона.
І спинивсь... навпроти третій.

І постав трикутник вічний:
Я і третій — кут на куті.
Посередині — вона.

Ах, для чого і для кого цей трикутник не до речі?
Поки думав я —

не зчувся, як оплавились кути.
І таким округлим жестом він узяв її за плечі,
Що мені лишилось тільки
третім зайвим одійти.

Так було печально й світло в той далекий, дивний
вечір.

Так було до болю близько... аж під серцем вирина.
Йшли дівчата лугом-долом і несли вологу клечінь...
І вона подаленіла... здаленіла... як луна.

Може, й справді було так близько
В дивний вечір... на подив близько
Ну, оте ж бо, найголовніше
(«Тополиний завулок... і золото
вересневої вищої проби...»)?

Тільки, мабуть-таки, не воно.
 Бо стою. І хвилююсь чисто,
 Але якось уже... крізь спогад.

А хіба може стати спогадом
 Головне ж та й найголовніше?!
 ...Повертаю в село.

Із пагорба
 Йде навстріч мені рідна хата.
 Чотирма причілковими вікнами
 Промокає вологу ніч.

Тануть кроки мої у тиші.
 Ніч стоїть як забутий палац...
 Так би стати й собі навіки
 Високосним палацом тиші!

Постривай, чи мені причулося:
 Ніби гупнуло десь приглушено?
 Може, яблуні хтось обтрушує,—
 Так чого б це супроти ночі?

Чи то кров мені в скроні гупає,
 Чи то серце аж так стукає?
 Зупиняюся... наче ж ні.

А проте, їй же право, гупає.
 Схоже, чи не воскресла ступа,
 Так, однак ж, не ті часи...

А воно — наче крига ринвою —
 Переходить в громохкий рик.
 І вчувається в тому рикові
 Чітко вписаний в тишу ритм.

Переборами, перепадами —
 То по долах, то в небеса.
 То зринає, то знову падає,
 То зажевріє, то вгаса.

Глухо тупотом,
туго тупотом,
Здвигом-гоготом —
в три луни.
Може, то академік Туполев
Взявся вивірить двигуни?

Ні... та ні ж таки!
Вже перезвоюю —
Понад хатами,
між копиць —
То переступом,
то передзвоном,
То мов цокотом
з-під копит.
І штовхнуло,
і ледь не збило,
Ледь не кинуло —
хай вам грець! —
Щось гаряче і біле-біле,
Щось велике, як Еверест.

Так же близько...
і не спинилося.
Попід серцем пройшло, як сталь.
Щось у пам'яті освітілося.
Здогад скинувся і... розтав.

Що ж це там здаленіло потоптом,
Хто так біло відмиготів?
Може, потяг то?
Певне ж, потяг то.
А-а, то ж потяг
відгоготів...

Нагло темрява заметалася перелякано. Рипнули двері,
І отямився я, відкривши, що стою од хати за крок.
Із порога у зливі світла в темінь
мружиться пильно мати.

— Не пойму... Наче ж ти, синочку?
 — Ну, а хто б же?
 — То й слава Богу,
 Бо вже думала: заблукав.

Стіл вгинається під наїдками,
 Почоломкалися, поручкалися.
 Хтось затят про сусіду затятого,
 що пиля на трубі й
 кларнеті,
 Хтось про Ладу, а хтось про Лайлу — молодим
 старі
 підтягали.
 З-під пластмасово-нетривкого ледве-ледь пробивалось
 далеке,
 Щось про шаблю, та степ широкий, і про сивого
 коника.

Тільки все те, як пінопластик, і не гріло, й не
 холодило,
 Не торкало мембрани пам'яті, умирало зоддалеки.
 І стискалося тужно серце: десь же близько воно,
 невловне...

Те, що втратив чи згодом утрачу.
 Так же близько... під серцем. І все ж не воно.
 О, коли б то я знав йому ймення!

Стіл вгинається, наче гумовий,
 Ходять тіні поза вікном.
 ...Чи то кров мені в скроні гупає,
 Чи хто стукає каблуком?

Ні... та ні ж таки!
 Вже під вікнами,
 Наближається, нароста:
 Чи по брукові — черевиками,
 Чи підковами — по мостах?

Глухо тупотом,
туго тупотом,
Здвигом-гоготом — в три луни.
Може, то академік Туполєв
Взявся вивірить двигуни?..

Раптом в шибку — аж засліпило,
У вікно просто — хай вам грець —
Щось ненаське і біле-біле,
Щось велике, як Еверест.

Так же близько...
і не спинилося.
Попід серцем пройшло, як сталь.
Щось у пам'яті освітилося,
Здогад скинувся і... розтав.

Що ж це там здаленіло покотом,
Дивним привидом... біла тінь?
Може, потяг то?
Певно, потяг то.
А-а, то ж потяг відгоготів.

Так же близько... під серцем. І все ж не воно.
О, коли б то я знав його ймення!..

Вранці, хутко зібравши валізу, я кажу: «Терміновий
виклик».
Очі в мамі пливуть здивовані і всезнаюче-
всепрощаючі.
І лишаються полустанок, і тополя, і мати, і сум.

Пристанційні вогні обмацують
Тіло ночі, зі сну вологе.
І колеса абзац за абзацом
Перечитують повість дороги.
Клацають... переклацають
Абзаци... абзацами.
Крапка.

III

Так живу на четвертому поверсі у великому древньому
 І, припнутий до прикорня буднів, кружеляю між
 домом
 і службою
 Очманіло, як вивірка в колесі. А чого? — коли б хто
 спитав.
 І розмінююся на дріб'язок в несуттєво-дешевих
 клопотах.
 І боюся комусь не вгодити, хоч ніхто мене й не ляка.
 У безвольному колі інерції переймаюсь якимись
 дрібницями,
 Хоч кричить мені серце тоскно, що усе ж це —
 не головне.

Що ось-ось воно... Тільки де ж воно?!
 Покажіть мені, розкажіть,
 Їдуть хлопці до мису Дежнева,
 За Уральські руді кряжі.

Мо', його заховала Камчатка,
 Атлантида чи Хохлома?
 Чи у пляшці шукать початок,
 Як у серці його чортма?

Чи махнути на все та в Леті
 Утопити свої жалі?
 Чи довіритися поетам,
 Що воно — в ідеальнім селі?

Люди штурмом беруть «Промтовари»...
 Я подумав: а що, коли
 Те, про що я і снів, і марив,
 Продається із-під поли?

Але, вірите чи не вірите,—
 Я півсвіту в рюкзак убгав,

Всі кишені від грошей вивітрив,
Наче вже й наздогнав... та ба!

Так же близько здавалось.

І все ж не воно.

О, коли б то я знав йому ймення!

Ну, то де ж воно, врешті?

Напевне, мені

Не судилось на слід його втрапить...

А якось (уже місто гасило вогні)

Я марудив себе на папері.

Стерті рими занудно моргали мені,

Штампи дерлись нахабно у двері.

Дратівливо сльозився зіпсований кран,

Дзимоніла набридливо муха.

Десь далеко погуркував сонний майдан,

Не торкаючи звиклого вуха.

Я подумав: а власне, чого я киплю

І стирчу, ніби палиця в спицях?

Я подумав: а власне, чого я не сплю,

Коли іншому солодко спиться?

Я подумав: а хто мене, власне, просив

Пхати носа, де треба й не треба?

Маю жінку. І жита на зиму вкосив.

Є куток під своїм-таки небом.

Не пішли б вони, зрештою, до чортів —

Ці проблеми і хатні тривоги.

Надто куцо нам доля вділила років,

Щоби сіяти ними під ноги.

То чи варто псувать дефіцитний папір,

Коли вже перевисло за північ?

На добраніч. Під ковдру. І най тобі мир,

Бо небавом і треті запіють.

Скреготнув аж на крузі останній трамвай.
 Тепловоз захопився і — тиша.
 «На добраніч», — шелеснула сонно трава.
 Навіть місяць принишк, наче миша.

Тільки з глечика ночі, із самого дна,
 Через сон, через втомлений рокіт
 Ледве-ледве пливе, допливає луна
 Від чиїхось заблуканих кроків.

О, здається, пірнули. А вирнули все ж
 У завулку, оспало і мляво.
 Оддаляється? Ближче? Не добереш...
 Але хто б це так пізно, цікаво?

Втихло? Де там — а най воно, кляте,
горить! —
 Насуває... пірна і не тоне.
 Стій. Здається, мені вже знайомий цей ритм,
 Так знайомий, аж в серці холоне.

Якось так воно
крок занурює,
 Якось так воно —
такт на такт,
 Посередині
із цезурою,
 За цезурою
знову ж так.

Все чіткішає, все густішає,
 Вже за брамою
б'є у брук.
 Понад ніччю
да понад тишею
 У вікно моє котить гук.

Глухо тупотом,
туго тупотом,

Здвигом-гоготом — в три луни.
Може, то академік Туполев
Взявся вивірить двигуни?

Ні... та ні-таки.

Вже під вікнами,
Вже в парадному тихо: рип.
Так... переступом.
Такти — віхами.
Мовби цокіт
із-під копит.

Перший поверх.

Ступає сходами.
Другий поверх минає...
Жах!

Серце в мене на гвалт заходиться,
Мов під гострим кутом ножа.

Хто б це, чуєте, ночі гупої,
Коли навіть заснула мста?
А воно вже на третім гупає,
Аж німіють мої вуста.

А воно

у змаганні впертому
Наближається,
як наказ.
На четвертому?
На четвертому?!
На... четвертому...
стихло враз.

І гупнуло глухо у двері,
Та так, що, як сірі зайці,
Притерті слова із паперу
Чкурнули в усі кінці.

І аркуші всмерть побілили,
Узявшись холодним потом.
І голосом задубілим
Я врешті спромігся:
— Хто...там? —
Та мовчало Мовчання, мов крига.

Отче на... одчиня...
Одчиняю двері, задубілий.
А на порозі стоїть Кінь.
Білий-білий...

IV

Голубе, наче слива, око.
Біла-біла, як іній, грива.
Щось було в ньому чисте, й високе,
І в довершеності красиве.

— То запрошуй до хати, козаче.
Та облиш свої жахи похмурі.
То не огир з Парнасу.
Тим паче,
Не конячка з літератури,

Що збиває копита в романах
І в рядках твоїх сіє підкови.
— Перепрошую дуже...

А хто ви?
І звідки ваш голос...
мосьпане?
— А ти озирнися, козаче...

Оглядаюся рвучко.
На білій стіні,
Як і завше, висить картина:
Незворушно сидить при баскому коні
Наш Мамай у тривічній свитині.

А сидить він не рік, і не два, і не вік,
А сидить уже хтозна й звідколи.
І пливе його погляд з-під тихих повік
Через гони століть охололих.

Але щось моє око раптово спиня.
Щось змінилося на полотнині.
Постривайте. Здається, немає... коня.
Е, куди ж це він втік із картини?!

— А він на порозі стоїть,
Мій кінь, мій товариш і Доля,
Не вперше на погук століть
Його відпускаю на волю, —
Сказав мені тихо... Мамай
З парсуни старої, мов світ.
Сказав мені тихо Мамай:
— Ти з ним говори, як з собою.
Він знає чимало, вважай.
А я зостаюсь із собою,
Щоб пам'ять твою берегти.
На оба дивлюсь береги, —
Минулого і будучини, —
Між котрих сьогоднішне плине.
Ти в хату коня закликай.
Він знає немало, вважай...

І глухо війнули правічні повір'я,
Коли він ступив за поріг комунальний,
Розсунувши легко, як ширму, одвірки,
І став мармурово ув опочивальні.
І, вигнувши лебедем шию красиву,
Він глянув на мене волого і синьо:
— Я довго копитив на погук твій, сину.
Ми оба втомилися, сину.

Я — Доля.

Ти мучився важко і довго,
Шукаючи найголовніше... єдине.

І от я стою як початок дороги.
І час вирушати нам, сину.

Осідлуй мене.

— Але як? Постривай:
Отак без сідла і уздечки? Наохляп?
— То, може, тобі ще кімнатні пантофлі,
І крісло, і килим тобі подавай?!

Дивись, може, ще заманеться комусь
Мене запрягти в доморобного воза?
Затям, чоловіче: узді не корюсь.
Звіряюся тільки на серце і розум.

За мною лежать несходимі поля,
Яруги і пущі, байраки і хащі.
Летів на мені
одчайдушно твій пращур —
Пером йому хай сіроока земля.

Він мав під рукою орало і спис.
Він падав красиво і важко, як правда.
І легко, бо вірив, що юний твій прадід
Його одчайдухість до тебе поніс.

Він мав під рукою орало і кріс.
Він падав красиво і гордо, як сокіл.
І легко,
бо дід у змаганні високім
Його непокору до тебе поніс.

Він мав під рукою орало і кріс.
Він падав красиво і вільно, як пісня.
І легко:
отець твій у день благовісний
Його непокору до тебе поніс.

Він мав під рукою блокнота і кріс.
Він падав красиво і легко, мов камінь,

Бо радість і біль, що збирали віками
Усі твої предки,
до тебе доніс.

І от я стою перед тебе.
Бо час
Наспів і тобі вирушати в дорогу.
І квапся, мій сину:
уже за порогом
Т в і й с и н білочубий на ноги зіп'явсь.

У дивному стані (у з'яві чи сні?)
Я легко злітаю на спину коневі.
І вправно кермую навстріч своєму дневі.
І звідки ці вправність і сприт у мені?!

* * *

Розійшлися навстіж двері
Тихо, наче води.
Сірим аркушем паперу
Вистелили сходи.
Із четвертого химерний
Білий кінь виходить.

На хрещатому розпутті,
Що в чотири боки,
Повернувсь до мене круто
Синьо-сивим оком:
— Кинь об землю, сину, путом —
Світ який широкий!

Починаємо дорогу —
Добрий час нам, сину.
Повертаємо за рогом
У минуле, сину.

Не для того повертаєм,
 Щоб у ситій хаті
 По минулім за звичаєм
 Тихо позітхати,
 З хуторянським малахаєм
 В оперетку пхатись.

А для того повертаєм,
 Щоб собі збагнути:
 Хто ми? Звідки виростаєм,
 На чиему ґрунті;
 Щоб не вистрибом кураїним
 Залетіть в майбутне.

Починаймо не зісподу,
 Не з часів потопу,
 Де — мішались в купу скопом
 Племена й народи;
 Не з князівського галопу
 В ловах загородніх;

Не з князівської погорди —
 Починаймо ближче.
 Де гарцюють жовті орди
 Сизим попелищем.
 Де з примруженого сходу
 Місяць — як вовчище.

Тільки курява та зойки
 Юних полонянок.
 Жовтий місяць косооко
 Назирає ранок.
 Матері ячать високо
 Над гніздом попраним.

Устає руїна голо,
 Копитом прибита.
 Проступа на карті світу

Кров'ю Дике поле.
Слухай, сину,
Дике поле
Має говорити.

V

— Гей, починалося з Дикого поля.
Вольному — воля. Полеглим — тополя.
Мертві ганьби не імуть.
Гей, починалося з Дикого поля...
Може, на Полі й замкнулося коло?!
«Брешете! — списками стали тополі.—
Нам стояками не будь».

Чуєте... чуєте: шерх очеретом!
Стеле туман свою вільглу верету,
Нишкнуть у тирсі вовки.
Бродять по кобзах осліплі поети,
Діти блукають по вигонах смерті.
Тиша встає над віки.

«Все!» — сабантують могили нещадні,
Турок жене в яничари нащадків,
Шляхта регоче у небо з пищалі:
«Нищмо русина до пня!»
Все це повториться, люто й кощаво:
Вкриють гестапівці обрій плащами,
Попелом сірим зависне нещастя:
«Нищ слов'янина до пня!»

Все те ще буде...

А нині у Полі
Дика трава бенкетує на волі,
Тиша могильна стоїть на приколі,
Тиша — важезна, як ртуть...
Та постривай-но:
на тлі видноколу
Сходи гінкі ворухнулись поволі

Там он і там.

І нехай іще кволо —
Все ж починається рух!

Полум'я їм дарувало засмагу.
Взявши у сестри шаблюку-домаху,
Ще поодинці стають після краху
На придніпровій косі.
Тихо гуртуються перші ватаги.
Пружить на спаленім стовбурі пагін,
З котрого виросте древо одваги
З іменем —
Січ.

Скоро все діється лиш на папері..
Будуть ще палі, диби і галери,
Підступи, трута, торги мародерів,
З власним сумлінням двобій.
Брат перед братом зачинить ще двері.
Буде всього ще: і лаврів, і тернів,
Буде ще радість і біль...

Буде...

Та справдиться суть первородна:
Да не усохне криниця народу,
В котрого є своя пам'ять і врода,
Пісня, коріння і меч!
Тож на коліна, праправнуки горді,
Перед дідами,
що в шалі походів
Не розтрусили на вибоях роду,—
Славтесь, предтечі з предтеч!

Що на розпутті доріг історичних
Не загубили ми власне обличчя,
Ймення, характер, поставу і звичай,
Землю і долю свою,—
Шана й за те вам, прапращури, вічна,
Що нам не сором дивитись у вічі

Внукам, народам, далеким і стрічним,
В мирі і чеснім бою!

...Чуєте... чуєте шерх очеретом?
Стеле туман свою вільглу верету.
Нишкнуть у тирсі вовки.
Порох чекає на вірну прикмету,
Криця чекає на шию притерту,
Коні гривасті — скаженого лету,
Бою чекають полки.

Гляньте: із вічності, мовби із гаю,
Збратані в січах коші випливають,
Берег вода підмива.
Гук тулумбасовий небо хитає,
Криком червоним корутва злітає,
Хмару заблукану владно черкає
Гетьманова булава.

— Хлопці!

Отут ми на белебні дикім
Перед собою і світом великим
Вибрались, гейби на суд.
Тут нам у долі не вимолить викуп.
Не заховати очей за повіки.
Три нам дороги лягає одвіку,
Хлопці, хоч верть,
а хоч круть!

Прямо чигають моголи погані.
Обіруч турки і шляхта захланна.
Зайд розвелось, як хрущів!
Перша дорога на лють ятагана.
Друга — на жовту улесливість хана.
Третя од ляку... в кущі!

Смерть од вовків зрозуміють онуки.
Смерть між овець прокленуть із розпуки,
Ще й засміє очерет.

Чуєте, лицарі волі й шаблюки,
 Чуєте, діти великої муки?
 То вибирайте: вам карти у руки.
 — Вибрали, батьку... вперед.

Встали вони на очах всього світу.
 Стало їм видно на тисячоліття
 В зблисках шабель і ножів.
 Що вони думали в мить оту світлу
 Перед началом великої битви,—
 Піші й комонні, відвагою злиті
 На історичній межі?

Що починать було завше найважче,
 Що не одному з них ворон прокряче
 В головах чорну журу?
 Що неоднораз гетьмани ледачі
 Будуть купляти за волю козачу
 Власть скоробреху над братом незрячим,
 Самі ж сліпими помруть?

Може, зачули і піші, й комонні
 Музику срібну софіївських дзвонів
 І над майданом в людському полоні
 Хмелів універсал?
 Може, війнула їм воля озонно,
 Як обнялось Запорожжя із Доном?
 Може, прозріли, як вітер червоно
 В їх корогвах воскресав?

Може, уздріли, як беркут двокльовий
 Хижо видзьобував літери з мови
 Перед оспалим царем?
 Як на перестрах панкам безголовим
 Виріс Максим із ярів сивобрових,
 Довбуш і Кармель зійшлися на слові:
 «Корінь і дух наш не вмре!»

— І не вмирав! —

на горі височенній
Миру і людям явився Шевченко,
Сам — як гора вікова.
— Нет, он не умер! — повстав Чернишевський.
— Зує! — Міцкевич вознісся до черні.
Били їх думи
у дзвони свячені
Спільно,
хоч різні — слова.

...Все те ще буде.

А нині при зброї
Мовчки виходять до першого бою
На перехрестя меча.
Ранок розсунув твердою рукою,
Гейби куліси,
туман над рікою.
Сонячні промені, наче гобої,
Скоро на бій загучать.

Ти підійди до них, сину мій, ближче,
Щоб не загалу, а кожному в вічі
Глянути сих вояків.
Ти придивися до них крізь сторіччя.
Не впізнаєш, пак, оте-он обличчя?
Та не по центру шукай. На узбіччі,
Поміж простих сіряків.

Вуса руді. Оселедець путящий.
Око лукаве (проноза ж, ледащо!).
Зброя така собі. Спис немудрящий...
Ну, впізнаєш, молоде?
А придивися пильніше і краще.
Добре дивись,
бо далекий твій пращур,
Тільки-но сонце про'беться крізь хащі,
В першій же січі паде.

От і скажи мені, сину і учню:
 Що підняло його з печі на кручу,
 На історичну межу?
 Є в нього жінка — не гірша й не лучча.
 Хата, як в інших, і нивка родюча.
 Купа дітей,
 і на зиму колючу,
 Хай і в дірках, та — кожух.
 Що йому, зрештою, треба від Долі?
 Поля? Так поля поки що доволі.
 Щастя? Гуляй собі вітром у полі,
 Доки панок не вродивсь.

Зводь молодиць, поки в січах за волю
 Їхні мужі обнімають пістолі.
 Тихо сиди, поки грима довкола,
 Втихне — тоді не барись!
 Влади запраглось? А що йому влада,
 Як поза владою — підступ і зрада?
 Слави? Так ліпше триматись позаду,
 Ніж наразитись на дрюк.

Ну то яка ж тоді, врешті, принада
 Кличе його на цю кручу баладну,
 Де через мить йому в головах сяде
 Чорний од голоду крук?

От він поправив шаблюку затяту
 З написом давнім: «За землю і матір».
 Ось він торкнув під вбранням небагатим
 Сіру торбинку, а в ній:
 Дрібку золи із дідівської хати,
 Грудку з могили полеглого брата.
 Дзенькнула кобза на вітрі чубатім
 В тиші, мов крига, німій.

От і усе,
 що взяли із собою
 Піші й комонні на поле двобою:

Землю і попіл великого болю,
Пісню, отчизну і честь.

Так, узяли вони, сину, з собою
Все,
аби стати самими собою
На придніпровському полі двобою —
П і с н ю,
О т ч и з н у
І ч е с т ь.
Дрібку золи із дідівської хати,
Грудку з могили убитого брата,
Кобзу, щоб з піснею легше вмирати,—
Вмерти ж було їм за що!

* * *

...От і згорнулась дорога в сторінку,
От ми й вернули в двадцятье сторіччя,
Звідки почавсь перегон.
Далі вже сам поганяй, чоловіче.
Я — під тобою. А ти мій правничий.
Йтиму, куди твоє серце покличе.
Воля — твоя. І — закон.

Хочеш — тримайся дідівської пастви.
Хочеш — пусти мене в затінок пастись
(Поза вгородами крастись до щастя
Пішому більше з руки).
Хочеш — пошли мене, зрештою, к трясці.
Хочеш — візьми собі іншої масті,
Трохи сірішу, коб менше напастей,—
Біле ж видать здалеки.
Хочеш — усім хуторянам на втіху
Міцно припнись оселедцем до стріхи
І трухлявій в старожитності тихо,
Взявши мене на очкур.

Хочеш — правуй на стежю свого віку,
Де будучина вже космосом диха...

Але затям собі: вдарить година,
Коли й твоєму запрагнеться сину
Взнати: а де ж воно те, праєдине,
Де ж воно те... головне?

Тричі затям: я в коня перекинусь,
Тим же шляхом поведу, що і нині,
І доведу до тієї стежини,
Звідки вже вів ти
мене.

Явиться шлях твій до мілімікрона
Чистим очам його як на долоні —
Кожен твій викрут і згин.

То вибирай собі шлях і закони.
Та не барись,
бо на вранішні дзвони
Вже наслухає
твій син.

Тільки ж востаннє тебе закликаю:
— О, не купиць на шаблях і малинових дзвонах.
На бунчуках не купиць!
Шабля була лиш продовженням руху руки,
Січ — лише цятка на карті історії,
І, коли б тільки в них була правда,—
Нині хіба що музеї про нас пам'ятали б.
На терезах історичних хто переважить:
Вишенський чи Северин Наливайко,
Січ вулканічна чи Академія тиха?
Шаблю не раз вибивали із рук —
Дух же струмів через серце по звивинах мозку
І пробивався з-під пальців на полотно,
В глеках дудів, у формулах криливсь Кибальчича,
Гнівом кипів у книжках захальвних...

Тільки ж дивись:
 О, не купуй за Пам'ять — хай і велику! —
майбутне,
 Як, бувало, товариш значковий
 Купляв безкомонних сіром,
 Аби вони кров'ю своєю славу йому добували.
 Там, де торгівлею пахне, згадують славу — гріх.
 О, не забудь: живемо не для пам'яті. Свята в тому
права!
 Але ж без пам'яті навіть трава не росте —
 Ні після, ні до...

VI

Відкопитило. Стихло.

Отямивсь... на кручі Дніпра.

Чорний меч обеліска. Правічний вогонь як знамено.
 Ой висока гора! О найвища на світі гора,
 Де лежать імена під єдиним ім'ям: «Безіменні».

А вже з тої гори, що зросла на мовчанні могил,
 Стало видко мені, мов з польоту космічного птаха:
 Піраміди Єгипту, полтавського жита стоги,
 Королеву англійську і древню прабабу Домаху.

Вже трава забуття розкошує на межах війни.
 Заздрять подвигам давнім
повоєнної метрики діти.
 Часом зиркнуть суворо батьки на синівські штани:
 — Ну, вже й молодець пішла. І куди воно, зрештою,
дійде?

Не карайтеся, батьки, не марнуйте задарма себе:
 Мир вподобав берет, приховавши до часу пілотку.
 Пригадайте, як з кльошу ви миттю вдяглись у «хабе»,
 У найвужчі на світі холоші, узяті війною в обмотки.

Але як ви себе утверждали на Віслі й Дніпрі,
 Як злітали у космос на підло мінованих луках,—

Аж сивіли батьки і молились на вас матері
І діди при ракетах себе впізнавали в онуках!..

О найвища гора!

Мають ймення береза і клен.

Хто ж придумав, скажіть: «Безіменні могили»?!

Пам'ятаймо, живі, що ми носимо двоє імен:

Материнське

й одного із тих, що собою за нас заплатили...

День стає до роботи. Формується важко бетон.
Інвалід зазива перехожих до бочки із квасом.
Трое хлопців, завдавши на плечі недоспаний сон,
Загубились між хлопців звичайних у модних техасах.

Чи помітили їх? Хто помітив, а хто й поминув.
Трое склали валізи (дружини схилились в зажурі);
І погідного дня опустилися в дим долину,
Що пливе над майданом далекого Байконура.

А одного дня на хиткому полотні телевізорів
Проступили з космічної мли обличчя трьох мужів.
Тоді одразу ж розсунулися стіни будинків
І на місці багатьох виріс єдиний будинок,
Що зібрав під своїм дахом усіх нас.
Так буває в мить великого торжества чи... горя.

І тоді кожен з нас

Вознісся на таку височінь людського духу,
Звідки вже й вічністю віє.

І було нам радісно і водночас — тривожно.

(Пам'ятаю: отак ми дивились у небо війни,

Де маленькі ЯКи тримали бій

Із вгодованими «хейнкелями».

О, як молилися ми на малесенькі ЯКи!)

Стали вони на очах всього світу.

Стало їх видно на тисячоліття

Нам і народам чужим.

Що вони думали в мить оту світлу
Перед причаєним колом орбіти —
Трое мужів, що одвагою зліті
На байконурській межі?

— Смерть у польоті оцінять онуки.
Смерть між курей прокленуть із розпуки,
Ще й засміє очерет.
Чуєте, лицарі світла й науки?
То вибирайте: вам карти у руки.
— Вибрали, часе... вперед.

На Дніпровій горі посивів од зажури граніт,
Похилився знаменом вогонь у жертovníку хмуρο,
Як записував час у високій Кремлівській стіні
Три — мов постріли в смерть! —
опечалені квітами урни.

О висока гора! Мають ім'я береза і клен.
Хто ж придумав, скажіть: «Безіменні могили»?!
Пам'ятаймо! Однині ми носимо двоє імен:
Материнське
й одного із трьох, що наш поступ увись
оплатили!

Трое впало, не здавши обов'язку висоти
На космічнім, змінованім тайнами бойовищі.
Три зорі освітило заховані тьмою мости,
Щоби людство себе підняло на три сходи вище.

Це вже Долею суджено: рух — наш довічний ватаг,
На волах, на коні, на крилі і в космічній ракеті.
І на цій висхідній є лиш спалахи перевантаг,
І немає на цій висхідній традиційної смерті.

Дарувала нам щастя природа — зелений наш бог!
Вічну тугу по небу і мислі вразливу зернину.
І відтоді щодня нам оплачують радісний борг,
Утверждаючи поступом ім'я високе — Л ю д и н а.

На шаблях і в піснях, в колоскові, у «соб і цабе»,
У Відродженні, в дітях, у космосі і хлібині,—
Утверждаючи потом і чесною кров'ю себе,
Відробляєм щомиті природою дане — Л ю д и н а.

Спільно, браття, на весла, і поступ наш спробуй —
спини!

Поодинці ж, братове, застрянемо й на перелазі...
Трудний іспит на дружбу ми склали під дулом війни,
І найвищу оцінку нам виставив світ на рейхстазі.

Все минуще, братове: комори, воли і тини,
Срібляки і червінці.

Одне неминуще, як міра:
Чисте золото братства, якому не скласти ціни
І не вимінять нишком за колір волосся чи шкіри.

На Дніпровій горі гей одкрився ж мені неокрай:
Я відчув себе жолудем вічного дерева планети.
І кивав мені з пам'яті схвально

несмертний Мамай,
Опираючись спиною в стовбур нової ракети.

* * *

Освітила мені пам'ять Долю з долу до вершка.
Я на повен зріст, мов явір, в сивій пам'яті стою.
Ах, красиво так стояти! Але ж треба далі йти,
Щоб із довгого стояння не завівся перестій.

Аде звідки мені знати: я стою а чи іду,
Коли буду в чистім полі я один чи... як один?
В друзях я, немов у люстрі, пізнаю себе і рух,
Да святиться та година, коли друзі обіруч!

От чому гукнув Лонгфелло я крізь пам'ять і літа:
«Ти пірогу Гайявати завертай у мій Дніпро!»

І дивлюсь: пливе пірога! Отже, мій Дніпро тече!
Тільки так і утверждаюсь у собі і в рухові.

От чому гукаю гучно на чотири сторони:
«А скажіть, братове-друзі, ви мене впізнаєте?»
«Україна»,— лунить з Волги. «Україна»,— із Кури.
Лиш тоді себе і чуєш, коли друзі обіруч.

...Славтесь, пращури, вовіки — да святиться ваша
кров,
Що кропила Дике поле, коб утвердити с е б е!
Не лише себе — для себе. (Бо як я — за себе лиш,
Хто ж тоді за мене стане, коли смерть оголить меч?!)

Вберегти себе для світу — то для друга вберегти.
Слава матерям, що в муках нас народжують у н а с
Для товариша, для брата, для берези і верби.
Олександра — для Тараса і Адама — для Шота.

«Так»,— сказав мені Утмен листям тихої трави,
Що росте на...

четвертому поверсі
У великому древньому городі.
«Так»,— сказав мені Утмен листям тихої трави,
Що росте в моєму серці. Ще сказав: «Послухай
землю».

Чую:
Десь назустріч коневі виходить далекий праправнук.
Да святиться правиця його,
що в море братерства впада!

1972

УРОК

I

Якось брів я звільна полем,
весь заглиблений у себе.
Поле тихло, ніби лебідь,
що на осінь відлюбив.
Та й не згледівсь,

як уплив я
в голубу тональність неба.
В пролісковій темі неба
всесвіт дихав голубим.
Став блакитним, наче голуб
із небесної купелі.

Став я зовсім невагомий,
ніби вечорова тінь.
Все минуле проминуло
спраглим видивом пустелі,
все моє сумне й веселе
одлетіло в голубінь.

Десь у мене за плечима
місто мляві сні бороло:
важко чахкали заводи,
тонко звискував метал.
Там без лагідних півтонів
кут вривавсь раптово в коло,
коло різко розгиналось
в прямовисну магістраль.

Думав я, що все на світі
тонко з'єднане у сутнім:
все на світі творить в зладі
неперервний колобіг.

Думалось:

коли б не знав я
мову міста прямокутну,
то округлу тишу поля
вже пізнати б я не зміг.

Ще подумалося: в гromі
молодих прокатних станів,
у засмаглих дужих буднях,
в пропотілих сорочках
місто творить тишу поля
ув оправі філігранній,
носить ніжність, як дитину,
на своїх важких руках.

Думав я, що в кожному серці
є сьогодні, вчора й завтра.
Є минуле і сучасне,
перевтом гіркий вантаж.
Думав: от би відшукати
місто на учнівській карті,
щоб те місто мало тихий,
акварельний антураж.

От Венеція, скажімо,
голуба, немов гондола,
а чи Ріо-де-Жанейро,
як гарячий помаранч.
От би з'їхати з піраміди,
як в дитинстві — із стодоли
прямо в казку,
проминувши
суєту, і сміх, і плач.

От лягти б на дикім пляжі,
як Адам один, без Єви,
і, забувшись, наслухати,
як осінньо спить Париж.

Все ж забуте під роками,
все ж травою поросло.
Що ж ти тягнешся руками
до мого серця, пам'ять?
Все ж минуло, все опало,
все ж травою поросло.

Тридцять років одмінилось.
Скільки згадувати можна?
Оновилось покоління,
возродивсь втридцятье світ.
Вже сини нащадків носять,
як знамена переможні.
«Ви од пам'яті,— хтось хлипа,—
хоч онука вбережіть».
...Може, й справді: хай та пам'ять
в нашім серці відболить?

II

Син прийшов із школи.
Гучно полетів портфель під стіл.
Перед люстром округнувся.
Скоса зиркнув у вікно.
За балкон комусь петитом
таємниче засвистів.
Став нівроку. Чуб — на плечі.
Джинси, списані з кіно.

Я сказав педагогічно:
«Прибери портфель на стіл».
Він ліниво нахилився, буркнув: «Ну, почавсь
урок».
«Пробачай мені, шановний,
але перше, ніж свистить,
ти б нам з матір'ю повідав,
як з оцінками, синок?»

Він скривився: «Ат, набридло.
 Я ж казав, що все гаразд».
 Я нахмурились традиційно:
 «Ти б, шановний, тон змінив,
 Це тобі не в класі, хлопче,—
 нагадаю в котрий раз.—
 Я тобі не однокашник...»
 «Добре, тату. Зрозумів».

Сірі очі. Білобровий. Вже під носом — перша
 тінь.
 (Інтересно: цілувався? Я ж у восьмим...
 Ат, було.)
 «Знаєш, цей географ, тату...»
 «Ти мені ці речі кинь!»
 «Ця історичка...»
 «Ти знову за своє, мені на зло?!»

(А підтекстом, підсвідомо
 через пам'ять, мов крізь мрево:
 «К р а г у е в а ц ь».

Як вони тоді сиділи:
 парами а чи по троє?
 Про війну Столітню вчили
 а чи про падіння Трої?

Чи й вони, як ми, на парті
 імена свої лишали?
 А можливо, що по карті
 Короля свого шукали?..)

Я сказав йому повчально:
 «Географію завжди
 треба, сину, добре знати:
 вчення — світ, невчення — тьма».
 Посміхнувся він скептично,
 гумку пожував: «Зажди.

То колись, у ваші літа...

Зараз білих плям нема.

Взяв собі квиток у касі —

і лети, а хочеш: їдь».

Я постукав пальцем строго:

«Слухай, хлопче, і мовчи.

(Боже, як йому, напевне, я повчаннями набрид!)

А історію, — натиснув, — особливо, сину, вчи».

«Що ж, — зітхнув, — ти завше правий: роки, досвід
і т. ін.

Але все ж дозвольте, врешті, вам запитання одне.

Тільки: цур! На цей раз, батьку, йде розмова двох

мужчин.

Я уже давно дорослий. Ти прогавив десь мене».

До паска потягся звично...

і від подиву осів:

вперше я помітив раптом, що ми зростом нарівні.

Господи, коли ж це сталося?

Певне, й справді я осліп:

він уже дорослий зовсім!

Хто ж простить мене мені?!

«Слухаю, — сказав я хрипло. —

Викладай усе як є».

«Треба знать усе, ти кажеш. А задумайсь-но на мент:
от історія, скажімо.

Що вона м е н і дає?

Ну, було щось. Ну, минуло.

А життя ж іде вперед!

От розсудимо тверезо:

раз було, то вже нема?

А коли нема,

що з того: сталося воно чи ні?

Зараз, тату, космос кличе.

Там проблем у мене тьма.

Ну яке ракеті діло,

що було в старовині?!

Чи були троянські війни,
 чи тих воєн не було б,
 все одно злетить ракета,
 бо в моїх руках ключі.
 Ти пробач, що викладаю
 я свою програму в лоб.
 І, коли я помиляюсь,
 доведи, а не кричи».

* * *

Все довкруг як мусить бути:
 входить вечір, мерхне даль.
 Зійде сонце. Зайде сонце.
 А затим настане ніч.
 Як банально! Як прекрасно
 все округлено в спіраль
 гармонійно:
 так було вже
 тисячу тисячоріч.

О стрункий світопорядок —
 чергування вічний плин!
 Все так мудро у природі:
 день — за ніччю, ніч — за днем.
 Батько, роль свою скінчивши,
 віддає нащадкам кін.
 Все минає, проминає:
 день — за ніччю, ніч — за днем.
 Ідеальний ритм природи:
 батько вбитий,
 я — живу.
 Ах, який світопорядок:
 ну, поплакав — і забудь.
 О жорстокий ритм природи:
 вбиті
 падають в траву!

О зміна мудрість кола:
ну, поплакав — і забудь.
Що ж ти тягнешся руками
до мого серця, пам'ять?
Все ж минуло, все опало,
все ж травною поросло!

«Може, сину, й не було?»
«Може, й не було.
А... ти про що?»

III

«Та... просто згадалось. Стривай, а яке сьогодні число?»
«Ха! — соковито зареготав. — Не іронізуй, батьку:
двадцять жовтня.

Ти ж завтра іменинник».

«Хо-го! — відгукнувся я у його стилі. — Все ж хоч
одну дату
ти таки пам'ятаєш. А ще кажеш: до чого мені та історія!»

«Отаким, старий, ти мені подобаєшся... в гуморі».

«Ну, ще б пак! Завтра ж я народився.

Власне, в ніч з 20 на 21 жовтня 1935 року».

«Оце точність! Ану, загляньмо в календар: о котрій там
сходило і заходило сонце? В життєписі великих кожна
деталь — на вагу золота», — він потягся до календаря,
веселий і нахабно юний.

«Не треба...» — перепинив я йому руку.

Ліниво знизав плечима:

«А то чому?»

«Там... кров».

«Та ти що-о?! — відсахнувся од мене ошелешено. —

Яка... кров? Де? Нічого не розумію».

«Зараз поясню, сину... документально: «В ніч з 20 на
21 жовтня 1941 року карателі під орудою майора Кеніга
вдерлися в містечко Крагуеваць і розстріляли сім тисяч
чоловік. Серед них — триста гімназистів. Їх вели

на смерть

покласно, на чолі з учителями...».

«А де цей... Крагуеваць?»

«В Сербії. За сорок верст від Белграда, сину.

А ти кажеш: що мені та географія».

«Ну до чого ж тут географія! Не про це зараз...

Я просто

хочу сказати: це ж випадковий збіг, і то лише в днях.

Ти ж народився за шість літ до... цього».

«Е, ні, сину, у цьому світі — ти ж учив — усе зв'язано:
причина — наслідок, день і ніч, народження й смерть,
куля і вказівний палець. День мого народження,

як і ніч смерті

Крагуеваця, увійшли у вічний колобіг

народжень і смертей,

ставши клітинами світобудови. Ніщо не зникає

в цьому світі, сину.

Закон збереження матерії і... пам'яті.

Придивися пильніше: на моїй сорочці — кров».

«Облиш, тату! Це вже... містика. Мені страшно, тату».

IV

«Не бійся. То Пам'ять стає при свічі.

Он тіні якісь ворухнулись вночі.

І жахом дихнула руда каламуть.

І чоботи з ночі, як фатум, ідуть.

Немає облич. Тільки вишкір зубів.

Та усміх кривий на арійській губі.

Стискається коло, як зашморг, ривком...»

«О тату! То ж вітер гуде за вікном».

«Ось Кеніг підносить правицю:

«Moment!»

У компасі стрілка дзвенить, як стилет.

І карта тремтить, як в Освенцімі плац.

І око свинцеве — на Крагуеваць».

«О тату, це просто здалося тобі:

То гнуться дерева в осінній журбі».

Педантичний арієць (в пунктуальності —
теж своя грація)
з чисто прусською точністю зводить
дітей із-за парт.
І в колонах по троє веде («Liebe Kinder!»
Дистанцію»).

Акуратно
покласно на цвинтар,
в сумний
листопад.

«Ідуть, як до школи. В портфелях —
книжки.

Сніданки завбачно поклали батьки.
І зошит в клітинку на перший урок.
І вчитель суворо вирівнює крок.
Над свіжими ямами — глина руда...»
«О тату, не треба! То ж лист опада».

«Шість тисяч сімсот вже врастають у ґрунт.
А триста... на цвинтар покласно ідуть.
Географ, немов на уроці, сказав:
«А зараз ви бачите гору Триглав».
І важко плечем ворухнула гора:
«Вбивають людей, та народ
не вмира».

Історик старий повернувся до дітей:
«А зараз ви Косовим полем йдете.
Тут пращурів наших, обагривши схід,
косив ятаганом султан Баязид».
І важко плечем ворухнула гора:
«Вбивають людей, та народ
не вмира».
А триста по Сербії мовчки грядуть...
«О тату, то ж гуси у небі пливуть».

* Любі діти! (нім).

«Зірвавши мости, як бинти із грудей,
метається Тиса: «Куди ж ви... дітей,
куди ж ведете ви невинних дітей?»

...Невинних дітей?!

Комендант Яновського табору (це недалеко,
у Львові, сину) штурмфюрер Густав Вільгауз
у спортивному азарті стріляв із автомата
з балкона канцелярії у в'язнів, що працювали
в майстернях, потім передавав автомат
своїй дружині, і вона теж стріляла. Інколи,
аби потішити дев'ятирічну доньку, Вільгауз
примушував підкидати в повітря 2—4-річних
дітей і стріляв у них. Донечка плескала
в долоньки (Боже, яка невинність!) і кричала:
«Тату, ще, тату, ще!» — і він стріляв. Відтоді,
сину, коли я бачу на фресках Софії білокрилих
янголят, мені хочеться запитати їх: «Ви часом...
не з Яновського табору?»

Зірвавши мости, як бинти із грудей,
метається Тиса: «Куди ж ви... дітей?!»

...Фінал наближає рокована грань.

На каски рососою спадає туман.

І в цьому фіналі, як літера «Ф»,

рядок починає руде галіфе.

Порядок для Кеніга — понад усе:

«Дистанцію, серби! Куди вас несе?!

Покласно, слов'яни! Учїться, скоти,

хоч зараз порядок і час берегти!»

І перша колона ступає на пруг...»

«О тату, я чую: змикається круг!»

Директор гімназії рветься на смерть:

«Пустїть до дітей! Я ж учитель і серб!»

А Кеніг регоче: «Куди тобі? Weg! *
Ми цілим в майбутнє, ти ж —
Plusquamperfekt **.

Директор відрізав: «Ти знай свій курок:
Jedem das Seine ***. У мене — урок.
Хлоп'ята! Лишилось нам кілька хвилин.
З усіх вам уроків я вибрав один.
Хай править нам цвинтар однині за клас:
Історія, діти, сьогодні у нас.
Сьогодні не гоже підносити рук...»

«О тату, я чую: змикається круг».

«Оцінка єдина — для мене й для вас.
Її об'єктивно нам виставить час.

Тож перше: під оком холодним війни
уже ви не діти. Затямте, с и н и!
Уже ви не просто родинний оплот,
а в о ї н и, хлопці. За вами — н а р о д.
Судьба ваша вписана в святці коругв».

«О тату, я чую: змикається круг».

«Вам холодно, хлопці? Так завше було,
коли самотність студила чоло
і око свинцеве прискалював крук...»

«О тату, я чую: змикається круг».

«На кожному слові даю собі звіт:
у с і м було страшно лишати цей світ.
Ба, навіть героям найвищих орбіт —
і їм було жаль полишати білий світ.

* Геть! (нім).

** Давноминутий час (нім).

*** Кожному своє (нім).

О як їм хотілось гукнуть: «Промини!»
Так чом же, питаєш, герої вони?

На кожному слові даю собі звіт:
герої в собі відчували в е с ь с в і т.
І те відчуття їм ставало за щит:
хоч він упаде, та с т о я т и м е ж
с в і т!

Тож в Косовім полі султан Баязид
не просто на серба ішов, а на світ.
І кожен із сербів давав собі звіт:
хоч він упаде, та стоятиме ж світ.
Не треба, слов'яни, підносити рук...»

«О батьку, я чую — з а в е р ш и в с я
крут».

«Он Кеніг піднявсь на колонах чобіт,
в приціл назираючи вічність і мить.
І дума, що от він натисне курок
і крапкою кулі закінчить урок.
Нещасний! Чи він оддає собі звіт,
що ми впадемо, та стоятиме ж світ?!»

А Кеніг регоче: «Облиште слова!
Слова перед кулями, діду,— трава.
Я просто звезду автомат на живіт —
і в яму, старий, і тебе, і твій світ.
І це вам потвердять шість тисяч сімсот,
а він тут розводить про честь і народ!»

Учитель замислено глянув в zenit
і тихо сказав, а почув увесь світ:
«Як рід і Вітчизна — всього лиш слова,
то що вам говорять... Белград і Москва?
Майоре! А пам'ять в якому ряду?»
І Кеніг темніє ураз на виду:

«Старий, ти занадто далеко зайшов.
Зненавистю тхне від твоїх підшов.
Ти добре намацав, де в мене болить,
але не тобі нашу долю судить.
Історію звершую я і курок
Ти, діду, почав. Я ж з а к і н ч у урок!»
І око холодне прискалив, мов крук..

«О батьку! Ти бачиш: я входжу в цей круг».

«Директор зітхнув: «Наша вічність сплива.
Хай першими стануть останні слова:
Братове! Нам вибив фатальний дзвінок.
Я вчив вас у п е р ш е творити свій крок.
Та знайте:

о с т а н н і й ваш крок на путі
не менше важливий, ніж перший,

в житті,

бо він увінчає спіраль, як виток,
з якого н а щ а д к и творитимуть крок
до істини з істин, якій не зітліть:
«Людина впаде, так стоятиме ж світ».

Слов'яни! Синочки... Мужайтесь... Пора.
Ми — смертні. Та знайте: народ не вмира!»
Солдати зловісно стоять, як мерці,
у Кеніга кров вигаса на лиці.
Вершина Триглав небозвід підпира
великої правди: «Народ не вмира».

Гримить над літами,
як доля, дзвінок:
то, сину, скінчившись,
почався урок.

Якось, сину, брів я полем,
весь заглиблений у себе.
Поле тихло, ніби лебідь,
що на осінь відлюбив.

Та й не згледівсь, як уплив я
в голубу тональність неба.
В пролісковій темі неба
всесвіт дихав голубим.
Думав я, що в кожному серці
є сьогодні, вчора й завтра.
Є минуле і сучасне,
перевтом гіркий вантаж.
Думав: от би відшукати
місто на учнівській карті,
щоб те місто мало тихий
акварельний антураж.

Думав: є велике право
одпочити під лавром світу
всім, хто в тій війні жорстокий
ніс страждання на плечах.
Думав: нам за всіх дісталось,
то нехай хоч наші діти
не зазнають навіть тіні,
навіть пам'яті меча.

Тільки ж все у цьому світі
тонко з'єднане у сутнім:
за непам'яттю онукам
скепсис зазира до віч.
І тоді для них могили —
просто плити прямокутні,
просто символи байдужі
проминулих віковіч.

Ти прости мені сьогодні
за урок жорстокий, сину.
Я поклав на твої плечі
пам'яті страшний вантаж.
Я боргів не правлю, сину.
Ти нічого нам не винен.
Боржники і кредитори —
то непевне діло, зваж.

Але ж пам'ять... Має пам'ять
зоставатись, як осердя.
Ми від неї — наче віти,
що вчувають корінь свій.
Пам'ять віри. Пам'ять роду.
Пам'ять прапора і серця.
Лиш за пам'яттю в людині
пізнає Людину світ.

Одягай модерні джинси...
Суть не в джинсах і чуприні.
Мила зрадить, друг полишить —
серце з туги заболить.
Та коли людину нагло
пам'ять світова покине,
можна з гиком й у візитці
рачки гнати в неоліт
чи ввігнати в серце чергу,
вперши автомат в живіт».

V

Став нівроку. Чуб — на плечі.

Джинси, списані з кіно.

Тільки щось нове з'явилось

у криницях сірих віч.

Щось поглибшало. Зболіло. Сіллю сипало на дно.

Десь далеко, за безжур'ям диха сивиною ніч.

«Слухай, батьку,— він доросло доторкнувсь мого
плеча.

Якось зовсім по-новому подививсь мені в лице.—

Чуєш, тату, до сьогодні я цього не помічав:

Як же ми з тобою... схожі!

Дерево і... деревце.

Пальцями торкнувсь волосся:

— Бач, а в тебе... сивина.

Як я довго йшов до тебе, заблукавшись десь... колись.

Крізь бездумність та байдужість,
через перший гріх вина.
Аж на день твоїх народин в... Крагуєваці зійшлись.
Не тремти: я не зломлюся. Бачиш, я пішов у ріст.
Не стели мені солому на мулькй і гострий брук.
Дай мені самому з болем упізнати болю зміст.
Ти не бійсь мене впустити у всесвітньо-вічний круг.
Хай ударить в крила вітер. Хай мороз мене січе.
Хай відчую, як у жилах кров твоя в мені тече.
Не спіши мене од бурі затулять своїм плечем:
маю ж я колись
майбутнє
взяти на своє плече!

Я тебе сьогодні вперше так побачив... аж болить.
Я себе сьогодні вперше по-новому пізнаю.
Щось мені під серцем, батьку, так пронизливо
дзвенить!
Чи не я то триста першим... в Крагуєваці стою?»

«Не треба, сину. Я не хотів цього. Мені страшно».

«Не бійся: то пам'ять стає при свічі.
Ти чуєш, як скиглять зловісно сичі?
Цей шерхїт... цей шелест надламаних крил...
То книги печально ростуть із могил.

Поранений Гете схилився, як віть:
«Wer reilet so spat durch Nacht und Wind?»*
І Шїллер, вжахнувшись, кричить віддала:
«То Кеніг підняв на багнет немовля!
О, де ж ми з тобою, Вольфгангу, були,
як націю нашу... на розстріл вели?!
Він, може, й простить нас, невичерпний світ,
та пам'ять, Вольфганг... чи вона ж нам простить?»
Ворушиться ґрунт... розверзається ґрунт!
То триста з дев'ятого круга встають.

* Перший рядок з балади Гете «Лісовий цар».

(Поховали без оркестрів.
Пульс востаннє дзьобом — тук..
Ах, маестро. О маестро!
Та маестр-ро, дайте ж звук!!!
Вдарте, оркестри,
щоб крига на полюсі трісла,
громом страшним сколихніть в праоснові цей світ,
щоби ожив і сльозою людською умився
меморіально холодний лабрадорит!

Вбиті в Обухівці*,
спалені люто в Каправі**,
мертві з Хатині й Сонгмі,
із кривавих усюд,
встаньте із праху
в святому і праведнім гніві
на всепланетний суд!
Полеглі зітхнули: «Ми звершили суд.
Ви краще живим не давайте заснуть»).

А триста грядуть на рокований прут..
І я з ними входжу у вічності круг.
Учитель підняв, наче долю, дзвінок:
«Народи! Нас пам'ять зове на урок!»
Директор із учнями входить в граніт,
і я серед них о шістнадцяти літ.
І все, як тоді... Навіть глина руда».

«О сину, отямся — то ж лист опада».

«І Кеніг курок ошаліло натис,
та вмер автомат, бо закінчився диск
у ніч, коли, зсунувши смерть на живіт,
стріляв у дітей, поціляючи світ.
А пам'ять гримить мені в скроні,
як ртуть:

* Обухівка — село на Полтавщині, що в роки війни зазнало трагічної долі Лідіце.

** Каправі — село в Намібії, спалене разом із мешканцями південноафриканськими расистами.

«Ти владен простити, але — не забуть
записаний юною кров'ю урок:
з останнього кроку їх — перший твій
крок.

То правда свята,— ти даєш собі звіт,—
що діти впадуть, а стоятиме світ,
та маєш відчути плечем терезів,
що світ цей поважчав у триста разів.
Хай Кеніг своє відстріляв того дня,
а що, коли хтось йому диск поміня?»

«Все у цьому світі, сину,
тонко з'єднане у сутнім.
Все в гармонії нещадній
вічний коLOBіг вершить.
Коли Кеніг у Сантьяго
диск новий вганяє люто,
то в Обухівці й Хатині
мертвим і живим болить».

«Все на цій планеті, батьку,
жорстко з'єднане у суті!
Куля виліта осою
з пальця правої руки.
І коли «фантом» на джунглі
у піке заходить круго,
то у нас, як в сорок першим,
у хатах летять шибки.

Гримить мені пам'ять у серце, як ртуть:
«Ти владен простити, але — не забуть».
Беру, як меча, твою пам'ять до рук,
щоб зло не прокралось у вічності круг.

Спасибі, мій тату, тобі за урок...»
«Спасибі, мій сину, тобі за урок.
Я чую крізь плин, як останній мій крок
ввіходить у перший твій крок».

1975

ЗАКЛИНАННЯ ВОГНЮ

I

Заходить осінь в сутемінь борів.
Лукавий холод крадеться ласкаво.
Спадає лист, як проминуца слава,
Явивши неминуще стовбурів.

Стоїть висока тиша між отав,
Мов голубий нерукотворний витвір.
Замислившись, на палець собі вітер
Незчувсь, як павутину насотав.

Прочах окріп гарячих жнивних справ.
Годинник не позиркує спідлоба.
Надходить час осмислить хліборобу,
Що втратив на лану і що надбав.

Та вже і нас гукає ковила
Вертатися на землю з перелета:
У старовиннім сюртуці сонета
Пора поважних підсумків прийшла.

Притихла ритмів парубоцька гра.
Скував мороз вологих слів одлигу.
Писати строгим віршем Білу книгу
Прийшла пора.

Тепер на точну відстань одійти,
Щоб глянути на себе пильно збоку,
Пронизливо примружуючи око
В оцінці: хто є хто. І хто є ти.

Еге, мій брате... вишні одцвіли.
 Вже під очима втома повилася,
 І на чолі рішучим карбом часу
 Різкі й глибокі борозни лягли.

Похолоділо геть на кружині.
 Рясніше стало ліній на долоні.
 І першим снігом притрусило скроні,
 Якому вже не тануть по весні.

(Ах, сивина— перейденого слід!
 Та чи завжди, як вчать колеги досі,
 У ній одлунюється сріблом досвід?
 А що — як попіл марно зжитих літ?

Ачей нелегко суд чинить собі?
 Ото й воно!
 Куди простіше, хлопче,
 Судить когось, прибравшись уроче
 У непорочні ризи голубі).

Улігся пил над обширами крес,
 Де мчав я легковажно в перегоні.
 Стоїть мій кінь на тихому припоні
 І втомлено дожовує овес.

Так виден шлях од витоків увесь,
 Немов розгілля власної долоні!..
 Стоїть мій кінь на тихому припоні
 І втомлено дожовує овес.

На вечір клонить. Тиша — ніби скло.
 І чи в мені, чи в струнах павутиння
 Рождається мелодія осіння
 І м'яко на плече кладе крило:

Потоптали літо коні,
Притоптали
літо
коні,
Пролетіли коні повз воріт
Сивим степом
понад житом...
Одлунала сріблом литим
Малинова музика копит,

Залетіли вітром в серпень —
Тільки терен гірко стерпнув,
Тільки скрикнув болем жовтий лист.

Пролетіли
в перегоні...
Гей, куди ж ви, мої коні,
Та куди ж ви, коники мої?

Зачекайте: ще ж не вечір,
Ще ж у лет не кличе кречет,
Ще в гаях бунтують солов'ї!

Протрубили коні в просинь:
«Вже давно, козаче, осінь.
Подивись на кучері свої».

Та й розтали в оболоні...
Доторкнувсь знічев'я скроні:
Перебіг у пальцях морозець.

Це ж коли, з яких покосів
Так нечутно вийшла осінь?!
Відказала осінь: «Навпростець,

Яром-долом, попід жито,
З-за туману, через літо —
Та до тебе, хлопче, навпростець».

Обпекло, немов огниво...
Кінь стоїть, як біле диво.
«Що ж ти, коню? Де ж моє сідло?!

Та хугчій на перегони,
Доки дзвонять срібні дзвони,
Доки слід морозом не взяло!

Вдарим, коню, попід жито,
Проминем з розгону літо —
Прямо в перше весняне зело!»

Посміхнулась осінь криво...
Клонить кінь печально гриву,
Головою втомлено хита:

«Щось ти квапишся, одначе.
А чи не забув, козаче,
Що воно ж давно не ті літа.

Як би ти не брав на Бога,
Все одно твоя дорога —
Хоч-не-хоч — на осінь поверта.

Озирнись назад пильніше:
Вже проїхали ми більше,
Аніж полишилось нам доріг.

Височить гора в тумані —
Може статись, що й остання,
Так що нині квапитися гріх.

Перевір-но ліпш оружжя.
Підтягни мені підпружжя —
Буде важко брати сей поріг!

Перед тим, як в путь рушати,
Варто передумать, брате,
Все, що ми проскочили колись.

Бо заноси молодечі
Вже чинить нам не до речі,
Та й часу, товаришу, в обріз.

Так що думай, та не скоро,
Як достойно взяти гору,
Щоб на посміх не скотитись вниз».

II

...А й справді, коню, вже пора не та.
Поважчало перо, що понад болем
Котилось часом перекотиполем,
Не озираючись на дні й літа.

А варто б озирнутись, далєбі,
Щоб жолудь — в дуб, стерня вернулась в
жито.

І встало з попелу усе прожите,
До витоку джерельця при горбі.

То як жилось?
Здається, не грішив.
Не крався поза спинами лукаво
І за ману скороминущу слави
Ні разу не зміняв товаришів.

Я з ними чесно порівну іспив
Весільний мед і поминальну чашу.
І вчився вкупі сповідати «наше» —
Закон нерозмежованих степів.

Брати мої по голоду й золі —
Війни священної законні діти!
Перед суворими очима світу
Ми не опустим очі до землі.

Бо маєм те, що твердість нам дає,—
Науку, над усі мудрішу й старшу:

Як світ радіє, ми говорим: «наше»,
Як світ болить, берем собі: «мое».

Отак жилось.

Над гаманцем не прів.
І слава нам, охрещеним у криці,
Що не пішли молитись на червінці:
Негусто їх було у матерів.

Спасибі, мамо, що в голодний день
Ти, мов у казці, де дарують царства,
Передала єдине із багатства —
Найвищу пробу золотих пісень.

Та ще науку: не таїти зла,
Коли в сусідки, хоч яка вже клята,
Не доведи нас — загориться хата,—
Щоб хата моя скраю не була.

Отак живу.

Здається, без сум'ять.
Човном на чисту бистрину веслюю
І словом віри не менжую всує,
Бо гріх великий — серцем гендлювать.

Здається, все гаразд.

Чому ж, однак,
Якийсь невпокій дихає у спину
Так, ніби на плечі моїм провини
Горить і не згоря залятий знак?

І, як мороз напровесні сади,—
Він денно й ношно мою душу палить,
І зве суворо до бар'єра пам'ять
Обвинувальним свідком на суді.

І все частіше по стерні жене
Назад, в огонь, у сорок перший вперто,
В зловісне літо, в сизе літо смерті,
У літо моє сьоме зве мене.

III

...Ми з матір'ю вертаємо в село
З невдалої утечі від тевтона:
Полуторка із нашої колони
Осіла на підстрелене крило.

Від Чутового до Санжар моїх —
Верстов із сотню. Тягнемо помалу.
Уже давно нас вдома поховали,
А ми йдемо... по смерті до живих.

Вже тридцять сім сплигло відтоді літ.
Чимало з пам'яті роки покрали.
Та видиво одне страшніш покари,
Як рана наскрізна, мені болить.

...Минули вдосвіта якесь село.
За вигоном котило поле вдалеч.
Безлюдний шлях.

Лиш, мов зелена галич,
Чужий патруль бродив...
До ранку йшло.

Спадала сутінь м'яко з далини.
Крізь світло, ще непевне і нестале,
Якісь горбки повільно проростали
Округлими кущами купини.

Все ближчають. Вглядаюся...

І вмить —
Хитнувся світ, роздерло криком рота:
Лежала навznak

вибіта кіннота
І ворон дзьоб точив о мертву віть.

З усього видно — стався наглий бій:
Хтось шаблю оголив наполовину,
Чиясь рука тяглась до карабіна...
В очах коней іще не вигас біль.

А все жило!

Так грали небеса!

Так зірка усміхалась із будьонки!

Лиш в стриженних чупринах «під нульовку»

Холола смертним полиском роса...

Те поле на мені, в мені лежить.

Чужий патруль по ньому важко гупа.

І тягнуть руки зледенілі трупи,

І мертві коні тоскно просять пить.

Те поле, як вина, мені болить.

О світе, та яка ж моя провина,

Коли всього сім літ було ж... Дитина?!

...А світ мовчить. І коні просять пить.

Не спишеш на літа.

Не пронесе

Ні на землі тебе, ні в горній висі,

Бо з тої миті, як на світ родився,

Ти в ньому вже відповідай за все.

За все на світі!

...Тоскний день зими.

О, як цинічно на промерзлій мжичці

Сміються квіти у вінках з ялиці!

Пригаслий шепіт бродить між людьми.

А я стою... Це я стою чи ні?

Лопати... Сніг... І чорна прірва ями.

І сумно світиться обличчя мами

З-під жовтої хустинки... у труні.

Було, на весь непотріб дорогий

Сміялась: — Ет, не буде з баби дівки! —

А ця жовтенька ситцева хустинка

З усіх гостинців полюбила її.

Вона їй на люди берегла.
І щось в очах світилося дитинне,
Коли зі сховку вносила хустину
І лагідно тулила до чола.

І хата щастям повнилась ущерть.
— Бач, угодив,— підходила до люстра.—
Така вже ловка. Бережу на люди.
Та ще — ти ж, сину, не лякайся —
на смерть.

А я сміявся:

— Хай... через сто літ! —
Хіба ж я знав, що вже давно, стражденна,
Вона ховала лютий біль од мене!
Хіба ж я знав, як тяжко їй болить?!

А коли й знав би, що б тоді вчинив
Супроти невимомимої хвороби,
Що косить маршала і хлібороба,
Не розібравши вислуг і чинів?

О, я б всі квіти скликав до села!..
Але пощо тобі тепер ці квіти?
І хто мені простить на сьому світі,
Що ти на той дочасно відійшла?

Як хочеться вину, що душу ссе,
Звалить на когось!

Та даремні мислі.
Бо з тої миті, як на світ родився,
Я вже відповідаю в нім за все!

За все на світі!..

Хто мені простить
Останній зліт Гагаріна у небо
І три зорі, що мертво серед степу
Упали із космічних верховіть?

Як ниють кості на дощі і град...
 А може, справа не в дощі і хмарах.
 А може, то кричали пальці Хара,
 Коли трощив їх каблуками кат?

Чи думав ти про те, коли низав
 В намисто свої вірші волошкові,
 Що пальці, коли топчуть їх підкови,
 Тріщать, як віти?

Кажеш, що не знав,

Бо то далеко. Бачиш як!

...А друг,

Такий близький, що де вже тобі ближче:
 Росли ж оба на спільнім попелищі
 У холоднечі повоєнних скрух.

Ходили в школу в дядькових «хабе»,
 В німецьких чоботях, важких, як гирі.
 А так же легко мріялось в довірі
 І так манило небо голубе!

Так чисто все було. На видноті.
 І юний шепіт під мовчанням вишні,
 Удачі перші і наївні вірші —
 Усе було так чесно у житті!

Який у нього був щасливий старт!
 Коли на рядовій студентській сцені
 Він чарував нас в юнім одкровенні,
 Ми всі раділи: «Істинно — талант».

Ми знали його в щасті і в біді.
 То, може, скажете: не помічали,
 Як в ньому з часом щось не те помалу
 Прокльовувалось вперто вже тоді?

Чого там!

Все частіше до села
 Я приїздив із города без нього.

І на німе запитання небоги
Ховав свій погляд: «Знаєте... діла».

Все рідше він ділив із нами хліб.
Усе частіше обминав спогорда.
Та як мінялася його подоба,
Коли до чільних він, як муха, лип!

За оплеск зайвий, за грайливе «біс»
Вже ладен стать і сатані за брата,
Забути нас, а може, і... продати
Себе
і все, у чому поклялись.

То ми мовчали? Ні, братове! Де ж —
Ми так його розносили суворо
По темних закапелках... коридору,
При стрічах обнімаючи: «Ростеш!»

І вже коли вчувалось: будь біді,
Що треба б чоловіка зупинити,—
Я ж і тоді мовчав... талановито.
Як г е н і а л ь н о я мовчав тоді!

Бо чистий сам, хоч одягайте німб.
О, не врятує білина манжети!
Бо з миті, як на світ родивсь, поете,
Ти вже за все відповідаєш в нім.

І ще не знати, хто в провині більш:
Чи сам неправий, чи отой із виду
Благопристойний, що промовчав кривду
І не впустив у сонну совість біль!

...Здається, жив по-людськи.

Та чи б зміг
Проголосить уріст перед добою,
Що і зерна неправди за собою
Не відчуваю, чистий, наче сніг?

Чи зміг би?..

О, пощо оце в мені
Ти розкотурхав, коню, звичний спокій,
Щоб сто питань у прямоті жорстокій
Повстали, ніби сфінкси кам'яні?!

А так же зручно малося в житті:
Ладком, неквапно. Правильно. В колону.
Ніде не переступлено закону,
Нікому не перейдено путі.

Ну, правда, натикався на осіб,
Що поклонялись богові одному:
«Мені потрібно — дайте!

А потому..

Уже й громаді.

І не руш мій сніп!»

Та, Господи, за свій короткий вік
Хіба ж усю звоюєш тлю і накип?
Ну от сусід. Звели на нього наклеп,
Хоч я ж казав: не винен чоловік!

І вийшло на мое: десь... через рік
Вернувся: є таки на світі правда!
Я першим кинувся до нього радо,
А він... ударив болем з-під повік

Так, наче завинив я.

Але в чім?!

Не крав, не родичавсь із закордоном.
В своєму домі дорожу законом.
Де треба перемовчати — мовчім.

Та й не догодиш всім...

Чому ж тоді

Той біль сусідів протина багнетом?
...Коли вже народився ти поетом,—
За все відповідай у цім житті.

Не тільки за статтями.

Крім стовпів
Із приписів, є ще й закон всевладен —
Єдиний для великої Громади —
Закон нерозмежованих степів!

Закон Громади, що ввійшов у кров.
Він позира на мене пильно й строго.
І що коротша, коню, нам дорога,
То все крутіше судить кожен крок.

...Одвечоріло. Тиша ніби скло.
І чи в мені, чи у яругах ночі
Якась тривога нароста, й рокоче,
І важко на плече кладе крило:

«Озирнись назад пильніше:
Вже проїхали ми більше,
Аніж полишилось нам доріг.

Височить гора в тумані.
Може статись, що й остання.
Так що нині квапитися гріх,

Бо заноси молодечі
Вже чинить нам не до речі.
Та й часу, товаришу, в обріз.

Так що думай, та не скоро,
Як достойно взяти гору,
Щоб на посміх не скотитись вниз».

IV

Так хай замкнеться круг без вороття,
Які б там не чигали остороги!
А раптом все моє життя до цього
Було лиш передмовою життя?

Отче наш, Огню мій, о заклинаю: — Явися!
Все, що минуло, і все, що гряде, — освіти!

Стань перед мене, верховніший бур і самумів,
Пломенем ярим протни до осердя світи, —
Хай стрепенуться повіки єгипетських мумій,
І да прозріють на темних іконах святі!

Гостро воззри усевидящим зором огненным
В пам'ять і серце огромом вселенських очисък
І, осінивши мене своїм владним знаменням,
Все дріб'язкове спали і од скверни очисти!

Щоби твоїм неоскверненим оком пророка
Шлях джерела осягти до начала води.
І до фатального подиху, скрику і кроку
Чистим зійти на останню вершину судьби!

...Важко здвигнулися сфери космічної висі,
Здвигом могутнім хитнуло з триногою твердь.
Тричі востанне прорік я сакральне: — Явися!
Жду на життя. Та коли не судьба —
то й на смерть.

З громом розверзлось.
Озвалась луна многократно.
Вирвався стовп, осліпивши лампади небес.
З тьми допотопної, глибшої царства Урарту,
Голос, нечуваний досі, потряс мене: — Єсмь!

Встала колона вогню у важкій позолоті,
Голос пройшов через камінь,
з коріння до крон:
— Сину, нащадку,
з моєї народжений плоті,
Ти мене кликав?
То зри: перед тебе — Огонь!

Ближче ступи. Не сахайся мене, наче звіра.
Страх твій осліплий —

породження попелу й тьми.

Знаки, закляття, триноги — лиши марновіру:
Все те нажите лукавими серцем людьми.

(Як вони руки побожно возносили небу,
Щоб... не побачили ближні нечистих долонь.
Мною клялися, продавши за ситу потребу
Власного шлунка

дарований серцю вогонь).

Марно воружиш епохи і царства схололі,
Будиш папірус, пусті зодіаки судьби,—
Був я у всьому, що суще одвіку довкола,
Був я, перебуду і є
при тобі і в тобі.

Весь я у всьому!

У травах, воді і корінні.

Спрага ж по небу — верховний мій сенс
і мета.

Кожній людині поклав я її по зернині,
Тим одділивши тебе від моллюска й крота.

Кожному порівну дав я терзання прекрасне:
Неба сягнувши, тривожити небо нове.
Доки у серці зернина вогню не погасне,
Доти людина воістину в душі живе.

Кожному порівну — сиріч ви рівні в началі,
Горді сини мої всіх кольорів і наріч.
В час благовісний, в похмуру годину печалі
Я впізнаю вас по чистому пломеню віч.

Всі ви однаково хилитесь в праці щоранку:
Кметь і мислитель, пастух і солдат на посту.
Різні обличчями, різні у списках про ранги,—
Рівні в пориві: іспити крилом висоту.

Кожному світить у серці жертовна зернина,
Кожен од неї для іншого світиться весь.
Навіть як зорі вмирають у ніч горобину,
Пломінь душі осяває чертоги небес.

Випала доля їм горда, тяжка і красива:
Самозгоряючи, світу світить.

І коли

Тіло одійде — душа їхня сяє на диво.
Адже нескорті: від полум'я в пломінь пішли.

Вони — як зорі.

Та вдивись в зеніт:

Між ними на житейським небосхилі
Прогалини чорніють, як могили.
То ями тьми — мій лютий антисвіт.

Там править вавилонська круговерть,
Де верх бере у підступах спритніший,
Де спить на троні господом всевишнім
Шматок металу, жовтого, як смерть.

Поріддя тьми, вони мене одвік
Ненавидять, бо гострим оком світла
Прозрів я їхню порожнечу сити
І смерті їхньої фатальний лик

В ділах кривих сягнувши до вінця,
Вони доконче знали, що їм треба:
Аби напевне вбить вогонь і небо,—
Завжди ловили в прорізи серця.

Вони своє пекельне ремесло
У сім потів учили недаремно:
Так ями з трупами рівняли рівно,
Аби й знаку по мертвих не було.

Та в мить, коли, здавалось, на кону
Вже тільки морок правив і шабашив,—

Я піднімався в узголів'ї павших
Мечем двогострим Вічного вогню.

Вдивися:

при горбку у долині,
При братських і могилах одиноких,
На всіх вітрах, низинних і високих,
Горять, як знаки віхові,—
огні.

Їм, доки світу, з варті не зійти.
Вони стоять на грані непохитно.
У сьайві їх, як під рентгеном, видно:
І хто є хто. І навіть — хто є ти...

V

Я весь у всьому.

І коли в тобі
Клекоче племінь вищої потреби:
Достойним будь синів мого неба,—
Ти мусиш начертати на гербі:

«За все і всіх триматиму одвіт:
За день грядущий,
в зав'язі сповитий,
За дуб, знічев'я в жолуді убитий,
За все на світі
і — за цілий світ!»

І присягнись на отчім спориші
Не одступить від першого завіту:
За всі скарби і золото на світі
Не промінять святий вогонь душі!

...І присягнися: за чужу платню,
За всі заморські дива і палати
Не проміняти з отчого багаття
Ані зернини рідного вогню!

(Дивися:

о́нде побрели вони
На ласий кусень із чужого блюда,
Продавши дим Вітчизни
за валюту
Курильниць ложних
в храмі чужини.

Тепер вони б спалили всі ліси,
Щоб обігріти плоть свою убогу,
Та марне!
Мерзнуть о чужім порогу
В космічнім хладі, як бездомні пси.)

...І присягнись:

до скону берегти
Вогонь ласкавий маминого слова,
В якому ти відкрив світобудову
І людству квіткою одкрився
ти.

(Дивись:

вони, мов кураї старі,
Згубивши ґрунт, к чужому не пристали,
І хоч громохко шелестять устами,
Та світ мовчить: не чують матері.)

...І присягнись: за золоті тини,
За всі земні утіхи та багатства
Не промінять святий світильник братства:
Йому нема і не було ціни!

...І присягнись: коли поріддя тьми —
Мої довіку вороги закляті —
Тебе притиснуть дулом автомата
На виборі між звірами й людьми

І за утечу в світ, де править смерк,
Тобі життя дарують споловини,—

Клянися, що з достойністю Людини
 Ти закарбуеш: «Вибираю смерть».

.....
 Й коли не на учбовий полігон,
 А в смертну січ позве Отчизна-мати,—
 Ти чесно назовеш координати,
 На себе викликаючи огонь!

...Коли відчуєш: кожен, як один,
 Мій заповіт для тебе власним стане,—
 Рушай в дорогу: висота остання
 Тобі постане першою з вершин,
 З якої ти побачиш вищий пік;
 І на порозі до нової висі
 Пізнаєш сенс життя свого до суті:
 Ти на землі затим і народився,
 Аби довіку, по останній скрик
 У небо прагнуть, щоб... землі сягнути.

Та добре зваж: не квапся на біду.
 І, коли приймеш всі мої закони,
 Тоді лиш бий у вічового дзвона,
 І я — прийду!

VI

Ви, чие ім'я з великої літери пишем!
 Мамо моя з пелюстками ласкавих долонь!
 Роде мій древній, увінчаний хлібом всевишнім!
 О, укріпіть мене:
 я викликаю Вогонь!

1977

У ДЗЕРКАЛІ СЛОВА

I

Свіча пливла.
Пергамент загадково
Шептав устами ветхими, як мох,
Що над усім
було спочатку слово,
І слово те позаначальне — «Бог».

Затворник,
всохлий з виду, мов ікона,
Жадав прийняти речення святе
На вірую —
від титли і до коми,—
Усе мирське одмівши як пусте.

Одначе був людина, а не янгол:
У склеп земна вторгалась товчія...
Язик глаголив боголіпно: «Ягве»,
Луна ж, мов ересь, повертала: «Я!»

Старий темнів од жаху і печалі.
Свіча в кутку сичала, як змія.
«Спочатку — Слово...
Але ж ти мовчало,
Покіль тебе не проглаголив... я?!»

...О рід людський,— еретику в основі,
Ти досягнув у сумнівах вінця:
Хто перший мовив слово про Творця,
Той, власне, і створив його... у слові!

Творець Творця!

Владики пурпурові
 Перед тобою меркнуть, як зола.
 Та й вічність би себе не осягла,
 Аби її
 ти не осяг у слові!

Вовік благословенна та хвилина,
 Коли ще в позапам'ятній добі
 Ти засвітив у літерах: «Людина»,
 Обравши ймення назавжди собі!

І тої ж миті за новим порогом,
 Ще не відкривши у крилі
 пера,
 Поставив слово над собою богові,
 Його створивши з власного ребра.

А щоб людському роду переводу
 Не сталося в баюрах забуття,
 Ти слово «Пам'ять» в генетичнім кодї
 Закарбував.
 І тим почав життя

У слові,
 що, мов дзеркало пророче,
 Тебе повторить з ніг до голови,
 І вже від нього не сховаєш очі
 Ні за гербом, ні за стеблом трави.

О слів жорстока і солодка влада!
 Не опечись на їхньому вогні...
 Такі ж близькі звучанням: «рада» й «зрада»!
 Які ж провалля поміж них страшні!

Закони літер — не разок намиста:
 Одну хитнеш — і поміняєш суть.
 І спробуй-но тоді межу збагнуть,
 Приміром, між «обчислити» і «обчистити».

Ти — весь у слові, як у сповиткові,
 З колиски до калини при горбі...
 І вже коли ти похитнувся у слові —
 Вважай, що похитнувся у собі.

II

В залізний вік, пристріляний до пня,
 Коли частіше від святого «мати»
 Гриміло над колискою: «війна», —
 Судилося нам безмір пізнавати.

Були нам недосяжні букварі,
 Як довоєнні видива казкові,
 Тому ми звикли вірити н а с л о в о
 Учителям воєнної пори.

Писав директор лівою.

Перо

Злітало тяжко, як підбита птиця.

Ми ще не знали,

що його правиця

Спочила між полеглих за Дніпро.

Снарядний ящик правив замість парт.
 Рівнявся папір у вартості кресалу.
 Тому ми все у пам'ять записали,
 Тривкішу від сучасних перфокарт.

Схиляю перед вами прапори,
 До ваших милиць припадаю низько,
 Учителі воєнної пори,
 В шинелях геніальні Сухомлинські!

Що за високим покликом душі
 Учили зерня віднайти в полові
 І до останку на своєму слові
 Стояти,
 як солдат на рубежі.

Ми ще у ті осиротілі дні
Закарбували правило залізне:
З усіх — два слова:
«Мати» і «Вітчизна» —

Існують
звіку
тільки
в однині.

Учителю історії,
пробач,
Що був не вельми до предмета вдатен,
Що, плутаючи прізвища і дати,
Гасав поміж епохами навскач.

Терплячий,
ти на власному горбі
Мене до знань виносив, як на кручу...
Дозволь мені, бувалому вже учню,
Воздять рядки ці не дарунком в учті, —
А першим внеском боржника —
тобі.

Послухай:

III

«Усе він мав. А мав, що сам хотів:
Своїх рабів, свої закон і право.
Своїх богів. Помилуй! — і чортів.
Сенат свій мав і персональну правду.

Траплялось, від безсоння чи нудьги,
Коли усе на світі набридало,
Свою сандалю з лівої ноги
В сенатори посвячував недбало.

І ліктори захоплено горлали:
«Віват, сенатор з лівої ноги!»

Усе він мав.

А щось його таки

Тягло на сцену.

Глядачам на горі

Являв свою бездарність залюбки,

І найманці ревли за срібляки:

«Віват, неперевершений акторе!»

Вгамовувався.

Та за день чи два

Сичала знову тоскнота зелена:

«Ну й що — дістав?!

Живуть лише слова,

А по акторах пророста трава,

Як тільки-но вони залишать сцену».

І знов нудьга.

Чи посвариться з ким?

Так хто ж посміє голову підвести?

Єдин хіба що був рівня із ним —

Він... сам.

У статуї на перехресті.

Та скільки їх не ставлять,

знав однак

І — те минуще...

Котресь із малечі

Знесе знічев'я голову по плечі,

Як він колись великому предтечі,

Що теж у вічність мітив, неборак.

Одне лякало й справді.

Як сова,

Щоніч підстерігав слова невгодні.

Терзав книжки й поетів.

А слова

За ним брели з учора у сьогодні.

Тоді він їх задумав приручить.
 Бо знав: усе розвіється з віками,
 І тільки слово, що в собі мовчить,—
 Переживе його, папір і камінь.

Він бравсь до віршів.

Заганяв слова
 В бездарні строфи з люттю графомана.
 «Новий Гомер! Безсмертному осанна!» —
 Ревли завчасно куплені горлани.
 Та звідкілясь (чи не з його єства?!)
 У ревище вrostало: «Геть тирана!»

Поволі в'яли плоть його і хіть.
 І вже коли було не до любові,
 Він зваживсь на останнє:

Слова, обдурить
 щоб все ж зостатися
у слові.

Понеже в черепі його сирім
 Ще з пелюшок ні тліло, ні горіло,
 Він просто вирішив... спалити Рим
 І тим довести, що по слову — діло.

...Рим догоряв.

Останні цурпаки
 Ще тліли у вселенському багатті,
 А він,
 уже з-під мертвої руки,
 Побачив у містичному сум'ятті:
 Минаючи його, мов поторочу,
 Слова ішли до тих, що над віки
 Новітній Рим возводили урочо».

IV

Сивий історик в задумі пройшовся між парт:
— Трохи наплутав... як завше.

Одначе — нічого.

Врешті, поезія молиться іншому богу,
Ніж хронологія,
ревна до прізвищ і дат.

Все-таки ми не за вітром пустили слова:
В помислах ваших і наші прокинулись гени.
Радий, не криюсь, бо дещо узяв і од мене.
Що не добрав на уроці — життя довчива.

Чи не нудьгую? Коли там: урок... дівтора.
Правда, старію: не той уже з мене молотник.
Он підпирають плечима колеги молодші.
Скоро на пенсію. Бавить онуків пора.

Тільки з недавнього часу...

Хоч ти поясни:

Що за морока — почав забувати вчорашнє?
Але оте, переоране в полі війни,
Все пам'ятаю, до кулі... до крові —
аж страшно!

Часом отак серед ночі прострелить:

«Невже

Все, що ми звідали,

з нами в непам'ять одійде?

І не годилось би рани оголювать діду,
Та як не знатимуть діти про болі та біди,
Хто ж тоді пам'ять пекучу
про все вбереже?

Рим старожитній, звичайно,

чимало навчить.

Та, запливаючи в надто далеке і сиве,

Чи не здається тобі,
 що обходим лякливо
 Наше, недавнє,
 що й досі під серцем болить?

Люті уроки вогнем прочитала війна.
 Може, комусь і хотілось би їх поховати,
 Тільки — намарне:
 немов безіменні солдати,
 Важко приходять вони
 і стають край вікна».

V

Не притчу він повів...
 Перо моє,
 Не похитнися у жорстокім ділі!
 Кажи усе до чорноти, як є.
 Як на війні.
 Де кожен — у прицілі.

Там не дістанеш за могорича
 Надбавку літ у віщої зозулі.
 Там просто:
 ухилив себе від кулі,—
 Вона твого товариша влуча.

...Їх жменька увірвалася в село.
 А батальйон заліг під артнальотом.
 «Пантери» в контратаку
 розворотом
 Пішли —
 і тільки в полі загуло.

Коли затихло доокруг,
 вона,
 Ще в острозі, визирнула з хати,
 Ступила крок — і зблідла, як стіна,
 Спіткнувшись за порогом об солдата.

Сивим туманом з лиману
Тихі слова попливли:
«Мамо... ви ж с л о в о зламали.
Як же ви, мамо... могли?!»

* * *

На ранок заgrimіла далина:
В село влетіли наші з-за лиману.
...Прийшла і стала посеред майдану.
Війнуло кригою довкруг:
«Вона!»

Комбат з-під зламаною козирка
Дививсь на неї важко і похмуро.
Тремтіла на розстебнутій кобурі
Несхибна у боях
його рука.

Сіріла, наче попіл, голова.
Мутна сльоза з-під вії визирала.
Вмирили на устах її
слова.
Лише одне: «Убийте!» —
не вмирило.

* * *

Люди сказали:
«Комбате,
Руку з кобури зніми
(Скільки ще вам воювати!).
Ми вже тут, сину...
самі».

Билась єдина лопата,
Що збереглась у війні.

Маленький зиск (не за рахунок брата).
 Прощу, за давністю, дрібні розтрати,
 Щоб і мене ж — як збочу на слизькі.

Великодушний будь!
 Та є межа,
 Остання
 в голубому всепрощенні,
 Переступивши котру,
 навіть геній
 Себе самого нищить, як іржа:

Високе діло розміняв на слово,
 Високе слово — на дрібні діла,
 І нишком розпадається основа,
 Що цільність душ і духу берегла.

...Є іпостасі, в первені святі,
 Що заповітне мають вартувати.
 Між ними горньо височіє Мати —
 Жона у лебединій чистоті.

Від неї починається ріка
 Життя.
 Вона дає йому закони.
 І вже коли б я поклонявсь іконі,
 То лише їй у німбі рушника.

Ми можем збочить, грішники малі,
 Бо є у кого огріх замолити:
 До матері на суд приходять діти,
 Покіль сама святіша, ніж завіти,
 Над котрими не владен суд землі.

Допоки цільна й чиста її суть.
 Та лишень похитнеться у святому,
 Втрачає недоторканість.
 По тому
 Уже земний над нею владен суд.

Жорстокий суд! Простіть нас, матері...
Та що ми вдієм, коли доля грізна
Вас возвела на височінь Отчизни.
На височінь останньої зорі.

Ви можете простити огріх нам.
Ми ж вам — не владні, мамо.
Бо за вами —
Вітчизна,
котра не простить синам:
Вона себе
у Вас пильнує, мамо!

ДРУГИЙ РОЗДУМ З ПРИВОДУ...

Ми ціною життя здобулись на права:
Ставить грань поміж чорним та білим.
І відтоді на віру приймаєм слова
Лише ті, що оплачені ділом.

О, ми грамотні вийшли із ратних полів:
Ми читаєм траву й за травою!
А тому нас терзає:
і де ти поліг,
І за що ти наклав головою.

Ми давно переглянули вартість речей,
Розділивши святе і фальшиве.
Нам важливо не тільки:
якої речеш,
А і мислиш якої, важливо.

Ми навчились ловити у проріз повік
На півслові лукавих промовців.
Нам однаково важить:
і що ти повів,
І об чім ти грайливо промовчав.

Так, полеглих не вернеш.
Доконана суть,
У кінцевім рахунку — нещадна.

Але ж очі полеглих солдатів живуть
У суворих орбітах нащадків.

І вони, прозираючи до корінця,
Хочуть знати: а що там, в осерді?
Їм не важить, якого ти роду й лиця.
Їм важливо: яке в тебе серце.

Ми набачились різних племен і держав.
Знаєм: х т о і за щ о — поіменно.
Нам важливо, звичайно, як дровко держать,
Та важливіше — колір знамена.

Ми — широкі душею.
В нас кожен співа
На своїй
у братерському колі.
Ми, буває, прощаєм неточні слова,
Та неточність у слові — ніколи.

Ми навчилися навіть в роковану мить
Чесно долі дивитись у вічі.
Нам неправда ненависна, як антисвіт,
Та півправда — ненависна вдвічі.

Ми поділимо все, що на наших столах,
Бо пізнали і холод, і скруту.
Ми прощаєм нестачу валюти в словах,
Та нещадні, як ти з гендьярем на паях
За слова прикупляєш валюту!

VI

Од Бога мав. Як Бог ішов. По лезу.
Античний торс. Гомерове чоло.
Орлиний лет його прутких поезій
І нас, домашніх, кликав на крило.

Маестро був. Умів приборкати слово.
Зім'ять, як віск, і сотворять дива.

І непокірне слово, як шовкове,
Стелилося з рясного рукава.

Валив народ. Виламували двері.
Од щедрості нічого не беріг.
І провінційні, в очкурах, Сальєрі
Спливали жовчю заздрості й інтриг.

О владо слів, солодша від шафрана!
А ще солодша — влада над слова...
Як впильнувати, щоб вона, бува,
Не перейшла в розгнuzданість тирана,

Коли вже слово, втративши свободу,
Стає рабом без імені й лиця
І, нанизавшись на перо співця,
Кружля покiрно, примхам на догоду?!

...Від щедрості, дарованої Вишнім,
Писалось легко.

І меткі ділки
Чернетки виривали з-під руки,
Зайнявши чергу за наступним віршем.

І так вони засмикали небогу,
Що вже й згадати не було коли
Не лиш об тім:

для кого і для чого,
Але й про що
написані були.

Зате ж навчився гаптувать уміло!
Що навіть знані світові всьому
Майстрині в решетилівській артiлі
В підметки не годилися йому!

Вже п р а ц ю в а в із словом, як у цирку!
На втіху зали, чарівник і маг,

VII

О ти, вознесений на свят-горі,
Що увінчала придніпрові скелі,
Немов прочанин крізь ману пустелі,
На клич твоєї гострої зорі

Я все життя ішов!

І от стою

Біля твого гранітного підніжжя.

Малий,

великим прагненням піднісся

Пізнати вічну таїну твою.

Хто ти еси?

Та вже ж не Бог. Не дух.

Не легковажний пестунець Парнасу,—

Сіряк, з простецьким іменем Тараса,

Зрідні якому дядьківський кожух.

Я знав піітів!

В ремеслі своїм

Вони б тебе, нетяго, обскакали!

Та з плином забувалися помалу,

А ти пануєш, хоч літа, як дим,

Пливуть і тануть.

Що ж воно в тобі

Сія таке сліпуче і пророче,

Перед котрим отверзають очі,

Ба навіть од народження сліпі?

Чому, здавалось би, до праоснов

Тебе пізнавши,

наче неофіти,

Щоберезня ми на новій орбіті

Тебе, нового, відкриваєм знов?

..Якось в сутужні повоєнні дні,

Коли державі не було чим сіять,

Прийшов солдат до тебе із Росії,
Затисши голод туго в ремені.

Усе своє він мав при стремені:
Свинцем і толом січені дороги.
Медалі слави. Ордени.

Лиш ноги
Зосталися у спадщину війні.

О ти, вознесений на тій горі,
Яку здолать і сильним треба сили!
То ми, набившись у поводири,
Його в обхід підвезти запросили.

Він брови звів, біліші ковили,
І прогутарив, окаючи тепло:
Мовляв, не з тим він перейшов крізь пекло,
Щоб до спасителя його везли.

— Коли мене перетяли навпіл
Із кулеметів вже за Білоруссю,
Я у шпиталі порішив:

одбувся.

Кому тепер я понесу свій біль?

В ту чорну мить до мене нахиливсь
З очима вбитими сусід... по кулі,
Старий учитель, родом з-під Засулля,
Торкнув плече: «Солдате, не журись».

Три місяці, всі дев'яносто діб,
Коли життя ламалось, наче павіть,
Читав мені він «Кобзаря» напам'ять,—
І я в собі утвердивсь і окріп.

Я — вологодський.

Корінний русак.

Вважай, по духу, не лише по мові,

А так пізнав його пекуче слово
Углиб, і ввись, і на солоний смак,

Весь тоскний біль його душевних ран.
Сирітську долю, січену нещадно,
Що поруч них моє тяжке нещастя
Здалося невагоме, як туман.

І я, воскреслий, присягнув ї о м у:
Прийти у Канів, уклонитись в ноги.
І хай крута крутішою дорога,—
Я коліньми її у ріст візьму!

О ти, вознесений чолом до зізд!
Яку ж ти силу передав у слово,
Коли безногі по твоєму зову
Ідуть,
 підвівшись на вселюдський зріст?!

Мовчиш, бо виповів за всіх і — все...
Однині нам самих себе питати:
Чому цей світ стає тісний, мов хата,
Як хтось тебе до хатки занесе,

Щоб втиснути у свій іконостас,
Лоскочучи престиж і власну втіху,—
То ти, мов бриль, піднявши теплу стріху,
Ступаєш тільки у майбутній час?

Здається, знаємо тебе, як.. нас,
Здається ж, вивчили, мов колискову,
Та чи завжди ми до твого с л о в а
Піднятись гідні, як солдат піднявсь?

Як часто нас в риторику несе,
Коли святими клянёмось в любові!
Бо часом любимо не стільки слово,
Як у словах себе понад усе.

(Слова, слова...

Усе життя, бува,
Папером сплачуем борги забуті.
А здачі вимагаем у валюті.
І то — в твердій.
Бо що нам ті слова!

«Народу! Людству!!»

І пішло на крик,
Які слова! Слова, але — не далі.
Шурхочуть асигнації зів'ялі,
А золотого вмісту — так, на пшик.

«Усе — усім! Всього себе!»

А мо',
Собі хоч трішки?
Постривай: а може,
За приписом лукавим живемо:
«Візьми-но, Боже, що мені негоже»,
А здачу у валюті беремо?!)

Ядуча правда! Чорна, як рілля.
Та вже коли досяг його підніжжя —
Терпи і вчись: нехай він правду ріже,
Щоб лжа із тебе сипалась, мов тля.

Постань як є. Не кращий і не гірш.
І не шукай прихованого лазу,
Все'дно протне до кореня, мов лазер,
Його всевидящий огненний вірш!

Учись у нього.

Легшої з наук —
І важчої! — нема у цьому світі.
І що простішого: писать — як жити,
Покіль перо не випаде із рук?!

Учись у нього.

Легшої з наук

І — важчої! — допоки світ, не знати.

І що простіше: жити — як писати,

Покіль перо не випаде із рук?!

З низів.

А сєє вище рай-дуги.

Бо кожне слово гніву і любові

Сповна життям оплачував.

І слово

Йому безсмертям віддає борги.

VIII

Ціна словам однакова од роду:

Чи присягаєш на вітрах сторіч

При свідкові у вірності народу,

Чи другові, без свідка, віч-на-віч,

Єдина й кара у фатальні дні

Чекає на відступника у слові,

Яким поклявсь Отчизні на призові

Чи матері у тихій таїні.

Нещадна кара.

Грізний її чин.

І ворогу не зичу того суду:

Коли вже і клястись не буде чим

І нікому

уже клястися буде!

1980

ДУМА ПРО МІСТО

*Києву —
на його півторатисячоліття*

ЗАСПІВ

Про час як час. Про вічне і минуще
(А те розсудить часу булава);
Про корінь мій в дохристиянській пущі:
Про те, що навіть пам'ять... забува;

Про оні дні, до явлення Бояна,
Який увічнить Ярославів здвиг;
Про хижий усміх молодого хана,
Коли він грівся при багатті з книг;

Об тім, як ми, іще в миру — поляни,
Ішли до капищ сонцю на поклін;
Про юний дзвін на гожі сподівани
І на пожежу посивілий дзвін;

Про те, що ми і клянемо, і славим,
Гортаючи пергаменти старі,—
Я за нащадковим нещадним правом
Розпочинаю слово на Горі.

I

Круга Гора!

Одним плечем — зелена.
А друге, наче лезом палаша,
Одсічене потоком Борисфена,—
І кожен шар відкритий, мов душа.

На цій Горі, в zenіті безгоміння
Стою один під хорами небес
І чую, як з верха і до коріння
Гора — в мені, і я — у ній увесь.

Віки лежать спресовані, як сходи,
А я живий, покіль іще стою
До того дня, коли рука природи
Вкладе у пласт минущу плоть мою.

І по мені колись, мов по карнизу,
Нащадок ступить ближче до зорі
І Гору цю з верхів'я до пониззя
В собі відчує і себе — в Горі.

(Безсмертя — в усвідомленні причини:

зернина
рветься в колос по стеблі, себе осмислюючи
в колоскові. Так само колос прагне до землі,
щоб у зерні пізнати свою основу.)

Він теж за правом юного нащадка
Осмислювати Гору цю почне,
За шаром шар гортаючи нещадно
Олжу і правду, отже — і мене.

Нехай же у буденному намулі
Тривожне відчуття не обмине:
Так само, як сьогодні я — минуле,
В грядущому судитимуть мене.

Але затям, прийдешнього поете,
Що й ти минеш у мрево голубе,
І твій онук судитиме тебе
Отак же, як судитимеш мене ти!

Бо нас една в позачасовім ряді
Нещадна пам'ять. І коли судить

Минуле прагнемо лише по правді, —
Сьогодні
маємо
по правді
жити!

...На цьому слові, сонце замолівши,
Рушаю в пам'ять вічної Гори.
«Чи вернешся?» — питають явори.
«А то вже як... зоря мені запише».

II

Опускаюсь шар за шаром до підніжжя важко.
Натикаюсь на залогу крупівської міни...
Б'юсь у скелі обелісків, мов у кліті пташка...
Та коли ж я, мамо, вийду на левади мирні?!

Як же мало в тобі, Горо, далей мирноносних!
Тільки взявся за чепіги — загриміло збоку:
Ворухнулися шоломи в плямах купоросних,
Хижко в цісарськiм орлані спалахнуло око.

Тільки стрівся серед поля з мирною сохою,
Як ревнуло з потойбіччя, жовто і гортанно:
Сонце в куряві осліпло сизою совою,
Гострі брови, як гадюки, вигнулись у хана.

Весь закутаний по брови у боброві хутра,
Хан тремтить чи то від жаху, чи від пропасниці.
Хоч палають округ нього фоліанти мудрі,
Хоч вогонь в соборах шаста, як руда лисиця.

Хтось кричить: «Не озирайся: горе тобі буде!
Ти жени у глиб минулу — не питай дороги!»
Тільки ж ламане оружжя ранив мені груди,
Гострі кості, яко терни, протинають ноги...

Світе, вибравсь я нарешті під хороми гожі!
Озираюсь: люд за князя п'є дулівку радо.
А за теремом високим два брати молодші
На свого ж порфиноносця учиняють... зраду.

...Уночі, ножі криваві витерши о поли,
Двоє в шпару вислизують скрадно, мов яриги.
А з-за валу в ту шпарину, ніби смерч із поля,
Удираються із гиком мстиві печеніги.

Я біжу, не озираюсь, крізь ганьбу і славу.
Крізь намови, перемови, притчі во язицех,—
І влітаю... прямо в сонце, на едваб галяви,
Де про дубі чародіє Головний Язичник.

А довкола, світе-доле,— все гаї та доли!
Тиша гусне, ніби сота,— солодко-медвяна.
Достеменно, як учили метри сивочолі:
Себто — в ритмах гармонійних велич
первозданна.

Ще не лякані ордою першого потопу,
Ходять кози пасторальні — ні межі, ні грядки.
Про які вже там, панове, Азії-Європи,
Коли навіть і про Київ ще немає згадки!

Заливаються діброви срібен солов'ями.
Топчуть коні без припону вічні перелого.
Слава Богу, одпочину да поміж слов'яни!
Ах, пардон, ви ще ж не чули про єдиногоба.

Ви ще молитесь на сонце у довірі милій,
Заплітаєте у коси квітку полохливу.
Ви ж такі іще природні, Господи помилуй!
Що аж хочеться сплакнути з вашого наїву!

І такі вже непорочні, чисті до нестями!
Он лежить серед галяви, наче ружа повна.

Перса впливли на сонце юно лебедями.
Білі ноги заголила по межу гріховну.

О цнотлива, як росина (кров шаліє в жилах!).
Постривай: замкну, про око, ящик «дипломата».
Вже! Лечу! Уста розкриті: як ти затужилась!
...Але хто се біля тебе вивернувсь пихато?

Хто це так розлігся в біса, п'яно і ліниво?
Певне, муж чи наречений (хай тобі морока!).
Меч одкинув, як непотріб. Спить собі на диво.
Муха повза по мармизі, а йому — нівроку!

— Гей,— кричу я Головному
(волхвові чи магу?),—
Що це в тебе, чоловіче, діється в господі?
Непогано влаштувались, з бісової мами,
Розпустилися до краю в розкошах природи!

Ти б но спробував пожити у двадцятім віці...
Щоб отак меча без варти полишити, діду?
Розлягтися на осонні дівці без спідниці?!
Та за мить від твого роду не знайшли б і сліду!

Ще б не встиг і домолитись враженому дубу,—
Згвалтував би оцю діву корпус реагажу.
Ну, поплакали б за тебе хлопці із пен-клубу,
Заки з племені твого не зосталась... сажа.

То кінчай уже молитву: надивились цирку!
Годі лоба набивати об старі тотеми:
Вам ще ж Київ закладати... з нульового циклу.
(Як вони його збудують при такій системі?)

Застогнав по цьому слові нелинь до осердя.
Обернувсь до мене важко жрець, як
з потойбіччя.
Білий світ переді мною став біліший смерті,
Коли глянув я зненацька у його обличчя.

III

На сивих пасмах сукровиця терпла.
Лице жорстоко розпанахав спис.
В лівиці дужій билась іще тепла
Правиця власна, зрубана навкіс.

Проклекотав посічено устами:
— Ти хто? Пощо тепер ховати ніж!
Прийшов добити? Вирвати останне?
То на ж тобі! Бери її — і їж!

Я відсахнувся, як од жала гадюки.
Я всіх богів згадав — і став як мрець,
Коли одсічену по лікоть руку
Простяг мені у божевіллі жрець.

— Чого стоїш? Бери... останне суще.
За мертві пальці у ясир веди.
Там ще баби з дітьми тремтять у пущі.
Одне молю: хоч сиріт пощади!

Я лепетав:
— Чи наслання гріховне,
Чи я прибився не на той причал!
Та нас же вчили: ви такі... духовні,
Що старожитній лад ваш — ідеал.

Таж нам співали професори звично,
Що поміж вас — гармонія дріма!
І справді — все в природі симетрично.
Так де ж тоді гармонія сама?!

Його єдине око через пущі
(Слов'янське. Натуральне! Голубе!!)
Летіло наді мною невидющо
Кудись... у смерть, а бачило себе.

Він говорив у маренні неквапно,
Над силу отверзаючи уста.

І кожне слово падало, мов крапля
Тяжкої крові, яра і густа.

IV

— А ми жили... Все попаски, мов коні.
Ловили рибу і точили мед.
Землі у нас — невиміряні гони:
Попасся вдосталь — і до інших мет.

Я в цім роду найстарший за літами
(О духи лісу, чом я не осліп!)...
До нас чужинці зрідка залітали,
Та ми знімались — і губили слід.

Ми так навчились ворога дурити,
Що і оружжя брали не завжди.
Та й, зрештою, кого нам боронити,
Коли втікати ще було куди?

А рід зростав. Уже нелегко стало
В тривожну мить збиратися до втеч.
І так уже ординці насідали,
Що довелось узятися за меч.

Хай буде проклят меч — поріддя злого!
Від нього все пішло в нас шкереберть...
Але, коли б ми не взялись за нього,—
За нас взялася б невблаганна смерть.

Я відчував, до чого воно йдеться:
Велика сила у мечі дріма,
Коли вона — од праведного серця,
Коли ж од зла — страшнішої нема!

Не стало в нас ні злагоди, ні тиші,
Пішли угору перші із нікчем,—
Уже не наймудріші, а спритніші,
Хто ліпш умів орудувать мечем.

Та з цим до часу ми давали раду,
Коли б не вкралась в душі омела:
Вповзла у рід з-поза болота зрада
І на поріг чужинця привела.

Карали ми відступників нещадно!
Так інші, бач, на ласім повідку
Пішли, на сором роду і нещастя,
Своїм мечем служити чужаку.

Вони відкрили потаємні схови,
На слід ворожі навели полки
І от загнали нас у ці діброви,
Притиснувши мечами до ріки.

Оце я тут сказав громаді:
«Люди,
Передихнімо, врешті, хоч на мить.
Побігали по світу, як прибуду,
Чи не пора себе нам зупинить!

Ми зопалу заскочили в загати:
Із трьох боків обсіли чужаки.
Четвертий — вільний. Але як здолати
Таємний вир Великої Ріки?

І хто завбачить, чи на боці тому
Нас не чатує ворог звіддаля?
І врешті: доки ж утікати... з дому,
Бо це ж таки праматірня земля!

Ми на тряских дорогах розгубили
Святе зерно, некошені лани.
Уже не тільки батьківські могили —
Забули ми, чиїх батьків сини!

Ми віддали поганам на потали
Священні наші, предківські дуби.

Вони, на сором нам, не повтікали —
Високі свідки нищої ганьби!

Ми вже до того потонули в страмі,
Що не лише — в догоду сатані —
Позабували, де лишили храми,—
Ми скоро вже забудемо пісні!

Нехай мені за свідка буде небо,
Що ми в падінні докотились меж.
Коли вже почали втікати... од себе,
Але від себе, люди, не втечеш!

Отож, громадо, на великій раді
Нам доведеться вибрати рішенняць:
Або ми й далі поженем у стаді
І нас в дорозі виб'ють, як овець;

Або зупинимось на цьому місці
І, всі гуртом, у благовісну мить
Вали нагорнем, розпочавши місто,
Яке й онуків наших прихистить».

V

Не рада, а ганьбовище було то!
Одні хапались осліп за мечі
І кидались на мене чорнорото:
Мовляв, ми вої, а не орачі.

— Ти хочеш нас у постолі озути,
Над грядкою зігнути у дугу,
І волю нашу у хліві замкнути,
І наших коней запрягти в соху!

Лукали другі:

— Годі, потинялись!
Давайте станем, викопаєм рів,
Так всяк своє одділимо тинами,
Щоб не манило у город корів.

Кричали треті
другим
ув озлобі:
— Не плутайте із градом свій город!
Тини свої викохуйте худобі,
А ми поки що — степовий народ!

...Вони б, можливо, гризлися і досі
(Нехай простять їх темноту боги),
Коли б зненацька, мов курчат у просі,
Нас не насіли давні вороги.

Їх провели с в о ї через байраки.
Підступно так, нечутно, уночі,
Що ми не встигли навіть, небораки,
Дістати з піхов злякані мечі.

О, як вони до кореня стинали,
Щоб навіть дух русявий наш умер,
Потішились мечами над синами,
Погвалтували дочок і сестер.

Лежить мій рід, посічений на друзки.
Лиш купка обійшла пекельних мук
Поза куцями. Та ще я безруко
Стою серед побоїща, мов крук.

...Колись гули:
«Під руку твою прагнем!»
(Ї ж обпльовуючи крадькома).
Тепер нема ні винних, ані правих.
Немає роду. І руки... нема.

Він надломився раптом, і по хвилі
Погладив мертве доньчине чоло.
Та й... заспівав, аж світ у божевіллі
Від жаху чорним інеем взяло:

— Доню ж моя, солодо, мамина порадо,
Що це ти заснула, наче породілля?
А чи не забула: вже гряде весілля,
На поріг ступає наречений-ладо?

Випікають жони коровай любові.
Дружки і світилки розвивають віно.
У корчах дубових захмеліли вина.
Так чого ж ти хмариш у осмуті брови?

А поглянь: зібрались всі мої поляни.
В гості завітали сіверець і дрегвич.
Заспівавши разом величальну древню,
Сіли в добре коло збратані слов'яни.

Світе, як чекав я на оцю годину,
Як ішов до неї важко через нетрі,
Щоб роди зібрались у одну родину,—
Ради цього, доню, радісно і вмерти!

Під шатром зеленим вікового в'яза
Ти сидиш, мов пава, з молодим у парі.
Вже давно налиті віншувальні чари...
Тільки щось немає із дороги князя.

Певне, притомили коней перелоги.
Вже й зерно весільне встигло вколоситься.
Вже і ти з дівчини стала молодиця...
Тільки щось не видно князя із дороги.

Вже і я гойдаю первінка-онуку:
«Люлі-люлі. Ладо тихо лебедіє.
Поцілую в личко ластів'я-надію...»
І...

поцілував
одсічену
руку.

VI

Отямився. Своє єдине око
Вернув із раю на пекельний крес.
І — застогнав, немов тягар небес
На нього разом обвалився жорстоко.

Поглянув так, що в серці запекло,
І я відчув, як око те огненне
Пройшло крізь мене, ніби через скло,
Прозрівши все: і до, і після мене.

Слова двигтіли дужо, як мости:
— Ще так далеко не сягав ніколи
Я вглиб і ввись. За межі видноколу,
У те, що знав і ще узнаєш ти.

Я впізнаю тебе крізь далину,
Поза віків п'ятнадцяті пороги.
Читаю на лиці твоїм тривоги
І розпачі, гіркіші долину.

Ти біг з гудрону у земне тепло,
Але застав у нас геєну пекла,
І мрія голуба твоя померкла.
І ти подумав: а чи варт було

Возводить град, нагортувать вали,
Дзвіниці мурувати і палати,
Аби за них же потім умирати
Від ханської лукавої стріли?

Пощо було під наспів гусярів
Князів на велелюдді обирати,
Коли вони несли насіння зради
Уже у лоні грішних матерів?

Пощо було загонить сівача
В холодну купіль із хрестом на лобі?

Я зачинаю град з могил печалі.
Нема за цю підвалину міцніш!
Бо, коли знаєш батьківські причали,—
Довіку боронитимеш рубіж!

Кладу з полеглими, мов пагін, руку,
Щоб в дні, як трусоне ворожий смерч,
Вона моему дальньому онуку
Дала в десницю оборони меч.

...Ще прийде князь.

Його вже повінчали
Єдинородні племена слов'ян.
Вони із харалужними мечами
Грядуть на ще не роджений майдан,

Де вдарять дзвони срібної ограни,—
І осиниться райдугою град,
Коли собі і світові слов'яни
Відкриють бога істинного:
«Брат».

Ще містом Кия наречуть врочисто
Це городище. Та заглавна суть
Не в імені, а у самому м і с т і,
З якого нас упізнавать почнуть.

Ми станем прахом, як осінні листя,
І все ж озовемося крізь віки,
Бо перших нас, як віще благовістя,
Осяяла сама потреба міста,
Яке вже вам довершувать... з руки.

Було нам важко. Вам не легше буде:
Посунуть мором орди на рубіж;
І хрест ганьби придавить ваші груди,
І зрада вийме з-за халяви ніж.

Ще ринуть з розпанаханих висот
Хрестаті птиці в божевільнім свисті.
Вони клюватимуть під корінь місто.
Уб'ють і камінь. Та не вб'ють народ.

Він забуває з пам'яті, як з павіті,
На дереві громовому по грозі.
І возведе в небаченій красі
Із попелища град на зрубках пам'яті.

(Закон добра я вивів із... меча. Нещадна суть його, але
дволеза: коли ти хочеш миру з піднебесся, як щедрого
дощу для сівача. Коли ти мрієш, щоби дитинча твоє
меча в грядущім не тримало, — навчи в годину гожу
сівача, щоб, викувавши із меча орало, він не забув у
пору градопаду, як із орала викувать меча.)

Згибати тяжко. То лякливий бреше,
Що — легко, утікаючи, як тать.
А правда в тому, що і жити легше,
Коли у тебе є за що вмирать!

(А неминущість — не таке вже й диво. Її закон я вивідав
у жита: лиш те зерно в колоссі буде жити, яке в жнива
осмислює посіви).

* * *

Ураз труснуло всю світобудову,—
І тиша впала на свічадо плес.
...Стою один під хорами небес.
Гора — в мені. Дніпро — її основа.

Чи був мій шлях до предківських понизь,
Чи пращур засвітивсь до мене нині,
Чи він мені одкрився у прозрінні,
Чи я йому в осяянні відкривсь,—

Не в тому корінь,
А важливо те,
Що є Гора. І град у велелюдді.
Вслухаюсь: дише. Отже, він росте.
Коли ж росте, не тільки є — перебуде,
Допоки Брами Золотої груди
Голубить братства джерело святе!

1981

КРИЛО

I

Потяглися журавлі
вдалеч плавко.
Доганяв їх листопад за селом.
А один, як сирота,
гірко плакав
З перебитим у лікті крилом.

А ішов собі хлоп'як через луки.
Запримітив сірому здаля.
Він узяв, як дитину,
на руки
І додому приніс журавля.

Поселив за комодом в куточку.
(Звідти смішно стирчав йому ніс.)
Мати вишила журавку сорочку.
Батько кеди з крамниці приніс.

Стало швидко крило заживати.
І, коли відгуляла зима,
Якось вийшов цибато із хати,
Стрепенувся, злетів,
і — нема...

Похилився хлоп'як біля ганку.
Від зажури ще більше змалів...
Коли це вересневого ранку
Повен двір прибуло журавлів!

Вийшов з гурту у кедах цибато
І сказав хлоп'яку:

— Не журись!

Щовесни прилітатиму, брате,
Бо крилом я до тебе приріс.

II

Отак вони й росли, як близнюки.
Навчив журавлик хлопчика літати.
Коли село хилилося до сну,
Вони удвох виходили на луки,
І журавель розповідав малому
Про Африку, про Ніл і піраміди,
Що вельми схожі на стоги тутешні.
Про модно розфарбованих папуг,
Які по-людськи вміють говорити.
І ще про різні дівá та дивá,
Що і перо журавки не опише!
А потім над селом вони злітали,
І зорі їм ховалися під крила,
І так обом їм хороше було!
Незчулись, як хлоп'як закінчив школу.
І якось він надвечір у леваду
Прийшов не сам.

І журавель сказав їй:

«Щаслива ти. Достойна в тебе пара.
Я вас обох приймаю. І — люблю».
О, як утрюх їм високо літалось!
І так у світі хороше було!

III

А поруч жив сусіда-завидюх.
Стояла в нього на два ґанки хата.
Добра усякого — аж розпирало
Суцільний мур.

Лиш де-не-де у шпари
Вужами витикалися антени.

Дітей у нього не було.

Зате

Мав сад, задушений глухим парканом.
 (Той сад здаля минали солов'ї.)
 Собаки не любили його, страх!
 Тому й ходив завжди з ціпком дебелим,
 А де ступав — там не росла трава...

* * *

Якось опівночі петляв по луках:
 Щось крадене за пазухою ніс.
 Аж гульк — з туману виринула з'ява.

То був журавлик.

Він до чоловіка

За звичкою довірливо ішов.
 (Бо думав же — л ю д и н а)...

Зеленим люто засвітились очі:
 «Ага, так ось хто вистежив мене?!
 То на ж тобі!» — Ціпок зловісно свиснув,
 І тільки зойк злетів. І... обірвався.

* * *

Ішов по луках весело юнак
 На зустріч із своїм цибатим братом.
 Та зопалу об щось м'яке спіткнувся.
 Під ноги глянув — сплотнів, як місяць:
 Лежав доллиць мертвий журавель.
 Припав до нього

і сахнувся дико,

Коли у мертвим оці журавля,
 Як в дзеркалі, своє лице угледів,
 Що просто на очах старіло важко:
 Одна по одній зморшки проступали,
 Кришилися зуби, западали щоки, —
 І він ставав столітнім, древнім дідом.

А потім щось під серцем обірвалось,
І сич зареготав, як потурнак:
«Уже тобі ніколи не літати!»
Повів незрячим поглядом.

Нараз

Опікся оком об ціпок терновий —
І все до скрику зрозумів. Усе!

IV

Сусіда саме, приховавши кражу,
Уже до сну збирався.

Коли це

Примарно тихо прочинились двері
І хтось нечутно перейшов поріг.
Він придивився — і здерев'янів:
Стояв юнак, сивіший від туману,
З обличчям сірим, як сира земля,
А з правого плеча звисало в нього
Замість руки

надламане крило.

Повільно, ніби в напівзабутті,
Він лівою господарю простяг
Ціпок терновий... у крові по лікоть.
«Не я! — завив господар, наче вовк, —
Свят-свят, не я!!!» —

він кинувсь до дверей

І остовпів: як завше,

на колоду

Вони заперті наглухо були.
Нікого. Тихо-тихо, як у ямі...
Щовечора усі, як є, замки
Перевіряв руками і зубами.
Але щоразу, саме опівночі
І саме на дванадцятім ударі
Незрима сила прохиляла двері
І на порозі виростав юнак
З обличчям сірим, як сира земля,
Сивіший від туману.

А з плеча

Замість правиці

важко опадало

Крило.

Повільно, ніби в напівсні,

Лівицею господарю підносив

Ціпок терновий... у крові по лікоть...

Щоночі дядько, як у пастці вовк,

Метався, бився об замки пудові,

Нікого не знаходячи.

І врешті

Зламався, як ціпок... у лікті.

V

Одного дня, обходячи людей,

Поза хатами він прокравсь до суду

І, захлинаючись, шептав:

«Це я!

Це я... убив.

О, знову він іде

По мене, той...

з крилом замість руки!

Сховайте... А як треба — посадіть.

Та тільки ж не навсправжки,

а для ока.

Мо', пересиджу, доки той... забуде!»

* * *

Старий суддя замислено дививсь

Кудись далеко, може, аж... за Ельбу.

У нагородній планці ордени

На піджаку пліч-о-пліч спочивали.

Коли зарослий, вовкуватий дядько,

Як злодій, скрадливо переступив

Крутий поріг суворої кімнати,—

Криваво засвітились ордени,

Усі як є. А їх було дванадцять.

Суддя дививсь повз дядька. Говорив,
Мов сам до себе: «Бач, схотів чого:
В тюрмі сховатись. Пересидить кару...
Не вийде, дядьку,
Ти таке вчинив,
Що і статті у кодексі немає,
За котрою судили б ми тебе.
Ти ж найсвятіше — н е б о,— дядьку, вбив.
А це вже вище від людського суду.
Хіба що совістю тебе скарають?

Так і її ти вже давно продав
Втридорога... із салом на базарі.
Ото хіба іще зостався страх.
То хай хоч страх тебе щодня вбиває;
Він, слава Богу, не підсудний нам!»

* * *

Потяглися журавлі вдалеч плавко.
Доганяв їх листопад за селом.
Тільки сивий чоловік тихо плакав,
Юний... сивий чоловік німо плакав
З перебитим у лікті крилом.

1981

НЕБО ПОЛЕГЛОГО БЕЗВІСТИ

Поема-діалог

I

— Я — прах. Я — відлуння залізної роти заслону:

Вона відійшла по тривозі
на вічний рубіж.

Біжить по мені
до дитсаду
доріжка з гудрону,
Сурмить у козацького рога
про мене
Трубіж.

Щоранку мій син
по алеї
спішить на роботу.
Він теж, як і решта, не зна,
що іде по мені,—

Полеглому безвісти
в кратері N-ного фронту,
Прикиданім квапно
напарником
у борозні.

... Тоді, в сорок першій,
сірли довкруг огороди,
Поорані мінами так,
що й не снилось плугам!
Ми вдвох прикривали
відхід поріділої роти,
Та з нами «максим» і гранати — на страх ворогам.

Ми добре тримались,
аж поки у ліве запліччя

Не вцілила куля мене,
що, як звісно, дурна.
Я скинувсь до друга,
а він одвертає обличчя
Та похапцем щось у солдатський мішок намина.

То я вже кричу,
бо гримить і реве несвітненне:
— Бинтуй мені рану: ти ж бачиш, що кров'ю зійду! —
Та краще б мовчав,
бо, коли він поглянув на мене,—
У смерклих очах я прозрів неминучу біду.

Він тіпався бридко. А губи драглисто тремтіли.
Сміявся, і плакав, та матірно в Господа гнув.
— Бинтуй же! —

волав я,
а він озирався помутніло
І землю на мене брудними руками горнув.

І тут від зловісного здогаду серце змертвіло:
Чи він не замислив мене... поховати живцем?!
Потягсь до гранати,
та зрадило чортове тіло,
Ураз обважніле, немовби налите свинцем.

А він загрибає, та молить прощення, і... плаче,
Що в нього — сини і що всьому на світі — кінець,
І сам уже з виду якийсь потойбічний,
неначе
До Страшного Суду з могили покликаний мрець.

А потім... рвонуло!
Я тільки й уздрів наостанку,
Заледве згорнувши повіками
сірий пісок,
Як він,
завищавши в нелюдській безвиході: «Танки!!!»,
Шугнув бур'янами, захопивши зелений мішок.

...Затим по мені прокотилось важке і залізне:
Спочатку на схід, а по часі — на захід пішло.
По тому крізь мене трава лоскітливо полізла
І дуб оповив,

наче лавром,
корінням чоло.

Уже по загиблих відплакали вдови на тризни.
Уже й від чекань матерів

охолола зола.

Ще довго шукала мене по Європах Вітчизна,
Та, врешті, й вона

до реєстру безвісних внесла.

У вашім краю

всорокове

одквітнули вишні,—

Вважай, півжиття проминуло.

Для мене ж — то мить,

Бо, ставши землею,

ввійшов я у виміри інші,

Де час безначальний

в безмежжя своє стугонить.

Ми всі тут — ровесники.

Вічність не важить на дати:

І предок далекий, похований ще в неоліт,

І в Дарницькій ямі убиті прицільно солдати,

І тінь космонавта, що тільки завершив політ.

Над нами панують закони кінцевого ладу,

Де всіх порівняла

по-своєму праведна смерть:

Як смерд, по-сирітськи зіщуливсь

обранець на владу,

І, наче обранець, возліг упосліджений смерд.

...Коли по війні
вже косили тридцяті отави,
Причувсь мені голос,
що ледь мерехтів ув імлі,
З одної,
можливо, й забутої вами держави,
А я таки вчув,
бо віднині — ровесник землі.

II

Той голос вістив:

«Я — вождь. Я — верховний останнього племені майя.
(Посунься — у тебе під ліктем вінець мій лежить.)
Я зараз таку таємницю повідати маю,
Що декому з мертвих удруге не схочеться жить!
Ти відаєш золото?»

— Що воно, мертвому, варте?! —

«А відати треба, аби не терзавсь каяттям.

Ми теж при житті

його мали, вояче, за жарти,
Аж доки за нього платить довелось життям.
У нас того золота (хай воно щезне навіки!)
Було — як сміття: на забаву малечі ішло,
Аж доки у креси не вкralись брати блідоликі,
Надійно сховавши під усміхом щирим
жало.

О, як ми сміялись,

коли, утішаючи пиху,

Вони в золотій лихоманці впадали у шал!

Та меншало скарбу.

І стало усім не до сміху,

Коли вже і нас

почали убивать за метал.

Під корінь косили, не давши піднятись отаві:
Ніщо не сховалось від гострого ока заброд.

То страшно, вояче, як гине держава у славі,
Та тричі страшніше,
що гине безславно народ.

Тоді ми і зважились
в розпачі
на небувале:
Зібрати усе, що лишилось від золота в нас,
І скласти під брилу, яка обвалитися мала
З найменшого доторку
в нами ж призначений час.

Були ми останні. І небо усе нам прощало.
Ми склали присягу страшну на захмарнім шпилі.
І вищою владою вибрав себе я нещадно
Роковим гінцем до убивці моєї землі.

Я в табір зійшов і сказав головному корсару,
Що з доброї волі, за власне життя навзамін,
Вкажу йому схов,
та боюся від племені кари:
То хай супроводить увесь,
при оружжі,
загін.

Я вів очужіло.
Ішли вони владно й зугарно,
Безпечні такі,
як на ловах орли молоді,—
А що стеретися, як ми ж їх привчили безкарно
Вирубувать нас
у наївній своїй глупоті?!

Мене вже ніщо не тримало на білому світі,
Хіба тільки зненависть болем кричала із віч,—
І все ж я здригнувся, коли у непевному світлі
З'явилася брила і рушила тяжко навстріч.

Восходило сонце. Прокинулись перші пташини.
Земля голубіла, як ще не почата скрижаль.
І так мені жити запраглося тієї хвилини,
Що навіть до ворога звідкись проклюнувся жаль.

Та жаль спопелів,
коли око, немов знелюділе,
Торкнулось на мить
недосяжних нагірних висот,
Де тінями предків над урвищем диким видніли
Останні із тих, що колись називались — народ.

Я руку підняв — опустились вони воедино
В жорстокій молитві за всі наші муки земні.
І тої ж хвилини,
відчувши на вії росину,
Осяг —
небеса відпустили покуту мені.

Вказав я перстом головному корсару,
щоб рили
При скелі. А сам,
обійшовши за спинами їх,
Окованим берлом ударив по кореню брили...
І от я — під нею. І скарб в узголів'ї затих.

А поруч жовтіє привалений каменем зайда.
О, скільки століть він
рукою до мене гребе!
Та саме при скарбі
щоразу рука його пада.
І так він гребтиме, катуючи вічно себе.

Той скарб недоторканий.
Ми на урочому сході
Його закляли від поганих, ненависних віч
До того числа, коли явиться в нашому роді
Нащадок,
який нам поверне ім'я з потойбіч.

Він прийде до мене по сонцю.

І ледве торкнеться

Холодного каменя —

брила зведеться в блакить,

І я передам з-під свого відболілого серця

Закляту торбину, де скарб непорушно мовчить.

Вояче, я права на вибір не мав. Нас так було мало, що навіть... для зрадника місця не стало. Повір, не було кого й зраджувать, брате: ми кожного, наче дітей своїх мати, по імені знали. Нас так було мало, що кожен рівнявся народу.

То ми вже не стільки свободу — хоч павіть на зрубаним дереві роду ішли рятувати.

Життя ні по чім видавалось мені. Та й хто б його вартість означив, солдате, коли воно так піднялося в ціні, що стало життя всього племені варте?!

Тому я послав його без каяття заложником смерті, від смерті діставши надію нащадкові на майбуття. І — вірю! — в далеких праправнуках наших і я озовуся колись з небуття. Я час той чекаю із чистим сумлінням...

Твоя тепер черга, вояче, на сповідь. Таке готіло у вашому небі, що навіть у нас, на дев'ятому споді, диміло ядучою сіркою пекла.

І все ж одного зрозуміти не можу: вас так було багато, — мільйон і мільйони! Землі доокіл — неперейдені гони! Чому ж ви за кожен поріг умирали, немовби кінчалась земля за порогом? Чому ж ви ішли на пекельні страждання, немовби із племені майя — останні?

Такі ж ви на люди і землі багаті, що можна було й пересидіти, брате, навалу минущу у хатнім теплі. Ви — море, чужинці — всього лише піна, що, врешті, сама б і зійшла безгомінно. А ви б залишились на отчій землі, що ваше коріння тримає надійно. Вас так було багато!..

III

Я тихо зітхнув, перекинувши гранату в лівицю. А все ж він почув у своєму далекому столітті. І мовив по-царськи:

— Мовчи, коли важко про це говорити.

— Повідати легко. Та як пояснити?

— Ти землю питаєш, що все розуміє на світі?! А я вже — земля...

— Ну, що ж, коли так, — починаю, правниче, здаля:

Я народивсь біля Ворскли в низенькій-низенькій хаті.

Усе там низеньке було: стіл, і ослін, і хлів. Низенькі батько та мати. Низенько стелився хліб.

Таке нам дісталось з тих часів, коли низенькими всі були, бо наші очі з ранку до ночі в землю росли. От лишень із серцем нічого вдіяти не могли. Хоч як стерегла його нічно і денно досвідчена варта, проста і таємна, а серце з грудей поривалось у небо. І якось (це довго пояснюють треба) ми тілом сутулим за ним подались. І наші зіниці, як спрагли криниці, живої води із небес напились. І врешті відчули, торкнувшись блакиті, що можна, правниче, по-людському жити!

Це сталося на першому прогоні двадцятого віку. Червоним червоне хлюпнуло у вікна. І зрушився звичайний приладжений лад, і квітень вернувся в сирий листопад.

А все ще лишалось дрібним до нетреба: хатки і стодоли, та ми вже до неба підводили чола. За серцем — у небо!

— Про небо... не треба.

— Ні, треба — про небо! І я вже й не знаю, чому...

можливо, що сам народився низеньким, мені заманулось тієї пори піти... в зірдарі.

Я так їх любив, мої зорі далекі,
Що знав поіменно, як в школі дівчат.
Комусь незбагненні, засвітні парсеки
Були мені ближчі, ніж гони левад.

Коли цілоденно під вигнутим склепом,
Як брата,
голубив німий телескоп,

А з сином я так і не бачився зроду.
Та знав, що він — є!

І в страшну круговерть
Ішов я не тільки за гідність народну, —
Стояв і за синову гідність на смерть!

Така нас притисла, правниче, лавина,
Живе й неживе закрутивши в заміс,
Що справді здавалось:

не те що людина,
А й камінь умре під ножами коліс.

Та йшли ми в це вариво з власної волі,
Проклавши собою дорогу до мсти.
І навіть полегли на судному полі
Вставали,
щоб смертію смерть потрясти!

О, нас було стільки,
що можна б спокійно
Біду пересидіть: усіх не поб'є.
Бо зайді — минуці.
Земля лиш незмінна:
Нові покоління повернуть своє.

Та ворог підводив сокиру на вічне,
До кореня віри прокопував лаз.
І важив не стільки на землю, правниче, —
Він викрасти небо у нас
намірявсь.

Звичайно, в блакиті не викосить жита.
Зірок не посадиш у власний город.
То правда:
без неба могли б ми прожити,
Та вмерли б іще за життя як народ.

Ми серцем вросли у манливе узвишся —
І вже без польоту не чулись людьми.

Від того й земля нам ставала рідніша,
Що з небом вона обнялася крильми.

Ми скарбу не мали про чорну потребу,
Та й, врешті, правниче, хіба ми могли
Сховати в торбину стремління у небо
І землю, яку в небеса возвели?!

Тож нам не було запасного обходу.
Єдине вело нас під кулі й ножі:
Чи впасти під небом, достойно народу,
Чи гідність зарити в приватній межі.

Ішли ми уріст на жорстоку роботу,
Себе не діливши на корпус чи взвод.
І кожен окоп наш дорівнював фронту,
І кожен солдат виростав у народ.

IV

— Я все зрозумів. І високе мене пройняло:
Народ твій достоїн, щоб жити для нього й страждати,
Одначе

іржею гризе мене сумнів, солдате:

Чи все воно так уже цільно і чисто було?

Чи ваша зоря на громаду ділилась по правді? Чи всім вона
порівну сяjala щастям вгорі? Невже не траплялись між
вами особи, що прагли, над іншими ставши, себе прирів-
нять до зорі?

— Я знаю, на що ти, володарю, важиш. Не буду сахатись
від правди вужем. Ми — люди: ніщо нам людське не чуже.
Було. Може, навіть трудніше, ніж важко.

Але і трагічні, сполохані дні, які б доморослі свічада не
липли до неба, — ніколи від них ми настільки не сліпли,
щоб в зблиску їх втратить зорю верховинну. Одну лиш
Людину, яка нам відкрила у небо дорогу, — не з промислу
Бога, а ми рукотворно вознесли на рівень зорі. Ти чуєш,
правниче: не він себе сам, а ми дарували його небесам
своєї великої долі.

А ті, що із власної волі себе величали на вищі світила, — самі ж і згоріли, як метеорити, і пилом в червоному вітрі розвіялись, навіть на землю не впавши. Та все це пояснювати довго і важко...

— Не бійся: земля зрозуміє усе. А я вже — давно земля...

— Це — тільки примовка до справжньої мови, правниче. А суть виростає із правди моєї землі: ми вперше за всі покоління і віковіччя таких верховин добулися на власнім крилі, що маємо право обранця самі й розвінчати, коли забуває, чийого він кореня син. І тільки єдине ім'я сповідаємо свято. Імення Людини, що вирвала нас з трясовин, аби ми людьми таки зважились, зрештою, стати. Не ми підняли його зіркою на верховини — колінопреклонно, на звіку покірнім горбі. Він сам, засвітившись великим добром до людини, зорею зійшов, що її ми відкрили в собі.

— Ти справді щасливий, бо вічна зоря над тобою. А тільки при цьому повідай відверто, солдате: чому ти і досі в руці затискаєш гранату, неначе відплату, готову щомиті до бою?

Нові покоління гортають за ступенем ступінь.

На дубі громовім пагіння зроста молоде.

За давністю часу,

покараний небом,

відступник

Прощення достоїн: він сам у могилу іде.

— Аби ж то й по цьому!

...Та кров не відмити дощами.

Вовік не замолимо двадцять мільйонів смертей.

Якщо нам і справді даровано право прощати,

То саме воно й не дозволить...

заради дітей.

— Ти кажеш, солдате: сувора відплата для всіх і для кожного рівна, як доля. Чому ж тоді той, що на смертному полі прикидав тебе ще живим у межі, і досі безкарно петляє по світу? Чи, може, по нім вже одплакали дзвони?

— Живий... Не царюють над ним і закони всевладної смерті. Чи є ще жахливіший суд на Планеті?!

...З війни повернувся у наші краї. І, певно, що був не останній у битвах: на грудях світив нагороди свої. Лице ж було тьмаве, до попелу сіре, немовби земля... сорок першого року.

Щось гнало його на те місце жорстоке. Щоночі він пальцями нишпорив землю. І часом докопувавсь майже до мене — так близько, що ледь не торкався гранати.

Щоночі він гріб округ мене в якимсь навожденні
І крик божевільний у горлі своєму душив.
Він, певно, хотів докопатись прощення у мене,
Щоб я перед вічністю зняв йому камінь з душі.

* * *

— О, як він жадає вернутись в роковане літо,
Щоб викупить право на смерть у вогні і диму!
Та двадцять мільйонів в такому злились моноліті,
Що місця між ними нема
і не буде йому.

V

Дружина моя переплакала потай розпуку.
Зустрівсь удівець їй,
що горя по вінця дістав.
І так вони разом, на двох поділивши розлуку,
Жили собі ладом. І син під крилом підростав.
Вітчим одігрів біля хлопця сирітство солдатське:
Родину його прокосила під корінь війна.
І я йому вдячний за синову долю
по-братськи,
За те, що вдовою не в'яла самотньо жона.
Мій син уже має дружину,
спокійну і гожу.
Він, правда, не в зорі — в науку про землю пішов.
Та є онуча, до краплини на мене похоже,—
Йому я дарую свою непочату любов!

Дали йому ім'я моє.

Щодев'ятого травня,
Коли над землею засвітиться дата свята,
Приходять вони усією родиною зрання
На тихий майдан, де сіріє гранітна плита.

Там чітко, як чоти, крокують солдатські імення,
Між них і моє озивається зорям в зеніт.
І вищого щастя немає, правниче, для мене,
Коли мій онука долонею гріє граніт.

Він пальчиком легко пливе по заглибинах літер,
Виводячи з далей засвітних

імення моє.

І я відчуваю, як сонцем напоений вітер
У грудях потужно живлющим струмком виграє.

І я вже й не знаю: чи справді — на вічнім постої,
Чи це — тільки сон,

що за мить туманцем промайне,

І я з онучам перейду до травневого столу —
Такий молодий, що ніхто й не впізнає мене!

А потім дружина покличе свого побратима.
Удвох налаштують на стіл поминальний обід.
І в світлій зажурі вона усміхнеться очима
Моему портрету студентських задалених літ.

Налле чоловік її

в третю мені, як належно.

Дружина покрає хлібину

і тихо сплакне:

«Любив присолити», — і висіє сіль обережно.

«Спасибі, — скажу. — Тільки ти не оплакуй мене.

Так сонячно в серці!

Я, може, щасливіший навіть

Від тебе в цю мить і тому не приймаю жалю:

Бо ти мене любиш уже як відлітану пам'ять,
А я ж тебе так, як у двадцять, живою люблю!»

А потім онук побіжить... по мені до дитсаду,
З розгону промчить вітерцем за рокову межу.
І я вже й не знаю: чи він то майнув у леваду,
Чи, може, то я із дитинства до нього біжу.

Біжу навпрошки в трав'яному хмільному настої.
Ґукаю загонисто в теплу блакить журавлю.
І кожну стеблину до болю вчуваю п'ятою,
І кожну дощину живими устами ловлю.

Біжу, а довкола — усе незнайомо-відоме:
Метелики, птиці. Собака на срібнім цепу.
І мати виходить у синій хустині із дому,
І тихо зника, як бджола, в золотому степу.

І я ще не думаю, як це: по совісті жити,
Щоб стати землею... Я просто лечу поміж трав.
І так мені легко, немов... у далекому літі
Я все відробив. І землею зеленою став.

Біжу хлопчаком. Спотикаюсь. Збиваю коліна.
А мати сорочку з крамниці мені приміря...
І небо таке винозоре, як чисте сумління.
І вічна зоря — як народ.
І народ — як зоря.

1985

ПОВОРОТНИЙ КРУГ

Був — як усі:
Хай не з кращих, одначе й не з гірших.
Але зате ж і не схожий на інших.
І вже хоча б тим
Був я доцільний для світу,
Який сповіда неповторність.
Себто душа моя цільна
Законами світу жила.

Просто жилось мені. Вільно.
За приписом долі.
Де ж захиталось? Незчувся.
Та саме — к о л и — вкарбував:
Рівно десяту
Пробив мені гучно світанок.
Саме тоді, пам'ятається.
Саме — тоді...

Так, ніби голкою
Щось мені душу вколело.
Думав: здалося.

Тим часом
Проколину ту
Протяг незримо свердлов.
Спохопився ж тоді лиш,
Як у душі вже розколина
Зяяла вглиб.

Вбіг до лікарні.
— Кого ж лікувати! — питають.
Як це — кого?! — остовпів.—
Перед вами ж стою! —

Скальпель безгубим смішком
 Полоснув по живому:
 — Ну, то кого ж?
 Адже вас таки... двоє стоїть!

...Як воно сталося! Незчувсь.
 А — к о л и — вкарбувалось:
 З школи ішли ми гуртом.
 І зненацька за спинами в нас
 Викубливсь голос:
 — Цікаво, а хто із вас першим
 До отієї верби добіжить,
 Козаки!

Кинулись разом.
 Почав я обходити інших.
 Та з півдороги
 Чийсь подих відчуло плече.
 Зиркнув: сусіда.
 І так налягає на ноги,
 Що й школяру зрозуміло:
 От-от обжене.

Саме в ту мить і кольнуло:
 Оскільки я першим
 Ледве не цілу дистанцію
 В лідерах був.—
 Хто ж тоді дав йому право
 Отак не по праву
 Першість мою відібрати
 За крок до верби?!

Як? — не збагну.
 А от саме — к о л и — вкарбувалось:
 Права нога моя збила
 Сусідів ривок,—
 Впав долілиць, неборака,
 А я, не спинившись,
 Першим вхопився жадливо
 За гілку верби.

В радості хижій
Крутнув її так з передпліччя,
Що аж у пальцях
Той хрускіт озвався... та й забувся
В криках хвальби,
Подарованих вперше за першість,
В зойках сусіда,
Що кров на колінах стирав.

Рівно десяту
Годинник життя мого вибив...
Вдома, у тиші,
Коли здаленіла хвальба,
Щось затривожило.
Двое в мені обізвалось:
Я — дотеперішній,
Другий — сьогодні з'явивсь.

Перший струснув мене
Гласом покійного діда:
Ще в нас, негіднику,
Зроду в роду не було
Тих, що у долі
Гребуть не своє... за підніжку.
Всохла б нога, наче гілка,
Яку ти скрутив!

Другий (і звідки він взявся?
От — к о л и — вкарбувалось)
Сухо, транзисторно,
Зверхньо порадив мені:
— Плюнь ти на бабські табу!
Переможців
звіку не судять,
Тим паче, козаче, — в наш вік!

Щось мені в першому
Рідне причулось.
Подумав:

«Мабуть, я завтра піду
 І покаюсь вербі».
 Другий (і теж... моїм голосом)
 Гримнув спогорда:
 — Кайся, хоч лусни!
 А я собі далі пішов.

...З тої пори
 Я за другим біжу навздогінці,
 Ледь вириваючи ноги
 З тяжіння землі.
 Він же скака, мов курай,
 У своїх «адідасах» —
 Тільки на джинсах
 Наклейки мигтять.

Ледве, було, не вхопив
 За візитку із Штатів.
 Руку простяг,
 Але там уже — гальське тавро.
 Спробуй — злови,
 Коли він по-штукарськи на штанях
 Спритно міняє
 Латки із чужих прапорів!

Легко йому —
 Не питаючи роду і броду.
 Тяжко мені
 Обминати стерню засторог:
 Це б навпрошки,
 Так пшениця артільна зіходить;
 Тут би учвал — так межа.
 А за нею — чуже.

Тут навперейми б,
 Так мати посіяла квіти.
 Тут би в обхід,
 Так держава не радить обгін.
 Врешті, здається, — лазівка!

Так плату за вхід вимагають:
— Перевдягнися у наше —
І входи. Не стовбич.

— Що значить — в наше! — питаю.
— Дізнаєшся згодом.
Форму бери безкоштовно.
За решту — плати...
Ах, безвалютний! — скривились. —
Говориш: повірять на слово?
Ну то давай хоча б слово
Своє — на почин.

Ми його вгорнемо
В тару сучасну...
На продаж
Що ти засмикався?
Кинь забобони старі
І не тягни: покупець же нервує!
Банк і країну
Тобі свого часу назвуть.

— Та западіться ви! — з жаху сахнувсь.
Коли бачу:
Другий жене
По артільній пшениці ускач.
Сплеснула мати в долоні:
— Куди ж ти... по квітах?! —
Свиснув у відповідь:
— Ніколи, мамо.
Прогрес!

Ветхий дідок
його
Зопалу взявсь переймати.
Совість, неначе граматку,
Наївно вруча.
Вихопив з рук на бігу,
Зіжмакав — і в кишеню.

Кинув не глянувши:
— Предку, колись... розберусь.

Трапився цвинтар.
Зрадів я: хоч хрест перепинить.
Дідів. Дубовий.

Та де там —

Креснув карате:
Як не було!
Тільки слід на могилі
Від «адідасів»,
Неначе від траків, лишивсь.

Хтось йому тиче мораль.
Прихопив — і в кишеню:
— Дядьку, з дороги!
Нема коли. Там... розберусь... —
Зойкнула дячина:
— Ти ж поламаєш калину! —
— Тітко, — відплюнувся, —
На трасі не садять кущів!

Тихий, сивенький
Бандурою здумав спинити.
Гахнув ногою —
Оглухла, як віко труни.
Пальцем натис біля пупа —
Вереснув транзистор,
— Ось вам, — голубить пластмасу, —
Сучасний оркестр!

Вчитель жахнувся:
— Отак покалічити мову!
Ти хоча б знаєш,
Якою і що ти верзеш?! —
— Мова як мова, — відрізав. — Сучасна.
Твоею ж хіба що
Тіні забутих
У ретроспектаклях смішить.

Бачу: наткнувсь на лазівку,
В яку я заледве не вскочив.
Владно спинили: — Хеллоу, куди?
Спершу у наше
Належитья перевдягнутись.
— Хе,— засміявся,—
Так я вже
У вашім давно!

— О, ну тоді,— порадили,—
За вхід лише платиш.—
Мимрить розгублено:
— Ані копійки. Спішив.—
Шурх по кишнях:
— Отут мені щось навсували.
Гляньте. Можливо,
Якраз і згодиться..
За вхід!

— «Совість...», «Мораль»,— прочитали.
Регочуться: — Хлопче,
Не конвертується здавна у нас.
Відстаєш!
— Ну, то повірте на слово.
— Давай,— пожвавіли.—
Тільки ж не з пластика,
А старожитне давай!

— Ви вже як вчитель,— сміється.—
А може б,— сучасне:
«Кроси», «капуста», «комок»*...—
Обірвали нараз:
— Тут і без тебе сміття цього досить!
Давай домоткане:
Легше на продаж..
Пробач — по ефіру іде.

* Кросівки, гроші, комісійний магазин.

— Що ж, вам! — замисливсь.
 Ага, здогадавсь, про козацтво, напевне?
 Ще про Вітчизну чи там
 Про джерела, рідню?
 — Це вже щось ближче, — сказали. —
 Але — малувато.
 Може б, калини докинув
 Або... чебрецю!

Все це ми в тару із смутку
 Загорнемо вправно.
 Сліз підмішаємо
 (Тут дисиденти сплякнуть).
 Жовчі накапаєм
 (Ті ж такі хлопці допоможуть).
 І прода... тьфу ти, пробач:
 У ефір подамо.

— Треба ж такому, — зітхнув, —
 Щоб калину зламав я учора!
 Стійте, — просяяв, — чебрець —
 Це, бува, не часник?
 Сплюнули:
 — Ти хоча б дідову вкажеш могилу?
 — Можна б, — закліпав, —
 Так де вона в біса? Забув.

Навіть вони здивувалися:
 — Ну ж і феномен!!
 Може, хоч прізвище діда згадаєш?
 — Так він же помер! —
 — Е, — підморгнули. —
 Коли по минулім затужиш,
 Хто там із голосу втямить,
 Де — ти, а де — дід?!

Зблід, на півслові затнувсь:
 — Та ви ж мертві... купуєте душі? —
 Ёдко відбрили:

По-мусульманському
 Горбивсь якийсь чоловік.
 Темне обличчя.
 До крові потріскані губи.
 Всохла нога, наче сук,
 Одвернулася вбік.

Пагорб знайомий.
 Верба. Скрижаніло під серцем:
 «Він?.. — ще боюся повірить. —
 Та він же!» — впізнав.
 Ближче ступаю: сидить.
 Придивляюся: плаче.
 Гілку суху до старої верби
 Притуля.

— Та не тули. Не зростеться! —
 Нараз прогриміло, —
 Краще обріж по сухому її —
 І саджай.
 Доки не прийметься,
 Будеш сидіть кривоного.
 Прийметься —
 Може, й нога відживе.

Чий же це голос і звідки?
 Поглянув правобіч.
 Мабуть, помер би від жаху,
 Та подив спинив:
 — Діду?! — вхопився за серце. —
 Та ви ж до війни ще усопли!
 — З вами поспиш! —
 Обірвав мене дід.
 — Спав би до Страшного Суду,
 Як Біблія каже.
 (Нас хоч богами лякали,
 А вас уже й чорт не бере!)
 Спав би... — нахмаривсь. — Так ви ж
 І до мене добрались.

Тільки подумать: над мертвим
Торги завели?!

Я вже й не чую його,
Ошелешений іншим:
— Діду,— кажу, придивившись.—
Чи ви не... у джинси вдяглись?!
— А-а,— по колінах поляскав,—
Дебела вдягачка.
Славно придумали:
Добрі штани до корів.

Тільки от крій
Ще не наш. Не навчились, ледащо.
Варто б вільніше в паху,
Бо здавило, хоч вий.
Ну, та мені вже байдуже.
А вам же, онуки,
Треба ще й правнуків
Якось дідам народить.

Діло не в штанях, звичайно:
Хоч з лантуха шийте,
Лиш не ліпіть на них те,
Що на празники люди несуть!
В наші часи
Хоч жили ми й сутужно,
та знали,
В чому — на свято,
А в чім — у свинарник іти.

То ще півлиха —
Чужі образки на футболках.
Справжня настане біда
(Спогадаєте діда!),
коли
Чада безпутні,
Батьками немудрими вчені,
Ваші обличчя приліплять
До задніх кишень.

Гримнув сердито на того,
Що гнувсь під вербою:

— Ну, посадив?

— Посадив,— заячав.

Лестливо вдарив поклону:

— Спасибі за раду.

Вік би моливсь вам,

Аби ще й нога ожила!

— Гілці молись! — відмахнувся старий.—

Бо нога відживеться

В тому лиш разі,

Як прийметься гілка в землі.

— Що ж мені вдіять! — заскиглив.—

Велить! Присягаюсь:

Все, що накажете, діду,

За двох відроблю!

...Важко підвівся старий —

Борода затулила півсвіту.

Очі послав до небес.

І, неначе із книги, зчитав:

— З того, поганцю, почнеш,

Що за кожну стеблину

Зганьблені сходи пшениці

З колін підведеш.

Потім в столочених квітів

Прощення проси.

Затим відшукай

Дядька у братській...

— Так він — аж на Волзі...

Як же й по чому знайду?

— А по зову солдатської крові,— одмовив.—

Знайдеш, коли з твоїх жил іще

«Пепсі» не вимило кров.

Потім уже

І мою відшукаєш могилу.

— Діду, — зіщуливсь, — не зможу:
Хреста ж я зламав.
— Знайдеш, — старий потемнів. —
По слідах «адідасів»,
Котрими ти, яничаре,
Колись потоптався!

А вже по цьому
В бандури вимолюй покаяну.
Ревно моли. Бо інакше
Навіки заціпить уста!
Та не забудь ще сусіду,
Якому ти ногу підставив,
Впасти до ніг,
Може, він по-сусідськи й простить.

А наостанку — найтяжче:
Опівночі ликом до сходу
Стань. І, узявши правицею
Грудку землі,
Тричі промов: «Вітчизно».
Як розвиднятись почне серед ночі —
Вертайся:

буде то знак від небес,
Що простила тебе земля.

...Скільки ж відтоді сплигло
На годинниках світу? — не стямивсь.
Де я блукав?
Та й чи був саме я то... чи хтось?
А от — к о л и — спам'ятав я самого себе,
Вкарбувалось:
Саме тоді, як опівночі ранок явивсь
І уздрів я нараз:

Хлопчик якийсь
На знайомім горбку даленіє.
Легко трима у правиці
Портфелік шкільний.

Віть молодой верби,
Як сестринська долоня,
На неокріплім плечі його
Рідно лежить.

Мати до нього
Веде квітники за пальчата.
Золотом хлюпа
У ноги пшенична ріка,
По якій
 чайкою чалить
До нього стовічна бандура.
Дядькова зірка із Волги
В Дніпро опада.

Десь я вже бачив його,
Але, певно, в такій давнині,
Що й забулось...
— Хлопчику, хто ти? — питаю.
— Кажали, що... ти, — зашарівсь.—
Тільки-но дід відійшов
І просив передати:
Камінь, мовляв,
Ти якийсь із душі його зняв.

А наостанку сказав,
Що тепер його сон
Буде вічний.
Страшного Суду не страшно йому,
Бо, мовляв,
Ти вже повік не забудеш,
В якій він могилі
Поруч з своїми дідами спочив по трудах.

...Дивно: останні слова
Вже в мені обізвались.
Глянув: нема хлопчика.
Наодинці стою... хлопчаком.
Так на душі мені легко!

Ще так я далеко не бачив,
Як з каменяки цієї,
Що зняв із своєї душі!..

— Господи! Вчора ж, либонь,
Споряджала
До школи...
Де ж це, синочку,
Тобі намело сивини?! —
...Мати.
Світанок
Скоро десяту проб'є...

1989

А на третю — зачинали
 у любові сина.
 ...Коли зняли по третім дню
 і хрест
 На дрова порубали до неділі,—
 Земля таким гріхов'ям завинила,
 Що й місця не зосталось для могили
 Рожденному земною від небес.

І думка, вже холонучи в крижину, востаннє стрепенулась, як пташина: невже йому і справді путь єдина — вознестись у байдужі небеса, як благовістило йому Писання? Але ж чому чужа, хоч і верховна, воля взялась йому вирішувати долю? Тим паче що із власного страждання він вивідав: усі, як є, Писання, освячувані іменем Всевишнього, писали смертні з помислами грішними?!

Писали так поквапно, що нитки біліють безсоромно крізь віки на шатах непорочного зачаття. Хоч добре відають земні сини: він од земної роджений жони, що прийняла страждання породіллі, як споконвіку страдниці жінки.

Пощо ж йому возноситись від матері, залишивши безкарним прокуратора, втікати у небо від сліпих рабів, яким хоч ледве очі розліпив, у темні душі поселивши совість, щоб їх терзала, мучила дітей за скараного ними ж на хрестові і подвигала доростать людей?!

...Та мало їх, прозрілих, ще було.
 У кого в душах заволодала совість
 По без вини розп'ятім.

А натомість
 Довкола нього ревищем несло
 Від книжників і вірних їм ослів —
 Жорстоких стражів ситого наділу.
 Їх ляк тваринний нагло опосів,
 Як схопились: ні хреста, ні тіла.
 І дико заревли: — Шукайте ж тіло,
 Щоб навіть імені, не те що діла,

По ньому не лишилось на посів!!! —
І вперше не тойсвітній вар геєни,
Не дух сірчаний темної золи,—
Його вжахнули істинні гієни,
Які до тіла наяву повзли.

І, розриваючи земну тяжінь,
Постав над силу, з посмерком у вічу.
І просвітліло страдницьке обличчя,
Коли йому крізь пам'ять потойбічну
Явилися гори, що летіли в синь,

Яким іще і назви не було —
Такі вони в незайманості юні,
Де молоко, мов білий дощ, текло,
Упавши прохолодою на руні
І спраглим перехожим на чоло;

Де люди гір, в грядущому — гуцули,—
Ступали гордо, гейби сонце взули,
І брали птиць довірчо за крило.
Ще сумнів кидав запити свої:
Мовляв, звідкіль він знає ті краї? —
Та вже скресало в пам'яті пригасле:
Дитинство. Мати, згорблена дочасно.
Пустеля і самотні кураї...

Тоді вони від Ірода втікали
І в дивен край забились мимовіль,
Де люди їх, немов рідню, вітали
І подавали щиро хліб та сіль.
І мова їхня, прохолодно чиста,—
По краплі з незамулених криниць
Переливалась у разки намиста
На лебединих шиях молодиць.
І газди, ще не знаючи засовів,
Єдиним стражем визнавали Совість.

Чоловік лежав на плаї
в сукровиці чорній.
Потяглась омита рани
І сахнулась: «Нене!»
В гори сунуло захланно
кодло несвітенне.
Що одні тягли талмуди,
а що інші — мари.
І неначе були люди,
і водночас — тварі.
Все те кублилося прахом,
чавкало і їло.
Ікла клацали, мов цвяхи:
«Де сховали тіло?!»
Рила землю, як не в себе,
богокуть ротата,
Доки вдарила під небо
темним струмом нафта.
Потекла в зеленій руті
на чотири боки.
Замутилися від отрути
сріберні потоки.
Ближче... ближча потороччя.
І — засатаніло:
— Десь він тут сховати хоче
своє ім'я й тіло! —
І тоді до жінки мовив
мертвими устами:
— Заклинаю всім на світі:
утікайте, мамо! —
Пригорнула непорочно,
ухопила мужа.
Все село від поторочі
кинулось чимдужа.

III

...І в мить, коли ступив на Землю
 Ім'ярек,
 Я мовби повернувся у час, де править
 Велес, —
 У соборовий смерк притаєних смерек,
 В поганський хвощ і допотопний верес.

Трава бенкетувала буйно, мов орда,
 І папороть потужно рвалася в узвишшя,
 Як в пору ящерів.

Іще себе вода
 Льодовиком...
 Але зненацька в тишу
 Прокрався гул якийсь.

То загасав,
 То гори двигав, то котився низом.
 І чад солярки, як вар'ят, гасав,
 І гостро тхнуло паленим залізом.

Немовби увірвавсь двадцятий вік,
 Зчинивши свій осатанілий вереск.
 Але звідкіль він тут, коли я втік
 В зворотні виміри і часолік:
 Де ще князюють неподільно Велес,
 Поганський хвощ і предковічний верес?!
 Хотів, було, вертати за поріг.
 Але ж людська цікавість завидюща —
 Цей тричі клятий первородний гріх —
 Супроти волі повела за душу
 На той тривожний і зловісний грім.
 І я, минувши по дорозі Рим,
 На гребінь вибравсь.

...Розступилась пуца —
 І встала моторозна панорама:
 У центрі, що манив, немов магніт,
 Біля покинутих людьми воріт
 Темніло тіло, як суцільна рана.

Встав на чотири — відповз
 у зворотному циклі.
 Кров закипіла в зеленім від люті вогні.
 Зуби мої загинались в страхітливі ікла.
 М'язи шаленою міццю заграли
 в мені.

І я відчув, як на загрив'ї шерсть
 У мене дибом отверділа в жерсть
 І лють нелюдська спалахнула в оці.
 І, рик звірячий видерши з легень,
 Пішов я хижо в кублице гієн,
 Що остовпіло стерпли на півкроці.

Відчувши у мені всевладдя мсти,
 Вони пригнули до землі хвості,—
 Сахнулися, обдавши духом тління.
 І я стрибнув потужно через рів
 До тіла,
 і його німе боління
 Живим теплом своєї плоти грів,
 І прокидалось піді мнов каміння.

Він горілиць, понищений, лежав.
 Я сукровицю ран його лизав
 І відчував залізний присмак цвяха.

В його правиці, сповненій добра,
 Навиліт зяяла якась... діра.
 Крізь неї глянув — стиснувся
 в комаху:
 Відкрилася уся юдоль земна —
 Од верховин до первісного дна,
 З колиски яворової... до плахи.

Все далі в отвір заповзало око,
 І як дісталось краю —
 осягло

Таке, що жодному іще пророку
І в одкровенні не дано було:

Якоюсь надпотоугою стягло
Усе перейдене в єдиний полюс:
Теперішне і те, що відбуло,—
Звело в одну позачасову повість.
В короткий курс історії згребло.

Немовби у прискоренім кіно, мигтіли кадри поступу людського, скорочуючи в темпі заодно і відстань від трагедій до смішного, і від смішного до такого злого, що жодному й не снилося кіно.

Уздрів, як протородичі мої, прискорено скидаючи з плечей ще не доношені звірячі шкури, із лихоманним поблиском очей вбиралися у лати і в алюрі прогресували від простих печер до вишколених фюрером печей.

Змінивши дрюка на залізний спис,
З коня пересідали в колісницю.
І на сусіда кидались, мов рись,
За шмат землі чи кусень пасовиці.

Великі витязі маленьких війн!
Вони ще мали хоч якісь чесноти:
Не били в спину.

Коли йшли супроти,
Лукали загодя: «Іду на ви!»

Коли ж ви зганьбували меч і честь!
Чи не тоді, як волею Пілата
Розіп'яли обмовленого брата
І власну совість повели на хрест?

Бо серед тих, що сліпо сина мучив, були вже і його прозрілі учні. Коли ще сліпота й простима совам, то зрячим не відпуститься вовік за те, що бачили, як гине чоловік,— і одвернули вбік видющу Совість.

(— А совість де твоя, великий царю: на бідного поета цілу псарню пустити, щоб загризла за слова?! — уже хотів гукнути, та й затнувся, коли з престолу голосом Лойоли одрізала порука кругова:

— А совість — ересь, що хитає віру. У нас на істину єдина міра, якій імення — н е п о х и т н а віра. І дія, що до віри наверта, хай навіть і нещадною сокирою, благословенна буде і свята, коли вона виправдується вірою!)

IV

...А що ж народ?

Виднілися аген

Уже Карпати, а не просто — гори.
Колись горяни вольні, нині в норі
Все глибше заривались від гіен,
І засувами стерegli обори,
І озиралися на кожен пень.

А довкруги, впиваючись у товщ,
Смоктали нафту гумові потвори.
І, давлячись, блювалися у хвощ,
У верес і потоки-синьозори.
І падав на колиби жовтий дощ —
Безжальний вісник світового мору.

І танок смерті над самою прірвою
Водили хлопці в касках із пластмаси,
Продовбуючи надсучасні траси
Своєю запопадливістю щирою
По кістях, впокоєних у Хортиці,
І хлопцям весело було до чортиків —
Осідлюючи многотонні «КраЗи»,
Творити безум, виправданий вірою
У світле щастя трудової маси.

А той (бодай не осквернить перо!)
До того вже порозщипляв ядро,
Що розщепив і совість нетверезу.

І в мантиї світильника прогресу
Вганя реактор зосліпу, як лезо,
Планеті і Дніпрові під ребро
Із вірою, що чинить з інтересу
Єдиній, пак, родині на добро.

А те, що ми єдиною родиною
Уже давно танцюємо над прірвою,
Де гиблий знак Чорнобиля горить,—
Йому дарма!

Бо виправдався вірою
У благоденство знизу догори.

Чого ж ти мовчиш, Володимире,
хрест похиливши, як стяг
Тяжкої поразки?

Чи совість забило землю?
Невже це нащадки із плоти і крові твоєї
Тією ж рукою воздвигли живінь

Мавзолею,
Ще й пам'ятник Армагеддону —
німий Саркофаг?!

...Мовчиш, бо то лиш забавки були,
Бо справді Судний День настав,
коли

Суддя в генералісимовій славі,
З герба зідравши хліботворний серп,
Вчинив серед голів жнива криваві,
Осиротивши похідь півдержави
Із вірою, що... захищає герб!

(Дивився гостро на загал згори.
Під ним число жовтіло «тридцять три» —
То не знамення синові смерті,—
То голодом відтяти черепи
Творили знак «вождевої» тропи,
Яка повзла у літо
тридцять третє.)

Се не в біблейській діялось пустині,
Не в лігвищі античного Циклопа,—
Це діялось у першій половині
Мого століття... на очах Європи,
На нашій чорноземній Україні!

...Не затуляйсь від совісті своєї —
Дивися до останнього смеркання:
То не одсічену у Іоанна
Несе главу помстива Саломея,
То з голоду уже безумна мати,
Відтввши голову свого дитяти,
Регочучи — аж зашпори землю! —
Кладе її в нечувану офіру
Під образом новітнього кумира.

А він понад кремлівською зорею
У вуса посміхається до неї,
Такий народний... з-під шинельки сірої
Поблискує каральною сокирою,
Її своєю ж виправдавши вірою.

А довкрути сподвижники лукаві,
В сліпому ляці за вельможні шкури,
Ревли йому одичавіло славу,
Аж червоніли з сорому державні,
У сивині гіркій кремлівські мури.

І я завив у душі кам'яні
В такій всесвітньо чорній тужині,
Що дроз струснула тілом страсотерпця:
— За кого ж ти послав,— скажи мені —
На хрест жорстокий голубине серце?!

Коли вже й справді небеса святі
Тебе своїм благословили сином,
Невже не здогадавсь і на хресті,
Що ти ж себе, як бісер, мечеш свиням?
Не свиням навіть, а самим гіенам,
Що заідають кров дитям невинним?!

Признайтеся хоч перед жахом прірви, живі і мертві, у єдиній правді, що я ж від плоті вашої і духа! Не забивайте хитро власні вуха казками непорочного зачаття. На вічне щастя, люди, і нещастя рожденний я із вашої основи. Та ви ж самі дали мені ім'я Совість, від котрого втекли би і на той світ, коли б від себе утекти спромога.

Востанне глянь на мене як... на Бога, і попросайсь уже на віки вічні із казкою, і правді глянь у вічі. І не чекай на всепланетний струс, коли я засвічусь і вознесусь, як провіщаєш у своїм Писанні: я тим завершую земне страждання, що просто в душі ваші повернусь.

І не погасну, у які б тенета мене ви не заманювали вперто, яких імен мені не дарували б — Ісуса, Будди, навіть Іегови. Я — з плоті вашої, із доначала, хоч ви мене сахаєтесь, мов сови, і заганяєте в глухі корчі душі своєї. Даремні помисли! Щораз, вночі, приходитиме грізною стежею за всі гріхи допитувати совість,

Що навіть невмолиміша від пекла
(Його ще можна небом облетіть),
А ця — в тобі.

Вона приходить перша
У мить твого пришествя в білий світ.
Останньою ж і склепить очі смерклі
Тобі,

як дзвін останній прогримить.
Ні золоту, ні сріблу неспромога
Її купити і в самого Бога.
Така жорстока правда її суду,
Що навіть клятвопокручень Іуда
Повісився, аби її вмолить,
Потвердивши, що і в його заснові
Хоч і на дні, а все ж ячала совість.

Видюща совість! Та нема страшнішого, коли її в кругопоручній тиші сотворені отарою кумири зуміють нишком підмінити вірою в непогрішимість будь-кого й коли: в Христа, стратега чи аятоли. Тоді у віру можна вже й сокирою загнати паству, як отару сіру. А хто відбився — голову

сікти, оскільки не хотів до щастя йти у ногу з правовірною отарою.

Та ще страшніш, коли сама ж отара, у вірнопідданстві сліпа, як ніч, своїх, видющих, видає на кару і тішиться, коли з невинних пліч зліта невинна голова. І щиро цілує скрижавлену сокиру, саме заклання виправдавши вірою.

Не вірте вірі, що захланно прагне
Діла свої небесні чи земні
Собою ж виправдовувать у правді,
Інак вона таке привласнить право,

Що не присниться навіть сатані!
Бо лиш тоді її правдива міра
І праведна в самій своїй заснові,
Коли за віру кров'ю — не на віру —
Поручиться твоя видюща совість.

Вона — Учитель всім на світі учням.
Гряде у космос вашої душі,
Щоб кожен вічно нею жив і мучивсь
І в хтивості не перейшов межі
Поміж людьми і кублицем повзучим.

І не мандруй за мною в небовисьь,
Ти на землі, очистившись у мислях,
У себе, в матір і вітця вдивись,
У всі на світі лики придивись —
І ти уздриш мене у їхніх рисах.

V

...Коли ступив я на верхи Карпат,
Медами серпень наливавсь густо.
В прозоріні, як при чарівній люстрі,
Далеко виділося... аж за спад
Слов'янських обширів, помножених стократ,
Де стерегла великокняжа Тустань
І плин віків, і мироносний лад.

Собака підійшов до мене звільна.
 Лизнув долоню, начебто... потис.
 І, голову поклавши на коліна,
 Так якось в очі подивився пильно,
 Немовби впізнавав мене... з колись.
 (Раптовий спогад в пам'яті проблис —
 І згас, мов іскра в попелі, повільно.)
 Розговорились.

Я кивнув на книгу.
 — Та то, товаришу, «Старий Завіт».
 Уже й не вбачу, сам старий як світ,
 То так... навпомацки веду потиху.

Я кинув з усміхом: чи не дійшли,
 Мовляв, ще, вуйку, до Страшного Суду?
 — Так то ж в «Новому»... вже й
 забув,
 коли.

Та й що той суд?
 Його карпатські люде,
 Вважай, у сорокових відбули.

Він говорив аж наче безсторонньо —
 І тим страшніше мовлене було,
 Коли залізом у лісах мело
 І брату брат поцілював у скроню.
 І тільки як у спогадах зайшло
 В краї, де в заполярній чужанині
 У вічній мерзлоті ховав дружину,—
 Така в очах заплакала тужбина,
 Що аж сюди Сибіром потягло.

— А старший тут, неподалік... лежить.
 Пішов, казали, з хлопцями до лісу,
 Та, певне, совість почала болить,
 То кинув схрон і повернувся з мислю
 Винитися...

Та «при попитке к бігству»...

Кого ж тепера і кому судить?
Хіба що совісті... коли не спить
У того, хто всадив у спину з криса?

Молодший (вже від другої жони)
Недавно повернувся.

Та ні... не звідти,
З цієї, із афганської, війни.
Ви тільки не питайте, що він звідав,
Бо й досі ще не досинає сни...

А ось і він.

То, прошу, заверни
До гурту, сину: гість до нас в оселю.—
...Присів відчужено, важкий, мов скеля.
І гостро глянув.

Десь із глибини
Його очей, сухих до мілини,
Озвалась жовтим одсвітом пустеля.

Він слухав... чи й не слухав нашу мову.
...З-під рукава, від ліктя навскоси
Кривий рубець до сизини багрово
Горів тавром смертельної коси.
Дививсь у далеч крізь погожу днину,
Гортаючи й собі якусь книжчину.

Собака звільна підійшов до сина.
Лизнув рубець...

І знову у мені
Якісь тривожні зблиснули вогні,
Аж памороззю узялася спина...
Так ніби схоже щось в непевні дні
Було вже... на забутій полонині.

...Розмова наша повагом текла,
Немов потічок, схований в розломі.
Але непевний спогад в підсвідом'ї
То зблискував, то гаснув, як зола.

І знов спалахував, до скрику ясно,
От лише начебто... у позачассі.
Але стривай... не відлітай із миттю...
Здається, ухопив забуту нитку —

І я згадав... свої дитячі дні,
Коли із матір'ю понад віками
Від ірода в коричневім втікали —
І опинились в дальній стороні,
Де йшла форель нелякана у нерест
І тиша гусла, як бурштин медів.
Поганський хвощ за п'ятами хрумтів
І лоскотався предковічний верес.

Де нас припрошували за столи
Не замкнені на засуви колиби,
І сир овечий, і кавалок хліба
Нелякані гуцули нам несли.
(Усе те в пам'яті, як джерело,
Забилося — і в невідь одпливло.)

А вуйко допрядав свою розмову стиха.
Що, слава Йсу, відвар'ювало лихо
І засвітало в рідній стороні.
— Тепер би тільки й жить...
Та, бачте, дні
Усе коротшають ночам на втіху.

Онуки?
Їм аби потанцювать.
Живуть по-свому. У своїм засолі.
Та най собі: ми вже старі повчать.
Аби лиш... не протанцювали совість,
То можна і на спочив мандрувать.

Молодший мовби і не дослухавсь.
Вглибав у книгу.
Та по слові «совість»
Так чисто й чесно подививсь на нас,
Що потепліла голуба прозорість.

І Зірка бойова теплом взялась
На гімнастерці першого призову.
— Атож,— озвався.— Жили би, як
Тарас,
То і не знали б клопотів про совість.

І я уздрів, як з-під руки солдата
Слова постали чолами до хмар:
«Тарас Шевченко».

Дві болючі дати.

І по зеленім
золотом — «Кобзар».

На відстані, пошанобливо чемній,
Світились різно, різними свячені,—
Два заповіти мертвим і живим:
Біблейський — ветхий, сивий, наче дим,
І молодо світив новий — Шевченків —
Зорею совісті у небі світовім.

І в променях високих сподівань
Горнулись ми в побратаній родині:
Старий гуцул, і син його «афган»,
І онуча — рожева пелюстина.
І на довершення цієї картини
Собака чуло чатував наш стан.

(...І дивно із димного сніва,
Немов привидіння якесь,
Три з'яви встають мерехтливо
На тлі галілейських небес.

Що двоє, тамуючи рани,
Ідуть — за верстою верста —
Один — від горбів Косаралу.
Другий — од вершини хреста.

По їхньому сліду, як знаку,
Крізь мрево пустелі руде

Худий до знемоги собака
Уперто і вірно бреде.

І ось перед ними в пустелі
Постали плечем до плеча —
Огром неприступної скелі
І Палац, як біла свіча.

Із Палацу чується ліра.
По фризу — від краю по край —
Начертано золотом:
«Віра».

А нижче:
«Заходь, як у рай».

На скелі, по сірій основі,
Нерівно — різцем у граніт —
Продерто під хмарами:
«Совість».

А нижче:
«Іди, доки світ».

Як зманює мрамур їх душі!
Та пес остережує путь,
І, Палац розкішний минувши,
Прочани до скелі ідуть.

...Віки проминули.
І Палац
Вже скоро піски заметуть.
А двоє, збиваючи пальці,
Вершину скелясту беруть.

І, раннячи лапи до крові,
Уже не ховаючи сліз,
За ними, як віра любові,
Собака дереться увись.)

СІМ

*Віктору Кібенку
Миколі Ващуку
Василю Ігнатенку
Миколі Титенку
Володимирі Тищурі
Володимирі Правичу*
(Мов з козацького реєстру.
Чи не правда?)...
І всі шестеро —
пожежники.
Тільки сьомий,
Володимир Шевченко,—
Кінорежисер...
Де ви тепер,
Матерів своїх діти,
Колисаєте сон?
...Вдарило в очі світло
Ясніше тисячі сонць.

1

Струсонуло цілим світом.
В Страхолиссі перед світом
Брязнув дуб тисячолітній —
Охнула земля.
Тільки — пилу мертва хмарка,
Та ще крук зловтішно каркнув:
— От і всі кінці,
Хлопці-молодці!
Самоїли дух і тіло,
Доки й корінь переїли! —
І регоче, гад.
Аж мороз — до п'ят.

Дзьоб націливши, мов жерло,
Карка: — Ну, нарешті зжерли —

Та не просто дуб
На криничний зруб,
А тисячолітній символ,
Під яким щодня місили
Для дітей казки:
«Ми, бач, козаки!»

А тепер вже діло часу —
Розжувать і стовбур в масу,
Щоб і знак погиб,
І — вперед, углиб:
Позаяк струбили жертву,
Саме час наспів
Одне одного дожерти
Під застольний спів.

Слава Богу, зуби добрі
(Як-не-як, а й корінь дроблять):
На здоровля — їж,
Тільки чимскоріш,
Щоб, дивися, кляте плем'я
Не взялося їсти землю...—
І регоче, гад,
Аж мороз — до п'ят.

— Дай-но,— карка,— світе, сили
Дожувать їм врештї символ
І себе самих — без солі,
Щоб земля їх не носила.
Порятуй нас, доле,
Від цієї поторочі,
Хай самих себе поточать
Шашелем до пір'я,
Щоб на цьому світі
Хоч zostались звірі!

Я кажу йому:
— Чи так же
Завинився рід наш, враже!

Люди ж ми таки.
 Ну... не козаки,
 Але щось і ми робили,
 А не тільки, пхали рило
 До масних корит.

Щось і ми намудрували...
 А поглянь: летить
 За космічні перевали
 Син землі.

Живий.

Не робот!

Він же, гад, поляскав чобіт,
 В зуби —

сигарету.

Ріже:

— В космос чи до чорта,
 Тільки — чимскоріше,

щоби

Вас змело з планети,
 Як страшні хвороби!

Ваші чола розпад мітить,
 Ви себе як біовид
 Вичерпали з тої миті,
 Коли в генах,

як бандити,

Скальпелем лишили слід.

Коли гуси («гуси білі-і-і!»)
 Спритний геноінженер
 Перевів з краси

в деблів,—

І поперли в світ наш білий
 Орди тлустих ненажер,

Коли ти в зерно природи
 Увігнав по лікоть шприц,
 Щоб нагодувать народи

Хлібом збочених пшениць.
Що ж, возрадуйся тепер:
М'ясо
 з вилупків дебелих.
Хліб із хворого зерна
Доти їли,
 що в дебілів
З'їхали самі сповна.

— Ну,— кажу,— так це знедавна:
Гени, коди, ДНК..
А раніш велося справно,
Від природного струмка.

— Що?! — Він з подиву аж звився.—
Та на всіх ділах і мислях
Ваших —
 озирнись! —

Ще задовго до потопу
Знак гадючий
 мізантропа
Кільцями повивсь!
Хочеш глянуть в ретро?
На! Знімаю ретуш.

2

На вилах — вола.
На хресті — Христа.
Гуса Яна..
На майдані.
То куди вже далі, пане?!
Бабця вироста
Нишком з-під хреста.
Підкида хмизку в багаття..
О Пречиста Діво-Мати —
Простота ж свята!
Хоче прислужитись Яну:

Підсуває п'ятипало
 (Бач, і руці не відпали!)
 Та ворухить хмиз...
 Що ж ти очі вниз?!
 Це ж твоя — людська! — подоба,
 А не сатанинська проба:
 Біс тут ні при чім.
 О, береш в приціл
 Знову Понтія Пілата!
 Але ж Понтій теж, сказати б,
 Твій по крові брат!

І регоче, гад,
 Аж мороз — до п'ят.

— Гей, — почав я грізно, — круче,
 Щось ти взяв занадто круто, —
 Та й затнувсь, бо власні пальці —
 Достеменно як у бабці
 Звідти... з-за хреста.
 Зціпило уста.
 А він маже,
 Сила вража:
 — Бачу, не дійшло.
 Може, щоб велось ясніше,
 Перекинемось на вірші?
 Згода?

Почали:
 «Великодній дощ
 тротуаром шов-
 ковая зелена
 ярилась з-під землі.
 Це Христос воскрес
 мертвих воскресити...»

Гарно вишито, панотче?
 Тільки ж чом боян примовчав,
 Як воскреслі під хрестом
 Воскресителя Ісуса

Прибивали в тілі й дусі
До гріхів своїх,
як брусів,
Щовеликдень молотком?!
Щоб, на свята Великодні
Відмоливши всенародно
Крашанку Христову,
Согрішити знову...

Отакі діла,
Мосціпане:
На вилах — вола.
На хресті — Христа.
Гуса Яна —
На майдані...
Далі нікуди, миряни:
Ваше плем'я окаянне
Виродилося в ні на що,
Бо коли своє, найкраще,
Палить, аж сопе,
І на себе, в ямі сидя,
Землю з червами і гиддю
Весело гребе,
То, вважай, у біовиді
Вижило себе.
Прожило себе!

А рекли ж: «Вінець!»
Щоб на вас правець!
Ще й заглавними аршинно
Величалися:
«ЛЮДИНА!»
Теж мені святі
Браття во Христі!

Та у кожному з вас зміїна.
Схована під одежину,
Била в три хвости
Ще у сповитку.

Загнаний в кутку:
 — Гей,— кричу я,— ти
 Переходиш міру, враже!
 Не вичорною мені в сажі
 Золоті слова:
 «Шовковая, зелена...»
 Певно, що — трава.

— А по тій траві,—
 Кряче він мені,—
 Із дірою в голові
 Під обрізом у прицілі
 Тягнуть голову артилі...
 Ех, діла землі!

А по тій траві
 За діла криві
 На відплату в повну міру
 Півсела везуть в Сибіри
 Да по тій траві,
 Все по тій траві...

— Постривай,— кажу,—
 Це ж покіль межу
 Ми гуртом не розсотали,
 Та коли б не... (що си стало
 З пам'яттю?) Коли б не той...
 З прізвищем із сталі.

Він же — в регіт, гад,
 Аж мороз — до п'ят:
 — Он завів куди?!
 Ліпше ти зажди
 Та скажи на ласку й милість,
 Чи не ви тоді,
 Колінкуючи, молились:
 «Батьку Сталіне, веди нас
 (Себто весь народ)
 До нових висот!»

І валили ходом хресним,
І йому творили mesi.
Хто ж вас тяг,— повідай чесно,—
Всіх за язика?
Ну! Чия рука?
.....

3

— Ач, ми як заговорили! —
Чорно вдаривши у крила,
Аж затіпавсь крук —
А ходи сюди, промовцю.
Відступись на півстоліття,
Саме в тридцять сьоме літо,
І повідай:
 що це?

Дивися і сліпни:
 у страдницьку путь
Народного маршала бранцем ведуть.
Обірвані з м'ясом,
 висять нагороди,
Ще вчора — народний, вже —
 «ворог народу»
Сьогодні.
 А де ж твій народ?

Е ні, не відводь свого погляду в кут:
Народного вчителя —
 в'язнем ведуть
За те лиш, що мову плекав твого роду,
Ото й сподобився на «ворог народу».
 То де ж твій народ?
Чому ж твої очі скакають,
 як ртуть?

Дивися!
 Впізнав?
 Твого діда ведуть

За те, що (ну й пам'ять у них!)
 в тридцять третім,
 Рятуючи рід від голодної смерті,
 Сховав зо три жмені вівса з недороду,
 Здобувши на старості — «ворог народу».
 Так де ж твій народ?!

Чому ж він, зашивши переляком рот,
 Співучий та добрий,
 німує, мов риба,
 Чи, в погріб забившись,
 налякано кліпа
 І шепче сусідові крадьки в рукав:
 «Та він же не винен,
 а «ворон»... украв».
 Оце твій народ?!

А ваші ж діди
 починались красиво, як день,
 Як ранок вселюдський, вони, молоді,
 починали!
 Яких вони світові надарували пісень,
 Яку вони мову,
 розбивши закови упень,
 Вписали в державні Богданові універсали!

Вони своїх коней пустили не вчвал,
 а в галоп.
 І відстань, і час подолали
 в єдиному леті:
 Воскресли з боліт Берестечка, взяли
 Перекоп,—
 І досі від захвату — сльози в зіницях
 планети!

Які в них були Наливайки,
 Сірки,
 Богуни!

Який у них гетьман родився, щоб їх освятити!
О, знали б високі, як низько падуть
їх сини,—
Вони ще в колиці воліли б себе задушити!

4

— Та хто ж ти врешті?! І з яких боліт
Явився, враже?! За яким це правом
Ключеш в ребро, де так мені болить,
Що кров скипає сизим переплавом?
І хто тебе послав чинити суд
Над волею моєю безборонно,
Так ніби ти єдиний знаєш суть,
Так ніби ти один — закон в законі?!

— Чого це ти раптом засмикався, як лис?
Кого ти питаєш? У себе вдивись.
Який ще там ворон? — зайшовся до сліз.—
Твій ворон давно, мов коліно, обліз.
Ти стільки його по катренах тягав,
Що він перевівся на зайвий тягар.
І навіть маля, розжувавши твій вірш,
Сприймає його за курча — і не більш.

Я — з'ява страшніша. Я — з кості твоєї
і шкіри.
Колись величавсь песимізмом і вельми
цінивсь,
Так ти ж мене зраджував стільки, що,
втративши віру,
Я з жовчю злигався. І маєш нащадка —
цинізм.

.....

— Невже ж ми всі,— я вже волаю
в пам'ять,—
Невже не той обрали шлях і брід?
Невже ж діди, конаючи на палях,
Не виправдали на землі наш рід?!

— Ти знов хитруєш утекти
Від сповіді в дідівську славу?
Так то ж вони дістали право
Людьми назватись, а — не ти!

— Хіба ж не я... хіба ж не ми
У рукопашному стремлінні
В космічні гони безгомінні
Ішли одчайоно проти тьми

Непізнаного, щоб пізнати
Таїнь світів надсвітлових,
І умирили, як солдати,
В ядрі розлущуючи атом
Задля живих!

— Задля живих?! — Він звивсь,
як вурдалака,
І в божевільнім реготі осів:
— Спасибі ж вам за попіл Нагасаки
Від імені грядущих Хіросімі!

Та хто ж вам видав дозвіл, волохатим,
Що ледве злізли із дерев на твердь,
Лапищами терзатъ невинний атом
І, в зраненому, розбудити смерть?!

Нездарні лад навести в рідній хаті,
Ще не пізнали таїнства огню,
А вже до нього тягнетесь, рукаті,
Щоб землю з небом випалить на пню!

Чи вам одним земля — у нагороду,
Що ви її прибрали всю до рук?
На неї мають право від природи
Роса і сарна, соловій... і крук.

Трощіть себе до атомного пилу,
Гребіть судомно золоту до ям,

Та не тягніть же землю у могилу —
Вона дарована не тільки вам!

(Квітка стояла так граціозно.

Ніжка —

в грайливім па.

— Тільки ж чому це під віями сльози? —

Я запитав у панни.

— Хто вас образив? Де ваша хустка? —

Тихо торкнув мізинним.

...Скрипнула жерстю синя пелюстка,

Сухо розпавшись тліном.

Божа коровка — мов короговка,

Радість яка малечі!

А придивився — лиш оболонка

Мертвої порожнечі.

Сів на травинку коник, як поні.

Вусики пружать в парі.

Мав упіймати диво в долоні —

Ніжки сухі відпали.

Клени на майське вибрались віче

Похизуватись клечанням.

А придивився: жовті, як свічі,

В присмерку поминальнім.

— Хто ж це накоїв? — стиснуло горло.

Сиво мовчало груддя...

Вдарив у скроню каменем ворон:

— Люди!)

...Отямився.

Зв'язав уривки ниті

Розмови.

Повернувся від забуття:

— Ти змішуєш в одне усе на світі,—
 І нас, і їх женеш під каяття
 Однакове.
 Але ж не ми підпалювали хату
 У Хіросімі з ядерних трутів.
 Чому ж ми мусимо покутувати
 Чужі гріхи?..

Він люто протруїв
 Мене пекельним оком.
 І цинічно
 Уже й не каркнув — змієм просичав:
 — А хто ж мене, сліпого, научав,
 Що всі ми — люди? І права довічні
 На рівність нам природа воздала,
 Яка б у тебе шкіра не була,—
 Нам важить тільки те, що ти —
 Людина.

Що спільний дім усім —
 земля єдина
 І нам за неї, як за матір дітям,
 Щомиті звітувати перед світом
 Без позирків на раси й кольори,
 На гербові печаті й прапори.

Куди ж ти дививсь,
 коли діти твоєї надії,
 Руйнуючи спокій іще праслов'янських
 пластів,
 Заклали реактор, як міну повільної дії,
 Під саму колиску твоїх однокровних братів?!

Невже ти хотів ошукати природу закляттям,
 Що в нас, пак, і смерчі ласкавіші,
 ніж за бугром?

Отямся ж нарешті!
 Нещадний однаково атом
 Що в них над Гудзоном,
 що в нас над билинним Дніпром!

Однаково ділиться він до межі рокової.
Чи відаєш ти, що за нею гряде з пелени,
Коли над планетою виросте гриб сатани,
Посіяний сліпо з твоєї гордині людської?!

Та є ще страшніше, ніж вибух ракети
нещадний,
Коли без удару, нечутно, немов з-під поли,
Повзтимуть крізь тебе у жили невинних
нащадків
Зловісні потоки з отруєної золи

Кульгавих реакторів, ще не доношених
вченим,—
Нездарних калік, що поквально пішли в серіал,
Вони прогризають наскрізно бетон і метал
Ножем променевим і вирок підписують генам.

О, як ця омана купує!

Бо все — як було:

І ночі, і дні пропливають
у звичному плині.

І сонце щоранку підводить античне чоло,
І місяць щовечір гойдає колиску дитині,

Нуртує загал у робочій, крутій товчії,
Будуються плани житейські на завтрашній
вечір.

І жони несуть з магазинів у вулик сім'ї
Наїдки, вгинаючи емансиповані плечі.

І збори киплять, наганяючи переполох
Вітрами оновлень на вигаслі душі і гасла.
І маску нову приміряє старий демагог,
Слизьким язиком натискаючи ревно
на гласність.

І кожному світить своя, доморосла, мета,
І кожен, як може,
утверджує в ній особисте:

Він каркав і тіпався,
як в пропасниці,
Аж тліла на кігтях руда роговиця,
І темні, як ніч, його демонські крила,
Здавалосьь,
і сонце навіки закрили.

І тільки над Прип'яттю, дужо і владно,
Якесь нетутешне вставало свічадо,
І сяйво його пробивалось уперто
Крізь темінь і крила, во злобі простерті,
І лики якісь, як сузір'я, вогніли.
І їх було шість
І мене осінило!

5

— Одринь, сатано! — заgrimів я у світ
троєкратно.—
Я ледь не повірив у хиже пророцтво твоє,
Та шестеро в робах, як в ризах, із праху
встає,—
І в сяєві їхнім апостольським меркне реактор.

Встають і відходять в легенду
Пророки завітів нових.
І ризи у них із брезенту,
І каски, як німби, у них.

І в тисячу сонць їх зіниці
Таку світлосилу несуть,
Що навіть свинцеві гробниці
Не в змозі їм шлях перетнуть.

Поглянь у їх лики!..—

Він вперше сахнувся, мов тхір:
— Ти ж знаєш, підступний, що я від
народження світу
Не можу дивитись на сонце.

А ці... твої світять
Ясніше, ніж тисяча сонць, і випалюють зір.

Ти знову подвижників поперед себе
 Женеш, затуляючи власні гріхи.
 Невже ти хоч нині не втямив, лукавий,
 Що ними ти сам же себе побиваєш!
 Подвижники — виняток, їх — одиниці.
 А виняток правило стверджує ще раз:
 Як низько в загалі скотилися ви!

6

...Усе ще шалів, але очі поволі вгасали,
 І крила, як стяги поразки, хилилися вниз,
 Бо там, де окреслювався обрію синій карниз,
 Ясніше від тисячі сонць
 пробивалось проміння списками.

Воно струменіло могутньо від ликів шести.
 І гостре його неземного зачаття світіння
 У все прозирало до первісної наготи —
 Від формули крові до стронцію душ
 і коріння.

І видно було, як в магічному кристалі, до тла:
 Від червів, що точать пожадно живу бадилину,
 До жінки, що суне в пелюшках за «трюшку»
 дитину

З похмілля,
 бо матір в собі вже давно пропила,

До сина чийогось, — у нього ще й вус
 не зійшов, —
 А він уже корчиться в гиблім чаду кокаїну,
 Зіжмаканий, наче папір з-під брудних
 подошов,
 Де стоптано пам'ять — останню опору
 людини.

До тих янголят, що в сирітських будинках
 ячать,
 І в кожне жіноче обличчя вглядаються, чулі.

А їхні відреченці, наче данайські зозулі,
У гніздах сусідніх розбещену плоть веселять...

Те світло не зна ні кордонів, ані заборон.
Воно проникає під кітель, і шкіру, і попіл
І важко іде в споночілий від горя Чорнобиль,
Як віск, прошиваючи у саркофазі бетон.

І перст його грізний вказующе застеріга
Межу, що встає за четвертим до розпачу
зримо:
Там привидом білим гойдаються ядерні зими,
Де вмерзне у кригу останнього звіра нога,
Коли чоловіцтво і далі...
від себе повзтимає.

— Тримайтеся, люди! — гримить з рокової
версти.—
Убийте зневіру: встає над проваллям оплотом
Стіна порятунку, означена сьйвом шести
Новітніх подвижників вашої ж крові і плоті!

(...А сьомий у зону («Володю, куди?!»)
Летить. Кінокамера плівку жене.
Він хоче те сьйво спинить назавжди
І сам через мить спалахне.
І в титрах за шостим на всі небеса височенно
Огненним клинописом сьомий світає:
«Шевченко».)

А світло струмує живим джерелом по віках —
З глибин ханаанських по нинішній день
і годину.
І ти досягаєш до зашпорів у п'ястуках,
Як дорого сплачено право назватись —
Людина;

Як ратно стояв за ім'я своє
предківське рус,

З кострів самозречення сам воскресаючи
Руссю.

Як віщо горів і горить, не згоряючи, Гус,
В стражданнях людських допиваючи чашу
Ісуса.

Та лінія світла тече з Берестечка у Брест,
Бо всі, хто на Волзі й під Жовтими Водами
впали,
Хоч скільки б віків поміж ними кордон
мурували,—
Єдині в часах, бо єдиний несли вони хрест,
Де кров'ю впеклася присяга: «Вітчизна
і честь!»

І твердості їхнього духу
немає рівні!

Та все ж я стою по останню годину і подих:
Є вища звитяга, ніж в полі оружному
подвиг,—

Їх віра, в якій не хитнулися навіть у дні,

Коли її чоботом стоптував сам напівбог,
З чийм вони іменем йшли на багнет,
як на палю,

На кого в глухих таборах Колими уповали
По свій (в два аршини) останній
промерзлий чертог?!

Вже тим вони справдились світу, вікам і добі,
Що, вирвавши ідола з кров'ю рукою своєю,
Самі ж і очистились змученою душею
Від того,
кому, може, вірили більш, як собі!

Чи знайдеться міра на білому світі всьому,
Яка б осягнула страждання народу і силу,
Що навіть, зірвавши з корогви
несправджений символ,
Не втратив дитинної віри в корогву саму?!

Минуле, як рана, болить,
Але тобі не покаюся,
Бо все це — моє:
Ні продати, ні купити.
І мені, а не третьому,
Нещадно його судить.
І самому собі не прощатися.
І — очищатися.
...Болить.

1989

ТРУБИТЬ ТРУБІЖ

I

Трубить Трубіж: ми вийшли на рубіж.
Позаду — смерк. Попереду — свобода.
За Трубежем примружилися орди,
І хан на око проміряє ніж.

Хан тиче пальцем за своє плече
І цідить: «Ну, проб'еш мої застави,
А там на тебе вже давно двоглаво
Єдиновірний павутиння тче.

О, він по-царському ладнає сіть!
Не на годину — на віки, гетьмане.
Вона поглине і тебе, Богдане,
І рід, і люд, і одчайдуху Січ.

Я знаю: ти будитимеш мечі,
Аби на волю видобуть ключі,—
І, може, й вирвешся на мить з кошари,
Однак тебе на першій же межі
Іще меткіше, ніж мої татари,
Назад, в загін, завернуть яничари,
Самі ж наймуться у наглядачі.

Я знаю, Хмелю, ти і по кончині
Стоятимеш за волю України
І, може, й вистоїш. Але затям:
Коли нарешті в горніх небесах,
В двадцятім віці, в радісних сльозах! —
Державний стяг онукам завесніє,
І під урочі подзвони Софії
Свободу возвістить універсал,

І «слава!» — юно вирветься з грудей, —
Затям, Богдане: саме в ту хвилину
Новий хазяїн світового чину
Твій рід і люд наївний, мов курей,
Заманить вміло в імпортну торбину
І Україну нарече... Юкрейн.

То чи не ліпше повернуть навспак
І розійтися мирно по господах?
Чи варт платити кровію і родом
Лише за те, щоб зватися народом?
А чи, як досі, одягти сіряк,
І хай — без імені, зате — з приплодом?
Життя ж одне, Богдане, як-не-як!»

* * *

...Трубить Трубіж: «Рушай, інакше — смерть».
Схмарнів Богдан. Полковникам ошатним
Сказав на вибір: — Козаки, рішайте:
Чи — з кров'ю Воля. Чи назад... у смерк.

Явився дяк у чорному увесь.
Сховав хреста. Дістав з-під ряси шаблю:
— Якщо — назад, я з головою шапку
Зніму тобі, достойникові, днесь.

Просяяв гетьман: — Чули, козаки?
Сам... Бог велить. А вже одваги й шабель
Нам вистачить на ляхів і на швабів,
На Мангишлаки і на Соловки.

Хан міря нас по Золотій Орді,
Що від захланності пішла у невідь.
Ми ж на чуже не закидали невід.
Ми в нашій вірі і землі тверді.

І мислю так: якщо стріла заброд
Наздожене на рубежі нещаднім,

Ми хоч би тим прислужимось нащадкам,
Що смертно ствердим: є такий народ!

«Так є чи... був? — глузливо кряче ворон.—
Чи, може, гетьмане, лишень — юрба,
Яка сама собі — найтяжчий ворог,
Бо викохала у душі раба?»

... Погідний вечір догасав, як ватра,
Скрадалась тихо ніч із-за горба.
«Уранці буде добра молотьба»,—
Буденно перемовлювалась варта.

І гетьман ворону сказав: — То справді
Нестерпна мука і тяжка ганьба:
Нести впокорено тавро раба,
Б'ючи поклони ідолу неправди.

Але ж раба — раніше чи пізніше —
Зведуть з колін хоча би... канчуки.
Мене тривожить, вороне, страшніше:
Щоб нас не заманили в козачки.

Попустять віжки — ніби вже й вільніше.
Надягнуть вишивані сорочки,
Дозволять друкувати крамольні вірші,
Уділять чарку з панської руки.

Заручать пам'ять і приручать крила,
Почеплять шабельку на килимку:
Злітай, козаче, в голубинь стрімку!
Та от смикнешся, а злетіть несила:
Душа ж бо на чужому повідку.

Страшніше смерті — воля на приколі,
Коли душа у ліжнику дріма,
І спить одвага, як могила в полі,
І ти уже не відчуваєш болю,
І навіть... ворога тобі катма.

Не дай нам, Господи, такої долі!—
І, здавши повід вірному джурі,
Полковникам сказав: — По цій розмові
Пора до сну. Недовго й до зорі.
Нехай пригублять чарку кобзарі:
Уранці починаємо, братове.

* * *

Смерть, зачувши сталі дзенькіт,
Опустила вічі.
... Засвіт стали козаченьки
До тяжкої січі.

II

— Здоров будь, гетьмане!
То як там... на коні? —
Запитую через тривіччя з гаком.
Відлуння запит поверта мені.

Мовчить Софія в сивій давнині.
І ворон на хресті — питальним знаком.

І раптом: чи примарилось мені,
Чи й справді вершник звівсь у стремені
В тяжкій потузі Слово народити?
От-от, здалось, отверзнуться уста,
Та нагло тишу, у віки сповиту,
Сколошка базарна суєта.

І гетьман з виду потемнів грозово,
Окам'янівши знову на півслові.
Тим часом на майдан ізвідусюд
Сипнув, як просо, іграшковий люд.

Гей, зчинилась метушня
На Майдані Вічнім.
Звідусіль, як мурашня,
Сунуть чоловічки.

Хоч дрібненькі, та меткі
 Землячки-хазяйчики.
 Не Богдани, а такі,
 Знаєте, богданчики.

Не Шевченки — шевчуки,
 Не співці — кобзарики...
 Облаштовують лотки
 На товар гендлярки.

Та усі — один в один,—
 Гейби із плаката:
 Шаровари — кармазин
 І лялькові плахти.

Всі неначе й різні,
 І — однаковенькі.
 Кожен має бізнес,
 Свій, хоч і маленький.

Розкладають полички,
 Яточки зугарні.
 Та пускають кулачки
 За місця базарні.

Таке дрібне, а тісно на майдані:
 Вже обліпило постамент Богданів
 І підступає до священних брам.
 А той, меткий, пронозливий, мов шило,
 Уже, дивися, розкладає крам
 На патріаршій страдницькій могилі.

...На поштамті мелодійно
 Обізвались дзигарі.
 Починають лицедійство
 Новобутні гендлярі.

Наперед іде товар
 Ще з дідів, прадавній,

Коби чортів газетяр
Не шкрябнув нагально,
Що, мовляв, у нас базар —
Не національний.

Тут і хрестики, й свічки:
Ми — народ побожний!
Вишивані сорочки,
Жупанці вельможні,

Молитовнички старі
І нові Укази.
І лубкові кобзарі
Піють для показу.

Писанки мальовані,
Кухлики з мізинчика,
Коники майолові,
Півники-гребінчики.

І парсуни кошових
В рамочках оздоблених.
І портретики нових,
Всенародно обраних.

А з-під того камуфляжу,
Вже напівлегально,
Визирає переважно
Крам колоніальний:

Сигарети, жуйки-гумки
Зарубіжних марок,
Тонізуючі пігулки
Для гульвіс-підстарок.

На світлинах виграє
Барвами на сонці
Все, що звабливого є,
У дівок і хлопців.

Перезрілий дідуган
Крадьки, під полою,
Пестить, ніби талісман,
Екземпляр «Плейбою».

А онук його сплива
Усміхом дебіла:
Квапно смокче з рукава
Пакистанське зілля.

Слави тобі і чинів,
Платний патріоте,
Що пролазам з чужини
У державі одчинив
Душу і ворота!

Заїжджай до нас, вали
З негодящим крамом:
Ви не все ще продали,
Ми — не все докрали!

Ви нам — «Коку» із часів
«Бурі у пустелі».
Ми вам в шальку терезів —
Юнок до постелі.

Ви нам — прілий аспірин
Та інтим для злуки.
Ми вам щедро на замін —
Докторів науки.

Ви нам — сірий сурогат,
Допотопну каву.
Ми вам — рідних немовлят
Здаємо, немов телят.
Заодне — й державу.

Гоготить-реве базар,
Мов казан, потужно.

Здаємо живий товар
За одмерлі душі...
І на всю цю гидь і слизь
Вже нема загати.
Одне слово, брате:
Хай живе капіталізм
В українській хаті!

Тільки хто нам доповість:
Чом у власній хаті
Я тулюсь, як бідний гість,
За порогом, брате?

Щось воно догори дном
У Соборній вийшло:
Ніби ми вже й за кермом,
Але правлять... інші.

Ну та це вже я заліз
Не туди, де варто.
Одне слово, брате:
Хай живе капіталізм
В Суверенній Хаті!

* * *

А базар кишить кишма:
Крамарі — немов мишва;
«Голубі», як голуби,
Від знемоги тануть;
Грає усміх на губі
Замашних путанок.
Гомонить, гуде базар,
Наминаючи навар.

III

І враз — ущухло, стихло, як у вусі,
Сам час заціпенів у напіврусі.
І погляди пронизливі, як оси,

Зійшлися на Андріївськiм узвозi,
Звiдкiль ступав неквапною ходою
Якийсь прочанин — вуса з бородою,
Убраний чудернацьки, аж до подиву,
Сказати б, несучасно. Не за модою.

«Хазяїн!» — зашептало звiдусюд.
I, кинувши товар, торговий люд
Обсiв його довкола — достеменно,
Як блiдоликого — аборигени.

«Хау ду ю ду», — той цуциком подзявкує.
«Чи «Гутен таг?» — недомiрок гуде.
«Чи ви на iдиш? Ми вже тут по-всякому,
Бо українська щось не вельми йде».

«Ви, певне, iз Америки, мосьпане?
Там чадо моє вчиться». — «I — моє», —
Докинули. «Вам щось національне?
Шевченка? Знайдем. I Мазепа є.

Сторгуємося. Пустимо й дешевше.
(Щось попит пiдунав на цей товар.)
А може, маєте з собою... дещо,
То обмiняємо. На те й базар».

«Ох, знаю сам, до чого докотивсь!
I сором, i душа болить та плаче.
Я ж патрiот. А от... торгую, бачте.
Та що подiеш: ринок. Тут крутись.

Зашилися по вуха ми, iй-право!
То, може б, ви взялися нами править,
Бо ми i так вже вашi? На колись
Не відкладайте, пане, добру справу.
Щоб iншi нами править не взялись».

Протявши гнiвом кодло мурашине,
Прочанин громом струсонув свiти:

— Оце вже доборолась Україна
Таки до краю. Господи, прости!

Юрба спочатку з подиву заклякла,
А потім налетіла, мов коршак:
— Овва! Таж він по-нашому балака.
То ти не із Америки, сіряк?

Пощо ж ти забиваєш людям баки?
Не купиш на м'якинї горобця!
Ану, паняй! Блукають тут... усякі.
Дивись, іще поцупить гаманця.

І, вмить згубивши інтерес до діда,
Вернулись кожен до свого діла.

Лише один вертлявий крамаренко
Очима до прочанина прилип
Та й бовкнув:
— Щось немовби... на Шевченка
Скидається оцей, панове, тип?

— Чи ти ще змалку із колиски випав:
Шевченко ж вмер! (Коли це, пак, було?)
Не віриш, то спитай у цього типа,
Покіль тебе ще з рейок не звело.

І, мацнувши в кишнях гаманці,
Шугнули на гешефт, як горобці.

Прочанин рвучко підійняв чоло
І гомеричним сміхом розкотився:
— Та я б себе прокляв, аби родився
Для вас, кульгаві розумом, старці!
Я до живих прийшов. А ви ж— мерці!

Ходімо з цього торжища, Богдане,—
Нехай горить антоновим огнем! —
Заки тебе ці правнуки погані
Не продали укупі із конем.

Ти чуєш: небо крушиться, мов крига?
Трубить Трубіж в сурму Архістратиґа!

Він кличе всіх, не куплених за гривню,
Хто не заклав сумління під кредит,
Востанне визволяти Україну
Від зашморгу данайської орди.
Чого ж мовчиш у бронзовій гордині?!
Заки не пізно, гетьмане,— веди!

IV

Трубить Трубіж: ми вийшли на рубіж.
Позаду — глум. А попереду... зайда,
Примруживши свої очиці заздрі,
Вже подумки бере за нас бариш.

Він тиче в скроню пальцем вказівним:
— Ви знову у похід зібрались, дурні?
Та киньте, врешті, стоптані котурни
І перейміться клопотом земним!

Ну от скажіть — і хай почує світ,—
Куди тепер лаштуєте похід?
За що вмирать зібралися, пани?
«Ах, за синів...» Але причім сини?
Чи ви у них хоч дозвіл узяли?
Пробачте, я не хочу брать на кпини,
Але синів ми вже давно... купили
Чи то, пақ, ви ж самі їх продали
До нас в науку. І хоч раз таки
Вчинили мудро, як батькам належить.
То ми й навчили їх, що незалежність
Без гамана — бабусині казки.
Ми їх навчили не лише лічить,
Але й кебеті — як робить валюту.
То ви скажіть, замислившись на мить:
Чому б їм гинути у січах лютих,
Коли і хочуть, і уміють жить?

А ви навчилися тільки умирать.
Красиво! — згоден. Але що від того,
Коли здобуту кров'ю перемогу
Вчоргове інший прийде святкувать?
Чого вам ще не вистача, небоги?

Ми вам давали, — але ж не за так —
Під ваші корогви і маєстати.
Однак, пробачте, час і віддавати.
Ви що, зібрались жити на дурняк?

Коли ж ви насвяткуєтеся всмак?!
Пора з парадів стати за верстак, —
Минулась незалежність... у завдаток.
Гряде, пани, новий світопорядок:
Хто платить, той і замовля гопак.

А ви і досі на старім суку
Витьохкуєте «суверенну тему»,
Ще й межами додаєте проблеми,
Хоч світ давно — у спільнім сповитку.
Єдина в світі настає система —
Епоха грошей. Чули про таку?

Вона не визнає дідівських меж —
З блаватно-жовтим і червоним вкупі.
Пощо їй зброя, коли просто купить
Усе, що ти посієш і збереш?

А схочеш — вигідно продасть тобі
Державність, прапор, навіть... президента.
Замовить гімн мобільному поету, —
І тішся на здоров'ячко собі
При власних конституції й гербі.

Ти лише вчасно віддавай борги
Чи відробляй — по совісті — кредити.
Коли ж самому не стача снаги, —
Ми гуманісти: хай відроблять діти.

Отак живе, панове, нині світ!
 А ви якийсь лаштуєте похід.
 Ну, хай цей дід, по старості, не тягне.
 Але ж тебе, достойнику Богдане,
 Вже бито-перебито сотні літ!

Тебе ж свої — не тільки вороги —
 Кляли, товкли і обливали брудом!
 Зніми нарешті із очей полуду:
 Ви всі давно вже наші... за борги!

Впокорся, гетьмане. Нове життя,
 Як той казав, нового прагне слова...
 О, ледве не забув у перемові:
 А хто ж сей дід, що перехмарив брови?
 Ти б, може, познайомив до пуття?

Богдан скипів, та по-козацьки чемно
 Відважив у лице злодійкувате:
 — Куди тобі, баришникові, знати?!
 Та як зайшлося... Це — Тарас Шевченко.

— Ого,— від подиву сахнувся зайда.—
 Кого-кого, а вже Шевченка знаєм!
 Від нього здавна голова болить,
 Бо він, сказати б, іншого копилу.
 Цього покіль ми справді не купили
 І в золоту не заманили кліть.

Ще для нас морока: кобзарі.
 Звичайно, ми в спромозі їх купити
 З бандурами і кобзами. Одначе
 Проблема в тому, що вони ж... незрячі!
 Йому даєш, а він собі бринить,
 Та ще й регоче в небеса на здачу.

Однак, Богдане, все те — до пори:
 Ми в пошуках спинятися незвичні.
 Якщо Пророк чи темні кобзарі
 Плюють на доляр (що, їй-бо, комічно!),

Ми їх заманимо під прапори,
Обарвлені у рідні кольори,
І купимо на щось... патріотичне.

І щиро посміхнувсь на крупний план,
Немов любаску, пестячи гаман.

V

Трубить Трубіж. Ми вийшли на рубіж
Нового віку. Біля верховини
Два Гетьмани Єдиної України
Зійшлися на хрестові роздоріж.

Двадцятий підбива кривавий лік,
Чечню і Боснію поклавши в клунок.
Уже валютний відкрива рахунок
Крутий баришник — двадцять перший вік —
В надії — душі прикупить за шлунок.

Зітхнув Тарас: — Останній рубікон...
Всього було на нашій Україні,
Але таких чорнобилів, як нині,
Що не було, Богдане, іспокон.

Супроти нас — не хан, не богдыхан,
Не лях, не шваб чи рідні московити, —
Сам князь пільми — володар сього світу
Не військо вислав, виставив гаман.

О, той гаман бере в солодкий бран
Усе, що добувалось у двобою:
І честь, і славу, купно з булавою,
І «патріотів» одяга в жупан,
З чужого краму на чужім закрою.

Нас не взяли ні паля, ні таран.
Одвазі нашій навіть чорт — не пан,
Та нині ворог особливий, друже.

Цей не по землю, цей прийшов по душі,
Щоб взяти їх на золотий аркан.

Уже зманив і провід у пани,
А челядь їхню осліпив грошвою.
Вони й не згледілися, як юрмою
Пішли на панщину до сатани.

— За що ж ми гинемо, коли все на зиск
Перевели онуки перевчені? —
Зів'яв Хмельницький, надломивши скрик.
— Не все, Богдане, — одказав Шевченко. —
Гадаєш, чом цей усемошний смик
Вищить на нас — аж посинів язик?
Бо він, Богдане, замірявся нині
Скупить останнє, що покіль у нас
Не продане, — коріння і святині.
Та, замість того, у черговий раз
Скупив увесь непотріб України
І казиться, що знов проторгувавсь.

А цим непотребом — з Панька-царя —
Завалено всі ринки та базари.
Воно завжди вдягало шаровари,
Щоб вигідно продатись крамарям.

Згадай, як велемовні чоловіки
Після твоєї, гетьмане, кончини
Побігли в козачки до Катерини, —
Не встигла й кинути на чайові.

Та і мої вельможні землячки —
Куди ж тобі — вкраїнолюби ревні! —
А за тридцятку з царської руки
Такий між себе учиняли рейвах,
Що не лишень навзаєм сорочки,
А й Україну дерли на шматки!

Вони при кожній владі — на посту:
Їм байдуже, яку доїть державу,
Яку продати корогву з держалом,
Червону чи блакитно-золоту,—
Їм головне: напхати в калиту.

І чим же наші, гетьмане, пани
Від паничів теперішніх одмінні?
Та схожі, мов краплина в крапелині,—
Крутих батьків розбещені сини!

Хіба різняться дещо по натурі,
Оскільки в різних вимірах живуть:
Якщо вельможні наші помпадури
Із православних дерли у три шкури,
То нинішні — вже й шкури продають —
Української, волячої фактури,—
На гамани заморській клієнтурі.

То хай усіх закупить — до ноги,
Не так на світі буде гидко й душно!
Нам головне, Богдане: тільки б душі
Він, як овець, не вивів на торги.

VI

Трубить Трубіж: ми вийшли на рубіж
Найтяжчого з усіх двобоїв, брате.
Тут не зарадять шабля чи гармати
І не розсудить гайдамацький ніж.

Тут знадобиться особливий меч:
Із кореня живого — не з булата.
Цей меч дарує із любові Мати,
Як віру, пам'ять і закон предтеч.
Йому імення Слово непожате!

Його не зміг і в голокост купити
Цей пройда із люцифером у змові.

Ми не полки супроти душолова —
 Ми проти нього подвигаєм Слово —
 І хай Господь на подвиг окропить!

То буде січа, грізна і свята!
 Ще нечисть вчинить сатанинський шабаш,
 Щоб Слову Істини замкнуть уста.
 Отож, Богдане, іменем Христа —
 Хай опліч Слова стане твоя шабля
 І оберіг козацького хреста!

Нас осміють сучасні плазуни,
 Що на іменні «неньки-України»
 Взяли бариш. І, скинувши личини,
 Допродують на ринках сатани
 Ошуканий народ, його святині
 Новітнім хазяям із чужини.

Нехай іржуть на гульбищах чуми —
 То знак провісний їхньої кончини.
 У нас є Меч. За нами — Україна:
 Останніми засміємося ми!

Ми самоїдство спалимо в корінні,
 Ми виполемо розбрат, як осот,
 І явимося світові єдині,
 З високочолим іменем — Народ!

На цій межі не місце перезовам.
 Усе дрібне розвіємо, як дим:
 Ми маєм стати чисті перед Словом,
 Як перед Сином у вінці терновім
 І материнським образом святим!

Трубить Трубіж. На роковій межі
 В останній бій виходимо при слові,
 Бо тільки Слово береже в основі
 Безсмертя української душі.

Соборно славтесь, вічні Матері,
Чолом вам, всевидющі кобзарі,
Що нас будили покликом козачим
І не дали праправнукам незрячим
Загнати нас в мальгійські ятері!

На Трубежі, на грізнім рубежі
Во здорові поставимо їм свічі:
Вони живі для нас у віковіччі,
І пам'ять їхню не сточить іржі.

Бо стали Словом чистої води,
Що гоїть наші рани і руїни
І окропляє долю України.
А Слово — вічне.
Гетьмане, веди! —
...Трубить Трубіж...

1997

ПРО АВТОРА

Борис Ілліч Олійник народився 1935 року у селі Зачепилівка Новосанжарського району Полтавської області.

По закінченні десятилітки (1953) вступив на факультет журналістики Київського держуніверситету імені Т. Г. Шевченка, який закінчив у 1958 році.

Працював у газеті «Молодь України», головним редактором журналу «Ранок», заступником головного редактора журналу «Дніпро», секретарем Спілки письменників України та СРСР. Обирався депутатом Верховних Рад СРСР та України. З 1989 по 1991 рік — віце-голова Палати Національностей Верховної Ради СРСР. Побував майже в усіх гарячих точках міжетнічних конфліктів колишнього Радянського Союзу, про що розповів в есе «Два роки в Кремлі» («Князь тьми»).

З перших днів нової Югославської трагедії рішуче виступив — у пресі, у Верховній Раді України та Раді Європи — на захист Сербії. Неодноразово бував у гарячих точках Боснії і Герцеговини. Після чого написав есе «Хто і з якою метою сатанізує сербів?». Вийшло окремою книгою українською і сербською мовами в Югославії (1996).

Під час перебування в Сербії попав під бомбардування натівців. По слідах поїздки написав есе «Хто наступний?», в якому розкрив істинні наміри агресивного блоку НАТО. Матеріали на захист сербів і чорногорців опублікував в українській, російській та югославській пресі.

У травні — червні 1986 року одним із перших побував у Чорнобилі, в зоні, звідки вів репортажі на телебаченні СРСР і України. Того ж року виступив у «Литературной газете» зі статтею «Випробування Чорнобилем», в якій викрив злочинну діяльність тимчасовців.

Борис Олійник, по суті, зупинив будівництво промвузла у Каневі, що загрожувало усипальниці Т. Г. Шевченка. Ще

у Верховній Раді УРСР виступив проти зведення мосту через Хортицю, що й змусило чиновництво відкласти реалізацію свого заміру.

Був одним із тих, хто через пресу заблокував будівництво АЕС в Криму і під Чигирином та каналу Дунай—Дніпро, через який пішов би в Україну весь бруд Європи.

Першим на державному рівні 1988 року в Кремлівському палаці сказав про Голодомор в Україні, запропонувавши створити «Білу книгу» про чорні діла 1932—1933 років.

Саме Борис Олійник вручив від імені інтелігенції України маршалу Д. Язову клопотання про звільнення від військово-політичного училища приміщень Києво-Могилянської академії.

Один із фундаторів Українського фонду культури, незмінно з 1987 року і донині очолює його на громадських засадах.

Друкуватись почав ще у школі. Перший вірш опублікував у 1948 році. Борис Олійник — автор понад 40 книг віршів, есе, статей, які виходили в Україні, в усіх республіках СРСР, перекладалися російською, чеською, словацькою, болгарською, польською, сербською, румунською, італійською та іншими мовами.

Лауреат Державної премії СРСР (1975), Державної премії України імені Т. Г. Шевченка (1983), міжнародних премій імені Г. Сковороди (1994), «Дружба» (1997), всеюгославської премії «Рицарське перо» (1998), міжнародної премії імені М. Шолохова (2001).

Дійсний член Національної Академії Наук України та Міжнародної Слов'янської академії, почесний голова Полтавського земляцтва, Почесний громадянин Києва, Канева і рідних Нових Санжар, Герой України.

ЗМІСТ

Пролог з ХХ століття. <i>Михайло Шевченко</i>	5
---	---

ПОЕЗІЇ

Зі збірки «ДВАДЦЯТИЙ ВАЛ» (1964)

Формула	29
Очі. <i>Поема-мініатюра</i>	30
Однолітки	32

Зі збірки «ВИБІР» (1965)

Вибір	33
Живим — од полеглих... ..	34
Не для дітей	35
Про хоробрість	36
Кого лякають обеліски	37
Перстень долі	38
Мати	39
«На гострі брили кинули його...»	40
«Од квіту вишень...»	40

Зі збірки «ПОЕЗІЇ» (1966)

Як упав же він... ..	42
Балада про Шевченкове перо	43
«О жовтий квіт мелодії розстань...»	45
Дядько Яків	46
Про поетів	47
Балада про картузи	49

Зі збірки «КОЛО» (1968)

Балада про вогонь і принципи	51
«Ти — зорею. А я — кленом...»	52
Ринг	53

Ялинка	55
«В снах безжурного дитинства смак польоту я відчув...»	59
Чарівник	60
«Мати сіяла сон...»	61
Коло. <i>Із циклу</i>	62
«Я в центрі кола, визначенім сонцем...»	62
«Батьки і діти! Діти і батьки!»	63
«Ти гукай не гукай...»	64
«О, як ми ревно клянемо тиранів...»	65
«Оспалі віршарі з-за постаментів...»	65
«О ви, з одвертим поблиском очей...»	66
«Іезуїт цілує туфлю папи...»	66
«Страшно зустріти смерть...»	67
«В ті дивні дні...»	67
«Усе поспішає: експреси, ракети й смереки...»	68
«Світ глибокий, мов колодязь...»	69

Зі збірки «ВІДЛУННЯ»
(1970)

Відлуння	70
Мій борг	71
Притча про ноги	73
Кумир	74
Миколі Кибальчичу	76
Біла мелодія	78
«Це було... А чи було це?»	79
«Над Полтавою — літо бабине...»	80
«Я проходжу...»	81
«І звідкіль воно хмара волохатая...»	82
Золоті ворота	82
Про середину	84
«Гей, дуби мої — зелені хмарочоси...»	88
Принцип. <i>В темні стройової</i>	89
Ніч масок. <i>Панорама</i>	91
Досвід. <i>Із циклу</i>	97
«Коли ескадрилья ішла на зближення...»	97
«Літа вже не мчать...»	99
«Беруть на кпини молоді міста...»	100
«...То був день середини тижня...»	101

«Жінки й чоловіки малих та більших сіл...»	103
«Зрадити може гвинтівка, кохана...»	104
«Погоня... І постріл... І змилений круп...»	105
«Був чоловік... І — нема...»	106
«Мені на сірому причалі...»	107
«Коли ти вже на терези двобою...»	108
«Між людей у будні й свята ходить дивний чоловік...»	109

Зі збірки «НА ЛІНІЇ ТИШІ»
(1972)

Село. <i>Малюнок</i>	112
Долоня	114
«Говорили-балакали дві верби за селом...»	115
До зали «А»	115
До зали «Б»	117
Музика	117
Та було у матері чотири сини...	118
У поета гроші завелись... <i>Притча</i>	120

Зі збірки «РУХ»
(1973)

До землі	124
Робота	126
Похорон учителя	129
«О це осіннє журавлине «кру!»...»	130
«Мати наша — сивая горлиця...»	131
Диптих	132
I. «За все, що взяв од пирога життя...»	132
II. «Віддай усе, що взяв, і освятись...»	132
Хлібові	133

Зі збірки «ГОРА»
(1975)

Кінь	135
Сіяч	136
Ода на честь 800-ліття Полтави	137
Танцюють грузини	138
Мікеланджело. <i>Диптих</i>	139
I. Давид	139
II. Творець	139

На березі вічності	141
Пушкін в Одесі	145
Сковорода і світ. <i>Цикл</i>	146
I. Сцена	146
II. Вихід	148
III. Дія	149
IV. Рим	150
V. Інтермеццо	151
VI. Утвердження	151
Пісня про матір	152
«Хоч гопки скач, хоч сядь та плач...»	153
«О дивна ніч, о дика ніч жаги...»	155
«Це мою хату вже замітає холодний вітер...»	155
Мелодія	156
«Був я вітром, був я лютим, був я нордом...»	157
Парубоцька балада	158
Вальс	160
«Я спокійно б лежав під вагою століть...»	160

Зі збірки «ІСТИНА»
(1976)

Пам'яті Сашка Авраменка	162
Білорусі	162
Товариству	163
«Так много записалося в поети...»	164
Собі на сорокаріччя	165
«В час туманів за далеким Світязем...»	168
«За рікою тільки вишні...»	168

Зі збірки «ЗАКЛИНАННЯ ВОГНЮ»
(1978)

Балада	170
«Пахнуть сонцем дині спілі...»	172
Гекзаметр	174
Притча про славу (I—VII)	174
Лев Толстой	178
Пісня віхоли	180
Прощальний вальс	181
Повернися!	182

Іронічний танок	183
Та від Білої хати...	185
Клич гнізда	186
Сиве сонце моє	188
I. «Чорний вітер. Жовтий смерч...»	188
II. «Дивний той день...»	189
III. «Заметілі відходили...»	190
IV. «Рік проминув?»	191
V. «Чорний вітер...»	192
VI. «Поговоримо, мати...»	193
VII. «У нашому дворі не відкидали сніг...»	196
VIII. «Давно не був...»	198
IX. «Мамо, вечір догоря...»	199

Зі збірки «У ДЗЕРКАЛІ СЛОВА»
(1981)

Ода братерству	201
У вінок Павлові Тичині	202
До проблеми часу	204
До проблеми добра і зла	205
До проблеми «Шевченко і народ». <i>Диптих</i>	207
I. «Тяжко ішов, як жниввар...»	207
II. «З народом загравають не треба...»	208
Ще раз про досвід	209
Кампанелла	209
Пісня	210
«Як прокинеться вербово...»	211
Молитва («Зглянься над жінкою, доле...»)	211
Стара пісня на новий мотив	212
Ода музиці	213

Зі збірки «МІРА»
(1984)

«Перед людьми і землею...»	214
Вічне	214
Чотири посвяти безсмертним	215
Інтродукція	215
I. «Опав рососою на духовний голод...»	216
II. «На горах Пушкінських...»	217
III. «Покропи мене, дощику...»	218

Платону Вороньку	220
Помста землі	222
Покута (I—IV)	224
Надія	226
«А зрадник завше продає когось...»	227
«Ох і навчився ж прощати...»	227
Тиша	227
Похвала собаці	228
«Людей, звичайно, більше, ніж народу...»	230
«Отак вітерцем перейти за леваду шовкову...»	230
«Летів до тебе турманом через моря і дні...»	231
«Аж стогнуть голуби — така погідь всевишня...»	232
«Звідав я мить, коли доля крилом обійма...»	233
До проблеми: «Революція і митець»	233
«Великий Гоголю...»	234
«Зацний філософе Григорію Савичу...»	235
«Двері в святилище Слова ногою відкривши...»	235
Дивовижа	236
Сміттярі	239
«Він гріб в такому захваті гонитви...»	240
«На спаді літ над складнощами світу...»	240

Зі збірки «ПОВОРОТНИЙ КРУГ»
(1989)

Лебедина пісня	242
Собі на п'ятдесятиліття	242
«Ми покоління...»	248
Оскарження Святослава	249
Прозріння	251
Ода на честь Київського університету	253
Олесеви Гончару	254
За тобою...	255
Роздум по рівноденню	256
Освідчення	258

Зі збірки «ШЛЯХ»
(1995)

Сурми совісті	260
Благословіння	261
Афганцєві	263

Молитва («Отче, в Триєдиності Єдиний...»)	264
Перевдягання душ (I—II)	266
Таємна вечеря (I—VII)	270
Гей, слов'яни!	276
Парад перед брамою вічності	277
«Не погасне висока потуга Дніпра...»	279

Зі збірки «ТРУБИТЬ ТРУБІЖ»
(1998)

Ворота в Канів	280
Треті	280
Марш п'ятої колони	281
Сон. <i>Балада</i>	283
Триптих	285
Дощ	286
Біля Мгарського монастиря	287
...І вічний бій	288

Зі збірки «ТАЄМНА ВЕЧЕРЯ»
(2000)

Інвектива — 1	290
Інвектива — 2	293
«Відлебеділа, ніби мить...»	295
Європі	296
Нічний візит	298
Остання дорога Нестора	299
Затули мене крилом (I—V)	301
Роздум. <i>З народного</i>	304
Спогад	307
Сюжет	310
«Чи журавки ячать...»	311
«Я Іржавця молив, і Сулі я годив...»	312

Зі збірки «ЗНАК»
(2003)

Де ж ти, Хмелю?	314
Шарж	316
«Гряде пророк!»	318
Крик Чорнобиля	320

Лубок	321
Чекання	322
«Стоїть в самотній задумі лелека...»	323
Осінь	324
Спомин	326
Сьогочасна елегія	327
Останній	329
Двоє. <i>Сучасна балада</i> (I—II)	330
Розмова з учителем	332
Прокинься нарешті...	333
Похвала невідкупній	334
Гуляє панство	336
Зустріч з Архістратигом	337
Менталітет	339
Хто його зна...	340
Прозріння	341

З НОВИХ ВІРШІВ (2004—2009)

Спасибі вам, серби!	345
Коли повернуся...	346
Поклик. <i>Диптих</i>	348
Диптих з майдану	349
«Так гарно починав!»	351
Не озивайте...	351
«Ти зброєю світ собі в ноги послав...»	352
Двобій	352
Доля циганська...	353
І звеліла: — Сій!	354
Самота	355
Ви думали...	355
«Дівчинка з печальними очима...»	356
Єресь	357
Гроза благовісна	358
Прощай	358
Конча-Заспа. Сьогодні...	359
Не повернусь...	360
Прийшли	361
Фрагмент із сучасного буття	363

Не забудь!.....	365
Гряде!	366
Ідуть!	367
«День було вбито прицільно...»	368
Давайте, діти!	369
«Прийшла Мати до Сина...»	370
Їдемо...	370
«Кордони впали...»	372
Передчуття	373
Сучасна притча	374
Туга по непохованих	375
Захисти, Всевишній!	376
Пам'ять Води	377
«Звідтого темного числа...»	379
«В цей вертеп...»	379
Мама	380
Найвище	381
До Всевишнього	383
Не забувай...	384
Гряде початок...	386
Прости...	387
«Всім — і святим...»	388
Не копайте яму...	388
Ілюзія	390
От що таке... любов	391
Народження жінки	394
Перемови з предтечами	395
«Чи нам і справді...»	396
Аби ж нам не заважали...	396
Ікона	397
Тільки пил...	398

ПОЕМИ

Рух	403
Доля	418
Урок	451
Заклинання вогню	470
У дзеркалі слова	490
Дума про місто	511

Крило	527
Небо полеглого безвісти. <i>Поема-діалог</i>	533
Поворотний круг	548
Пришестя	563
Сім	587
Трубить Трубіж	609
Про автора	627

КОМІТЕТ З НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРЕМІЇ УКРАЇНИ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Серія «БІБЛІОТЕКА ШЕВЧЕНКІВСЬКОГО КОМІТЕТУ»

Заснована 2002 року

ОЛІЙНИК Борис Ілліч

ВИБРАНЕ

Поезії

Поєми

(Українською мовою)

Головний редактор *Т. В. Мизгаєва*

Редактор *І. В. Савлук*

Художник *Б. О. Прокопенко*

Художній редактор *Ж. Г. Присяжна*

Технічний редактор *В. П. Селезньова*

Коректор *С. О. Гришкіна*

Комп'ютерна верстка *К. В. Качуровського*

Розробка серійного оформлення —
дизайнерський відділ видавництва «Дніпро»

Підп. до друку 31.07.09. Формат 84×108/32.
Папір офсет. № 1. Гарнітура Гарамонд. Друк офсет.
Ум. друк. арк. 33,6. Обл.-вид. арк. 28,5.
Тираж 5000 пр. Зам. № 9—586.

ДП Спеціалізоване видавництво літератури
мовами національних меншин України «Етнос»,
01054, Київ, вул. Гоголівська, 7г.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 1953 від 23.09.2004.

Видруковано у ВАТ «Поліграфкнига»
корпоративне підприємство ДАК «Укрвидавполіграфія»
03057, м. Київ, вул. Довженка, 3.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 3089 від 23.01.2008 р.